

BİR XALÇANIN RƏNGLƏRİYİK...

*Azərbaycanda yaşayan xalqların
ədəbiyyat antologiyası*

- TALİŞ
- LƏZGİ
- AVAR
- TAT
- UDİN
- KÜRD
- DAĞ YƏHUDİLƏRİ
- SAXUR

“Avropa” Nəşriyyatı

Bakı - 2007

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

Işlar İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu
Association of New Writers and Artists

"İntellektual və **Kulturoloji** Ədəbiyyat Kitabxanası", № 02

Az-2

B-70

Bir xalçanın rəngləriik. "Avropa" nəşriyyatı, Bakı-2007, 352 səh.

Layihə əlaqələndiricisi, ön söz və ümumi bədii redaktor:

Aydın Xan (Əbilov), *yazıçı-kulturoloq*

Kitab üzərində işləmişlər:

Aydın Əhmədov (talış bölümü)

Müəllif Məlikməmmədov (ləzgi bölümü)

Asiyyat Tinayeva, fil. elm. nam. (avar bölümü)

Maqşud Hacıyev, professor (tat bölümü)

Georgi Keçaari (udin bölümü)

Tahir Əliyev - Süleyman (kürd bölümü)

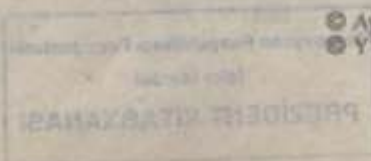
Simax Şeyda (yəhudilər bölümü)

Pərviz Yusif (saxur bölümü)

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli bir dördüldür. burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla yanaşı talışlar, ləzgilər, avarlar, kürdlər, udınlar, saxurlar, dağ yəhudiləri, tatlar, ingiloylar, həmçinin başqa azsaylı millətlər və etnik azlıqlar yaşayırlar. Onlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində özərinə məxsus mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışlar. Azsaylı millətlərin, etnik qrupların əlvan mədəniyyəti - folklor və ədəbiyyatı Azərbaycanın mədəni irsinin ayrılmaz tərkib hissəsinə təşkil edir. Bu kitabda ölkəmizdə yaşayan azsaylı millətlərin bəzilərinin - talış, ləzgi, avar, tat, udin, kürd, dağ yəhudiləri, saxur - ədəbiyyat və folklor nümunələri (azərbaycanca və doğma dillərində) daxil edilmişdir.

Kitab Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu tərəfindən gerçəkləşdirilən "Azərbaycan - Evimiz və İrsimiz" kulturoloji layihəsinin bir hissəsi kimi Açıq Cəmiyyət İnstitutu - Yardım Fondunun "Sənət və Mədəniyyət" Şəbəkə Programının maliyyə yardımı ilə nəşr olunmuşdur.

B-70 $\frac{4702060106}{8032-2007}$ Qrifli nəşr

© Aydın Xan (Əbilov) - 2007

© YYSQ - "İKƏK" - 2007

Aydın Xan (Əbilov)
YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq

SİVİLİZASİYALARIN QOVUŞDUĞU MƏKAN - AZƏRBAYCAN

Biz bu antologiyayı nəşrə hazırlayan zaman maraqlı mədəniyyət - folklor və ədəbiyyat hadisələri, faktları ilə rastlaşdıq. Araşdırıcılarımız tərəfindən toplanmış, sistemli halda tədqiq və tərcümə edilmiş, çox hissəsi bu kitabda yer almış bu ədəbi-bədii, poetik-tərcümə materialları bir daha sübut edir ki, Azərbaycan Respublikası ölkəmizdə yaşayan, eləcə də dünyanın hər tərəfinə səpələnmiş, özünü azərbaycanlı sayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların 50 milyondan çox nümayəndəsinin kulturoloji-mədəni mərkəzi, bir sözlə, mədəni-mədəni məkanidir.

Ədəbi-bədii nümunələrin müəlliflərinin yaradıcılığına diqqət edəndə, görürük ki, onların çoxu həm milli dillərində, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət dili sayılan azərbaycanca yazıb-yadırlar. Hətta elə xalqların ədəbiyyatı var ki, orada aparıcı ədəbi dil azərbaycancadır. Bu da onu bir daha sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycan Respublikası müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, hətta dillərin və dillərin yanaşı mövcud olduğu unikal multimədəniyyət - sivilizasiya məkanidir. Milli mədəniyyətimiz Azərbaycan türklərinin yaratdığı kulturoloji-estetik təməl üzərində inkişaf edir, milli rəngarənglik bütöv Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərini çağdaş sivilizasiya proseslərinə cavab verən global intellektual standartlarına çevirir.

Qafqazın cənubunda, Xəzər dənizindən qərbdə yerləşən Azərbaycan Respublikasında müxtəlif azsaylı millətlər və xalqlar yaşayır. Burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla (Azərbaycan türkləriylə) yanaşı, ruslar, talışlar, ləzgilər, gürcülər (ingiloylar), avarlar, saxurlar, yəhudilər, tatarlar kimi milli və etnik azlıqlar əsrlər boyu yanaşı yaşamış, məmləkətimiz dirlərarası, mədəniyyətlərarası toleranliq ocağı olaraq bütün dünyada tanınır. Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və xalqlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində

*Bir xalçanın rəngləri*ik...

özlərinə məxsus milli-mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışdılar. Azsaylı xalqların əlvan folkloru Azərbaycanın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

Qafqazdilli xalqlara mənsub olan ləzgilər, avarlar, saxurlar Rusiya Federasiyasının Dağıstan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, Azərbaycanın bir sıra şimal və şimal-qərb rayonlarında məskunlaşmışlar. Eyni ərazinin Qəbələ və Oğuz rayonlarında tarixi Qafqaz Albaniyasının xalqlarından olan «udi» (udin) icmalarına rast gəlirik. Gürcüstanla həmsərhəd olan Qax və Ba-lakon rayonlarında isə xaçpərəst gürcülərin və yengiləyaların - ingləyaların (gürcüdüilli müsəlmanlar) könləri də vardır.

İrandilli xalqlardan tatlar, talışlar, müsəlman kürdlər, iudaizmə sitayiş edən dağ yəhudiləri əsrlərdən bəri Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Müxtəlif mənşəli xristian xalqları (ruslar, assiriyalılar və b.), eləcə də, yəhudilər (aşkenazi) müxtəlif dil qruplarına mənsubdurlar. Ruslar və yəhudilər Azərbaycanın etnik xəritəsinə XIX əsrin əvvəllərindən daxil olmuşlarsa, assiriyalılar yurdumuza bir əsr sonra gəldilər.

Azərbaycanda yaşayan xalqların milli-etnik folklorunda zənginlik tədqiqatçıların hər zaman diqqətini cəlb etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək, mərasim və mövsüm nəğmələri, layla və ağılar, lirik mahnılar və instrumental rəqs havaları hər bir mədəniyyət daxilində xüsusi təzahür formalarına malikdir.

Məsələn, qədim millətlərdən biri olan talışların musiqi folkloru zəngin janr və ifa xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qadınlar tərəfindən ifa olunan nisbətən yaxşı qorunub saxlanılmış əmək, toy, mövsüm mərasim nəğmələri, «halay» mahnı-rəqsləri məlumdur. Bir çox mahnı nümunələri həm talış, həm də Azərbaycan dilində oxunur və bu mədəniyyətlərin sıx qarşılıqlı əlaqələrini əks etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif xalqları və etnik qrupları arasında mövcud olan folklor əlaqələri və qarşılıqlı təsirlər coğrafi və tarixi amillərdən asılıdır. Respublikamızın ərazisində uzun əsrlər boyu yaşayan xalqların musiqi və folkloru qarşılıqlı bəhrələnməyə məruz qalmış, ayrı-ayrı hallarda şeir eləcə də musiqi ünsürlərində ikidillik hadisəsini meydana gətirmişdir. Bu mənada talışların və tatların, qis-

mən də saxurların və dağ yəhudilərinin folklor mədəniyyətlərini qeyd etmək olar.

Azərbaycanın bütün xalqlarının zəngin mədəniyyəti - ədəbiyyatı demokratik cəmiyyətimizin həmrəyliyi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bu antologiyanın birinci nəşrinə talış, ləzgi, dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur folkloru, poeziya və nəsrini - orijinalda, Azərbaycan dilində, eləcə də bu millətlərin nümayəndələri olan qələm adamlarının azərbaycanca yaratdıqları əsərlərdən nümunələri daxil etmişik.

Layihə çərçivəsində nəzərdə tutulan bölgələrə səfərlərimiz zamanı aşağıdakı faktları dəqiqləşdirə bildik.

Apardığımız müşahidələrdən belə nəticələr çıxarmaq mümkündür ki, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatına və milli ədəbi prosesə fəal qoşulan nümayəndələrinin sayına görə talışlar və ləzgilər üstünlük təşkil edir: sözsüz, bu məsələdə həmin millətlərdən olanların ümumi sayının çoxluğunu və tarixi-mədəni amilləri unutmaz olmaq olmaz. Daha sonrakı yerləri dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur kimi azsaylı millətlər və xalqların nümayəndələri tutur.

Bu layihə və onun son nəticəsi kimi nəşrə hazırlanan antologiya Azərbaycanda bunaqədərki aparılan kulturoloji fəaliyyətlərin davamı olaraq aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Azərbaycanın Respublikasında yaşayan müxtəlif xalqların milli-etnik mədəniyyətləri - ədəbiyyatı və folklor nümunələri barədə təsəvvürləri genişləndirir;

- Dünyanın mədəni-kulturoloji və ədəbi-filoloji ictimaiyyətini Azərbaycanın etnik mədəniyyət xəritəsiylə tanış edir;

- Yaradıcı insanların və tələbə gənclərin humanitar biliklərinin zənginləşdirilməsinə imkan yaradır;

- Azərbaycan xalqlarının ədəbiyyatının qorunmasına xidmət edir;

- İstər yerli əhali, istərsə də turistlər tərəfindən mədəni - ədəbi-bədii sərəvətlərin qorunması ilə bağlı qayğının yüksəlməsinə yardımçı olur.

- Ənənəvi xalq folkloru və ədəbiyyatı onların mövcud olduğu bölgələrdə mühafizə edir;

- Eko-turizm, kulturologiya, regionşünaslıq, art-turizm, etnoturizm sahələrinin inkişafına tökan verir;

- Azərbaycanda yaşayan xalqların köklü ənənəvi mədəniyyəti - ədəbiyyatı və folkloru üzərində müəlliflik hüququnu möhkəmləndirir;

- Milli dillərin, eyni zamanda o dillərdə yaranan ədəbi-bədii əsərlərin, folklor nümunələrinin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsinə kömək edir və b.

Eyni zamanda onu da bildirmək istəyirik ki, layihəmiz insan haqlarına dair beynəlxalq – hüquqi aktlara və milli azlıqların qorunmasına dair çərçivə konvensiyasına əsaslanır; UNESCO-nun Milli müxtəliflik haqqında ümumi Deklarasiyasının (2001), Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında beynəlxalq Konvensiyasının (2003), Mədəni özünü ifadə formalarının rəngarəngliyinin qorunması və artırılması haqqında Konvensiyasının (2005) müddəalarında öz əksini tapmış qeyri – maddi mədəni irsin mədəniyyətin rəngarəngliyinin qaynaqları və sabit inkişafının təminatçısı kimi əhəmiyyətinə diqqət yetirir; Beynəlxalq intellektual mülkiyyət təşkilatının 1998-ci ildən başlayaraq, intellektual mülkiyyət sahəsində yeni istiqamətin – ənənəvi biliklərin qorunması probleminin irəli sürülməsində təşəbbüslərini nəzərə alır; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və «Folklor nümunələrinin hüquqi qorunmasına dair» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarını qəbul edir.

Biz layihənin icraçılarına, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı, etnik mədəniyyət yaddaşının qoruyucularına, Azərbaycanın ənənəvi folklorunun daşıyıcılarına, respublikanın bölgə, şəhər və kəndlərinin ədəbiyyatsevər sakinlərinə minnətdarlığımızı bildiririk.

AZƏRBAYCAN ETNİK MƏDƏNİYYƏTİ

(ixtisarla)

Coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhəddində yerləşən müasir Azərbaycan tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasani, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuşdur. Lakin maddi və mənəvi dəlil kimi tarixi abidələrdə təəcəssümünü tapmış bütün bu mədəni simbioz və rəngarəng ənənələrlə yanaşı, Azərbaycanın çiçəklənməsi fenomeni onun etnogenezi ilə, bədii yaradıcılığın ən müxtəlif sahələrində eczakar incilər yaradan xalqla bağlıdır.

Azərbaycan etnosunun tarixini nəzərdən keçirsək, görürük ki, respublikamızın əhalisinin 90% -ni təşkil edən azərbaycanlılardan başqa, bu etnosun təşəkkülündə əsrlərdən bəri müxtəlif azsaylı xalqlar, etnik və milli qruplar iştirak etmişlər. Onların arasında Altay ailəsinin türk qoluna məxsus (azərbaycanlılar, tatarlar, məsxəti türkləri), həmçinin, hind-avropa (tatlar, talışlar, dağ yəhudiləri, kürdlər), qafqaz (udilər, ləzgilər, avarlar, saxurlar, buduqlular, ingiloylar, qırzlar, xınalıqlar), slavyan (ruslar, molokanlar, ukraynalılar) dil qruplarının təmsilçiləri vardır.

XX əsrin sonunda keçmiş SSRİ respublikaları dövlət müstəqilliyinin bərpası yolunda tarixi imkan əldə etdilər. Keçmişə, milli şüurun təşəkkülünə və inkişafına, mədəni sərvətlərin yenidən dəyərləndirilməsinə, tarixi yaddaşın aktualaşdırılmasına maraq artdı. Bununla yanaşı, müasir dünya birliyinin inkişafında «qloballaşma» aparıcı təmayülə çevrildi ki, bu da müxtəlif ölkə və xalqlar arasında sərhədlərin silinməsinə əsaslanır, insanları yaxınlaşdırır və vahid ümumbəşəri, planetar mədəniyyətin təşəkkülünə və inkişafına şərait yaradır. İdeoloji, siyasi və dil baxımından maneələrin silinməsi mədəniyyətlərdəki rəngarəngliyin itməsinə və yekrəngiliyinə gətirib çıxarır. Belə yekrənglik isə polimədəniyyətə malik cəmiyyət daxilində özünəməxsus etnik mədəniyyətlər üçün xüsusilə məhvedici ola bilər.

Sadələnən ictimai – tarixi hadisələr dalğasında respublika rəhbərliyinin balanslaşdırılmış siyasətinin əsas məsələlərindən biri dövlətin polietnik əhali kütləsinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu da xalqın mədəni genofondunun determenantı kimi, etnik mədəniyyətin – dil, xalq incəsənəti, xalqın maddi mədəniyyəti, adət və ənənələri, etika, ənənəvi tərbiyə sistemi və s. bu kimi ünsürlərini özündə ehtiva edir.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında» 1992-ci ildə verilmiş sərəncamı ilə başlanmışdır. Sərəncamın məzmununda etnik azlıqların təhsil, mətbuat, mərkəzi televiziya və radio ilə xüsusi verilişlərin təşkili, həmfikirlik və ədalətlik, tolerantlıq və həqiqilik, bərabərlik və əməkdaşlıq hüquqları təsbit edilir.

Bu sərəncamın uğurla həyata keçirilməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, yeni Azərbaycanın vətəndaşlarının bugünkü süurunda üç komponentin vəhdəti kök salmışdır: bunlar öz etnosuna mənsubluq haqqından (istər azərbaycanlı, istər tatar, istər talış, istərsə də rus olsun), öz milli ənənələrinə və öz xalqının tarixinə hörmət və məhəbbət hissindən, milli dilin və milli mədəniyyətin öyrənilməsi meyllərindən ibarətdir. Eyni zamanda, onların çoxmillətli Azərbaycan cəmiyyətinə və nəhayət, dünya birliyinə mənsubiyyət hüququnun təsdiqi, təkcə öz xalqının və çoxmillətli ölkəsinin taleyi üçün deyil, həmçinin, bütün dünyanın taleyi üçün məsuliyyət hissəsinin aşılması bu qəbildəndir.

Şübhəsiz, elə bir xalq yoxdur ki, etnik mədəniyyətin qorunması və inkişafı problemi ilə qarşılaşmasın. Məlumdur ki, ümumi amal insanları birləşdirir. Əsas məqsəd – millətin və onun mədəniyyətinin qorunması, yeni bilgilərlə zənginləşdirilməsi, həm əvvəlki, həm də indiki nəsillər tərəfindən toplanılan biliklərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılması ilə bağlıdır.

Azərbaycan xalqı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, respublika cəmiyyətinin əsas hissəsi olan azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yığıcam halda yaşayan 30 sayda millət və etnik qruplardan ibarətdir. Sayının, dil və dinlərinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır və çoxsaylı azərbay-

canlılarla bərabər bütün vətəndaşlıq hüquqlarına malikdirlər. Onların folklor ənənələri və bilikləri ümummədəni və elmi baxımdan dəyərlidir: çünki bunlar etnik təşəkkül və inkişaf tarixi, həyat tərz, dünyagörüşü və dünyaduyumu haqqında zəngin məlumatları özündə cəmləşdirir. Onların hər biri unikal, özünəməxsus və təkrarolunmazdır.

Təəssüf ki, bu etnosların ənənəvi bilikləri, onların autentik folkloru janr zənginliyinə və mövzu rəngarəngliyinə baxmayaraq, intellektual mülkiyyət kimi, bu günə qədər layiqincə qiymətləndirilməmiş, nə bizim ölkəmizdə, nə də xaricdə geniş işıqlandırılmamışdır. Bundan əlavə, bu xalq sərəvəti son illərə kimi Azərbaycan tarixçilərinin, etnoqrafların, etnopsixoloqların, etnolinqvistlərin, etnomusiqişünasların tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Hərçənd ki, bu məsələlər Azərbaycanın hüdudlarından kənarında nəşr olunan işlərdə daha ətraflı işıqlandırılarsa da, heç də həmişə həqiqətə uyğun və obyektiv xarakter daşıyırdı. Buna görə də bu problemin tədqiqi təkcə humanitar elmi araşdırmalar nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin, siyasi, ictimai, tarixi rəkursdan qloballaşma və ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması dövründə aktuallıq kəsb edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİLLİ AZLIQLARA MƏNSUB OLAN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ QORUNMASI ÜZRƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Azərbaycan Respublikası müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və harmonik birgəyaşayışı üzərində qurulmuş, həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli, çoxdini ölkədir. Qanun mənşəyindən, milliyyətindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Bir neçə əsr ərzində milli azlıqlara mənsub olan şəxslər Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan xalqı ilə sülh və harmoniya şəraitində yaşamış və yaşayırlar. Azərbaycan tarixən unikal çoxmillətli cəmiyyət olduğu üçün bu multimədəniyyətli, multietnik irs hətta bu gün də Azərbaycanda qorunub saxlanılmaqdadır.

Ölkəmizin 20% ərazisini işğal etmiş qonşu Ermənistanla çoxillik silahlı münaqişə nəticəsində mövcud olan çətinliklər, erməni silahlı qüvvələri və terrorist qruplaşmalarının təşkil etdiyi etnik təmizləmənin qurbanları olan Azərbaycanlılarla yanaşı müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərdən ibarət (kürdlər, ruslar, yəhudilər və s.) təxminən 1 milyon qaçqın və məcburi köçkünün, həmçinin keçid dövrünün problemlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti milli azlıqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasətini davam etdirir.

Milli azlıqlar öz milli mədəni mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər.

Hazırda Azərbaycanda onlarla milli mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərir. Onların arasında «Birlik» cəmiyyəti, Rus icması, Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-İsrail icması, Ukrayna cəmiyyəti, Kürd mədəni mərkəzi «Ronai», «Samur» ləzgi milli mərkəzi, Azərbaycan-Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Tat mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-tatar cəmiyyəti, Tatar mədəniyyət cəmiyyəti «Turqan-tel», Tatar mədəniyyət mərkəzi «Yaşlıq», Krim tatarları cəmiyyəti «Krim», gürcü cəmiyyəti, Azərbaycan gürcülərinin humanitar cəmiyyəti, İngiloy icması, Çeçen mədəniyyət mərkəzi, Axısxa türklərinin «Vətən» cəmiyyəti, Axısxa türk qadınlarının «Sona» cəmiyyəti,

Talış mədəniyyət mərkəzi, Avar cəmiyyəti, Dağ yəhudilərinin icması, Avropa yəhudiləri (Aşkenazi) icması, Gürcü yəhudi icması, Yəhudilərin qadın humanitar assosiasiyası, «Karelhaus» alman mədəniyyət icması, Udin mədəniyyət mərkəzi, Polyak mədəniyyət mərkəzi «Polonia», Beynəlxalq Talış assosiasiyası «Mada», Talış assosiasiyası «Avesta», Udin mədəniyyət mərkəzi «Orain», «Buduq» mədəniyyət mərkəzi, Saxur mədəniyyət mərkəzi. Milli azlıqların sıx yerləşdiyi ərazilərdə həvəskar cəmiyyətlər, milli və dövlət teatrları, həvəskar assosiasiyalar və maraq qrupları fəaliyyət göstərir. Məsələn, Qusar rayonunda Ləzgi, Qax rayonunda isə Gürcü Dövlət teatrları, Astara və Lənkəran rayonlarında Talış folklor qrupları fəaliyyət göstərir.

Dövlət bu qurumları imkanı dairəsində ölkə büdcəsindən və Prezident fondunun hesabına maliyyə yardımı ilə təmin edir və mənşəyindən, mədəniyyətindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, bütün şəxslər arasında qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük və hörməti gücləndirməyə yardım göstərir. Milli azlıqların cəmiyyətin həyatında, eləcə də ölkə səviyyəsində keçirilən birgə tədbirlərdə fəal iştirakları Azərbaycanda mövcud olan qarşılıqlı hörmətin ayəni göstəricisidir. İslam, Ortodoks və Yəhudi dini konfessiyalarını birləşdirən «Üç qardaş» təşkilatı artıq qeydiyyatdan keçmiş və hazırda ölkədə fəaliyyət göstərir. «Link» təşkilatının (Böyük Britaniya) rəhbərliyi altında milli azlıqların Resurs mərkəzi də Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

Milli azlıqların dillərində onlarla qəzet və jurnallar nəşr olunur. Hər gün onların dillərində radio və televiziya proqramları yayımlanır.

Dövlət Radio stansiyası tərəfindən mütəmadi olaraq, kürd, ləzgi, talış, gürcü, rus və erməni dillərində Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən verilişlər yayımlanır. Balakən rayonunda avar dilində, Xaçmaz rayonunda isə ləzgi və tat dillərində, Qusar və Xaçmaz rayonlarında yerli televiziya da ləzgi dilində verilişlər yayımlanır. Bakıda rus, kürd, ləzgi və talış dillərində qəzetlər nəşr olunur. Məsələn, «Samur» və «Dəngi Kürd» ləzgi və kürd dillərində nəşr olunur, Yəhudi cəmiyyəti «Soxnut» isə «Əziz» qəzetini nəşr edir.

Müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunmuşlar. Milli azlıqların sıx yaşadığı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarında

rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiya məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi Daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır.

Aşağıda Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların sayının, dilinin və sıx yaşayış yerlərinin struktur tərkibi verilir:

Milli azlıq, sayı (min), dili, sıx yaşadığı ərazilər

Ləzgilər: 178, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan ləzgi dili, həmçinin Azərbaycan və rus dilləri, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Ruslar: 141.7, şərq-slavyan qrupuna aid olan rus dili, Azərbaycan Respublikasının sənaye şəhərlərində, eləcə də bir neçə kənd təsərrüfatı bölgələri;

Ermənilər: 120.7, hind-Avropa dil ailəsinə aid olan erməni dili, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinə baxmayaraq, məlumata görə, 30 minə yaxın erməni Dağlıq Qarabağdan kənarında, eləcə də Bakıda yaşayır;

Talışlar: 76.8, hind-Avropa dil ailəsinin İran qrupuna aid olan talış dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının cənub bölgələri;

Avarlar: 50.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Məhsəti türkləri: 43.4, türk və Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal və aran bölgələri;

Tatarlar: 30, türk dil ailəsinə aid olan tatar dili, eləcə də rus dili, Azərbaycan Respublikasının şəhərləri;

Ukraynalılar: 29, şərq-slavyan dil ailəsinə aid olan Ukrayna dili, eləcə də rus dili, Bakı;

Saxurlar: 15.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qolunun cənub-şərq qrupuna aid olan saxur dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının Zaqatala rayonu;

Gürcülər: 14.9, Qafqaz dillərinin Kartvelian qrupuna aid olan gürcü dili, Azərbaycan Respublikasının Qax rayonu;

Kürdlər: 13.1 İran dil qrupuna aid olan kürd dili, Ermənistanla silahlı münaqişədən əvvəl Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında sıx yaşamışdılar. Bu ərazilərin işğalı nəticəsində başqa rayonlara məcburi olaraq, köçürülmüşdülər.

Tatlar: 10.9, İran dil qrupuna aid olan tat dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri, Bakı;

Yəhudilər: Avropa (Aşkenazi), dağ və gürcü yəhudilərinə bölünür 8.9, semit dil ailəsinə aid semit qrupuna daxil olan yəhudi dili, Azərbaycan Respublikasının Quba rayonu və Bakı şəhəri;

Udinlər: 4.1, Qafqaz dil ailəsinin Dağıstan qrupuna aid olan udin dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörməti təmin edir. Azərbaycan Re-

publikasının suverenliyi haqqında Konstitusiya aktı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının Qanun qarşısında bərabər olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə əsasən, Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqların bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 44-cü maddəsinə əsasən, «hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz».

Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət» haqqında Qanununun 11-ci maddəsində milli mədəniyyətin inkişafına və qorunub saxlanılmasına yardım nəzərdə tutulur. Dövlət Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin inkişafına və qorunub saxlanılmasına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verir.

1992-ci il oktyabrın 7-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Təhsil» haqqında Qanununun 6-cı maddəsi və «Dövlət dili» haqqında Qanunu 3-cü maddəsinə əsasən təhsil milli azlıqların dillərində verilə bilər.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımı» haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 16 sentyabr tarixli Fərmanı milli azlıqlar arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və hüquqi dövlətin yaradılmasına onların cəlb olunmasının səviyyəsinin artırılması məqsədini daşıyır.

Daxili qanunvericiliyin bu müddəaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1996-cı il 31 may tarixində qoşulduğu İrqi ayrım-seçkilinin bütün formalarının aradan qaldırılması, Apartheidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması və Genosidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında BMT Konvensiyaları kimi beynəlxalq sənədlərin müddəaları da tətbiq olunur.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmamışdan çox-çox əvvəl Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdur. Konvensiyanın 25-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan 2002-ci il iyunun 4-də milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyət barədə milli hesabatını təqdim etmişdir. Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitə sözügedən hesabatın baxılması məqsədilə xüsusi işçi qrupu tərtib etmişdi. Bu qrup Dövlət hesabatını yoxlamaq məqsədilə 2003-cü il martın 29-dan aprelin 4-ə qədər Azərbaycana səfər etmişdir. Bu tədbirlər Azərbaycanın milli azlıqlara yönəlmiş siyasətinin beynəlxalq standartlara cavab verməsinin əyani göstəricisidir.

Azərbaycan ATƏT kimi başqa beynəlxalq təşkilatlarla da milli azlıqlar məsələsində əməkdaşlıq edir. ATƏT-in Milli azlıqlar üzrə Ali komissarının siyasi müşaviri milli azlıqların hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyətə müşahidə etmək məqsədilə Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi internet saytının materialı əsasında hazırlanmışdır:

http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/inter_affairs/human/milli_azliqlar.shtml

Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Yardımlı və qismən Masallı bölgələrində - əsasən Lənkəran-Astara iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan bölgələrdə yaşayırlar. Aqrar-sənaye kompleksi rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək üçün burada çox əlverişli təbii-iqtisadi şərait var. Rütubətli subtropik iqlim, məhsuldar torpaqlar, su və kifayət qədər əmək ehtiyatları kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Kənd təsərrüfatının strukturunda fərəş tərəvəzçilik, çayçılıq, üzümçülük, taxılçılıq üstünlük təşkil edir.

“ÇİMİ XƏBƏ MƏBƏN BƏ ÇİMİ NƏNƏ”

Kənə vaxtonədə çəmə və sənətkarın bən ki, əvən toliši mahneon ifa əkan, vəyonədə işlə məhorəti nümayiş əkan, çı toliši müsiqi inkişaf kərdə roədə və zəhmətşon kəşə. Çəvonədə qıləy Liki Jaynəvu diə beşə sənətkor Balabəji Sənəhomi kinəyə ki, çı qəzeti imrəcənəni nümədə çəyi müsahibə dodəmon. Sivo çı müsahibə çı Balabəji Sənəhomi kinə yodədə mənə mahneon dəj kərdəmon.

- Şimə m mahneyon konjo ifo əkəyon?

- Kinə vəyədə bəvədə aşığ nəbi. İ manq bə kinə vəyə mənə jo diyonkū əvoyn qırda əbin. Əvindimon devran şədə, amənən aşımon. Çəgim olətə birinədə, vəyü bərdədə mahne əvotin. Kinə vəyədə iqlə mērd nəbi, ənjax cənən əbin. Əmma zoə vəyədə aşığ əvəyn. Bəvədə zoə vəyədə cən rəxs nəznə kay, əvoni bə mērdə vəyə nahaştin.

- Mahne vote çəkne ümütə bədəbe, yəni xüsusi məktəbon hestibin? Məsələn, şimə mahne vote çəkne ümütə?

- Az mahne vote işlə moə - Soğraküm ümütə. Əv heco vəyonədə diştə əvesnə Mələki mahne əvoti. İno kədə voteyədə mi pərdətim. Niznədə xəbə əstənim: «İno filon mahne çəkneyə?» yəvən əvoti. Dədə haştə nibe şənqone bışəmon. Lovə əkəymon: «şinə pə, bida bışəmon». Di hovə aşımon. Gızboji di Kinəboji əvoti, mi di Xanımqūli.

- Mahneyon kon formədə əvotişon?

- Mahne, ənjax 4 kəs, di kəs - di kəs di nübə əvotin, oqinədə jo 4 kəs əvoti. İ beyti i kərə əbi vote, diminji kərə votero bəpe mahne sə dəqiş əkəyş.

- Çə vaxti vəyon haxədə çičon şimə yodə mənən?

- Hələ bə Bokū omənəbim, i kərə çı Təbjizlikü bə Jaynəvu,

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

çəğon bə Kornədi mahne vote-vote dı dastə şemon bə vəyə.
Ağaboni vəyədə, Təbizliyədə, Vıstəniçon oməbin olətşon vəbe.
Deği tərəfədə, Yardımlıədə mahne ve zümand əvotin. Əmə dı
Xanımqülü dəvon yarış karde. Əvon dəqiş əbin, əmə nəbimon.
Əvonmon ekışte, oqinin, niştin bə kəno. Bəvədə vəyə soybon xahiş
əkəyn pəkü ki, bədə Balaboji bə, çəmə vəyədə mahne bivoto.
Johiləti be, mahne vote-vote bəyəndi piyəraşimon, əsirimon.

- **Şımə Vizəzəmin Sovetliyədə çən kəs mahne handəkəs əbi?**

- Handəkəs ve be. Mahne əvotin, ənjax dəf nəznin küy. İno,
Zərəşon, Xanımqül, Kinonəğə, isənə Ğızıl, mı dəf əküymon.
Kornədiədə Kifoyət, Əxonim hestbe. Bə 4 qlə handə kəsi 1 qlə dəf
əküy eqındəbe.

- **Cıqo beştə ki, hiç mbü 30-40 kəs handəkəs hestbe.**

- Bəli, handəkəs ve be.

- **Şımə dəf isət mandə?**

- 1967 sori oməym bə Bokü dı oilə. Dəfım oqəte Təbizliədə.
Nomıman çəy səpe be. Peşe vote pedırniəşonbe.

- **Oxonə vəyə şımə yodoye?**

- 70-ji soronədə çı Bokükü şem bə Təbizli. Bəvədə çı
Bajxonimi vəyədə mahnemon vote.

- **Boçi m odat çı yodo beşe?**

- Odat yodoşon bekardeyəni.

Qəpi əniyişt: Səlahəddin Səbarz

NƏĞMON

Avəvü ton bımand manqış bıvındom
Eşdə johiləyü ranqış bıvındom
Nə manqonom vinde, nəinki soron
İcənən mandim az bə ğofol bıvındom.

Tələ çarda çəvon bandon aşimon
Rüci-rüc mandəbe dıynə beşemon

Bir xalçanın rəngləriyiki...

Xəbə oməy çəmə dışmenon mardən
Əmə bəyəndi həsrət noxaşimon.

Əjəb siyo xole bə dime heste,
Çımı piyə de tı se sorə heste.
Se sor se manq bışoş bə sə naviso,
İ kərə yod biyəş minan yo heste.

Xosə zoə tı dil barde nibəneş,
Dili barde niğə doye nibəneş.
Cı dilon hestin nübəndi şişə,
Şişəli bəşeyo baste nibəneş.

Osmoni bə diyəm, osmon ranqine,
Mimi damə məkən, dilim ğəmquine.
Bəmi tanə məcən azən bəmərdem,
Rüşinə dınyo botı tanq dəbəvarde.

Bil-bili çək-çəke doyi başədə,
Arsım rü xün karde mande çəşədə.
Balaliş bımiyoş ay çımı bədxo,
Mimi nəyi karde bıyam çəşədə.

Oşimi ponzəme qırde omedə,
Kaşdalim nabüde hirde omedə.
Çımı xəbə bibe bo çımı nənə,
Çımı vil qülə ranq zarde omədə.

Kinalim-kinalim, jo-jo niştəbiş,
Honi kaşonədə, sə şiştədəbiş.
Ovaynəş peqətə zılf riştədəbiş,
Ğələmiş peqətə niyiştədəbiş.

Həşi şe bəsə küy kamce mandə,
Pələnq şe bəsə ovi səmce mandə.

Bir xalçanın rəngləriyiki...

Çımı xəbə bibe bə çımı nənə,
Dardi dil kandəbe kamce manda.

Bəleti pə biryə poyım botiro,
Jonım sanqə pūlon beye botiro.
A bəştı ğıbonşom ha dədəm zoa,
Ə vəyə mübarək beye botiro.

Sıpyə pandom bome mini bəkişte,
Dışmenon bəməsen dastəkə bəkişen.
Çımı xəbə məbən bə çımı nənə,
Çımı nənə bəce ıstəni bəkişte.

Ostoro paytaxte miyon dı bandon,
Barzə kūye əbim ğələyə sindox.
Ha ki miyon tı dil bə dū bəvotə,
Si sori kindəbüş, çıl sori zindon.

Voyi qini sə sefi bəş lovnişe,
Kəmmim saxte ni bənəm kəşi lovne.
Bı dınyo dimisə həzo jivone,
Minən mardim bə bryə çəş lovne-lovne.

Nənə ğonəğə kina,
Şəvi şonbəyə kina.
Sə vil çanqəyə kina,
Bolo rəvişi ğıbon.
Kəyi qardışı qıbon,
A nənə ğonəğə kina
İ şəvi lampəyə kina.

Qələ bə Mığon* ha dūdül ha,
Elçi bə Şıvon** ha dūdül ha.
Qələşon barde, ha dūdül ha,
Lanqə pəs mande ha dūdül ha.

Sa si pəs be, ha dūdül ha.
Donzə kəs be, ha dūdül ha.
Qərəli bəşt bəsə poysə, ha dūdül ha.
Oxonşon barde, ha dūdül ha.
Əynəli fəğire, ha dūdül ha.
Nəsir sağire ha dūdül ha.
Qələ bə Mığon ha dūdül ha,
Elçi bə Şıvon, ha dūdül ha.

*Mığon - Müğən

**Şıvon - Şirvan

Dastadəm dəpe,
Əğəm bə qəpe.
Hələ tam bicon,
Çokə sehbotə.

Naqarət:

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dodo bəştı ğıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firənqe.

Dastadəm tova,
Xanımə hovə.
İləz səb bika,
Məka bəy lovə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firəncə.

Dodo baştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmrö!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firəncə.

Az siyo çəşim,
İştı poy sə gəşim.
Doktor, bə ağranami
Az bə şü boşəm.

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firəncə.

Dodo baştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmrö!

Bələ moə didə,
Tı ə zəə vində?!

Koədə zərbəçiye,
Dodo, əvım pidə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firəncə.

Dodo baştı qıbon,
Şərəboni, çı Əğəboni,
Tukəzi həmrö!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əjəb firəncə.

TOLIŞA MAHNION

(Müzəffər Nəsirli, Bukü, 1931)

Qıləvo 1 (mahne)

Ay qıləəəəəəəəə,
Booy, booy, booooy.
Ay qıləəəəəəəəə,
Booy, booy, booooy. - musiqi

Naqarət:

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolşi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıcan ünənən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Xəbəmon ni vətəni marzi çə ton vətənikü,
Pükə im yarə sütəy tovnədə yarəm jonikü.

Bıqın avon dərəmon çı Tolişi osmonikü,
Bıcan avon şülisə tı Tolişi veyzə, ləvo -2 kərə.

Biya Şandermani, Rizvanşahəri barzə sədo,
Niye çı Ostorə, çı Nəmini, çı Haşt'pəri to.
Bikə Masülə, Masali, Fuməni tı xəbədə,
Qıləvo, vazilə vo, ay Tolişi xoşqıləvo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolişi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıcan üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Qimədə Xazri piyo əv pozi varda üçnən,
Tolişi orzū doon zizon ekarda üçnən,
Vətəni osmonə avon siyo karda üçnən,
Tı nivoş Xazri bəka bə Tolişi vay, Qıləvo -2 kərə.

Botono ni oxo zındəm bomı bə marzə teğon,
Tini çəş karda çı yürdi, vətəni havzə toğon.
Sıpyərükü toşə Kura Tolişi vəşdə boğon,
Tı nivoş şor bəka boğon siyo vavaz, telə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolişi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bıcan üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Sədo kardəm tini, mandəm bəsə bandon, qıləvo,
Tiniş im yürdi qemuc gəndə vilon dardi dəvo,
Bıcan üçnən bəmənə çı Tolişi i be həvo,
Toşə i be vətəni boy mədə tı fasilə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolişi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Bıcan üçnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy..

KƏJƏLƏ, KƏJƏLƏ

Kəjələ, kəjələ,
Bə çımı do tıq məjən,
Çımı do livə bəva,
Livə bədom bəştə gəçi,
Gəç bəmı dəmə bədo,
Dəmə bədom bə nənə,
Nənə bəmı kəkə bədo,
Kəkə bədom bə mələ,
Mələ bəmı dərs bədo,
Dərsi bədom bə Xido,
Xido bəmı umr bədo.
Bə pişjenon maq bədo,
Bə nōşjenon kaq bədo.

TALIŞ NAĞILLARI VƏ ƏFSANƏLƏRİ

(Talışca)

ÇI MAVLƏ SIRR

Qıləy hestbe, qıləy nibe, ğərəyz Xıdo hiçki nibe. Qıləy məholədə qıləy podşo hestbe. Çı podşo ah-imon i qılə kineş hestbe.

Ruji bə podşo məhol qıləy dövüş omeydə. Dövüş har tərəfədə codi kardeydə, reml ğandeydə, bə cəmati tale diyə kardeyro fol okardeydə...

Podşo imi məseydə, dövüşü doyda vanq karde işto tonə. Bəy voteydə ki, bəmənən qıləy fol okə, hələ bünüm az çoknə bəmərdem.

Dövüş fol okardeydə, voteydə:

-Vaxt bəmə bərəse, işto kinə bə şu bədəş, oçəy səkəs iştı vırədə bə taxt beboşe, əmr bədo, tını çı cəmati çəşi vədə məydonədə bədo çəştə.

Podşo im sıxanon məseydə, əhvəliş xəyli bevəc beydə; ğəm-ğussə peçəteydə əy...

...Sorən dəvardəydən, podşo kinə pərəseydə, şuşonin beydə. Oçəy reçinəti sorəx məholbəməhol şeydə rəseydə. Çı har tərəfo bə kinə mıştəriyon pəydo beydən.

Podşo bə yod vardeydə çı dövüşü sıxanon. Car doyda jəy ki, çımı kinə ki bəpiyo səy, əv bəçımı i qılə şərti bəpə əməl bıkə. Çımı qıləy mavləm heste, oçəy dilədə qıləy sipiyə, qıləyən siyo sığ heste. Ə odəm işto dəsti bəpə dəğando bə mavlə dilə, çə sığonədə qıləy bəkə. Əhanə sipiyə sığ bəkə, kinən, işto podşootiyən bədom bəy. Ne, əhanə siyo sığ bəkə, bəvədə bəpə əy bədəm quli karde çı haliku.

Əncəx podşo bə niyoni bə mavlə dilə hejo dı qılə siyo sığ eğandeydə, sipiyə sığ eğandeydəni.

Çı dınyo har tərəfikü omeydən nupərəsə cıvonon, şahzodon, dəsti dənoydən bə mavlə, həmməyən siyo sığ bekardeydən. Podşon qılə-qılə əvoni doyda quli karde çı haliku.

Jıqo beydə ki, çı podşo kinə çə mavlə sırrı omuteydə. Əncəx

çı tarsiku hiçi karde zinəydəni.

İ korən podşo kinə çı kuləfirənqiku diyə kardeydə, vindeydə ki, elçiyə sığisə qıləy piyəmerd niştə, xəyli həftəği bardeydə. Vıgandeydə işto kənizonədə i kəsi, doyda vanq karde im merdi işto tonə. Qordineydə işto peşti bə piyəmerdi, xəbə soydo de riki:

-Bəti çiç lozime, mamu?

Piyəmerd voteydə:

-Az oməm, iştı piə mavləku sipiyə sıği bəkəm, tınıyən, iştı piə taxt-tociyən bıştonom boştəno.

Kinə hejo jəqo niştə vəzyətədə voteydə:

-Çand sorənin cıvon-cıvonə iqidon, çand qılə ağılmandə şahzodon bekarde zinəni sipiyə sığ, iştonşon ğibon doə. Tı qıləy piyəmerd, nohəx eqiniyəş bı savdo. Çənə solomətiş, beşi bişi boştə kə.

Bimədə çı podşo kinə qardeydə bə peşo, vindeydə ki, piyəmerd bəke, ladiku demi qəp jəkəs qıləy cıvonə, reçinə zoəy, iştoniş dəğando bə piyəmerdi libos. Dılış band beydə bı zoə, kardeydə bəy lovə ki, bəs hol-ğəziyo jıqoy... Tı bekarde öziniş sipiyə sıği, çımı beinsofə piən bədo kiştə tını. Tı beşi bişi boştə kə.

Rəzi beydəni zoə, voteydə:

-Ne, az sipiyə sıği bebəkəm çı mavlə diləku!

Xəbə rəseydə bə podşo ki, omə qıləy tojə elçi. Car kəşeydən bə şahri cəmati, vəzir-vəkil, sipirişon-siyorişon qırda beydən bə məydon. Vardeydən çı podşo mavlən noydan duz çı məydoni miyonədə. Podşo kinən işto çəşi arson ru karde-karde, deştə hemrəe kinon bə ivrə çı podşo səray kuləfirənqiku mandə bə təmşo...

Vanq kardeydən zoə. Omeydə əv bə mavlə nezi. Məxləx de intizori çəş kardeydə əy. Yoli-ruk həmməy bəmə-şivən kardeydən ki, hiçki bekarde zinəydəni sipiyə sıği çı mavləku, iştoni nohəxədə doydən kiştə. İn purcəmolə zəon nohəx ğədəmiş noə bı roy.

Zoə dəsti dənoydə bə mavlə, işto niştə pur bekardeydə bə beton. Məxləxi dil de tip-tipi jəyda. Podşo kinən şivən kardeydə çə tərəfo.

Podşo jəyda zikkə ki, dəsti okə, hələ bünüm, kon sıği bekarde.

Zoə ənəxəbədə işte dasti qordineydə osmonədə, çəno zuş heste, kirtəgə doydə sıği. Sığ şeydə qin beydə çı çaşiku.

Podşo rəyrə əmr doydə, epuşteydan çı zoə kəş-poçon. İştə odəmonən viğandeydə çı sıği dumo. Əncəx pəydo karde zineydanin sıği. Mandeydan motəl, zineydanin çiç bıkən. Zoə bı vaxtı damə beydə:

-Ay cəmat, bimesən, az sipiyə sığım bekarde, şoy-şoyku əvim şodoy. Podşo votəy rostəbu, bəvədə az çı podşo kinən, əçəy taxt-tociyən soybim.

Har tərəfikü cəmat xəbə səyde:

-Oxo, əmə çəkne bəvə bıkəmon ki, tı sipiyə sıği bekarde?

Zoə voteyde:

-Im vey hostonə koy! Şımə diyə bıkənən bə mavlə dilədə mandə sıği. Ehanə siyo sığ mandəbu, bızın, az sipiyə sığım bekarde.

Odəmon qıneydan bəyandı. Rəyrə diyə kardeydan bə mavlə dilə. Vindeydan ki, qıləy siyo sığ mandə əçəy dilədə. Sıği vardan nişo doydən bə podşo. Podşo suteydə-əvoşeydə, hiçi vote zineydanı.

Zoə çı podşo kinə səyde, nişteyde bə taxt. Çı kanə podşo kardə hilə bə cəmati voteyde. Peşon əmr doydə ki, in zolimə podşo çı cəmati çəşi vədə çı darə çəştən məydonədə.

Osmonədə se qılə səf eqıniyə: qıləy cımı, qıləy çı nəğilbıvoti, qıləyən əçəy bırıvıştı.

Səvon: Dolçə sırr.

MUSA PEYĞƏMBƏR

(Rəvayət)

İ şəv bə İsmoyil peyğəmbəri (s) xəbə doydən hanədə ki, bə dınyo qıləy tojə peyğəmbər bome. Çəy nom Musa bəbe. Çə rujnəku hejə çı İsmoyil peyğəmbəri (s) çəş bə ro be.

İsmoyil peyğəmbəriyən (s) dı qılə kinə sonij hestbe, zoə fərzəndış nibe.

Ruji in kinon pəson danə kardeydan, bardeydan bə honi bə ov doy. Vindeydan, bə honi qəv qıləy çəno yoli sığ pırtiyə, honi qəvij

qəto. Ha zu jəydan, sıği çı honi qəviku bə kəno doy zineydanin. Vindeydan ki, de roy qıləy zoə dəvardəyde. Bımi voteydan:

-Çəmə bəə, bəmə koməq bıkə, in sıği peqətəmon çı honi qəviku. Bıdə pəson ov peşomon.

Zoə voteyde:

-Dəvardən, az sıği pebəqətem, rəd bəkam.

Kinon voteydan:

-Ne, işti cəylimə zu əvişkmi. Əmənon koməq bıkəmon.

Zoə bı kinon votəy quş doydənı. Xəyli qoni bə in sıği çı honi qəviku rost kardeyde, şodoydə bə kəno.

Pəson ov peşome bəpeştə kinon omeydan bə kə. In əhvoloti qəp jəydan boşte pıə. İsmoyil peyğəmbər (s) şədə bə fik. Boştə kinon voteyde, bışən, bınəvən, pəydo bıkən ə zoə, biyən cımı tonə.

Kinon tikəy nəvə bəpeştə in zoə pəydo kardeydan. İştə pıə sıfərişi bəy rosneydan. Zoə peqətəydan, vardeydan pıə tonə.

İsmoyil peyğəmbər (s) xəbə səyde zoəku, işti nom çiçə?

Zoə voteyde:

-Musa.

Bəçəy dili əyon beydə ki, im bəmi hanədə votə bə peyğəmbərə. Voteyde bə zoə:

-Çımı 50 qılə pəsim heste, zoə fərzəndım ni. Tı bımənd cımı tonə, əvoni bıçəvin bomı. İmsor çəno məə və bə, həmə iştinə.

Musa rozi beydə.

Sor dəvardəyde. Bı sorı pəson həmmə məə və zandeydan.

İsmoyil peyğəmbər (s) voteyde:

-İ sorən bımənd. İmsor çəno niyə və be, həmmə işti bəben.

Musa ijən rozi beydə. İ sorən pəson çəvneydə. Bı sorədən pəson həmməy niyə və zandeydan. İsmoyilən pənə soriyən, imsorə soriyən vən həmməy bə şerti hisob doydə bə Musa.

Bı vaxt çı Musa 20 sin təmom beydə. Bəy xəbə rəseydə ki, çəy pıə diyədə Cəbrayil nomədə i kəş istənij peyğəmbər elan kardə. Əy çı Musa pəj doə kışte. Musa İsmoyil peyğəmbəriku (s) icozo səyde ki, bışu bəştə pıə kə. İsmoyil icozo doydə bəy. Çərəyz imi, işte qıləy kinən doydə bə Musa.

Musa peyğəmbərən (s) işte jeni peqətəyde, omeydə bəştə pıə

kə. Vindəydə, Cəbrayili divuyədə iştəni peyğəmbər elan kardə. Diyədə har çiçij piyeydə kardeydə, hiçki bimi hiçi vote zineydəni. Çı tarəfoən xəbə nəveydə ki, Musan iştəni bənə peyğəmbəri bardeydə.

Diyədə çımon dikəsi toyfə har vırədə bə i yəndı piyarış kardeydə, yəndı qəteydən. İmi vində Musa Cəbrayili vanq kardeydə, voteydə:

–Çəmə kom qılə həyğətən peyğəmbər be sibtut kardeyro boy tınən, azən iştə toyfə odəmon həmməy sədə bıkəmon bə Nili şam. Əmr bıkəmon. Hələ bunum, bə çiki sıxan Nili ov ru beydəni, mandeydə? Bə çiki sıxan bıməndə, bızın, həyğətən peyğəmbər əvc.

Bə maştənə kəsimot kardeydən, co beydən.

Şanqə Cəbrayil iştə İmçonku iştəni epuşteydə bə şalmonı. Kardeydə lovə bə Xıdo ki, tı mini rısvo məkə. Tosə maştə hitəydəni, lovə kardeydə.

Musa (s) isə orxoyin hitəydə, iştən-bəştə voteydə: -Az peyğəmbərim, Xıdo çımı votəy bəməsə.

Maştənəy dikəsən dəştə toyfə omeydən bə Nili şam. Siftə Musa peyğəmbər əmr kardeydə. Nili ov hiç bəştə nəzən vardeydəni. Çəğın Cəbrayil əmr kardeydə. Nilə ru bə saat mandeydə.

Musa bərk gıyızın beydə. Cəbrayil bəy rık doyrə voteydə:

–Boy dəştə toyfon eşəmon bə ru. Ki dəştə odəmon nıtarso, əv coyli bəmande, peyğəmbərətə bəka.

De gıyadə Cəbrayili piyədəşe Musa (s) çı arəku peqəto.

Musa (s) rıksə beydə, iştən-bəştə voteydə: -Hələ diyə bıkəy, Xıdo, az iştə peyğəmbər be-be, Tı mini iyo rısvo kardeydəş. Bıdə hejo bımardəm.

Dıynənən dəştə toyfon i vırədə eşeydən bə ru. Cəbrayil dəştə toyfəumjən Nilədə təseydən. Musa (s) isə dəştə toyfə sağ-sələmət mandeydə. Musa (s) iştə peyğəmbərətə kardeydə.

Əvc voteydən: -Xıdoən zəhlə bardə əbini!

*Bə gələm sakas: Nazim Hacıyev,
Lik, Nodə di*

KOSİBƏ ZOƏ NƏĞİL

Qıləy hestbə, qıləy nıbə, gərəyz Xıdo hiçki nıbə. Qıləy məmləkətdə qıləy kosibə zoə hestbə. İn zoə çəş dəmeydə bə podşo kınə. Podşo kınən əvıj piyeydə. Əncəx podşo voteydə: -Az iştə kınə bə kosibi ədənim.

Vey voteydən, podşo kam məseydə. Oxoyədə kınə bə zoə umjən qıneydə, vıteyden şeydən bə co məhol.

Bı məholədə boştə qıləy kumə dutəyden, jıyeden iyo.

Ruji zoə şeydə bə vıjor. İ kilo əno səydə vardə bə kə. Jən-şu niştəyden bə əno hardə. Kınə qıləy əno pəş kardeydə, əno diləku i mişt gızıl emeydə eposə. İmon xəyli şoyşo kardeydən. Zoə gızılən qırdə kardeydə, bardeydə bə vıjor, həvateydə.

Boştə de gızılı qıləy çəkə, səhmoninə boğ soxtəyden.

Kınə pıə-podşo vey nəveydə boəvon, pəydo karde nızne bəpeştə, rıkiş emeydə. Bıno kardeydə bə sorəx karde ki, çımı kınə pəydo bıkən, az deəy dust beydəm.

Podşo əvoni sorəx kardeydə bibu, boştə qəp bıjanom çı kosibə zoə iyon podşo kınəku...

Bı vaxt çəvon jıyə məmləkəti podşo eqıneydə mardeydə. Vəzir, vəkil qırdə beydən ki, çiç bıkəmon? Voteyden, kəfte bıpənəmon, çiki amısə niştə, əy podşo bəvıjnəmon. Rozi beydən.

Kəfte vardeyden, pərneyden. Kəfte pəreydə niştə çı kosibə zoə amısə.

Vəziri bimi rık omeydə, voteydə:

-İm hisob ni. İm çəkə bəbe, kosib, həməən qıləy gəribə bəbe boəmə podşo?

Kəfte dımınə kərə vadoyden. İjən əv pəreydə, omeydə niştə çı zoə amısə.

Vəzir lap iştəku beşeydə. Əmr doydə, zoə qəteyden dənoyden bə zındən.

Semınə kərə kəfte pərneyden. Ha çəş kardeyden, kəfte hiçki amısə niştəydeni. Xəyli osmonədə qardə bəpeştə, pəreydə. Eqıneyden bədi əy.

Bı vaxt ıstoben bo zoe bə zindon nun bardənbən. Zindoni kəybə çoknə obeydə, kafte pəreydə, dəşeydə bə zindon, niştə ijen çı zoe amisə.

Imi bə vəziri rosneydən. Vəzir məcbür mandeydə, çı kosiba zoe podşo mande rozi beydə.

Kosibə zoe iyo ıstə podşoəti kardeyədə bibu, başmə xəbə bədəm çı kinə piəku.

Kinə piə xəbə qəteyde ki, çəy kinə de yeznə bı məmləkətdə jiyeydən, öncəx, zıneydəni ki, yeznə podşoy. Bəştə vəziri əmr doydə ki, bə da qılə dəvə var-davlat, gızıl bo bijono, bibə bo yeznəro.

Vəzir çəy votəy kardeyde. Dəvon de boy vardeyde bə yeznə bə məmləkət. Zoe xəbə səyde. Voteydən bəs əv çəmə podşoy.

Vəziri de dəvə boon vardeyden çı zoe tonə. Zoe pəvolotiku xəbədo beydə. İstə var-davlətikuyən da dəvə bo doydə hozı karde, oqordıneydə bə həsuyə kə.

Vəzir oqardeyde de vist dəvə boy bə podşo səray, xəbə doydə ki, ıstı yeznə isə ıstısən ərbobə podşoy.

Podşo bəştə kardə koon pəşimon beydə. İjən baxşə peqəteyde, bə podşo layiq de hurməti omeydə bə yeznə məmləkət. Bə yeznə - potşo xəbə doydən ki, ıstı həsuyə omeydə. Əvən bo həsuyə exroc nibərə ıstə vəzir - vəkili peqəteyde, de hurməti beşeydə bəçəy nav. Demiyən dust beydən.

Əvə, voteydən ki, hiçki oxoy əbini zinə. Imrujnə kosib maştə ən yolə ərbob bəznə bə.

Həməkəsi tale Xıdo nıvışteyde.

Osmonədə se qılə sef eqıniye. Qıləy çı nəğil votəkəsi, qıləy əy bə gələm səkəsi, qıləyən əçəy handəkəsi.

*Bə gələm səkəson: Nəriman Ağazadə,
Aytəkin Zeynalova, Nazqul Məmmədova,
Seyfəddin Əliyev, Lək, Nodə di*

TALIŞ DİLİNƏ POETİK TƏRCÜMƏLƏR

BƏ TOLIŞI ZIVON POETİK TƏRCÜMON

Talışçaya tərcümə edən: Rza Musayev

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar

BƏ HEYDƏRBOBO SƏLƏM

(poemakü i poə)

Heydərbobo, qınıyadə avəvu,
Ovəyz de gıyzi omeda, jəyde zu,
De dastə diyə kardə kinə, vəyu
Viğandedəm bə el-əbə az sələm,
Başmə zivon ikərə bo çımı nom.

Heydərbobo, de haşi peşt bisuton,
Dim bısıro, həniyon ekon ason,
Əğləm i dastə vil dəvəson
Biyo bı tərəf, əy bədə bə vavazi,
Bəlkə həyşdi çı hitə bəxti yazı.

İd oməbe, səbərə handədəbe,
Pəvəndiyə zoe roy səpə mandedəbe,
Har kəs bə i kə kişdi gandedəbe.
Ah, çı xosə gəydəbe kişdi gənde,
Bə dasmoli idə baxşə dəğənde.

Vərzəğəndə ambu bəhvat omədə,
Əğlon sədo eqındəbe dəbədə,
Əmə açəy omə xəbə məsədə

Əvitimon, eğandimon vanqi-vu,
Qandım ədəymon, əstənimon ambu.

Heydərbobo, avə eqəta osmon,
Çi yəndisə yavə bə rujonimon,
Çi yəndiku əmone, co məbəmon!
Çəkətışon çəmə dasdə səşone,
Əcəb bəmə bevəcə ruj dəşone.

Çi fələkiku bıqətənən xəbə,
Bədə bivoto: boçi dəmə dəbə?
Astovon bə parcin jəy yağın səbə,
Bədə əvon həmmə bə zəmin emon,
Məfbo dışdə duz kədə tələ şeyton.

Keş pərəbəym az de qınıyə vavazi,
Umuj bəbəym bando omə ovəyzi,
Diyəro eqiniyə eli bəbəym az i!
Niznəmə in coəti ki eğande,
Bə tərəfədə ki marde, ki mande.

Heydərbobo, mərda zoon peroson.
Nomerdon tı bəçəy cəzo bəroson,
Kıl-kimotda neçiyon bıqət, bitoson,
Bədə pəson ələfi bəhən rohət,
Neçi əvoni nıkə hiç norohət.

Heydərbobo, ıştı dil hey şo bibo.
Çiçi harde, təmin bibo, ho bibo,
Deti dəvardə kəson hamro bibo!
Bivot çimi Şəhriyar, şairə zoəm,
Əçəy umur nibe heç be dard, be gəm.

HƏ

Çəşon asin, oqınıyə hə,
Həmuş ıştə şələ bibə.
In roy i ruj bəjəş bə sə,
Oqine botı bəmande.

Şələ jiton fəğır bəyədə,
Tam-tami bəştə ro şeyədə,
Şələ ıştı peştı jəyədə
Umu bə cili dəmande.

Palan zolime, doydə doj,
Hələ jidəş, çəşoni oj.
Timi dəro bəka i ruj:
Əv boştı balə bəmande.

TALIŞ ŞAİRLƏRİN DOĞMA DİLLƏRİNDƏ ŞEİRLƏRİ

TOLIŞƏ ŞAİRON MOƏ ZIVINƏDƏ ŞERON

Zulfiqar Əmədzadə

TÜKƏ MAHNE

Rüji-bə toja obədə,
Sibi kijon cə-cə jedə,
Kə xıyzon həmə pebedə
Xosə moəm bə tük şədə.

Takardə tükə oləton,
Tündükə de dasə vünən.
Peşo qofe bəsə nodə,
Şinə moəm bə tük şədə.

Damedə bəy tükü olət,
Dasonədəş çoka ğıvət,
Bə pəhlivoni oşədə.
Şirə moəm bə tük şədə.

Jenon həmə dasə-dasə,
Har rüj beşdən bə lekəsə
Məzə bənəy vəyə bedə,
Xosə moəm bə tük şədə.

Həmə taka i ranq olət,
Lekonədə vıtdən sıbət,
Qılə-qılə donə jedə,
Şinə moəm bə tük şədə.

DAVARDƏ RÜJON

(*poemakü i poa*)

İ tom bande, i tom diyoy,
Vəyşt ki votedən, əv ənə iyoy.
Maştə çe diyə pemədə həşi,
Dəvətdə bə vilon, bə doon başi.

Tolişi məhol, ha xosə vətən!
İştı umriku vey soron şədən.
Ocnən zındənin vey kəson tını,
İştı dovləti, iştı heste-ni...

Şəkər Aslan

LANKON

Toja şəhər, kənə şəhər,ğ
Tı dəqiş bəş çənə şəhər.

Çı ğəşənqin vılə boğon,
Bilində doon, qədə toğon.

Ah, çı xəşe, xəşe həvo,
Dardi dəvo, doji dəvo.

Avlodonı zəhmətkeşin.
İştı dilin, iştı çəşin.

Zindəş çiçe iştı şinə?
Xəzinəye, əv xəzinə!

Moye hıse, mıvı hıse
Ambür, ülās, kıvı hıse.

Ətrinə çay nişə əvaz,
Sofe havə, sofe nəfəs.

Tı lıgmonış, conə Lankon,
Çamə Lankon, Çamə Lankon.

Əhəd Müxtar

İŞTI HƏŞİ TOJƏ PEMƏ

(poemaku i poa)

Ki bəne vote Tolış qədəye?
Tolış bəmənə qıləy nənəye,

Şinə bolıye, xose inəye,
Qədə nəvəye, yolə dədəye...

Tolışi fəxr Əhmədi zoəye –
Zülfügar Pencəy Əhmədzadəye!

Məəqr Pensəje? Əncəx Pensəje?
Ki dü bivotə, Xido əy bəje!

Zülfügar Pensəy tolışın dıle,
Dı əğli əğıl, dı yoli yole.

Əv çı məholi sementə parde,
Fələki peşti arıştə merde!..

OZORBOYCON

Ozorboycon – obə iyo har curə vilon,
İyo ocey keynə pıdə bə dusti dilon.
Çıvrəy tulən, çıvrəy ovan dəvəye, dəvo.
Çıqın bə kə sarost bəşə şıkəston, şilon.

Ozorbocon, Ozorbocon, tı çamə moə!
Ləzqi, tolış, türk iyan kurd - i dədə zoə!
Çan sa sore i vırədə cidəmon omə,
Bə iyandı koməqimon, nunimon doə.

In zəmini məhbub bəkarde Kaspi dıyo,
Qasbu bəhişt iştənəbu in vişon iyo.
Ozorboycon – çı sə-bə sə İlahi şere,
Hiçki çəşon si əbini, əşini çıyo.

Ozorboycon – xosə məhol, çamə Vətəne,
De bandı-kuy, de kəşənən, dəmə Vətəne.
Az dəoylinə, tı dəoylinə, oxo çıçimon?
Çıç vındəmon i vırədə hamməy Vətəne.

CON, TOLIŞƏ BANDON

Dıldəm botı olivə
Xun, Tolışə bandon..
Omim dəşim bəşdi və
Con, Tolışə bandon.

Havze omə bandı-ku,
Kaspi, Viləş, Vazə ru

Sədə hoco işdiku
Con, Tolışə bandon.

Dilim bo ti larzedə,
Çoko bəbeş – tarsedəm.
Vilonədə parzedə
Şon, Tolışə bandon.

Əməni şo kardedəş,
Dardi-səron bardedəş.
Bo tolışon vardedəş
Nun, Tolışə bandon.

Məsud

Az tolışim, bandi zoəm,
Məhəmmədi handi zoəm.
Rosto votedəm, az qolışim,
Çe Kadusi qəndi zoəm.

Az tolışim, diyo çəşim,
Biyo honi çəşmə təşim.
Şodon mini bə bul qıyo,
Oviku az ələtəşim.

Az tolışim, bərəkaşim,
Təvəməni hest, ərəkaşim.
İ ruc bome, bəvindəyon
Vulkan obə, az bebəşem,
Az tolışim, az tolışim!

Yadulla Sayad

Ti, ha çımı xoşə zivon,
tolışə zivon,
Ti, ha çımı moə zivon,
hovə zivon, boə zivon!
Ti, çımı kəy,
çımı xəlqi, çımı eli
suniş, bızın,
bo deo kəsi telən bıboş,
bomı ha vaxt şiniş, bızın.

Ti ni boboş,
ni bəbem az,
ci qapəzon vi bəbem az.
Ti qın bıboş,
bı dınyoədə du bəbem az,
imı bızın, əndəx dıti
bə zəmini, osmoniyən
zu bəbem az!

Nəriman Əğəzadə

Ha dustım, boy bə səyr beşi,
Bı Tolışə bandonədə.
Vəyşti bivind deştə çəşi,
Bı Tolışə bandonədə.

Honi ovon bənə biyəy,
Ki peşoməy, sa sor ciyəy.
Pəydo bəkaş, çiçi piyəy,
Bı Tolışə bandonədə.

Dimbədimin çəmə bandon,
Im Kəmərkü, əv Səvalon.
İye vişə, ruy, kuy zıvon,
Bı Tolışə bandonədə.

Har halədə tarix hitdə,
Okə, diyəkə, çiçon votdə.
Bızəyədə, Bıləbandədə,
Bı Tolışə bandonədə.

Im Xəlifon, im Osnəqon,
Imən çəmə Canqəmiyon.
Çe Boboki rizon iyon,
Bı Tolışə bandonədə.

Qəssəm bibu bə həşi çəş,
Veye çəmə tarixi yaş.
Sıron niyon, tı obikoş,
Bı Tolışə bandonədə.

Rza Musayev

BƏ İNSOF BOY, A BILBİL

Çəmə boğdə bı pozi
Səvili okardəşe.
Bilbil, tıku norozi
Sinaş pəşə kardəşe.

Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute aqəy dili sə.

Pozədə beşdəş şədəş,
Nomi mandə bebəfo.
Çoknəy çəyku co bedəş?
In vil kəşədə cəfo.

Çokə zoaş, bəhə tov,
Zomsoni voə-voşi.
Bə vili məkə zulim,
Mətarə, bəməşi məşi.

Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute aqəy dili sə.

ĞƏZƏL

Boy bovə bıkə, bəti çəşədəm məhol bevacə,
İ ruj nıvındım tını, dardon bədən bol, bevacə.

Çı dınyoku bəxəbəy ıştı rəçi nıvındəkəs,
Qəv lol bıbo voteyədə «dimədəki xol bevacə».

Bəştı həvo pəreydəm, marışt çımı kəşi-pori,
Bə çəşim han əşini, bınəsom əhvol bevacə.

Qıləy sıyo çəş-bəvi, sıpyə dimi noxəşinim,
Noşi xəbə qəteyda: boçi ıştı hol bevacə?

Dil pure de sıxani, voteydām: vindıme az tı,
Şin-şini qəp bəjemon, vindām, bedām lol, bevəcə.

Iştə dili sıxanım votəmbə az boşta dodo,
Məsəmə ki, həyi vota: çı Rza xəyol bevəcə.

BOYATİYON

Kinə, mənəv marzisa,
Darzi bənön darzisa.
Mardənəbəym, i ruj az
In səm noəbəy barzisa.

Kinə, bomı noz bıka,
In nozi diroz bıka.
«İştə pəvəndi bəbəm»
Tı in xəbə rost bıka.

Kinə, vişədə mənəv,
Bətarsəş dəşəş bə şəv.
Sa sor şini əhanım:
Libut dəşə bəxmi qəv.

Ha kinə, qədə-qədə,
Boy, bə xəlxı sır mədə.
Az bıbum, ijənən tı,
Qıləy xəlvətə kədə.

Ha kinə, vəsə, vəsə,
Eşğən qıləy həvəsə.
Çımıku qiy məqordin,
Dışmen imi bəməsə.

Kinə, vil vanqo-vanqo,
Az bədom bəti şanqo.
Bəni çoko hitedaş?
Mor dəno iştə yonqo.

Ha kinə, məşi, məşi,
Tı çımı ovşum, həşi.
İ rujım nıvinde tı,
Qətəmə botı pəşi.

Joğə məzın xəşim az,
Çı sutə doy bəşim az.
Çımı dard zıney pıdə?
Botino noxəşim az.

Allaverdi Bayramı

JƏĞOY İM, YA JƏĞO Nİ?

Conımon xəy beydəni,
Diləvaqi beydə ni,
Dard pıxniedə əməni,
Hay qıləy bandı qoni –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Boğədə di nıdili,
Qardəmon qırdo vili,
Həx bəmon bə bılbili,
Pi bəmon, hol ni həni,
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Bəsa i linqə, rəyrə,
Vaşdəbiş sa i kərə.
Əyşdəsəy – jedəş nırə,
Dəmon novniedə tini –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Sio muəxolon dəjəniş,
Bə ro ləngər əjəniş,
İsət pi baş, piəjəniş,
Si beydəniş çı hani –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

Umrımon qınyə bə sə,
Xəməni oxo rəsə,
Əzrayil mandə poy sə,
Bo nəho bəstey conı –
Jəğoy im, ya jəğə ni?

BO RƏHMONİ

Ha maştoni şim,
Bəşmə ro beşim,
Tınn nıvindey.

Bəney çə vəşim,
Sutim evəşim,
Tınn nıvindey.

Qardışı rəsim,
Bə həycon dəşim,
Mandim - edəsim:

Bunum omeydəş?
Bəmi xoş beydəş?
Bə məktəb şeydəş?

Bənem roədə niş,
Bə çəş ziedəniş,
Həjin doədəniş.

Mini əvindiş,
Kəşon oəşəndiş
- Məşiş - əvotiş,
Bənəy hırdəni
Bə ro əvitiş.

İsət tıbədə,
Cənnət məkonış,
Cismo gəbədə,
Ruho dəməniş,
Zəmə gəlbədə -
Həmon Rəmoniş.

Əli Nasir

NIQINO ÇƏŞ BƏVON

(mahne)

Nəğərot

Nıqino çəş bəvon, dama çımı çəş bəvon,
Çımı dardı dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Micə ros kardedəş, tı bəmi noz kardedəcəş,
Ə nozi vey bıkə, tı nozi xos kardedəş.
Mını ka ov bə şom, baştı vilə dil daşom.
Ki ğibon votdə və, az ğibonim bə çəşon.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Tı bəmi noz bıkə, az botı nozə bıkəm,
Çı vilə baştı qıy vilə qıyoza takəm.
Şo bibü çoknə dil, dardi əviş ka be hol,
Bihito çoknə çəş, mandəbū bilbil be vil.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Dı micon ox cedəş, bə dilisə doğ cedəş,
Mını kışdəş, peşo səy enovındəş şedəş.
Kinəlim boy məşi, avə dəbaste həşi.
Çımı dınyo bızın dıştı çəşon bə rüşin.

Nıqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

HA BİBƏFO, HA BİBƏFO

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

Umri zımiston dabame,
Bə sə sipya və ebəme.
Dil bəvotə, çəş bəbəme,
Daston bənəven bə ləvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Dimə kükon kütə bəbe,
Avşumədim sütə bəbe.
Astovəçəş mütə bəbe,
Çal bəbe siyo çəş-bəvon,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Bilbili hande bo vili,
Vili doğ çay bəçey dili.
Vindışe bilbili holi,
Vılışən sütə telə vo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Eca bə dil eşği teği,
Ümür kardəm az də doği.
Tınən i rüç eşği boği-
Be ətrə vil bəbeş oxo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Tı nıkay bə dardi dəvo,
Həni ə Leyli niş, məvo.
Xido zınə coğnə rəvo,
Nasir bısütə, bitəvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

VIY NƏNƏLE

Nəğarot

Tını vində kinəle, az dəşəbim başmə hiso,
İ kərən, viy nənəle, kəykü beşe mərdiməzo.

Coqo zikkəş ce piyo əv cə bızın doydə əzon,
Bibünom heç nıciyo, hardeədə nün bitəso.

Dımınış karde ğazo: Ay balə, çiç dızdəş hiyo?
Oxo cəğonə nənəkü az tını çoknə bıpiyom?

Tını vinde kinələ, az dəşəbim başmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşe mərdiməzo.

Votime, ay xələ, işta vılım vində iyo,
Dızd çiçe, bilbilim az, boşta vili handəm iyo.
Bıməso qasbū beşü az diyəkəm boşta vili,
Pidəme iştı kinə, boy tı məqın başmı dili.

Tını vinde kinələ, az dəşəbim başmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşe mərdiməzo.

Bımədə jindo be lap, soy sığonış ğande bəmı.
Votışe dızdı dəkə həpli-həpo handə bomı,
Sığ oməy ay kinələ, lap çı dili səysə qine,
Dı zü az işta jonım çəy dasədə roxnə zine.

Tını vinde kinələ, az dəşəbim başmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşe mərdiməzo.

Eqino sığ bə rüci iştı nənəm vinde əyo.
Be dilim az çə rüci, eqne dilim mande əyo,
Əçey qızqon dı şonə çana bərəndəş ha kinə?
Po bıqət boy çəmə kəy, kəykü bəmandəş də nənə.

Tını vinde kinələ, az dəşəbim başmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşe mərdiməzo.

TI QILƏY VİLİŞ

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Bəpərə sədom çı boğə bə boğ,
Bəməse həmmə, tı çə əməsnış?

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Tı qiley viliş honiyaçəşonsə,
Azən bilbilim vıla bəşonsə,
Azən bilbilim vıla bəşonsə.

Şəv-rüc botino, botino handəm,
Boy bınışd qüş bıda çımı kəşonsə,
Boy bınışd qüş bıda çımı kəşonsə.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Həsətən sütə, cığə yəlov nıi,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.
Həsətən sütə, cığə yəlov nıi,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.

Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.
Nəvedəm boto, nəvedəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Çı vili qılış bomo, ti qiley viliş bomo,
Ti qiley viliş bomo, çı vili qılış bomo.

Baladdin Veşo

PI NIBU

Qıryatmand avlodon, çı xəlxi roədə
Bıdənən dastbədəst, zəhmət pi nibu!
Ki conı dəvardə çı həxi roədə,
Xəlxo bəpə əçəy gıymət pi nibu.

Bə jıye bəqıne, ar be dimono,
Navəjan şax nəvəy xəy mərəkono.
Nupərəson mərdiy niğodən xuno
Merdyəti pi nibu, gıryət pi nibu.

Umi məbır dilo bə şəkön qorış
Rujçari səfo hest bə pokon qorış
Im dınyo jıyedə bə çökön qorış
Bə çökönro omə rəhmət pi nibu.

Mərd əve ehtiram bə dustı qətdə
Həm həxi zinədə, həm rosti qətdə
Nəhlət bəy ki, dınyo dıdasti qətdə
Bə hərəkəte ki, qıybot pi nibu...

Vində bəd zəmonə sitəmi, Veşo
Dəvnə xəş rujon xəş təmi, Veşo
İştən pi bibujan, çı gəmi, Veşo,
Xəlkyu dilo bə hurmət pi nibu.

XIDO

Jimoni sırij ve, ni bızınə kəs,
Okarde piyəyon rə kiştə xıdo.
Doydə xəş rujçari bə komi, çə bəs,
Nimədə çəy kiyə okıştə xıdo?

Bə iy dəvlət doydə, çəy ağıli səydə
Bə qıləy ağılij doy, çəy bəxti jəydə,
Har şeyij bibi ni, jıqoye gəydə,
Hay gısməti i cur nıvıştə xıdo.

İy şəni, hurməti soybe kardədə
İy şəron dılədə qij-qij çardədə

İy şoyku məste, ləzət bardədə
Çı iy çəşə arso dənıştə xıdo

Ki zində bivoto imi, isə, çə
Nohəx zutnin beşdə çı həxisə çə?
Nomerdi vadoydə iştən bəsə, çə,
Çı mərdi dı aspın səniştə xıdo?

Həromxur azadə hardə, nəvdə şık
Həloli zəhmət gən, gəzənçij sıvık
Çəy ruji dədə bə sıyo palu tık
Kasibi bə conı pekiştə xıdo

Bə sırron okay rə-sıvoldaj bə ki,
Mudrik bə fik bəşə, nodon bə həki
Veşo, rosti bivot bəni hələki
Çə dı bədi çökön ekiştə xıdo?..

ÇƏMƏ LANKON

Vəyşti oxşe, xoş diləkəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.
Jı şəhərə, şəhəron çaş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çi ğiryəto bərkone im,
Çi iqidon arkone im,
Tarixədə Hirkone im,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Bə vətəni con noy komi,
Qətdə çəvon ehtirami.
Fəxr kardə di Hazi nomi,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

İştə ğudrət Xıdo viyo,
Nuşo doəje Mehro, xəyo,
Həvi-boy di Kaspi dıyo,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Reçinəti qıləy cəlol,
Eşğ yo dilo həstəni həl.
Siyo çaşə kinon məhol,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Təmşəkə bə çayo kulon,
Butə-butə obə vilon.
İvrəy vətən çə bilbilon -
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çə aləme feyxə viğon,
Çaş randedən lima toğon,

Portəğali, əno bağon
Çəmə Lankon, çəmə Lankon

Barzə bolo çinarə don,
Oxşər həştı iqidə zon.
Varde Veşo həvəs bə con,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon!

DİNYO

Mərdon, fəron jıqə jəysə,
Çəxi bino bevo, dınyo.
Şədəş sə qij, bə nıvəysə
Rə qin kardə qəbu, dınyo?

Çokı baste çə kəşəno,
Bədiş, çədəş çə nişəno
Ləp eqinəş çə çəşəno
Bənə tırşə əvu dınyo.

Nəhəsteki, sədoş beşo,
Ekışte tı həxi həjo,
Məxloğ vətədə bədə eşo
Felin didim, dıvu dınyo.

Dı sırə, di bəmə bə dast,
Dəndə i cur həmə bə dast.
Boki, zolım, ğəmə bə dast,
Boki nozəyn vəvu dınyo.

Qə sirdəş, qə bəmedəş tı,
Bə sə cur dim damedəş tı,
Xəzon bədəş, emədəş tı
Bədəş ijan kavu dınyo.

Veşo fikij kay niğilo
Səj bənışe çı dağılo
Zono bə pe ğəmi dilo
Kardəş ijnən şoyvo, dınyo.

BANDON BOY, BOY VOTDON

Dili pidə bə seyr beşum,
Bə vənəşə həvəs bışum.
Tusbin zoni bə şığ də şum –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Beşi bə rəğ, eşi bə dul,
Çəkut akko manqul-manqul.
Vonəye ov – kijə-kəvul –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Bandon çımı rastə kəşim,
Qədimiku barzə başım!
Bızəy halon, Divəğəşim –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Mistonisə, Hazovisə,
Honyon ov şin vinovisə.
Umri bībən say bovisə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı tarixə kitob – Coni,
Boboy haştə boştə soni.
Bə şer eğand tı moni –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı içidon inə – bande
Boboki poy çinə bande
Im orande, Şinəbande –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Suvar bibi, birom aspi,
Bə Kəmərkuy bəşi rostbi,
Çıyo çidə diyo Kaspi –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Əvəsori hır be perand
İştı məydon Canqəsəy band
Bə Həmati yon fik eğand –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Zındəm çımı roy bə çəşə,
Piran, Zuyən ğəyd bıkəşə,
Maştə-maştə həşi beşe
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Değə nəvdəm riza-riza,
İlhami lap oka ziza.
Həvəs omdə həvəsisə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Şonəysığı həvoj çiçə?
Çı Poçkoni ətri kuçə.
Barzəvu band bandon reçe –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Vilvo bandon naxşe-mandə!
Vilin, vəyştı oxşe-mandə!
Vənəşədə baxşı mandə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən!

Liki bandon vilistonin,
Bə ha tərəf Veşo yonin,
Səvoəloni qədə boonin –
Bandon bəmi boy, boy votland!

Zahir Əzəmət

TOLIŞƏ MƏHOL

Kəşənış behişte, vişənış nəğil,
Osmoni-rismoni ranq bandonədəy.
Astovon har şanqo mahne handedən,
Ovşumi rüşinə çanq bandonədəy.

Diyo həzo sərə sə jəyde iyo,
həşi çı bandonkū bə rə dəqında.
Roon- çı zəmini boftə timonin,
nə odəm oqında, nə rə oqında.

har vjə çı qıləy hoi çəşməye,
Qıləy ruf hitədə har sığı jədə.
Diəkə çəşi pūri bə ambürə də,
Çımı tarix hitə çəy rəği jədə.

COYLI VAMƏDƏ

Az ısti çəşonkū dənibəvardem,
İşti çəşonədə bəmərdem, dili.
Az ısti ğibonim, az ısti baxşim,
Bətim dim okardə bəbol-bəboli.

Az ısti çəşonkū dənibəvardem,
İşti çəşə qile - Tolişi nəğil.
Tı ıştən i vjəş, cıvoni mardəy,
İ bandı dardı doy, vəşi doy, dəğil.

Az ısti çəşonkū dənibəvardem,
Lap joğə zindəmə, çəş ni, otəş.
Bəşti sə bıqardom, məvit bə diəro,
İm çımı orzūye- tinədə vəşə!

Az ısti çəşonkū dənibəvardem,
İştənəm pəydo ka ısti nomədə.
Ay bəşti sardonə insəfi ğibon,
Boy, muni ənədə coyli vamədə!

İŞTI QƏDƏ DILI

İşti qədə dili bədizem i şov,
İşti qədə dili baham şin-şini.
Tı çımı i vənqə onibə sırış,
Tı çımı i çanqə şinə rüşini.

Az bənə voşədə mənədə vənəşə,
İşti məhəbbətdə lisqə bəm, dili.
Bənə papürüzi oraxəm, sütəm,
İsət i müte bəm, lisqə bəm, dili.

Az bənə yətimə astovə rüşinə
İşti çəşonədə pepüşəm, kina.
Tı joğə məzin li, əğlim hələ,
Tikū ıstə həyfi bebəşəm, kina.

İşti qədə dili bədizem i şov,
İşti qədə dili baham şin-şini.

ABSÜRD

Qılağ vəya yıǵnəǵi
 Bənə ən kosibə ğonəǵi
 Bənə ən şinə tika -
 Çı pıxa dandonon mionədə
 İştə ümüri ən oxonə rüji jia odəm
 Be xəbəy marde omekü.

Söədə dərivə sıpə nom Bime -
 açayan vəşişə.
 İyan vindəş ki,
 toviş ni...

Bə osmon fişənq ğandedən:
 Sı,
 Zard,
 Kavü...

Səmaya Güləliqızı

BAYATION

Mı aşǵ bə sıə vili
 Sutdə nodə bilbili.
 Əmonətım oqotə
 İştə doə piyə dili

Mı aşǵ bəti oxşəş
 Bəmi oxşəş, bəti oxşəş.
 Çanna məholi nəvim
 Hejoy ni bəti oxşəş.

Mı aşǵ bə Bolədi
 Moy, mivədə bolə di.
 Əve zuənocon vito
 Boşamon bə Bolədi.

Bolədi taje sədəm
 Ənə əyo moədə bəm.
 Ki bə yod dənodəni
 Ha ruc bə yod dənodəm.

XƏBƏ HİSƏ?

İştə eşǵe miniş şair kardaşə
 Heç işti xəbə hise?
 Ovəyz omə həməş şirtə bardaşə,
 Heç işti xəbə hise?

Əvəsore çı ruy kənoədə mandəm,
 İştə vto sıxanıku damandəm,
 Bənə aspi bə rucino samandəm,
 Heç işti xəbə hise?

Tı Samaya bə bəlon vey eǵande,
 Bəçə nomi annə namə voǵande,
 İruc əvni bəştı nomi baǵande,
 Heç işti xəbə hise?

MINİ POŞ MƏKƏ

Annə mini poş məkə
 Bə otəşi tovom ni.
 Moyon beşən ovi dimi
 Çəpım hise domon ni.

Mı vey sutəm otəşədə,
Ğismət mibim işta diədə,
Nışon ome joqlə diədə,
Ğarəz bimi jo rom ni.

Tale mınış bə həmoə ro niğande,
Heco mınış bə sığa ro dağande,
Pime çı bəxti dumo bo ğande,
Vindime ki, dasım təylie sığım ni.

Çımı əsil çe Bolədi xokədə,
Xıdo həmi səbirış doə anədə,
Osmoni dim avə omə çanədə,
Pərem pida kəşim hisə həvom ni.

AZƏRBAYCANCA YAZAN TALİŞ ŞAİRLƏRİ

Camal Yusifzadə

HAMININ KÖLGƏSİ QARADL...

Kimə üz tutum, kimə?
Həyat faniymiş demə,
Kim öləcək yerimə?
Bənzər ölüm ölümə!?
Nə qalıb ki, dünyada?
Boşdur daha dünya da!
Mən nə işə apardım?
Nəsə qaldı dünyada?

Oğlum, qızım, ay nəvəm! -
Dərdi verməyin yada!
Arxamca boylanmayın:
Dərd yaşamır dünyada!

Upuzun sevda yolu
Dirənibdi gözümə,
Mən gediram özümə -
Qayıdıram özümə.

VAXTA YAĞAN GÖZ YAŞI

Bu payız da eləcə
Ağlayacaq bu gecə
Dərd göyərdi içimdə -
Qəhərləndim gör necə?
Ölən ümidlərə vay,

Sevda! günlərə vay!
Kölgə düşən bəxtimə,
Kimsəsiz evimə vay -
Ağla, ağla ki, ağla!
İtən gününə ağla,
Bitən ününə ağla,
Ölənün ölübü ta!
Qalan dirinə ağla!
Bu dərd saralan deyil,
Kiməsə qalan deyil.
Boylan əngin göylərə,
Yalın dizinə ağla:
Kimdi sənə ağlayan? -
Sağsan, özünə ağla!
Vaxta yağın göz yaşı
Sel olacaq yaz başı!
Daman payıza ağla -
Qoy göyərsin baş daşı! -
Ağla, ağla ki ağla!
Tutub deyəsən səni
Ötən payızın ahı?
Axı bu gün bilirsən
Necə xoşbəxtsənmiş dünən, İLAHI!

Tərlən

Pəncərəm önündə lampa işığı
Söykənib qulağın qapı səsinə.
Sükuta sallanan kimsəsiz evim,
Bənzəyir boş qalan pul kisəsinə.

Yenə ağcaqanad pozan sükutun
Kölgəsi çırpılır saat səsinə.

Bir xalcanın rəngləriylə...

Sobada üşüyən külün qoxusu
Qənim kəsilməkdə öz nəfəsinə.

Bürünüb gecəyə uyuyur şəhər,
Yaman kimsəsizəm, kimsəsiz bu gün.
Sabah oyanmağa bir bəhanə var,
Yenə gün çıxacaq təsəlli üçün.

Mən hörümçəyəm -
ölümün toz basmış küncünə sallanmış
hörümçək.
- Vətən deyilən labirintdə
qürurludur
tükədən asılı hayatım.
Toxunacaq, oxunacaq
çox şeylər var dövrəmdə,
dövrəm tərədən dırnağa tor.
Yoxdur məni isidəcək özgə qor.
Baxın mənə,
baxın və görün
qurduğum həyat xəritəsini.
Sevin, əziz tutun ölüm yiyəsini.
Niyəsini soruşsanız da
deyəcəyəm, söyləyəcəyəm yasaq.
Lap elə bir yerdə olsaq da,
bir yerdə gülüb,
bir yerdə ağlasaq da
heç nə dəyişmir,
dəyişmir heç nə bu dünyada.
Balıqlardan və quşlardan fərqli
yalnız bir şey üzür məni,

Bir xalcanın rəngləriylə...

yalnız bir şey -
özümle üz-üza gəlmək.

Mən hörümçəyəm,
Ölümümə atdığım imzadı
Toxuduğum tor.

Balayar Sadiq

DƏRD SİMFONİYASI
(sonetlər çaləngi, ixtisarla)

I

Bu çöllər uzanan sükut dənizi,
Səssizlik uçuşur qağayıtlartək.
Torpağın ovcuna göylərdən düşən,
Ünvan yazılmamış məktubdur külək.

Aç oxu, gözlərin qoy çiçəkləsin,
Tənhalıq buludu dağıldı bəlkə.
Yerlə göy arası ilişib qalan
Üfüqlər bir əlçim nəğıldı bəlkə.

Ağrı sularında bir haray çimir,
Fələk də bir qoca əkinçi kimi,
Addım səslərini yollara səpir.

Taledən, qismətdən, əcəldən uzaq,
Torpağın qoynunda yırğalanır, bax, -
Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir.

II

Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir,
Üzür qəmli-qəmli xatirələrdə.
Uçuq bir daxmanın divarlarıtək,
Ovulub tökülür xatirələr də.

Bir parça bulud tək alınma qonub,
Bu andıra qalmış alın yazısı.
Günahsız günahın baxışı altda,
Udur sarısını tövbə qapısı.

Çırpı tək ocağa atdım illəri,
Doğma ölü kimi xatirələri,
Basdırdım alınımın qırışlarında.

O kimdir şəkildə gözünü qırpır,
Ayaq izlərini toz kimi çırpır, -
Bir yol avar çəkir göz yaşlarımda.

Nurəddin Mirzəxanlı

Vətən dağı,
Yurd yeri, Vətən dağı.
Dağ qədər ağır imiş
El dərdi, Vətən dağı!

Vətən dərdi,
El qəmi, Vətən dərdi.
Xoşbəxtəm — söz bağımın
Barını Vətən dərdi!

Ağ dərəni,
Qar edib ağ dərəni.
El qalxar — yad əllərdə
Saxlamaz Ağdərəni!

Ya da üzüm,
Ya kəsim, ya da üzüm.
Həzinin varisiyəm —
Tanışdı yada üzüm!

Xaldan deyil,
Qax deyil, Xaldan deyil.
Ürəyi incidən xal
Yzdəki xaldan deyil!

Kəs dilimi,
Sən bir də kəs dilimi.
Dədə Qorqud sazıyam —
Bilməz hər kəs dilimi!

Azərbaycan Respublikasında ləzgilərin yaşadığı ərazilər

Ləzgilər Azərbaycanda əsasən Qax, Quba, Xaçmaz, qismən isə Qax və Zaqatala rayonları ərazisində yaşayırlar. Bu rayonların ərazisində ləzgilər üçün məktəblər açılmış və onlar öz ana dilində dərslər keçirlər. 1993-cü ildən başlayaraq ləzgi dilində dərsləklər çap edilməyə başlanmışdır. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun sənayesinin əsasını yüngül və yeyinti sənayesi təşkil edir. Başlıca olaraq meyvə-tərəvəz, şarab və süd məhsulları emal edilir. Rayonun kənd yerlərində xalçaçılıq ənənvi sənətkarlıq növü kimi inkişaf etməkdədir. Ləzgilər bu bölgənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayırlar.

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(ləzgicə və azərbaycanca)

LƏZGİ ŞAİRLƏRİ

Müşkür İbrahim (XVI əsr)

XVI əsrdə Müşkürün ləzgicə, azərbaycanca, ərəbcə və farsca yazıb-yaratmış sənətkarları arasında Müşkür Əkbər, Müşkür Məhəmməd və Müşkür İbrahim xüsusilə seçilmişlər. Müşkür İbrahim həm də Dağstanda və Şirvanda məşhur idi. Onun Müşkür şəhərində təşkil etdiyi şeir məclislərinə qonşu ölkələrdən də şairlər gəlirdi.

ЗАКАЙ

Зи рикі завай кьакьуднавай кфаниди,
Хажалат вакай я, алапат закай.
Заманади куқварна зи хиялар,
Хиянат вакай я, алапат закай.

Зи накьвари фур атгузва чилера,
Алакьатла, сагъара и гьилера.
Аклизва зун кьер авачир гьуълера,
Акурла катзава кьурапат закай.

Ибрагьимал гьалтай тават я залум,
Вучиз лагь и фелек хьана заз кьалум.
Дуьньяд крар кьилэй-кьилди я зулум,
Алахьна ийизва ягъанат закай.

MƏNDƏN

Başına döndüğüm a nazlı dilbər,
Gələrmİ guşinə sədalar məndən.

Bir xalçanın rəngləriyək...

Gərdişi-zəmana, hiyləyi-əğyar,
Demədimmi səni yad elər məndən.

Sənsiz bu aşiqin bir mədarı yox,
Can çıxdı cəsəddən, ixtiyarı yox.
Qərq oldum dəryaya, bir kənarı yox,
Görəndə xof eylər adalar məndən.

İbrahim der: tərsa sevdim zalımı,
Fələk əydi mənim qəddi-dalımı.
Mən kimə söyləyirəm ərzi-halımı,
Küsü saxlar mələkzadələr məndən.

Ləzgi Saleh (XVII əsr)

XVII əsrin məşhur ləzgi şairlərindən olan Ləzgi Saleh dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaratmışdır. Bütün Qafqazda tanınan Yaraq mədrəsəsinə rəhbərlik etmiş şair hələ XVII əsrdə ana dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmış, başqa dillərdə şeir yazmağa meyl edən, lakin o qədər də uğur qazana bilməyən şairləri əvvəlcə ana dilində yaratmağa səsləmişdi.

Ləzgi ədəbiyyatı ilə yanaşı klassik Şarq və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə də yaxından tanış olan Saleh Azərbaycan dilində qoşma, gəraylı, bayatı, müxəmməs, təcnis, qəzəl janrlarında gözəl əsərlər yazmışdır.

ЧИР ЖЕНИ?

Варз я вун, Рагъ я вун лугьутвай ашукь,
Лезги члал течирдаз, лагъ, фарс чир жени?
Ктел тавур са касдиз элифни, бейни,
Эдеблу са кваллах, я тарс чир жени?

Bir xalçanın rəngləriyək...

Масад гьнкI чир хьурай, вич тийижирдаз?
Гьахь вуч я, экв вуч я, мичI тийижирдаз?
Я Аллагь, гьакьикъат, кичI тийижирдаз,
Аванд кар кваз такъаз, лагь, терс чир жени?

Асул сиясатда аби течирдаз,
Мисалра тIвар авай Неби течирдаз,
Я вич, я вичин гаф, дебни течирдаз
Марифат, я акьул, я нефс чир жени?

Гьахь рикIел тагъана, ийизвайдаз негь,
Гьикъван авуртIани на телегь-белегь,
Кябедиз, Багъадатдиз тефейдаз, Салигь,
Я Шам, я Эрзурум, я Къарс чир жени?!

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta söyləyən aşiq,
Ləzgiçə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, arkanı, dərsi nə bilsin?!

Özgəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Dantışanda doğru sözün bilməyən
İşin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətdə abi bilməyən,
Məsəllərdə neçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, nəfsi nə bilsin?!

Bu sində haqq gülə vüsəl etməyən,
Canım, haqq yoluna səfa qatmayan,

Kəbəyə, Bağdada, Saleh getməyən
Şamı, Ərzurumu, Qarsı nə bilsin?!

Əmirəli Tihirjalvi (1790-1846)

XIX əsr ləzgi ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əmirəli 1790-cı ildə Azərbaycanın indiki Qusar rayonunun Tihirjal kəndində anadan olub. Şeyx Şamilə bir mədrəsədə təhsil alan Əmirəli onunla çiyin-çiyinə rus işğalçılara qarşı döyüşmüş, 1837-ci il Quba üsyanının rəhbərlərindən biri olmuşdur.

Əmirəli həm də tanınmış alim idi. O, Abbasqulu ağa Bakıxanovla dostluq edirdi. Hər ikisi 1846-cı ildə birlikdə Məkkəyə getmişdir. Şair Məkkədən qayıdanda vəfat etmişdir.

Əmirəli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır.

ЖЕДАЧ

Дуьньядикай ханвай, куьценвай гуьгьуьл,
Лутьумир ваз я багь жедач, тар жедач.
Пехьрен мука пехь я чIехи жедайди,
Лекьрен мука алапехьрен кар жедач.

Садлагъана кар атайтIа кьилел ви,
Гьамлувилин накъвар тахьуй вилел ви.
На жуван мукъабур, стха яхь кIеви,
Патандакай ваз дуст жедач, яр жедач.

Гьар са касди вичин касвал хуьз ятIа,
Яб акалрай, несигъатар гузватIа.
Цвелиндаз вуна дуст, кьулдугь авуртIа,
Адал я жум жедач, я анир жедач.

Дуънъяд крар даим жуват пар жедә,
Шумуд касдив шумуд касдин кар жедә.
Халис касдал инсанвилин тивар жедә,
Асулсуздахъ я тивар жедәч, ар жедәч.

Зун Эмир я, гъахъ кевидиз къунавай,
Дуст паталди жуван чанни ганавай.
Яб акала зи гафарихъ лагъанвай –
Намерддикай я риклин дуст, яр жедәч.

OLMAZ

Zimistan elində bənd olan könül,
Demə daha bağça olmaz, bar olmaz.
Qarğa yuvasında qarğa bəslənər,
Tərlan yuvasında əsla sar olmaz.

Əgər haqdan bir iş gəlsə başına,
Məzəmmət eyləmə sən yoldaşına.
Arxalan qohuma, həm qardaşına,
Yaddan sənə yaxın vəfadar olmaz.

Hər kim istər insanlığın yeridə,
Qulaq versin nəsihətə, öyüdə.
Nə qədər də qulluq etsən söyüdə,
Ondan sənə heyva olmaz, nar olmaz.

Səyyah tək dolanıb gəzdim dünyanı,
Təcrübə eylədim neçə insanı,
Əsillidən gözəl ədəb, ərkanı,
Bədəsildə həya olmaz, ar olmaz.

Mən Əmirəm, haq bədəsin içmişəm,
Dost yolunda canı-başdan keçmişəm.

Çoxlarının halın ölçüb-biçmişəm,
Hər namərddən sirdaş olmaz, yar olmaz.

Mazah Əli (1850-1890)

1850-ci ildə Dağıstanın Axtı rayonunun Maza kəndində anadan olmuş Əli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır. O, hər iki xalqın şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bildirdi. Şair həyatın haqsızlıqlarını qələmə almışdır. Gözəl çingir (ləzgilərin saz oxşayan musiqi aləti) və kəfuz (tütək) çalın Əli həm də mələhətli səsə malik idi. Şair 1890-cı ildə Malkamut dağında çovğuna düşüb ölmüşdür. Onun iki dildə çap olunmuş şeirlərindən biri "Namərdin" adlanır.

НАМЕРДДИЗ

Зи кланиди, за квет лугъун авайвал,
Гьиллени таб я гьар са кар намерддин.
Жагъич адан кивалей са клуе фу гьалал,
Гьарамди я клулавай пар намерддин.

Зимбил катІ я, незвайд мухан лаваш я,
Аллагъдиз негъ, шейтандин ам юлдаш я.
Яклуз кьимниш текъвез, клараб кармаш я,
Терг хьуй сивяй вири сарар намерддин.

Намерддиз гьич куъмек ийиз клан жемир,
Гьикъван ада гьарайяйтлан, ван жемир.
Ахьтиндакай дуст къадай инсан жемир,
Кьезил тахьуй риклин азар намерддин.

Гатуз яйлах, хьуьтлуьз хьншлах къаз макан,
Алахьда ам хуьз анжах са вичин чан.

Кар я, кивализ агун хьайнтла са мугъман,
Вилерилай фида накъвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гьахь рахада,
Фу балкандал хьурай, намерд – пияда.
Са ягъсузни тамукърай и дуьньяда,
Квахьдайвал чи нугъатдай тIвар намерддин.

NAMƏRDİN

Sizə qurban olum, kamal əhlilər,
Daim yalan vurur döşü namərdin.
Evində tapılmaz bir loxma halal,
Haramdan asılır aşı namərdin.

Sabahdan-aşşama dilində yalan,
Yeddi qapısında gəzib dolanan.
Atı körpü olsun, qamçısı ilan,
Ala qarğa olsun quşu namərdin.

Yayda yaylaqlarda, qışda aranda,
Sevinər həmişə yalqız olanda.
Yüz ah çəkər evə qonaq gələndə,
Gözündən tökülər yaşı namərdin.

İnsan nişanəsi yox züriyyətdə,
Zənəndən əksikdir namus-qeyrətdə.
Xalq üçün yaramaz toyda, xeyratda,
Daş üstə qalmasın daşı namərdin.

Mazalı Əli deyər: həq etsin xüda,
Bir gündə eyləməz beş fərzi əda.
Çörəyi atlı olsun, özü piyada,
Heç yerə batmasın xışı namərdin!

Süleyman Stalski (1869-1937)

XX əsr ləzgi ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, Dağıstan sovet poeziyasının banisi, 1934-cü ildə Umumittifaq sovet yazıçıların I qurultayında "XX əsrin Homeri" adlandırılmış Dağıstanın xalq şairi Süleyman Stalski 1869-cu ildə Cənubi Dağıstanın Aşağı Stal kəndində anadan olmuşdur. Şair həm ləzgi, həm də Azərbaycan dilində yazıb yaratmışdır. SSRİ yazıçıların I qurultayında şeirlə Azərbaycan dilində çıxış etmişdir.

Süleyman Stalskinin şeirləri ilk dəfə 1927-ci ildə Moskvada çap olunmuş "Ləzgi şairlərinin poeziyası" məcmuəsində nəşr edilmişdir. Onun ilk "Seçilmiş əsərləri" 1934-cü ildə çap olunub. Həmin il ona Dağıstanın xalq şairi adı verilmişdir. Lenin ordeninə layiq görülmüş S.Stalskinin əsərləri Çində, Çexoslovakiyada, Ukraynada, Almaniyada, Fransada, Avstriyada, İspaniyada daha çox nəşr edilmişdir. Onun şeirləri SSRİ xalqlarının bütün dillərinə, ümumilikdə isə dünyanın 270-dən çox dilinə tərcümə olunmuşdur.

КЪАФКЪАЗ

Икьван эдлер ийнэ на кIватI,
Им вучгин ягънагъ я, Къафкъаз?
Вахъ галаз на чунни барбатI
Авун вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Им мусибат хьана еке,
ЧIур мийир тIун на чи уьлкве.
Гьар атайда вичиз гуьлге –
Ацукъдай чардах я, Къафкъаз.

Гагъ хузар гьиз, гагъ на чIижер,
Гуж мийир чаз эхи тежер,
Гьар атайда вичиз ичер
АтIуз недай багъ я, Къафкъаз

Шумуд кас ваз жеда шерик,
Шумудаз на гуда шилик,
Сан кыле вун ийиз терик,
Шумуд ваз уртах я, Къафкъаз!

Мад авачни вилаятар,
Куъз акъатна икъван ви тIвар?
Гафар гуърчег, амал-мурдар,
Вун гыкъван алчах я, Къафкъаз!

Шумудав вун къугъвад къумар,
Шумудаз на гуда румар.
Серф гъатайла яхун ламар
Къвез недай яйлах я, Къафкъаз!

Ява паб хъиз арадаллай,
Данма вил чарадаллай,
Им вуч яргъи «Яхул даллай»
АкълтI тийир мах я, Къафкъаз!

Къуна гыле еке куъни,
Кыл кукIварин дакъана ви!
Гъар атайда вичиз тини
Ишиндай чанах я, Къафкъаз.

Гъар атайда гъализ чегте,
Вигъида ви кылел фите.
Гъяд, саласа юкъуз гъафте
Хъунухъ вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Душманариз дерди кIелиз,
Дустарикай вуна хъелиз,
Сан кыле финиф са гъуълуз
Бес им вуч саягъ я, Къафкъаз?

Сулейманан веревирлер
Лугъунар я ихътин бейтер.
Гъар атайда ягъиз метIер
Яд хъвадай булах я, Къафкъаз.

QAFQAZ

Hər gələni bərabəri
Olurmuş qardaşın, Qafqaz.
Kimi gəlib dönər geri,
Tökürüb göz yaşın, Qafqaz.

A bimürvət, gəl insafa,
Bəgəm yoxdur səndə vəfa?
Gəlib neçə-neçə tayfa,
Qoyub burda leşin, Qafqaz.

Ay insafsız, gəl bir inan,
Sərraf olmaz kömür satan.
Kimisinə səndən vətən
Olubən əyləşən, Qafqaz.

Gah dönüb olursan ağa,
Gah edirsən qeyri qovğa,
Gah gedirsən yeyin, yorğa,
Gah himar yerişin, Qafqaz.

Gah dönüb olursan səfil,
Gah ağıldan belə qafil,
Gah olursan xırda tifil,
Bilinməz heç işin, Qafqaz.

Kimi küsər, kimi umar,
Kimisi gözlərin yumar,

Gah açıban sinə mərmər,
Gah göstərər döşün, Qafqaz.

Gah düşər dördü dərinə,
Gah uyar düşmən felinə,
Gah tülək, tərhan yerinə
Olar qarğa quşun, Qafqaz.

Gah Denikin olar yaxın,
Gah aşnası Beçeruxin,
Gah gələcək molla axın,
Gah istər keşişin, Qafqaz.

Hər gələnə vermə yeri,
Sərt üz göstər, olsun dəli.
Sığallanmaz yadın teli,
İti olsun dişin, Qafqaz.

Ey Süleyman, sən də indi,
İtirmə bu olan zəndi,
Gah deyir: "buyur, əfəndi..."
Gah da "tovarişi", Qafqaz.

Müzəffər Məlikməmmədov

Müasir ləzgi ədəbiyyatının tanınmış yazarlarından olan Müzəffər Məlikməmmədov 1948-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Quba rayonunun Digah kəndində anadan olub.

1975-ci ildə ADU-nun jurnalistika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş Müzəffər Məlikməmmədov həmin dövrdən Azərbaycan KP MK-nin "Sovet kəndi" qəzetində müxbir, baş müxbir və şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda "Samur" qəzeti baş redaktorunun müavini.

Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə 2 medala və "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüşdür. Şair-jurnalistin əsərləri ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində çap olunur. M.Məlikməmmədovu xüsusilə şöhrətləndirən onun ləzgicə nəşr edilmiş "Adın ləzgidirsə..." kitabı olmuşdur. Bu əsəri ilə o, ləzgi ədəbiyyatında esse janrının əsasını qoyub.

M.Məlikməmmədov ləzgi və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış 10 kitabın müəllifidir. Onun azərbaycanca işıq üzü görmüş "Gecə işığı", "Xaçmaz zəfər gözləyir", "Polkovnikin andı" kitabları və Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş "Döyüş balladəsi" poeması oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb. Şair "Araz" ali ədəbi mükafatına layiq görülmüşdür.

КІУКІ Я ВУН

Седасьмет Керимовадиз

Лезгийри дидедиз хьайида аял,
Адаз тивар таганмаз лугьуда «кьегьал».
Килигдач руш яни, гада яни ам,
Руш ятла салрани члугвадич хьи гьам.

Хуьр ківачел кьарагына ківатІ жедә магьле,
Туьклуьрда межлисар руш авай ківале.
Лугуьда датІана дидед аялдиз:
- Барабар хьурай лун ирид кьегьалдиз.

Ирид тост лугьуда рушан бубади,
Ирид кьилих хьурай лугьуз куьрпедихь:
Инсанвал, кьегьалвал, дуьзвал, такабур,
Ватандиз муьгьуьббат, намусни абур.

Ирид макьам ягьиз «Лезгинкадалди»
Шадвалда, кьуьлерда вири магьалди.
Са виляй аквада велед миьхидиз,
Рушарин кьадир хупІ чидә лезгидиз.

A irid kылихди гана ваз илгъам,
A irid кьакъан кьукь аьунва на рам.
Сѣдакъет! Элди вал ийнзѣ дамах,
Чи кьакъан дагъ я вун, кьукь я вун, зи вах!

ZİRVƏ TƏK QALASAN

Sədaqət Kərimovaya

Ləzgi ellərində adətdir çoxdan,
Uşaq doğuldumu, dəyərlər igid.
Baxmazlar doğulan qızıdır, ya oğlan,
Qızıdırsa heç zaman verməzlər öylüd.

Yığılar məclisə bütün kənd, oba,
Toy, büsat qurular qız olan evdə.
Körpəni qaldırıb söyləyər ana:
- Bərabər olasan yeddi igidə.

Yeddi tost söyləyər qızın atası,
Görməkçün uşaqda yeddi əlamət:
Məğrurluq, igidlik, elə məhəbbət.
Ar-namus, insanlıq, düzlük, sədaqət.

Yeddi hava çalıb "Ləzginka" üstə,
Rəqs edər ləzgilər, gülər ləzgilər.
Qız ilə oğlana fərq qoymaz heç vaxt,
Qızların qədrini bilər ləzgilər.

Sən yeddi zirvəni fəth eləmişən,
Sədaqət – şöhrətim, Sədaqət – tacım.
İstərəm xalqımın ürəyində sən,
Özün də zirvə tək qalasan, bacım!

Sədaqət Kərimova

Yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova 1953-cü ildə Qusarda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmiş, "Sovet kəndi", "Həyat", "Azərbaycan" və "Günay" qəzetlərində müxbir, şöbə müdiri, baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-ci ildən "Samar" qəzetinin baş redaktorudur.

Jurnalistika sahəsindəki uğurlarına görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm", Həsənbəy Zərdabi adına və KİV Hİ-nin Məhsəti Gəncəvi adına və Xan qızı Natəvan adına mükafatları ilə təltif olunmuşdur. 2006-cı ildə S.Kərimovaya "Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir.

S.Kərimova Azərbaycan, rus və ləzgi dillərində çap olunmuş 14 kitabın müəllifidir. Onun Azərbaycan dilində çap olunmuş "Səssiz haray", "Bir yaz gecəsi", "Hal", "Qərrib quşun nəğməsi", "Qürub", "Qəlbinə boylan, insan" və sair kitabları oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır.

«LEZGİNKA» ÇAL, QARDAŞIM!

Bir hava çal, bir hava çal, qardaşım,
Bu havanın ruhunu al, qardaşım.
Qanadlansın «Lezginka»nın avazı,
Unutdursun dördü, qəmi, ayazı.
Qol götürüb qoca, cavan oynasın,
Cuşa gəlib damarda qan oynasın.

Çal qardaşım, bir şıdırğı hava çal,
Yallı getsin dərə, topə, qaya, yal.
Çapım, çapım onun kəhər atında,
Yer titrəsin ayağımın altında.
Zurna-qaval dilə gəlsin zil ilə,
Sevincimi bölüşdürüm el ilə.

«ЛЕЗГИНКАДАЛ» ИЛИГА

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
И макъамдин алапатдиз килига.
Далдамдинни зурнедин ван атайла,
Адан аваз зи дамарра гъатайла,
Чил зурзада, зи кӀвачериз звер къведа,
Шад жеда зун, зи вилериз хъвер къвинда.

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
Ви ялавдик куькьуьра зун, алуга.
Элкьуьра зун, гелкьуьра зун, галуда,
Вири дердер зи рикӀелай алуца.
Ягъ «Лезгинка», чи фикирар зурзурай,
Чи рикерин живер, муркар шурурай.
Хура рикӀ ваъ, къван авайбур жагъура,
Япа кичӀе ван авайбур юзура.

LƏZGI XALQ ŞEİRİ

ЛЕЗГИЯР!

Чал хуьх, лезгияр, Чил хуьх, лезгияр!
Зи чӀал захъ авай девлет, шав-чил я,
Зи чӀал аз якъут, мержан, къизил я,
Зи чӀал зи чина авай къве вил я.
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Халкъ терг тахъана амуькун патал,
Герек я рахун чун лезги чӀалал,
АкӀ хъайида, жед чаз дидед мам гъалал,

Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Куьн садра маса миллетриз килиг,
ГъикӀ абурун чпин чӀалахъ кузватӀа аку рикӀ?!
Чун вучиз хъурай абурулай эхик?
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал девлет я чаз тунвай бубайри,
Женгера хъенвай къегъал рухвайри,
Им эмир я къез извай архайри,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Гъаж-Давуданни Шарвилдин,
Эминан, Саидан, Сулейман - заридин,
Арбен Къардашан - халис лезгиндин
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чира жуваз чӀал Хуьруьг Тагъиран,
КӀеда гевгъерар на Шагъ-Эмиран,
Булахдай яд хъухъ на Шихнесиран,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Ваз чидач, белки, Алирзадин рикӀ? lezgi, lezgi, lezgi
Забитаз лезги халкъ кӀандайтӀа гъикӀ?
Абурун чӀал теңир лезги жед гъарикӀ,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал амачирла, амуькӀач миллет,
Ватандикайни жеда ваз хелвет,
Несилрини ваз ийида лянет,
Чал хуьх, лезгияр, чил хуьх, лезгияр!
Чина авай къве вил хуьх, лезгияр!
Чал гадар авун - диде гадарун,
Са гафар я, къез чидачтӀа, лугъун,
Заз кӀанзава куьн гъавурда акъун,

Чал хуьх, лезгиар, чил хуьх, лезгиар!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгиар!
Шайрди лагъайвал, къул хуьх, лезгиар,
Жуван дагъ, тар-там, кул хуьх, лезгиар,
Чилин гъар са чулук, зул хуьх, лезгиар!
Чал хуьх, лезгиар, чил хуьх, лезгиар!
Чина авай кьве вил хуьх, лезгиар!

LƏZGİ XALQ NAĞİLLARI

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МАХ

ТАПАН КЪИН КЪУР ЖАНАВУР

Чубанди хипер калай дагъдиз хутахдайла, бици хеб Келишни къуьзуь киц! Ругъва кала ятахдал тада къван. Ялгъуз кала амукъай Келишни Ругъва кьеви дустар жада.

Ругъва ятахрал мукъаят жадай. Келиш, пакамахъ физ, чура векъ нез, яд хъваз, няниз Ругъвадин патав къаткиз хъана. Са юкъуз Келиша векъ незвайла, са сикре, атана, лугъуда къван:

- Агъу, хийир хъуй, вуч жуьрэт авуна зи чуьр незва, ахмакъ?
- Им зи чубанди чуьр я, - лагъана Келиша.

- Пака за зи шагъид Жанавур гъида. Эгер и чуьр куьди я лугъудай шагъид квехъ аватла, куьнени гъваш.

Жанавур лагъай ван хъайи Келиш ми хъиз къурана, сугъулхъана, Ругъвадин патав хтана. Ругъвади хабар къуна: "Вун вуч сефил хъанва, дуст, ваз чин чурайди авани, тахъайтла ви кефи хайи кас-мас авани?"

Келиша Сикре вичиз тади гайидакай, пака чуьр къакъудиз вичин шагъид Жанавурни галаз къведайдакай лагъана.

- Ваз киче жемир, - лагъана Ругъвади. - Абурун дуван за аквада.

Абур къведни къуда.

Пака экв хъанмазни, Ругъва Келишни галаз, гъамиша чпин чубанди цай хъийидай къулан патав фида. Къула авай руьхъвер инихъ-анихъ авуна, са легъв туькьурда. И лекъве Ругъва гъахъда. "Тила зи винел векъ-къал эцига, гъич тахъайтла, атанмазни абуруз тун такурай, - лагъана Ругъвади Келишаз. - Жув чуруз векъ нез алад. Абур атайла, лагъ хъи, зи шагъидар дагъдиз хъфенва. Захъ авайди чубанди пир я. За гъа пирел къин къада. Сикре къин цуртла, чуьр гъаданди жада".

Келиша Ругъвадин винел къуру векьер-къалар вегъена, таквадайвал авуна, вич ятахдин вилик векъ нез экъечна. Са вахт хъана-тахъана, Сикџни Жанавур атана акъатда.

- Я ахмакъ, - лагъана Жанавурди Келишаз. - Вуна и Сикџрен чил вучиз къакъудзава? Гъинва и чил вид тирвидин гъакъиндай вахъ авай шагъид?

- Захъ шагъид авач, зи шагъндар вири дагълариз хъенва, Жанавур агъа, - лугъуда Келиша, - захъ халис чубанрин пџир ава. Чун фида а пџирел. Эгер Сикџре къин къуртга, и чил гъа Сикџренди жеда. Туштга, за къин къада, чил зи чубандинди тирди.

- Экъечџи вилик! - буйругъна Жанавурди. - Чаз гъа ви пџир къалура къван.

Келиша Сикџни Жанавур пџирен патав тухуда ва Сикџрез къин къун теклифда.

Сикџ гъаф дикъетдивди пџирез килигна. Адак хата квайди къатгана.

- Завай Сулейман-Небидин и мулк зиди я лагъана, къин къаз жедач. - Сикџ пџиревай къерех жеда.

Сикџре къин къун тавурла, хъел атана, Жанавур вилик жеда: - За къада сикџрен паталай къин, - лагъана, Жанавур пџирел гъалтда. - Зи вилер ахъай авурдалай инихъ и чџур гъа и Сикџрен бубайрин мулк я, - лагъана, Келишаз вилер экъисити агакънавачир, садлагъана Ругъва Жанавурдин туътуъник кџида. Жанавурди гъикъван къатаднатгани Ругъвади ам мал ахъайнач. Жанавурдин нефес дар хъана, ада эхиримжи сефер кџвачер гъягъиз башламишна.

- Тапан къин къурдан къилел къведайди гъа им я ман, - лагъана, Сикџре вичин къил баштанна.

И дуъшууш хъайидалай къулухъ, Келишанни Ругъвадин патав къведай я амалдар сикџер, я къаних жанавура амач лугъуда.

КЪВЕ МИРГ

Хъана къван, хъанач къван къве мирг. Уълена квай тама гъуърчехъанрин юкъва гъатай ибуруз фир-тефир чка чизмачир. Гъуърчехъанар абур чан аламаз къаз алахънавай. Ингъе, шайлапан хъиз катзавай миргер уълендал гъалтна. Сифте хкадарай мирг уъленидиз аватна. Ам дерин уълени микънатисди хъиз, агъуз чџугъзавай. Муъкуьда а патаз хкадарна.

- Азиз дуст, вакай са чара. Уълендай экъечџиз куъмек це. Ви хъсанвал за рекъидалди рикџелай алуддач, - лагъана гъеле юкъвал къван уълена акџана экъечџиз тежезвай мирги.

- Башуъсте, вуна талгъайтгани, зун куъмекдиз гъатур жезвай, - лагъана муъкуъ мирги, ахпа вичин гужлау, вагуъзел крчар юлдашдин крчарихъ галкџурна чџугуна. Мирг уълена батмиш хъуникай къутармишна.

Гџила абур къведни санал катзавай, амма вичин юлдаш къутармишай мирг са къадар вилик квай. Са тџимил мензилдиз катайла, ибурал мал са уълел гъалтна. И сеферда юлдаш къарадай акъуддайла, гужа гъатай миргивай уъленидай хкадариз хъанач, ам, аватна, уълена акџана. Гъа и арада муъкуъ мирги уълена акџанвай юлдашдин далудал кџвачер эцигна а патаз хкадарна.

- Я дуст, я дуст, вун гъиниз катзава, - куъмек це, - гъарайна акџанвай мирги. - Алат зи чандилай, куъмек гуз я зун ви арха туш, я мирес-вирес. Са карни алакъ тийндай келлегуъз вун патал за ... Яргъай зверзавай гъуърчехъанар акур миргивай вичин гаф тамамариз хъанач: ам тадиз катна. Вичиз далда къазвай къвалан кџаниз агакъиз мукъва хъайила, къудухъ экъвена кџлигайла, адаз вичин юлдаш гъуъре аъанри къунваз агуаа. Ам аеуру хуъз къурди тир.

- Ихътин баладкай къил къакъудиз алакъай амалдар ва акъуллу зун дуъньяда виридалайни эхирдал къван амукъда. Кеф аз ихътин бахтар авай, - вичи-вичикди фикирна мирги.

Гъуърчехъанривай мал вичиз фенд къурмишиз тежедайдак умудквай ам къвалан кџангъи къил хкажна гъаф такабурдиз килигъзавай.

Мирг чпин хурукай хатзавайди якъин чир хъайида, гъурчехъанди тфенгдин яргъи луьле туькьурна. Тфенг акъатна. Вили гуьлледи рикI кайи лавгъа мирг къилинпацар хъана, къараткенриз ярх хъана.

КЪУЪРНИ АСЛАН

Индистан уьлкведа хъсан векъ авай, инсанрикай хевлет са там авай къван. Ничхирри, кIватI хъана, и тама чпин къил хуьзвай. Са аслан абурун пачагъ тир, и асланди гъар са чIавуз, вичиз кIан хъайида, и ничхиррикай вичин хурук акаатайдал гъурч ийиз, недай къван. Амма гъар гъурч ийидайла, и асланди гъайбатрикай кичIела, гъар садан рикI аватиз, ибуруз гыч секинвал жезвачир. Са юкъуз ибур вири санал кIватI хъана, меслят абуна, сада-садаз лагъана: “Я стхаяр! И аслан чи пачагъ я къван алаз чакай вичиз кIаниди нез ихтияр ава. АкI хъайида чаз хъсан кар ам я хъи чна чи арада чип вегъез, гъар гъидан чип акъатайтIа, гъам чна нубатдалди асландиз хуьрек яз ракъурда: амайбуру асланди гъайбатдикай, кичIевилин хажалатдикай архайин яз, секинвилелди чпин кесибвалда”. И меслятдал ибур вири рази хъана; чпин къарар арзадалди къхена, асландиз тамам гъурметдалди малумарна. Аслан и меслятдал гзаф рази хъана. Абуруз жаваб гана: “Зи метлеб анжах аз хуьрек хъун я, тахъайтIа куьн зи кесиб раятар вучиз инжитмишда”. Идалай гуьгъуьниз и ничхирри чпин арада чип вегъез хъана ва нин чип акъатайтIа, гъам асландиз хуьрек яз фидай къван.

Са хейлин вахт алатайла, къуьрен тIвар авай чип акъатна. И къуьре ничхирриз лагъана: “Я стхаяр, им чиди вуч алчахвал я, жува-жув жуван ихтиярдалди асланди сиве тун. Ша чна и асландиз са амал къан, ам чна чи винелай алудин”. Къуьре икI лагъайла, садбур идал хуьрена, садбуру лагъана: “Я къей хва, вун акъван рикI авай кас яни, вавай а куц гваз аслан хътин зурба пачагъдиз амал жедани?”. Ида лагъана: “Куьн тамаша, за асландиз вуч амал ийидатIа”. Пака юкъуз частунин хуьрекдиз къуьр фена

кIанзавай, и къуьр вахтунда фенач. И кардикай асландиз гзаф хъел атана, са тIимил амай ида чпин арада авай икърар чIуриг, амма ида фикир абуна, лагъана хъи, “икI таливилелди са икърар чIур авурдакай маса пачагъриз ван хъайитIа, абуру зун айибда”, асланди сабур абуна.

Са вахтунда нисини жез-тежез къуьр асланди къилив атана, гъилер хурал ецигна, асландиз адетдалди салам гана, пачагъдиз икрам абуна. Асланди идавай ничхиррин гъал жузуна. Ада лагъана: “Пачагъ вун сагърай, ничхиррин гъамиша хиз адетдалди захъ галаз ви частунин хуьрекдиз са маса къуьрни ракъурнай, амма са аслан дуьшгъуш хъана чал, ада чавай жузуна: “Куьн гъиниз физвайбур я?”. “Чун пачагъдиз хуьрек яз физвайбур я”. Ада лагъана: “Вагъ, инал залай гъейри маса пачагъни авани. И мулк зиди я, гъич садахъни жуьрет жеч зи мулкуналлай раятриз къагъиз”. Ахпа сахъ галай къуьр къуна, вичиз тухвана, амма ада ваз лагъай пис гафар вахъай кичIевилийини регъуьмилляй завай ваз лугъуз жезвач”.

Къуьре икI лагъайла асланди чанди цIай къуна. Ида къуьрез лагъана: “Вавай ам аз къалуриз жедани?”. Къуьре жеда лагъана. И къуьре, вилик акатна, и аслан са яд авай дерин фурул тухвана, ада асландиз лагъана: дехънен аз а асландихъай гзаф кичIе хана, завай на зун ви хъуьмIуьк къун тавуртIа, и фурун сивел къвез жедач. ИкI лагъайла, асланди им вичин хъуьмIуьк къуна, фурун сивел тухвана. Им хъуьмIуьк кваз аслан фуруз килигайтIа, фура щикай идаз къуьр хъуьмIуьк кваз вичин суьрет абуна. Ида хиял абуна хъи, анай аквазвайди вичиз хуьрек яз къвезвай къуьр къачуна тухвай, къуьре лагъай аслан я. Ида вичин хъуьмIуьк къвай къуьр са къерехдиз гадарна, вичи-вич и фуруз вегъена. Вегъейла, ам фура щик акатна, къена. Аслан къейида, тама авай гъайванриз азадвал хъанай.

КУТКУНДА ГЪАТАЙ ЖАНАВУР

Хъана къван, хъанач къван са сикI. И сикрехъ пуд бала авай. Писид кулар хътин тумар галай, гъвечIи вилер авай абур чпин дидедиз гъаф кIандай. СикIре, йиф-югъ тамарани дагълара къекъез, гъурч ийиз, вичин балайриз тIуьн гыдай; балайрини, дидеди гъайи верч, фере нез, магъарада ацукъна, чпиз къугъунар ийидай. СикIрен магъара са вичелай гъейри маса садзани чидачир. Гъар сеферда сикI гъурчез фидайла, ада вичин балайриз, - "Къецихъ экъечIмир, жанавурдин гыле гъатайтIа, ада куь тефте цавуз акъудда", - лугъудай.

Йикъарикай са юкъуз сикI гъурчез экъечIна. Дидеди накъ гъайи къве фере тIуьна, кефйар къумбар хъайи шарагри дуьнья гыхътин затI ятIа килигун къетI авуна – магъарадин сивел экъечIна. Къуд патаз килигайдалай гуьгъуьниз, абуру магъарадин вилик къугъунар ийиз эгечIна. Чими гъавади кефйар ахъа аур балайрин рикелай дидедин тапшуругъ алатна – абуруз дуьньяда жанавур авайдакай хабарни амачир. Гъа и вахтунда валарин къулухъ гишин жанавур чуьнуьх хъанвай къван. СикIрен балаяр акурла, жанавурдин кефйар куьк хъана. Ада мад фикрар- хиялар хъувунач: вил-вилек хIадалди, сикIрен пуд баладинни тифтиф цавуз акъудна.

Югъ няни жадайла хъыз, сикI хтана ахкъатна. Адав хъипи цIакулар алай пуд верч гвай. Магъарадин сивел вичин балайрин тумун къатIар, кIвачин тапасар акурла, адан рикI аватна. Яраб зи балайрин къилел мусибат атана жал? – лагъана, ада тадиз магъарадиз чукурна. КилигайтIа, магъарада балаяр амач. Гъаф шехъна сикI вичин балайрихъ. Эхирдай ада вичиз ихътин мусибат авурди вуж ятIа чирун ва адалай къисас къахчун къетI авуна.

Магъарадай экъечIай сикIре къуд патахъ ни акалзавай – адиз жанавурдин ни къезвай. Ахла адиз жанавурдин кIвачин гелер акуна: ибур сикIрез вичиз чидай са тапас квачир жанавурдин кIвачин гелер тир. И гелер акурла, сикI мадни кIевиз шехъна. Гила адиз вичин балаяр жанавурди тIурди якъин хъанвай.

Ажугъламиш хъанвай сикI са шумуд юкъуз жанавурдин магъарадихъ къекъена, эхирдай адиз и магъара жагъана. Им къакъан са дагъардин муькув гвай.

Жанавурдин магъарадин патав гвай къакъан са къаядал акъвазна, сикIре цIелени тIваларикай куткун храз эгечIна. Яргъай хъыз жанавур пайда хъайила, сикIре вичиз ам акван тийизвайдай къуна:

- ХупI четин заманаяр хъанвачни, я верч жагъизмач, я кIек. Виридалайни хъсанди куткунар храз, абур маса гуз, а пулдихъ жуваз верчер къачун я, - лагъана сикIре. И гафар ван хъайи жанавур сикIрен патав атана. Салам- каламдилай къулухъ, жанавурди: "ГъикI хъана, къуниши, вуч кар-кеспидик ква, хийир хъуй!" – лагъана, хабар къуна. СикIрез гъаф хъел авай, эгер къуват акакънайтIа, ада жанавур патар-патар ийидай, амма вилер экъисна килигзавай жанавур акурла, кичIевилей сикIревай сивай артухан са гафни акъудиз хъанач.

- Авач, къуниши, - лагъана сикIре, жуваз куткунар хразва. Гъаф хъсан пеше я. Маса гана, пулдихъ верчер къачуртIани жада: кIандатIа хуьруьз фена ферейрихъ галаз дегишара, лагъана, валарин кIаник эцигнавай верч жанавурдин вилик гъана эцигна: "Заз, къуниши, ихътин затIарикай дарвал авач, ацукъна нез. Гъилевай куткун куьтягъна, чна имни верчерихъ дегишарда", - лагъана.

- Дуьз лагъ, гъинай атайди я? – хабар къуна жанавурди.

- Зи уьмуьрда за таб авурди туш. Гила, къуниши, ваз таб-гыле авун заз гъич кутугнавач. Верч куткун гана къачурди я.

- УстIар я вун, гъиллебаз, тапарар ийидай.

- За ваз лагъана хъи, са мискъални таб квач. За куткунар хразва. Лежберри абур верчерихъ, кIекерихъ, ферейрихъ маса къачузва. Сеняткардин кIвале ихътин затIар гъич са вахтундани кими жадач. Ваз и кеспи чидайтIа, са рахунни алачиз, вавайни ви куткунар гъерерихъ, лапагрихъ дегишариз жадай.

- Къуниши, ваз минет хъуй, лани и кеспи чира. Гъикъван гишилани мекъила, дагъларани тамара гъатда зун. Гила къуьзуьни хъанва. КIвале ацукъна, жуван тегъметдал дуланмиш хъайитIа,

гьелбетда, хъсан я, лагъана, жанавурди сикіревай вичиз куткунар храз чирун тавакьу авуна.

- Башуъсте, къунши, - лагъана сикіре рикіе кичіевал аваз. Ваз гьер гъатайтла, зални адан ківач-къил гьалт тавуна тач. Са гьал дуланмиш жеда чун. Эгер рази ятла, мад акъвазун герек туш. Ша, тамуз фин, тівалар гъазурна кланда.

Сикіреми жанавурди куткунар хуруникай, и кеспидикай авай хийирдикай суьгьбетар ийиз-ийиз, тамуз фена, тівалар атлана хкана. Ахпа сикіре са чіехи куткун храз башламинша. Хейлин вахтунда храна ада, амма гъамиша, далу элкьурит, вичи гьикі хразватла, ам жанавурдиз къалур тийиз хъана. Эхир жанавурдай агъ акъатна.

- Я къунши, вуна, эхир, аз са затіни къалурзавач. Мад икі устларвал чириз жедач гъа! – лагъана.

- Аз, къунши, вун ихъван къатлунар авачир гъайван тирди чизвачир. Эгер хъсандиз акуна кландатла, куткундиз гъахъ. Гъанай ваз вири аквада лагъана, сикіре адаз меслят къалурна.

Жанавурди къуншидин меслят хъсанди аз гъисабна. Ам, гъасятда хкадарна, куткундиз эвичіна ва гъанай сикіре гьикі куткун хразватла, гъадаз килигиз хъана. Куткун къвердавай хкаж жезвай, сивни шуькьуь хъанвай. И гъал акур жанавурдик къалабулук акатна.

- Къунши, зун инай экъечі гьикі хъийида, - лагъана, хабар къуна.

- Кичіе жемир, къунши, куткундин вини къил аз гьикі хразватла, гъадаз килиг; им виридалайни четин ківалах я. Вун экъечіун патал аз раklar ахъайда, лагъана, сикіре тализ куткундин сив къун хъува. Жанавур ина вилер экъисна сикірез килигиз ацукънавай.

- Тализ рак акъая! – гъарайна жанавурди, вичин кар клева гъатнавайди акурла. Аз лап хъсандиз куткунар храз чир хъанва.

Жанавурдивай мад куткундай экъечіиз тежедайди чир хъайила, сикіре вичин вилик къве ківач хкажна, къуьлна. Ахпа ада: "Гъа рехи вак, ракъара гъатнани! Зи балаяр недайла гьикі тир!

Гила аз къейитгани къайгъу авач. Аз валай зи къисас къахчуна! Аз вуч кландатла, гъа жаза гуда аз ваз. Жуван эхиримжи гаф хълагъ, залум", - лагъана.

- Сикі стха, азад хъия зун. Вак къ тавун аз вири жанавуррал тапшурмишда, чан сикі стха, регъим ая! – минетна ада язукъ къведай ванцелди.

- Ваъ, рехи залум, мад аз экъуь дуьня ахквадач. Вун къаних залум я. Куткундай экъечіайла, ви рикіелей вири алатда. Мадни вакай хъжедайди жанавур я. Аз вун чубанрин гъиле твада, чпиз вуч кландатла, гъам авурай лагъана, сикі чубанрин патав фена ва ада куткунда гъатнавай жанавурдикай абуруз хабар гана. Ажугълу чубанри къене жанавур авай куткун рагалай агъуз гадарна.

Вахт тахъанмаз сив хкудай сикі

Летги Халкъдин Мах

Хъана къван, хъанач къван са сикі. Вичиз недай са заті жагъурит, сикі гъаф къекъвена. Эхирни адаз гъуьрчехъанди ракъарал эцигнавай са тике як аквада. Гишин сикірез як нез клан жеда, ам як эцигнавай ракъарив мукъва жеда, амма амалдар сикіре ина гъуьрчехъандин амал авайди гъисс ийида. Ам хиялар ийиз акъвазнавай арада, ийиз атана са жанавур акъатда. Ада сикіревай жузада: "Гьикі хъана, къунши, вуч хиялдик ква?" Ахмакъ жанавурдин ван галукайла, хвеши хъайи сикіре адаз лугъуда: "И мусурманвални са пеше туш, пакамалай гишин ацукънава, гъанал алай як нез жезвач".

- Гъинава як, я къунши, вун ахварай рахазваз тахъуй гъа, лугъуда жанавурди сикірез.

- Ангъе як, вавни сив гъаз тахъуй гъа, жанавур стха, - лагъана, сикіре жанавурдиз ракъарал гъуьрчехъанди эцигнавай як къалурда.

Гишин жанавур, къулукъ элкъез сикірез килигиз, як нез фида. Ада и арада: "Вун сив къуна ацукъ, псидкул хътин тум галай сикі стха, чун сив гъайбур туш, чна чи гъиле гъатайди къутармишдач", - лугъуз, вичи-вичик фикирзавай.

Хкадарна вичи-вич яклал весгъей жанавур гъасятда ракъара

гъатда; якун тике лагъайтга, къудгъуина са патахъ аватда. Гишин сикрѣз гъасятда як нез клан хана, амма адан риклел жанавурдиз вичив сив гва лагъайди хтана, ам са тѣмил вахтунда акъвазна. Къакъан дагъдикай нур гузвай варз пайда хъана. Дуъаяр авурдалай къулухъ, сикрѣ як нез башламишна ва ада жанавурдиз: "Гила сувар югъ атана мукъув хъанва, сив хкудайтгани жеда", - лугъуда.

И гафар ван хъайила, ракъара гъатнавай жанавурди сикрѣвай жузада: "Бес чи сувар мус жеда, сикл стха?"

Куъ сувар, - лугъуда сикрѣ, - ракъарин несси атайла, жеда. Вуна и кардал гъич шак гъимир!

ШИЧАН БИКЕ

Хъана къван, хъанач къван са къиф. Идахъ Шичан бике лугъудай са руш авай. Къуътуъ къифре гъамиша вичин рушаз: "Чан руш, кѣвалѣй экъечѣмир, Мастанан гъиле гъатайтга, ада ви тефте цавуз акъудда, чан аламаз туъкъуьнда", - лугъуз хъана. Рушаз дидеди и гафар вич къуътуъ хъанвайвилѣй лугъузвай гафар хъиз авай. Гъа икѣ хейлин вахтар алатна. Шичан бикедикай тум яргъи, кѣвачерал къакъан бегъем къиф хана. Анжах адаз гъеле дуънядикай хабар авачир. Дидедихъай кичѣла адавай гъеле тѣуъквендай экъечѣиз хъанвачир.

Йикъарикай са юкъуз диде герек тир зун-вун къачуз базардиз фена. Диде алатайла, Шичан бидеклз гъаф шад хъана: "Диде хкведалди фена дуъняда вил экъуърда, жуваз са гъуъл аквада," - лагъана, ам туъквендай екъечѣна. Шичан бике дугъриданни агакънавай, гъуълуъз фидай вахтнихъанвай, амма адаз низ финиф лазим ятга, гъеле чизвачир.

Теквендай экъечѣнамазди адаз тум хкажна акъвазнавай Алабаш акуна. Хаздин клурт алай Шичан бике акурла, Алабаш вилер атѣумна адаз килигна.

- Шичан бике, вун гъиниз физва? - лагъана хабар къуна ада.
- Зун жуваз гъуъл акваз.
- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес аваз хъайитга, къведа. Кици вичин тѣиш цавуз хкажна, ахпа атѣуз-атѣуз гъарайна:

- Ам! Ам! Ам! Ам!

- Вув-в, вуч риклиз къайн сес авай гъайван я вун. Завай вун хътинбуруз гъуълуъз физ жедач, - лагъана Шичан бикедиз элъчѣна физ кланзавайла, кициз мад са вуч ятга лугъуз кланзавай.

Амма Шичан бикеди адан гаф атлана:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайн месни! - лагъана.

Шичан бике къекъвет ратларал акъатна. Ина жавгъа яру газар хъиз хъанвай клек акъвазнавай. Шичан бике акурла, ада "Къу-къу-къу! авуна, вич алайдакай хабар гана. Ахпа чулав хаздин клурт алай бикедивай ада: "Шичан бике, вун гъиниз физва?" - лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз са гъуъл акваз физва, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

- Са мани лагъ, эгер вахъ ширин сес хъайитга, къведа.

Клекре вичин лувар юзурна, ахпа гардан хкажна, авайкъуват эцигна, гъарайна:

- Уъ-уъ-уъ-уъууу!

Уъ-уъ ягъайдалай къулухъ ам чилиз килигна. Клекре, вичин сес галукъайла, чил хъиткъиндай хъиз хъанай.

Шичан бикедиз клекрен ван бегенмиш хъанач. Адаз чуъкъин тавуна хъфиз клан хъайила, "гъикл хъана, бегенмиш хъанани, хъсан сес авани зах!" - лагъана, клекре хабар къуна.

Шичан бикедиз клекрехъ галаз рахазни клан хъанач. Ада:

- Вунни къий ви сесни, вун квай къайн месни! - лагъана.

Шичан бике гила вичин къил алатай патахъ физвай. Садлагъана адаз къарада апукънавай эйбежер са гъайван акуна. Им гамиш тир. Чулав хаздин клурт алай къиф акунмазди, гамишди вичи-вичин къил хкажна:

- Шичан бике, вун гъиниз физва? - лагъана, хабар къуна.

- Зун жуваз гъуъл акваз, - жаваб гана къифре.

- Вун заз ша ман!

Шичан бикеди адаз гъич жавабни ганач. Михъиз къарадай ктад хъанвай адаз вуч жаваб гуда къван! Идалай алава экъисай еке

вилерни, чарх янавай зурба крчарни алаз хуш хьанвачир.

“Идани, вичивай хьайитга, исятда вичиз атун теклиф ийизва. Вунни кый ви сесни, вун квай къащай месни!” – гафар вичи-вичик тикрар авуна хьфидайла, адан рикел гьамиша вични дидеди лугьудай “жува-жув вагыши Мастанакай хуьх, ам кьифериз инсаф ийидайди туш!” – гафар хтана. Шичан бикедиз гамиш гьа и вагыши гьайван тир Мастан хьиз хьана. Ам тадиз адахьай катна.

Са кьадар мензилдиз фейидлай гуьгьуьниз Шичан бикедиз руквада къатадзавай лам гьалтна. Ам михьиз руквадай хьанвай. Гьар са кам кьачурла, адакай са рипе руг кьвахьзавай. Хаздин кьурт алай Шичан бике акурла, ам вичикай руг кьвадар тийиз алахьна. Ахпа ада:

- Шичан бике, вун гьиниз физва? – лагьана, адавай хабар кьуна.

- Зун жуваз гьуьл акваз физва.

- Вун аз ша ман!

- Са мани лагь, эгер вахь ширин сес аваз хьайитга, кьведа.

Ламра кьулухь кьвачер кьевиз руквада акурна, япар хкажна, гьарайна:

- И-а! И-а! И-а!

Ламран эйбежер сес галукайла, Шичан бикедиз киче хьана. Тади кваз:

- Вунни кый, ви сесни, вун квай чиркин месни! – лагьана, ам вичин теквен галай патахь катна.

Теквендиз мукьва хьайила, Шичан бикедиз Мастан гьалтна. Ам кьуд кьвачин цавуз хкажна, ракъиник ксанвай. ЦаругьвергьветI кьифрен ван галукайла, тадиз уях хьана. Гила ам, вилер экъисна, Шичан бикедиз килиззавай. Шичан бикедизни ЦаругьвергьветI бегенмиш хьана. Адал зулар- зулар хьанвай хаздин кьурт алай.

- Гьуьлуьз фейитга, - лагьана Шичан бикеди вичи-вичик, зун гьа ихьтиндаз фида. Аквар гьаларай девлетлу, твар- ван авай беглерикай я. Кьиф гьа и хиялрик кумаз, Мастана адавай хабар кьуна:

- Шичан бике, вун гьиниз физва?

- Зун жуваз гьуьл акваз.

- Вун аз ша ман!

- Са мани лагь, эгер сес ширинди хьайитга, кьведа.

Мастана эвел вичин пьузаррилай мет злягьна, ахпа яваш сесиналди: “Мяу! Мяу! Мяу!” – авуна.

- Лагь, - лагьана Шичан бикеди, - вуч ширин сес авай гьайван я. Ваз тефейла, зун низ фида кьван! Зунни вун юлдашар, гьамишалг сирдашар!” – лагьана, кьифрез Мастанан патав физ кьанзавай арада адан япухь кьуьзуь кьифрен гьалаба квай ван галукайна.

- Гьиниз физва, ахмакь. Тадиз теквендиз кат! Ам Мастан я. Ада ви тефте цавуз акьудда.

Дидедин гьалаба квай ван галукайла, Шичан бике тадиз теквендиз гьахь хьувуна.

- Гьайиф, - лагьана вичи-вичик Мастана, Шичан бике теквендиз гьахь хьувурла, - манияр лугьуз адахь галаз уюнар акьудун зи кьез герек тир! Халкьариз ван хьайитга, вирида зал хьуьруьнар ийида: аз Шичан бикеди алдатмишай Мастан лугьуда, акI хьайила, жуван сир жуван рикле хвейитга, хьсан я.

Гьа икI, Шичан бике Мастанан саракай хкатна.

LƏZGİ ZƏRB-MƏSƏLLƏRİ

(Ləzgicə və ingiliscə)

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МИСАЛАР

- ◆ Угъридиз вири угърнир хъиз жеда
To a thief everyone seems like a thief.
- ◆ Тур види, гардан зиди
The sword is yours, but the neck mine.
- ◆ Вун сикл атла, зун сикрен тум я
If you're a fox, I am the fox's tail
(i.e. no matter what you do I can still outsmart you).
- ◆ Ахмакъдиз гъар са югъ сувар я
To a fool every day is a holiday.
- ◆ Глаф къин къадайда глаф табни ийида
Who vows a lot, lies a lot, too.
- ◆ Лезги намусди рекъида, шегъ – чумахди
A Lezgi can be killed by his honor; a goat - by a staff.
- ◆ Иеси галай кици хъсан къада
A dog bites well, if its owner is near.
- ◆ Кициз япар атлайдахъай кичле жеда
A dog fears the one who has cut its ears.
- ◆ Къегъалар халкъдин лувар я
The braves are the wings of a nation.
- ◆ Кали яд хъвада - нек жеда; гъуьлягъи яд хъвада -
зегъер жеда

If a cow drinks water - it turns into milk;
if an asp drinks water - it turns into venom.

- ◆ Хъсан дуст пис юкъуз герек къведа
A good friend will come in handy on a bad day.
- ◆ Къариблухда авайдаз ватан ширин жеда
Homeland becomes sweeter when you are abroad.
- ◆ Къаргъадизни вичин балаяр гъурчег аквада
Even to a crow her own children seem pretty.
- ◆ Чарадан балкандилай жуван лам хъсан я
A donkey of your own is better than an other's horse.
- ◆ Душмандин иви вичин гъаятда экъична клан я
Enemy's blood needs to be spilt in his own yard.
- ◆ Вацл гъикъван яргъи хъайитани, а къил гуьл я
No matter how long a river might be,
there is always a sea at its end.
- ◆ Гъина гъахъ аватла, гъана бахтни ава
The happiness is where the justice is.
- ◆ Клеп тавурдан акъул цун тавур ник я
An uneducated mind is an uncultivated field.
- ◆ Гъи тлуб атлайтлани - тлал сад я
No matter which finger is cut - the pain is the same.
- ◆ Акъул маса къагуз жедай затл туш
Buying mind for money is not possible.
- ◆ Балклан къейила пурар амукъда, итим къейила - твар

When a horse dies, its saddle remains;
when a man dies - his name.

◆ Ахпани кый, пакани, кар гыле-гылди хъана клан я
Let "later" and "tomorrow" die, job needs to be done at once.

◆ Гъуылягъди ягъайдаз епиникай кичле жедэ
Bitten by a snake, fears even the rope.

◆ Ахмакъ алачир мехьер жедач
There's no wedding without an idiot attending.

◆ Руфуниз такланди тек са чукул я
Stomach doesn't like only a knife.

◆ Сивяй акъудай гаф жакъвана акъуд
Chew a word first, before it leaves your mouth.

◆ Кици кицин як недач
Dog doesn't eat dog meat.

◆ Гъар са гафунихъ вичин чка ава
Each word has its place.

◆ Вацлыв агакъ тавунамаз, шалвар хутлунмир
Don't take your pants off until you've reached the river.

◆ Агъдин са кыл лину, са кыл чулав жедач
There's no linen with one end black and the other white.

◆ Зулумдалди абад хъайн квал агъдалди барбатл жедэ
A house made rich by oppression will be ruined by cries.

◆ Ажуз ламрал къвед акъахда
Weak donkey bears the burden of two.

◆ Гъиляй акъатайди экъвен хъийидич
What you let out of your hand will not come back.

◆ Гатфарал акъалтай цегъ рекъидач
A goat which survived until spring will not die.

◆ Балкандиз дуст хъиз килич, адал душман хъиз акъах
Look at horse like a friend, mount it like an enemy.

◆ Багъа хъицикыдыкай бармак шваналди акъуллу жедач
Having a cap made of expensive fur won't make you smart.

◆ Акъуасуз дустунилай акъуллу душман хъсан я
Wise enemy is better than a mindless friend.

◆ Атласни хун са къиметда жедач
Velvet and linen don't cost the same.

◆ Гишин вичрез ахварай цуькл аквада
Hungry hen sees millet in its dreams.

◆ Ахмакъ ахмакъдал дубшуьш жедэ
An idiot will meet an idiot.

◆ Чехидат яб тагайди члехи баладик акагда
One who doesn't obey his elders
(lit. great ones) will fall in great trouble.

◆ Чарадан балкандал алайди къарада жедэ
It's easy to fall from an other's horse.

◆ Агакъай берьер гарув тутумир
Don't leave grown crops to the wind

◆ Тум зулуз сада, бегьер гагуз вахчуда
They plant seeds in autumn and collect crops in summer.

◆ Чехиди авачир ківале берекат жедач
A house with no elder will not be blessed.

◆ Клеве гьатайла, ваказ 'буба' лугьуда
If you fall in trouble, you'll call 'father' even a swine.

◆ Бурж кьачун регьят я, вахкун четин я
Borrowing is easy, giving back is difficult.

◆ Буьркьуьда буьркьуьдаз рехь кьалурда
A blind shows the road to a blind.

◆ Вак акваз гел члугвазва
Sees a pig, but searches for its trace.
(of someone ignoring obvious evidence)

◆ Валарай экьечна, рекьел алайдан кьил хун
Hitting a mere passerby in the head after having jumped
out of the bushes.

Azərbaycan Respublikasında avarların yaşadığı ərazilər

Avarlar Azərbaycanın şimal bölgəsində, əsasən Balakan, qismən də Qax və Zaqatala rayonlarında yaşayırlar. Avar yazırları Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dilində ədəbiyyat yaradırlar. Əhali tərəvəzçilik və meyvəçiliklə məşğul olur. Avarlar doğma dillərində dərs keçir, avarca kitab və dərsliklər çıxır.

AVAR ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(avarca və azərbaycanca)

Asiyyat Tinayeva (filologiya elmləri namizədi)

ЦІОРАЛЪУЛ МАГІАРУЛАЗУЛ МАГІШИШТИЯБ ЛИРИКА

МагІарул фольклориял асарал хІайран гІаруна гІеб рагІарал. ГІельне хасаб кІимат кІуна машгІурал хІвадарухІабаз. "ХІикматаб кочІол хазина. Хасго дие асар гІабуна цо магІарул сариналь. РагІаби гІельуль дагІал рукІана, амма кинабго гІельул берцинлти букІана пащманго такрар гІабулеб: Ай! Дай! Далалаятуль." (Л.Толстой)

"МагІарулазул кучІдул ... жибго Пушкиница гІазда гІоркІ гІулбасилаан" (Белинский)

МагІарул фольклоральул цо тІельун букІараб ЦІоральул фольклориял асаразда гІоркІеб хасаб бакІ ккола магІиштиял кучІдуз. ГІел кучІдузда нильеда ратула цІакІ гІайбатал рагІудальун рахІарал, гІеб пикру ритІухІ гІабулеб суратал. Сордо бачІун, моцІ баккун, цІваби кунчІун, бакІ шун хисардилеб бугеб дунялальул хІакІнкІят ЦІоральул магІарулаз цІакІ камилаб сурат бахІун себе чІезабулеб буго.

Умумуз аллагІасдаса цІад, бакІ гІарулеб мехаль ахІана батІи – батІиял кучІдул.

ДагІнастанальул магІарулазухІ "ЦІадал хІама" гІадин. ЦІоральул магІарулазухІ дандельана гІельда релІьяараб вариант. ГІениб гІедин ахІана:

ГІисин бади, шурун бади.

Шуго кІояль чІвахун бади.

Амин, я аллагІ.

ГІеб кІояль рукІзабазда гІабуна бурджахІал абураб квен.

(ГІеб гІабуна бушараб гІатІидаса гІятІинал тІеренал кескал кІотІун я лІимгун, аІунун рахІгун бельун)

БакІ гІарулеб мехаль гІедин ахІана:

Горде – горди, гордина,

Горди салам вардина

ЖакІа мужой бакІ швайги

Метер никей нахІ – магаш

НахІ кІурасе вас вейги,

Магаш кІурасе яс ейги.

БакІ гІарулеб мехаль гІабуна махара абураб квен (махара – рахІгун гІатІ жубан гІабуна). ЦІияб моцІ баккі некІсиял умумуз праздник хІисаб гІабуна. ГІез ахІана:

ЦІияб моцІ, цІияб моцІ

ВихІхІине цІонеб

Зоде канІнеб

Дур иуралье

НухІ битІаги.

ЦІоральул фольклоралда жанир ник дандельула лІималазе эбелаль ахІулел кочІоцІаги. ГІездаса цІояльун ккола эбелаль лІимер – ясе йадун ахІулеб кечІ:

ИгІли цІотун чал ругези кІезина

Чувал цІотун роль бугесе кІезина

Чоли цІотун гІи бугези кІезина

ЧІили цІотун гІарац бугесе кІезина

УнкІго туман тункарасе кІезина

Тункун гІарац бехрасе кІезина.

Жиндир тематика ва сипатазул гІуцІияльул рахІальан хасаб бакІ ккола рокІул кучІдуз. РокІул кучІдузда ник дандельула рокІарал батІальзарурал мацІихІаби васаз гуккарал хІалихІатал ясал какулил кучІдуздаги.

ЯкІалаги йоа

ЯчІилаги йоа

КІороб мацІ барасул

МацІ борхІид кІайги

Эбелалъ чудохъни
 Чакар къо хъихъарай
 Чадал васас йэтIарай
 ЦIуяй, хIалихIат.
 ГIемерцинал рокъул кучIдузда къуна ясазул цIаралги.
 Гьедин кучIдуздаса цояблъун ккола "Аминат" абураб кечI:

Бехе кIолеб гIор буго,
 ГIарба цIотун хер буго,
 Ячзи шарав дун вуго,
 КIинзи шарай мун йуго.

Цогидаб кочIолъ яс релъьинизаюна ралъдал ччугIида:

Бехе кIолаб хехаб гIор,
 Хехго шайги ралъадухъ,
 Ралъдахъ* бугеб ччугIида,
 Дица салам бицун.

* (ралъад гьениб кIудияб гIоралда абула)

Цо чанго рокъул кечIалда чияр бакIазда росасе аразул
 пашманлъи загъирлъана:

Чидал бакIазул рокъи,
 Рукъбузда унти,
 Рокъица йохIичIей дун,
 ЦIудуд йохIи нуру.

Дидаса аманат,
 Убалъул ясал,
 Убаса къатIиб бекъехъ,
 Рокъи гьабуге.

МагIишатияб лирикаалда гьоркъоб хасаб бакI ккола
 берталь ахIулел кучIдуз.

БахIарай ячиге араб мехаль васасул яцаль гьелъул мугъалда
 бекана чед ва ахIана:

Квер нухIулай, бох кусулай,
 Рикъий къурай, къатIи бергъарай,
 КIудав васи гIинай нусай.

Нусай ячIунел гIадамасул гьаракъ васасул рукъоб рагIулел
 мехаль ахIана:

Дайалай йельена,
 Музум къодоухъ шала,
 Гьедул хIапи – хIупи буго,
 Чодул дампи – думпи буго.

(Къабакъчолл)

ЦIоральул магIарулазул кицаби ва абиял.

1. ГIодоб чIобораб лъим нахъе бакIаркIангуро.
2. Гье чIарас бехна.
3. Тупанкиса данкраб гулла нахъе бэингуро.
4. ЦIогъорасда хъана рацIал цIогъорал руго.
5. ГIанкI бехърасул гуро, чIварасул буго.
6. ХIерай йехъальнигIи яс лъикI, халаб бехъальнигIи

нух лъикI.

7. БагIар гIака багIарго хIана.
8. Нусго гьунараса цо бацарлъи цебе хъала.
9. Рикъиб хIелеко, къатIиб гIанкIу.
10. Лъим бакун букъальнуру.
11. КIухIалаб бац бакълад хIала.
12. Цеве гIадалав, нахъа бецав.
13. Халаб бейги, нухI бейги.
14. Гьубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахI.
15. КIудияб гIадамасул хабар – рагI цIураб месед.
16. ЦIа хехго бакаргIан рохъо гIемер бзна.
17. МагIарда чан, гIорда хъаг.
18. ХIабану иман гьэугун кIаравги, гIарац гьэугун
 базарну кIаравги цо вуго.
19. ГIанкI къижалье богорго бохъана.
20. ГIанкIал гьотIори, лъимал бокIнори.
21. Къад вугосе лъим, гIодов вугесе цим.
22. Нусго рокъальул бетIергъан – сабру буго.
23. Рикъиб бацI, къатIиб нацI.

24. Бикъара къо хъараб мехаль къоркъоцаги юргъа
бахъила.
25. Бетлерада къо хъиндал къоркъоса бац! бэна.
26. Глодоб лъезе микги буго, къад базе куртлаги буго.
27. Лъиклаб хабараль меглер биглана.
28. Мискинчи гъед кана, жандаг ницинд.

Бицанклаби

1. Махла къорой йищай абай. (Тундур) (Чез
бежулеб маглаб ракъудаса глуцараб жо)
2. Кодоб бокіраб мехаль гланнаб, глодоб лъураб
мехаль бальнаб. (Зинжир) (Рахас)
3. Гъотіоса вортараб мехаль къачи гъотіос
глончлода хотлана. (Михъ)
4. Кінго бетлер, ункъго глин, цло кіал. (Жом) (Нах
бахъулеб жо)
5. Глодол къарщал, къад машаял, къад къали, къад
къабаци. (Гладан)

MƏRASİM NƏGMƏLƏRİ

Qədim avarlar yağışın yğmasını, günün çıxmasını istəyərək müəyyən mərasimlər keçirir və bu zaman nəgmələr oxunur. Bu mərasimlərdən biri də yağışın yağması istəyi ilə bağlıdır. Mərasim səhər başlanır. Kənd qadınları bir ev ya bir neçə evə toplaşır, əriştəyə oxşar yemək bişirirlər (burjaxlat). Gələn-gedən həmin yeməkdən yeməlidir.

Kənddə 12-15 yaşlarında oğlan uşaqları yaşıl otlarla, ağac budaqları ilə bəzənir və kənd boyu olar nəgmə oxuyaraq gəzirilər. Bu cür geyimli uşağı (ulaadal xlama) "yağış eşşəyi" adlandırılar. Onlar bu nəgməni oxuyurlar:

Narın yağsın, tez-tez yağsın
Beş gün dayanmadan yağsın
Yetim uşaqlar üçün yağsın
Qaranlıq gecədə şiddətli yağsın
Yaşlı qadınlar üçün yağsın

Günəşin çıxmasını istəyən insanlar da mərasim keçirilər. Bu mərasimi keçirərkən yənə də müəyyən evlərdə xüsusi yemək- sac üstündə "maxara" bişirilər. (Maxara hind dilində "günəş" deməkdir). BU yemək undan və süddən hazırlanır, sacın üstündə bişirilir və mütləq saçaqlı olmalıdır. Bu mərasim də belə nəgmə oxuyurlar:

Qordi-qordi, qordina
Qordi salam vardina
Bu gün sizinçün gün çıxsın
Sabah bizimçün yağ, maçaş (şor) olsun
Yağ verənin oğlu olsun
Maçaş verənin qızı olsun

AVARCA MƏRASİM NƏGMƏLƏRİ

Ва цилици, цилици, аминь!
Цалицинда хъубухъун, аминь!
Хъабахъида шулалъун, аминь!
Нужер гинял гемемерлъаги, аминь!
Гивяль куйдул члахлалъаги, аминь!
Чалда мохмох бицалъаги, аминь!
Партидаса таругеги, аминь!
Тобтидаса хъуштугеги, аминь!
Васал бахларзал лъугъайги, аминь!
Ясал мусудул лъугъайги, аминь!

Пор натиде бахараб,
Бицалъи гъотлод бугеб
Гъоркъоб бугеб ч'ахI-хер
Цакъго загиплъун юкараб
Анкъил цо-кIнго къоялъ
Щадал ралел ратаги.
Бакъул гвангъи цинкIлаги,
Поршадие кеп швезе.
Унтаби рикIкIлалъани,
Сахаватъи цинкIлаги
Рольул чадалги кванан
Гугарухъаби гIеги.

Васал, рахъа къватIире,
Босун пурушун.
Буртинаги бахъун,
Бекъея цо ракъ.
Пад гIерекъи речIчIун,
Оц туркIизабе.
БачIин лъикIлаб швела,
Щад гIемер бала.
Васал, рацIа къватIире,
Их бачIун буго.
Босе юдоб пуруц,
Баче цо наку.

Баги, Бечед, чваххун шад,
Чабхиль ищал ракизе.
Чваххайги Аллагъ, гонгал
ГIорал-лъарал цинкIкIине
Байги, Бечед, чваххун шад,
Чахъабазул хIал хъезе,
Чваххайги, Аллагъ, гонгал
ЦIцIаназул мугъ бекIзе

Гъаршун байги, шушан байги,
Щуго къоялъ тIадчIун байги.
ГIачи чвахун, муял риччун,
Байги, Аллагъ, чвахун шад.
Байги, Аллагъ, чвахун шад.
Чваххукъе лъим баккиган.
Лъейги, Аллагъ, ГIорта накк,
ГIиял гIухъи гIадинан.

Зодисан рахIмат къе, Аллагъ!
Ракъудасан баркат къе Аллагъ!
Баркат бугеб шад къе, Аллагъ!
Щоб бугеб рахмат къе, Аллагъ!
Бекъараб хур шун бачIаги, Аллагъ!
Хваразе алжан къеги, Аллагъ!
ЧIагоял балагъадаса цIунаги, Аллагъ!
ХIалал рикъзи даимлъаги, Аллагъ!

Чваххе, чваххе, шадал къатIраби,
Пагараб ракъалъул къеч хъезабиге.
Чваххе, чваххе, баркаталъул шад,
Гъайбатал, къер-къерал гIугъдул рижиге.
ГIурччинал рохъазе, гIатиракъазе
Лъимадул эбелган, мун хIажатаб буго.

1. Подоб члѣбораб лым нахъе бактаркангуру – Yeri dağılan suyu geri yığmaq olmaz.
2. Гъе чларас бехна – İti öldürən atar.
3. Тупанкиса данкараб гула нахъа бэнгуру – Tüfəngdən atılan güllə geri qayıtmaz.
4. Цогъорасда хъана рацлал цогъорал руго – Oğru elə bilər, hamı oğrudur.
5. ГланкI бехIрасул гуруш, чларасул буго – Dovşan gөрənin yox, vuranındır.
6. ХIерай йехъальнигI яс лынкI, халаб бехъальнигI нух – Yaşlı olsa da qız yaxşıdır, uzun olsa da yol.
7. Нусго гъунараса цо башарлнI цебе мъала – Yüz hünərdənsə, bir fərsət irəlidir.
8. Барлан тарасул талихI бегъуларо – Vətəni atanın bəxti gətirməz.
9. Лым бакун букъьтнуру – Suyu döyməklə qurutmaq olmaz.
10. КIухIалаб бац бакълад хъала – Tənbəl canavar acımdan ölər.
11. Гъубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахI – Əyirməyi basarına uun, yeməyi basarına yağ.
12. КIудияв гIадамасул хабар – парI цIураб месед – Yaşlı adamın sözü – cam dolu qızıl.
13. ЦIа хехго бакарIан рохъо гIемер бэна – Osağı tezdən qalasan, külü çox olar.
14. ЛынкIаб хабараль мегIер бигIана – Yaxşı söz dağı əridər.
15. ХIабану иман гъэугун кIаравги, гIарац гъэугун базарну кIарав цо вуго – Qəbrə imansız gedənlə, bazara pulsuz gedən birdir.
16. ГланкIал гъотIнори, лымал бокIнори – Тоууqlar ağacda, uşaqlar yataqda.
17. Нусго рокъальул бетIергъан – сабру буго – Yüz evin başçısı səbrdir.
18. Рокъоб бац, къатиб нац – Evdə canavar, çöldə bit.

КВАНАЙ ГЪОБОЛ, ГЪА ЛЪИМАЛ

(маргъа)

YE QONAQ, UŞAQLAR SİZ DƏ...

(nağıl)

Biri var idi, biri yox idi. Uzaq kənddə bir ana və onun beş oğlu yaşayırdı. Çox kasıb yaşasalar da həyatlarından çox razı idilər. Oğlanlar gündülər həyat-bacada işləyər, ana isə ev işləri ilə məşğul olardı. Axsamlar süfrə başına yığışar, ananın hazırladığı təamdan dadardılar. Yeyib-içdikdən sonra oğlanlardan biri zurna, biri nağara çalar, digərləri isə oxuyar, oynayırdılar. Günlər beləcə keçərdi, ana öz balalarından çox razı idi.

Günlərin bir günündə oğlanların çalıb oxuduğu bir vaxtda onlara bir atlı qonaq gəlir və deyir:

- Asallamu-ələyküm, çağrılmamış qonaq qəbul edirsiniz?

- Qonaq Allahın qonağıdır, gözümüz üstə yeriniz var - deyə, ana qonağı evə dəvət edir. Oğlanlardan biri tez onun atının qabağına ot tökür, o birilər evdə ona oturmağa yer göstərirlər. Ana tez lavaş salır, yemək hazırlayır. Yoldan yorğun gələn qonaq ləzzətli yeyir, içir. Sonra qonağı əyləndirmək üçün oğlanlardan biri nağara çalır, o biri zurna çalır, o birilər oxuyur və oynayırlar. Çox razı qalan qonaq yola düşür.

Bir neçə gündən sonra həmin qonaq yenə qayıdır. Yenə həmin qaydada qonağa ana və onun beş oğlu ona hörmət edir və yola salır.

Aradan bir gün keçməmiş həmin qonaq çağrılmamış tatar kimi yenə gəlir. Çərəsi kəsilmmiş ana balalarının qismətini onun qabağına düzür, özləri isə ac qalır. Qonaq yeyib-içdikdən sonra oğlanlara:

- İndi çalın, oynayın görək, - deyir.

Çərəsi kəsilmmiş oğlanlar acılıqdan bir təhər ola - ola çalıb oynayırlar. Razi qalan qonaq biglarnı buraraq gülümsünür və onları tərk edir. Ana və uşaqlar isə həmin gecə ac - acına yatırlar. Sonrakı günün axşamı yenə qapı döyülür və çöldən səs gəlir:

- Qonaq istəmirsiniz?

Çarəsi kəsilən ana:

- Oh, yənə bu, aman nə edək? – deyə, balalarına səslənir və hiylə qurur. Qonaq gəlib öz yerini tutur, ana isə sarımsaqlı – xəngəl hazırlayır. Yemək hazır olanda ana onu ortaya qoyur və balalarına işarə edərək deyir:

- Ye qonaq, gələn uşaqlar siz də.

Yeməyin ətrindən iştaha gələn qonaq “bismillah” deyərək, uşaqların beşi də irəli gəlib yeməyə başlayır və yeməyi bir andaca qurtarırlar. Qazanda yeməyə bir qalmadığından pört olan qonaq səsizcə oturur, ana və balaları isə dövrə vuraraq çalıb – oynayıb, əylənirlər. Peşman halda yola düşən qonaq bir də o evə qayıtmır. Burda deyiblər ki, qonaq allah qonağıdır, çağırılmış və çağırılmamış olsa da, lakin üzlü qonaqdan allah qorusun.

Рамазан Хутраев

КВАНАЙ ГЪОБОЛ, ГЪА ЛЪИМАЛ

(маргъа)

Руклун руго цо росуль
Цо эбелгун шуго вас-
Жиндер мискинлъиялда
Рекъон глумру гъабудел.
Жиб - жиб сордо саргалран,
Чухлун ражиги реххун,
Кутакаб тларгалмалда,
Кванала гъал гъуинго.

Кванан - гъекъон хадуб цин,
Цояс къали борхана,
Цойгилас зурма пуна,
Дол цоялги къурдана
Гъез ахлана: гъей-гъей-гъей,
Гъел къурдана: гъас-гъас-гъас.

Гъединаб лъиклаб хлалаль,
Аваданго рукладго,
Клутлун нуцла: клутл-клутл-клутл,
Вакун цвана цо чолав:

- Асаламуг! алейкум!
Гъобол вокъулищ нужой?
Нужоцайищ ахилев,
Дунгуйищ цин вачлинев?

Ракл глатидал гъал чаглар
Гъобол жанив вачана,
Чода цебе хер бана,
Гъесне бусин лъуна.
Эбелаль саргал тламун
Тларгал хладур гъабуна.
Нух тарав свакарав гъобол
Лазгаталда кванана.
Хадув цин гъоболасе
Кеп – ихтилат гъабизе

Нахъаб сордо швелалде
Гъесул «гъейилан» гъаракъ
Нуцлил клалта речлана
- Огъ- вай, шиб чара- дарман...
Къо бохларай эбелаль
Гъесие сихлру къачлана.-
Хъинкгал тламун, ражи бан
Кваназе гъоркъоб лъуна.
Васазе ишан гъабун
Эбел цин гаргардана:
«Кванай гъобол, гъа лъимал!»
Тларгал ккарав гъоболас
«Бисмиллагъ» - абилалде
Гъурмаде балагъун чларал

Лымал тIаде кIанцIана
ХьинкIазул хьазаналухъ
Щуго квер цадахъ швана
Бисмиллагъ абилалде
Кваналеп жо тIагIана.
Щибниги швечIев гьобол
Гьадин гуккун хутIана.
Пашманав гьоболасда
Сверухьго тирун - сверун,
Эбелалги - васанги,
ЦIакъаб шугьлат гьабуна:
Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кепалда
Кьуркьурун расандана.
Цин ахIана: гьей-гьей-гьей,
Цин кьурдана: гьас-гьас-гьас
«Гьуингу шварав гьобол
РацIаде вокьулаан.
Вореха гIадамазул
ГIемер лаззат бахьунге!»

Цояс къали борхана,
Цойгидас зурма пуна,
Цойгидалги кьурдана.
Гьез ахIана: гьей-гьей-гьей
Гьел кьурдана: гьас-гьас-гьас
* * *

Рази хутIарав гьобол
Гьоркьоб кьоял иналде
Нуциа кIутIун: кIутI-кIутI-кIутI
Сверун жанив ваккана.
Добго хIалалъ гьесие
ГIадатаб хIурмат швана.

Гьесие нух битIана.
Гьоркьоб сордо бахьинчIо
Нуцил кутI-кIутI рагIана,
АхIичIев татар гIадин
Гьобол жанив канцIана.
Рес кьотIарал гьаримаз
Ахираб жиндер кьисмат
Гьесдае себе лъуна,
Жилги ракъун хутIана.
Гьобол кванан, кеп гьабун:
- Гьанже пуйилан, - чIана
Чара тIагIрал лымаз
Ракъун жанир гьуьралгун
Гьесие сухIбат гьабуна:
Цояс къали кIутIана,
Цойгидас зурма пуна,
Дол цоялги кьурдана -
Цин ахIана: гьей-гьей-гьей
Цин кьурдана: гьас-гьас-гьас
Рази хIутIарав гьобол
Кьурун миxьалгун ана.
* * *

Гьаб эбелалъ гьбураб
МагIнаиб кочIодаса,
Диего дарегги босун
Гьаниб лъугIизе тана.
Гьуинго шварав гьобол
Киназего вокьула
Вореха гIадамазул
ГIемер лаззат бахьунге!

Rəsul Həmzətov

DÖRDLÜKLƏR

Къо- лъикI, гъитIинаб мехдир комедия,
 Къо- лъикI, гIолохъанлъигIишкъул драма,
 Дихъе швана хертъи – трагедия,
 Гъаб театр рокъул лъугIулѐб буго.

Əlvida, uşaqlıq – mənim komedyam,
 Əlvida cavanlıq – sevgi dramam,
 Yetişdi qocalıq – mənim faciəm,
 Bu sevgi teatrı bax, sona çatdı.

* * * *

Гъишкъула: киса мун, аварав, - абун
 Азиялъул чийиш, Европалъулиш?
 Дица лъаларилан жаваб гъабула:
 Рокъи киб гъалдолеб,гъениса вугин.

Soruşurlar: avar, harahısan sən?
 Asiyalısan, ya Avropalı?
 Mənsə düşünmədən cavab verirəm:
 Sevgi bulağının daşdığı yerdən.

* * * *

Нильер гIайибазул хабал гъаруни
 Хур бекъизе кинго ракъ хутIиларо.
 Гуккарал къасдазул къанал гъаруни,
 Къададь лъезе гамачI батилароан.

Eyiblərimizdən əgər qəbir qazılsa,
 Əkinçin tarlada yer də tapılmaz.
 Aldanmış niyyətlər daş tək düzülse
 Dıvar hörmək üçün daş da tapılmaz.

* * * *

Дунял байбихъула киниялдасан,
 КочIолги байбихъи гъенисан буго
 Киябго – рокъул ишц. Бицѐ, ракъалде
 Мун киса бачIараб, бичIичIи гъечIѐб шини?

Bu dünya beşikdən başlayır, inan
 Nəğmələr beşikdən, bil, pərvazlanır.
 Sevgi bulağıdır – hər ikisi. Bəs hardan?
 Söylə, yer üzünü bürümüş bu kin?

Tərcümə edəni: A. Tinayeva

QORXURAM

Şam yanır...
 Külək də məni qorxudur;
 Qorxuram söndürər bu son şöləni.
 Səni düşünmək də məni qorxudur,
 Səni unutmaq da qorxudur məni.

Sinəmdə həsrətlə çırpınır ürək,
 Gah da ürək boğur özü deyəni.
 Qorxuram heç zaman biz görüşməyə
 Fəqət görüşmək də qorxudur məni.

Bəzən yaxın gəlib əl uzadırsan,
Qorxuram əlini ovcuma alım.
Qorxuram yorulub dərdən-əzabdan
Əllərim boşalsın, mən əlsiz qalım.

Elə bil tutmuşam sınıq körpüdən
Üstümə sel gəlir hey qucaq-qucaq.
Qorxuram gözünü ağlar görüm mən
Gülən gözündən də qorxuram ancaq.

Qorxuram təkləyib boğar qəm seni
Arabir özünü çəksən xəlvətə.
Qorxuram özgəylə görərəm səni,
Dönər şübhələrim bir həqiqətə.

Qorxuram görməzsən qəlbimdəkini,
Qorxuram görməyə bir şey qalmasın.
Qorxuram əlimdən alalar səni,
Qorxuram ömürlük heç kəs almasın.

Qorxuram aləmə səs düşə birdən,
Qorxuram alova döndərim közü.
Sənin taleyinçin çox qorxuram mən,
Elə özümçün də qorxuram düzü...

Asiyyat Tinayeva

ДИР НАДАР РОСУ

Рорхатал муг Iрузда нахь хутIараб
Дида бихьичIего рикIклад хутIараб
Анишалда бугеб гIагараб росу
Дир хирияб росу дир Надар росу.

Bir xalcanın rəngləriyə...

Дудаса талихIаль патIа гьарурал
Дудаса заманаль рикIклад гьарурал
«Росу» абун холел нильер умумал
Холел руго дур хIасраталь, дир росу.

Жакьа дир гьаракь духь швараб мехаль
Дур гIишкьуяль шигIру хьвараб мехаль
Дуда льяй дида гьеб кIочон толареб
Мун дир умумузул ВагIан бугельул.

Ramazan Xutrayev

KÖVRƏLDİM

Bulaq üstə qız dindirən oğlanı,
Əcəb həya edən gördüm, kövrəldim.
Könlüm incə mətləbləri duyandı:
Baxışıyla dinən gördüm kövrəldim.

Xatirələr köks ötürdü, inlədi,
Yenə İslam: "Vaxt keçir evlən"- dedi.
Teleekranda cavanlaşan Şövkəti
"Ağ çiçəyi" dərən gördüm, kövrəldim

Kövrək qəlbim ha alışdı, ha yandı,
"Sevib- sevilmək həvəsi" oyandı.
Sultan gənclik – ömrə bahar mehmandı-
Yol üstüydü, gedən gördüm, kövrəldim.

Təbiətin vurgunuyam həmişə:
Qismətimə çiçək düşə, gül düşə.
İlk baharın həsrət ilə, bənövşə,
Səni boynu əyən gördüm, kövrəldim.

Bir xalcanın rəngləriyə...

Bilirəm ki, cavan olmam innən mən,
Ürək qoymaz qocalam mən, öləm mən!
Payız çağtı al günəşi məğribdən
Yorğun- yorğun enən gördüm, kövrəldim.

KÖNLÜM BAHAR İSTƏYİR

Qış yuxusuna dalmış
xatirələr oyandı,
Ömrümün bulağından
yarpaq düşdü usandı,
Həvəs doğdu ay kimi
arzularla calandı:-
Könlüm bahar istəyir.

Yayın qızmar çağında
göz açmışam dünyaya,
İçimin yangısını
kim soyuda, kim duya?
Bənövşəli günlərin
şəhvetindən kim doyar?-
Könlüm bahar istəyir.

Göydə şimşək oynasın,
yerdə bulaq ağlasın.
Təbiət gəlsin cuşa
çaylar sellər çağlasın.
Sevənlər söyüd altda
əhd- peyman bağlasın,
Könlüm bahar istəyir.

Yubandı, harda qaldı
Ürəyim çəkir yənə.
Qurban olum qar üstən
nazənin yerişinə.
İçim çiçək atrini
ülviyyətin eşqinə!
Könlüm bahar istəyir.

Şeyda bülbül yənə də
gül üstə çəksin nalə.
Çiçəklərin gözündən
şeh gəlsin gilə-gilə.
Kövrəlsin ürəyimi
bir vüsal həsrətilə,
Könlüm bahar istəyir.

Ayaq açım çəmənə
şeh üstə izim qalsın.

Xəfif- xəfif yaz mehi
saçlarımı darasın.
Qədərbilənlər mənə
baharımda arasın,
Könlüm bahar istəyir.

Vurğunuyam baharın
dəli coşğunluğuna
Lal sükutu sevmərəm
ətəlat yaddır mənə!
Qışım, yayım, payızım,
olmam sizə biganə.
Könlüm bahar istəyir.

ЗАРЯДКА – КЕЧ!

Цо абидал эхеде
 Рорхе кверал киназго!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!
 Свак чучнэ, черх битнэ,
 Чундул глани, сах руклине!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!
 Свак чучана, черх
 битлана,
 Чундул глани,
 сах руклина!
 Ай лазат!
 Вай лазат!
 Гьай лазат!

КУМЕКЧУЖУ

Эбелатэ кидаго
 Кумекчужу йнго дун:
 Кванил царагI чурула,
 Чедги босун, юссун;
 Дица чурпа гьабула,
 Чакаргун чай гьачлала,
 Рухь бащцун, азбар лъухьун,
 Эбел йохизаюла.

ИХ

Хасалил хьачлал матьаз
 Паркьалаби гьурарал
 ГьутIбузда тIамах балеб
 ТабигIат бершинаб их.

ХьахIал буртабазда гьоркь
 Кьижарал авлахьазда
 Кьер-кьераб тIегь бижараб
 ТабигIат бершинаб их.

(Щадаса ХIамзат)

ДИР ЧУ

Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго бершинаб чу,
 Чакарги кьун, хьихьараб;
 Хьолбода тIанкIал ругеб,
 ТIад рехIиндал кьурдулеб;
 Кьолокь жиб басандулеб,
 Жалги рачIги меседил.
 Ду-ду-ду! Ду-ду-ду!
 Дир буго бершинаб чу!

ДИР ГIАНИКИЛ

Азалидул зангал ругел дир гIанкIил,
 Зант кунал кьунцIби ругел дир гIанкIил,
 Мергер цIурал гIиял ругел дир гIанкIил,
 Палах цIурал чуял ругел дир гIанкIил,
 ЧотIа цIакьал васал ругел дир гIанкIил,
 Росуль цIакьал, ясал ругел дир гIанкIил.

АРГЪАНЧИ

– Аргъанчи, баче наку!
Кинаб наку бачинеб?
– Бече кзурдулеб наку,
Кьеглер кланцоллеб наку,
Керт басандулеб наку,
Расул вохулеб наку!

ЩИБАЛИ ГЪАЙ!

Клат гьечлеб, мацги гьечлеб,
Малгизе гъунар бугеб,
Бер гьечлеб, кверги гьечлеб,
Кинабго жо бицунеб;
Гъаб щиб жо кколеб, лымал?

УНГО-УНГОЯВ ГЪУДУЛ

Жалалил кинго гъудул буго. Цоясда цар Хамид буго, цогиясда Сагид буго. Гьел лъабалго цохло классалда цалулел руго.

Учителас гьезда рокъоб хабар цалгизеги математикакълъул мисал гъабизеги гладкъан буклана.

Жалалица, хабарги цалун мисал гъабичлого тана.

Нахъисеб кьоялъ школалде вачаравго, Жалал жиндирго гъудулзабада кумек гъаризе лъугъана. Хамидица, бахъун жиндирго тетрадьги кьун, абуна: «Гъанисан хъвай, дица битлун гъабун буго».

Сагидица абуна: «Чияр тетрадалдасан хъваге. Дица гъабизе кколеб куц бицина, мисал дуцаго гъабе».

Дуца дурго гъалмагъасе кин кумек гъабулеб?

Зодихъе паркьолел
Гъайбатал цваби
Цале,
цале,
цале,
Цале, дир тланчи.

Цияб гумруалде
Пун бачлунеб тел,
Тегъазабе улка,
Эркенал хланчи.

(Щадаса Хамзат)

ХЪАЗГИ ЦЕРГИ

Хъазигаги царацаги тланчи данцран рукланила. Цин цер чанабе ун, тланчи хъазига хъинхъун, цинги хъаз ун, тланчи цараца хъинхъун, гьезул гьезеглан мех анила.

Цо кьоялъ, кунеб жоялда хадуб хъазги ун, цер тланчлазул милаталда рокъоб букланила. Хехго клудиялги гун, гъайбатто ругел хъазил тланчлазде царал цакъ хиял кканила. Дагъаб мехаль няхI гъабун букланила, ахирги, чезе клвечила: сахаб гъааб цо тинчи букъа-буцанила. Клат-берги баццлун, хулумильирги бахчун, пашманаб ххвелги гъабун, цер тепун члун букланила.

Раклалда хъублги гьечлеб хъаз, тланчлазе кваназе жогн балагъун, рокъобе бачлунеб букланила. Хъаравултги ккун чараб цер хъазила данде бортанила ва итьер цо тинчи камун батанилан бицанила.

– Дуриц, дирищ? – абун гьикъанила хъазига.

– Дур, дир щиб буклунеб данцбараб-магншатагълъул? Габур-халатазул цояб камун буго, ян цараца хъазил рагн глад гъабуннила.

РОРЖИНАЛДЕ ЦЕБЕ

Хасалихъти шварабго геме́рисел хланчи рохьорги авлахъалдаги квине жо балагъулел руклуна. Кьокьа – кьокьакун роржун ине хладурти гьабулелги рихъула гьел. Гьелда гьорлъ гезеглан руго исанасел тланчиги. Гьел голохъанал хланчи геме́р ругоглан шикклуна хланчазул кьокьа. Кьокьа клодотъанатлан лъикл буго гьезие. Нусго бер буклуна тушман бачлу́неб бугищали балагъизе. Нусго гого буклуна гьелда данде багъизе. Поцебе тушман бихъараб хинчлалъ пиштлун гьаракъ гьабула. Киналго шодорлъизарула. Цоялде балагъ бачлани, киналго тладетьула.

Хинчлазул кьокьаялгьул гьади́наб гладлу буго: «Киналго цоялте голо, цояб – киналго голо».

(Б.Бианки)

ТІАСАН ЛЪНЕ, ГЪОРКЪАН ЛЪНЕ?

Цидулги векъарухъанасулги гьудулти кканила ва гьел киналго цадахъ талган бекъизе ургъанила.

Векъарухъанас шялда абунила:

– Дие гьоркъан, дие тІасан, – абун.

Цакъго геме́раб талган бижанила.

Векъарухъанас, жиндиге гьоркъанги босун, тІад бижараб шиде кьунила.

Ци гьулгьудизе лъугъанила, гьабун бажарулел жог букинчїила.

Нахъисеб соналги векъарухъанас абунила:

– Рачла гьаб нухалдаги хур цадахъ бекъизе, – ян.

– Лъикл буго. Амма гъанжесала дие тІасан, дие гьоркъан буклине ккела, – ян лъугъанцла ци.

Векъарухъанас инкар гьабичїила. «Дие бокьухъе букла абе, разияв руго», – ян тІад рекъанила гьев.

Гьаб нухалъ гьез бекъанила роль. Пеме́р лъиклаб рольги бижанила.

Цинги векъарухъанас жиндиге тІасанги босун, гьоркъан шиде танила.

Гьелдаса нахъе векъарухъанасулгун шиде гьудулти хванила.

(К.Ушинский)

ХАСЛИХЪТИ

Рортулел руго тІанхал,
ТІерентьулел буго лъар,
Пашмантълел буго кечл,
Бачлун буго хаслихъти.

Ахирал бакънал руго
Кьо лъиклїлан
хланчазул,
Речлалел руго
тлугьул
Бачлун буго
хаслихъти.

Муглрул хадур ралагьун
Хутлун руго гІязда,
ГІидра тІогъилтълун буго,
Бачлун буго хаслихъти.

Бачлун буго гъарзаяб,
Бачлун буго гъайбатаб,
Бачлун буго пашманаб,
Бачлун буго хаслихълы.

(Расул Хамзатов)

КВЕНГИ РАТЛИДАГО РЕЛЪТЪАРАБ БУКЛУН БАТИЛА

Цебе заманаялъ цо гъитинав вас вуклун вуго бечедан чысул оцазул рохъдода. Гьесда тIад цохIо гъоркъан ретIел гурони буклун гъечIо. Гъебги бихъбихъараб, рукъалабазул цураб буклун буго. Гьесда аскIосан цо нухдулав унев вуклун вуго. Чезеги чIун, гьес гъев васасда гъикъун буго:

- Гьал оцал дурищ кколел?
- Дуца бицунеб шиб? Гьал руго ханасул оцал.
- Мун шивха гьесул кколев?
- Дун гьесул цеветел ккола.
- КигIанха дие гьес кколеб?

- Дос дие шибниги кьоларо. ЦохIо ретIелги квенги буго дие гьес кколеб жо, - ян жаваб кьун буго васас.

Нухдуласда велъизе бачлун буго.

- РетIелги дур «лъикIаб» бихъула, бахIарчи, квенги ратI-лида релътъараб батилаха! - яни абун ун вуго нухдулав.

ХЪАЗ ВА КЪВЕРКЪ

Цо нухаль хъаз хIорихъе бачлун буго. Хъаз бачли кьор-кое рекIее гIун гъечIо. КIиялго бицардизе ккун руго.

Хъаз чIухлун кIатъан буго:

- Мун рогъо базе нечоларищ? Дун лъаларищ дуда! Мун шиб жо, лъадать гурони гъунар гъечIеб? Дида лъадать лъезегети

лъала, ракъаддасан битъьенети лъала, гъаваялдасан боржинег-ги лъала!

Къоркъоца абун буго гьесда:

- Дуда чан жо лъаниги, цоцин тIубанго лъикI лъаларо. Пемеаб жо квешго лъазегIан, цо жо лъикI лъани, лъикIаб буклинаан дие!

ТIАХЪАЛ

Дие нуж рокъула, хириял тIахъал,
Пелмути гIумрути дида малъулел.
Дир бидул къабилъун руго нуж рекIель,
БералгIан хIажатал руго нуж дие.

(ХIасан ХIабибов)

ИХ БАЧIАНА

Их бачIана. Гъеб бачIана рохелгун. Гъеб бачIана кочI-охъаби-хIанчIазул тIелги цадахъ бачун. Гъель мугIруздеги бахун, рагъун хулжалгун, сайгъаталье бикъана хурдузе гIурччинлъиги тIугъдузе азарго батIияб кьерги. Сайгъаталье бикъана гъель ца гIадаб бакъги, щик-щикарал цIвабиги. «Ма! - ян ахIдана их, жиндирго бечельниги ракъалье кьолого. - Гъабе нужеего ретIел!». МугIруз гIурччинчараб къатIипадул лъутIана жидеего партал. ГьутIбуз гIадатIа тIугъдузул шалал чIвана.

(Фазу Палиева)

ЗАРУЛ БАГЪА

Малла Насрудинидаги цогиясдаги гъоркъоб дагIба кканила. Ахирги дандияс Насрудинида зар къабунила. Гъоркъор чагIиги

лъугъун, гъасие гъеб зар бешизе ш вечила.

Жинда къабураб зарги захималъун, Малла Насрудиница гъов дандияв судалде къунила.

Судалда Малла Насрудиница абунила:

– Гъас дир мағарзулъ зар бана. Гъесие кколес тамихи гъабе, – ян.

Зар къабурав судиясул гъудул вукланила. Гъединлъидел судиясе бокъанила тамихалдаса гъев ворчизавизе, Гъес абунила цо къабураб заруда таса лъугъун тезе бегъуларнищан. Малла Насрудин разилъичила. Гъебмехаль судияс гъадиная хукму къотланила.

– Цо зар къабуратъухъ гъас дус цо гъабаси къезе кколес, – ян.

Пакла къотларас жиндихъ кодоб гарац гъечин, гъеб босизе рокъове виччаян абунила.

Судиясти гъев рокъове виччанила ва тлоклан гъаниве вачлунгези биччизабунила.

Парацгун гъев вачинеглан, Малла Насрудин валагъун чланила кинго сағлаталь. Ахиралда гъесла биччланила, дов чигун рекъон, судияс жив гуккулев вуклин. Гъес судиясда гъикъанила:

– Беглер члахъаяв судияв, законатъул нухалда, мағарзулъ зар къабуров чиясдаса цо гъабасийищха кколес? – абул.

– У, – ян жаваб къунила судияс.

Лъикл сверизегги гъабун, судиясул мағарзулъ зар банила Малла Насрудиница, цинги гъесда абунила:

– Дов пакла къотларав чи вачлараб мехаль, доб дне кколес гъабаси дуго босе. Дир заман гъечо валагъун чезе, – ян.

ЦАРАЛ ДИВАН

Рохъосан вачлунев вукланила цо херав чи. Гъесда нухла батанила гудраца ккураб залимаб борохъ. Гъель нухлуласда гъаранила жиб гудракъа борчизабезан. Херасти гъеб тархъан гъабунила. Гъебсағлат борохъ гъесул горбода жеманила, бадибегги

къулул, гъанкъилищан клал гъикъанила. Жинца дус гъиклътинги гъабунин, жив чаго тейилан гъаранила херас. Амма борохъица голев вуклинчила. Ахирги херас гъаранила, диван гъабизе цогидаб рухлалогогги бачинеглан, члвачлого теян. Борохъги гъелда разилъанила.

Кватлчлого гъесда тладе шванила цер. Херас гъелда гъаранила жидес диван гъабейилан, ккураб жогги гъелда бишанила. Гъес бицараб жо уяб бугищан цараца борохъидаги гъикъанила. Уяб жо бугищан гъельги абунила. Цинги цараца абунила гудраца борохъ ккхвездла жиб божуларин, херасда гудурги гъезабун, гъелда тласан билътъун бихъеян.

Унеб букланила борохъ. Бакъулье шварабго, гудур чвархъанила ва къахлан борохъги ккунила. Цинги цараца херасда шеханила гудур дурнищлан. Херас гурилан жаваб къунила. Гъедин батани, рокъове айилан нахъе витланила. Поклаб чияца гъураб гудракъа чанги биччаге, цогиязул ишалъул ургъелги гъабугези малъанила. Борохъидаги абунила, гудрал бетлергъанчи вачлараб мехаль, гъес гъабилан дус битлараб тамихллан. Гъедин борохъги тун, цараца нух босанила.

ГУККИ

Хасав вехъги гъечлого, илдусазул цо росуль, ирга гъабун, хлхъулаанила жамағлататъул боци. Жидерго ирга борохъизе боциде вахъанила голохъанчи голоев вас. Жамағлатчағлаз гъесдаги малъанила росдасда гъемер риклаладеги унгейин, боци бецлаб рохъобегги биччагейин, ширкъалги раккарулел рутин, гъездаса цолорътинги гъабейилан. Нагагъ ширкъ баккани, росулье ахлинги байин, хллас рачине чанахъаби хладуртъун руклинилан тладкъанила.

Цо гъотлодеги вахун, паракъат кваналес боцихъги валагъун вукларав васасда раклалде кканила росдал гъадамал гуккизе ва гъес ахлн банила ширкъ бачлунев бугищан. Ярагъгун чанахъабиги, ахлуд бахъун росути цо лахлалда тладе шванила.

Бихъанила гъзда жал гуккун руклин. Жинца цакъаб жо гъабуриб
глади, ваги вельанхъанила. Намусъун, бетерги кибикун.
бихъинал росулъе нахъ руссанила.

Пемер кватичлого бачанила циркъ. Банила васас ахли.

– Шив дов ахли балев чи? – ян гъикъанила цоцзда росдал
гъадамаз. Довго вас вугин гъанжеги ахиделеван бицанила
чанахъабаз. Гъанжеги гуккуел ратилидан, росулъа къвативе чи
вахъинчила.

Циркъать боциги гъурашила, ваги тугун ванила. Пъде
шварал гъадамазда нахъе босизе жо батичила.

ВАТАН

Воре, гъалмагъ,
мун вижараб
ракъ цуне,
Ватаналъе
мустахикъаб
къимат къе.
Къадал хинчлъатъ
жиндир бусен
цунула,
Кегу босе
мисалатъ,
дир лачен,
Чияр кутул
дур къавулъа
хъамула.
Жиндир килтга
бутеб гъотгол
гогъоде
Батияб хинчи
гъаде къазе
гъукъула.

Дурго хелкил
хисаб гъабе
гъель хелкал,
Кавудахъе
раккаралго,
рухула.
Талил наятъ
батияб на
гъукъула.
Инсанасул
намусалда
рекъелиш,
Рукъ тун, тушман
жанив ваччан
бегъилиш?

(Щадаса Хамзат)

ВАТАНАЛЪУЛ ЭРКЕНТЪЯЛЪЕ ГОЛО

Варисил гъал къоязда тубан буклана анцила кинго сон.
Инсуца васасе гъабуна гъадатаб гуреп сайингъат. Варис жингун
шлахъ вачун ана Бакуялде шагъар бихъиге. Хадусеб къоялъ гъел
рахъана шагъаралда асклоб бутеб цо борхалъуде. Варисица
абуна:

– Дада, ва дада! Дида гъеб бакл гъалеб буго, бихъун буго,
бихъун буго телевизоралца, суратазда.

– У, дир вас, гъенир руго Ватаналъул эркенлъиялъе голо
рухл къурал шагъиджабузул хабал. Рихъулиш, рутелцинал цинял
тугъдул. Кидаго гъанире гъадамал рачлуна клудияб адаб-
хурматтун.

Варис Илгарил ва Ларисал хабазда асклоб халат бахун эхе-
тана. Кодосел тугъдулги гъенир лъуна. Къваридго ургъана:
«Балагъея, гъезул кидаго буклине буго гинцго анцила кинго
сонк»

ДИР РАКЪАЛДА

Дир ракъалда къалда г'алан холаро, –
Хваразул ц'ар л'ола ц'инг'аруразда,
Ва рижула васал меседил г'адал,
Инсул жигар ц'варал, жегн шулиял.
Дир ракъалда ц'аять ригъ бух'уларо, –
Ц'а г'аса иналде, ц'иол г'ярула,
Ва г'ола шаг'арал гут'ар чинидал,
Басрияб ц'ар л'урал, даг'алги ц'ак'ял.

(Расул Хамзатов)

МИГЬИРШО

Роол авалалдаго, цудунго рах'ун, по сверухье ралагье.
Дунялго ц'ун роржанх'улел х'анч'и рих'ые руго нужеда. Лынк'и
ралаг'ани г'езул г'емерисел миг'иришаби ратие руго.

Миг'иришаби свах тун, г'авак'ада роржанх'улел рух'уна.
Г'ез бат'и-бат'иял заралиял х'ул'ал к'кола. Г'ел к'оаятьго ниг'ее
хайират'е х'алт'улел г'удулзаби к'кола. Миг'иришабазул
ч'ирч'идиятьги г'езул тирхариб роржанх'ияльги бат'ие к'кола
г'адамазул ракъал рохизарулелги.

Исана ч'ирич'о ч'ух'аб миг'иришо,

Ч'алук'ь бусен базе ресдай рек'еч'о, – абун ах'ула халк'ияб
коч'олъ.

Нужецаги г'езда гамач'и реч'ч'уге, г'езул г'анч'и рах'уге,
бусабн хвезаруге!

ГЪАЛЕ ИХ БАЧ'УН БУГО

Муг'рул г'одулел руго
Пазу биун, маргу т'ун
Порал, л'ярал-киналго
Кеп ц'ун рел'улел руго.

Bir xalqanun rangloriyik...

Гургинал къаг'и руго
Гурдада расандулел.
Гисинал бачал руго
Рех'ен г'ябун кваналел.

Раг'ида миг'иришабаз
Шуцунеб буго бусен,
Их бач'ингун г'абиг'ат
Тубан ч'агольун буго.

(П.Хачалов)

КЪО-МЕХ ЛЫНК'И ДУЕ, ХИРИЯБ БУКВАРЬ

Ц'ар х'вазе л'яларел
Лымал рух'ана,
Л'ай къуралт'ухъ, букварь,
Баркала дуе.
Жегн ниж г'ит'инал
Г'анч'и рух'ана.
Г'ех'ат'улгун лынк'аб
Г'удулт'и к'кана.
К'удияв вацасул
Бач'араб каг'ат
К'одое дицаго.
Ц'алила г'анже.
Рат'альун унеб къо
Бач'ананиги,
Букварь, мун к'идаго
К'ючене г'еч'о.

(Т.Таймасханов)

Bir xalqanun rangloriyik...

РИИ

Гьале рии. Бакъ багъарана. Киналго ралъдахъе, хъорихъе, гъурул рагъалде гъедегула. Пазизгун Пумарги жакъа ралъдахъе ана. Рикъклад бихъулел буклана хъудияб гама.

Гьенир хъухъбахъулел гъадамал гьемерал рухлана.

Льималаз торго хъазе байбихъана. Тирияб Горочги гьелгун бачлуи буклана. Свакан боркъараб салуда тлад регана. Ралъдал цамхъалаб лъелъе лъугъун чвердана, Пумарница гьитинав Пазиз шодорги гьабизе ахлана:

Хъалдан Х.З.Т.

Azərbaycan Respublikasında tatlarnın yaşadıqları ərazilər

Tatlar Qubanın Qonaqkənd kəndində, Dəvəçinin Zarlı, Pirəbədil və b. kəndlərində, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Tatların yaşadığı ərazi əsasən Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonuna daxildir. Burada xalça fabrikləri və yerli əhəmiyyətli kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Gəzəl çeşidli Quba xalçaları dünyada şöhrət qazanmışdır. Yerli xalqla qohumluq əlaqələri quran tatlar bölgənin inkişaf etməsində mühüm rol oynayırlar.

TAT ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(tat dilində və azərbaycanca)

Maqsud Hacıyev

professor

BİZİM BİR VƏTƏNİMİZ VAR: AZƏRBAYCAN!

(ixtisarla)

Azərbaycan hamımızın sevimli və əziz vətənimizdir. Bu torpaq, bu diyar hər cəhətdən zəngin və varlıdır: təbiəti də misilsizdir, qonaqpərvərliyi də başqa xalqların dilinin əzbəridir, dünyanın heç yerində onun gözəl qızları kimi nazlı sənəmlər də tapmaq olmaz. Bu diyarın hərəsi bir dildə danışan xalqları da müxtəlifdir, şeiri-ədəbiyyatı da, nəsihətəməz kəlamları da, zərbül-məsəlləri də... Səbəbi də çox sadədir: ona görə ki, Azərbaycan torpağında — bu qədim diyarda ayrı-ayrı əzsaylı xalqların, kiçik etnik qrupların, oqəliyyədə qalan millətlərin nümayəndələri yaşayırlar ki, hamısı da bir sözlə — bir etnik adla bir-birinə bağlanıblar: azərbaycanlıdırlar. Türkcə danışan azərbaycanlı da, bu ölkənin talışı da, tati da, kürdü də, ləzgisi də, xınalıqlısı da, udını də... azərbaycanlıdırlar, hamısı bu vətənin bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdırlar, bir ananın övladlarıdırlar. Bu xalqlar barmaları müxtəlif olan bir ələ bənzəyirlər, lakin hamısı birlikdə yumulanda bir vahid və bütöv yumruğa çevrilirlər ki, onun da bir iftixarlı-şöhrətli adı var: Azərbaycan xalqı!

Bu şöhrətli torpaqda yaşayan kiçik — əzsaylı xalqlardan biri də tatlardır. Təbiidir ki, tatlarda da ara-sıra doğma dilləri olan tat dilində öz mənəvi sərvətlərinin nümunələrini yaratmış, bu sərvətin nümunələrini nəsildən-nəsilə ötürərək öz dillərini yaşatmış, onu məhv olmaqdan qorumuşlar. Hələ XI əsrdə Mahmud Qaşqari «Divan-i lüğəti et-türk» əsərində tatlara haqqında yazmışdır. «Tatsız türk bulmas, başsız - bərk»: yəni, necə ki, baş papaqsız olmaz, türk və tatsız

deyil — onlar ayrılmaz qardaşlarıdırlar. Bir qədim Azərbaycan mahnısında deyilir:

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşdı...
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandı uçmağa,
Haqq qapısını açmağa.

Göründüyü kimi bu qədim Azərbaycan mahnısında «tat» sözü işlənmişdir.

Məşhur Azərbaycan dastanı olan «Dədə Qorqud»da «tat kişisi» mənasında «Tat əri» kimi qiymətli bir ifadəyə rast gəlirik.

Tatların yüz illərdən bəri öz ədəbi dili olmuşdur. Fars dilinə yaxın qohum dillərdən sayılan bu ədəbi dil kimi formalaşmışdır. Buna ehtiyac da olmayıb. Bu torpağın, bu vətənin başqa xalqların nümayəndələri kimi tatlarda da ədəbi-yazı dili ki Azərbaycan (türk) dili, ya da fars dili hesab olunur. Başqa müsəlman xalqları kimi orta əsrlərdən bu torəfə tatlara üçün də elm-din dili ərəb dili olmuşdur ki, o da bu xalqın şifahi ədəbiyyatı, folklor nümunələri, zərbül-məsəlləri, tapmacaları, toylarda oxunan mahnıları, yaslarda deyilən ağılardır. Xalqın könül arzularını, şadlığını-sevincini, dər-dəməni ifadə edən bu folklor nümunələri dildən-dilə, nəsildən-nəsilə ötürülmüşlər ki, onların da bəziləri bugünkü günlərimizə qədər gəlib çatmışdır.

Tat dilində olan ədəbiyyat nümunələri ki, əsasən şeir və az-çox da hekayə və nağıllardan ibarətdir, indiyədək az çap olunmamışdır.

Bu kitabın tərtibi zamanı bu da nəzərə alınmışdır ki, tat dili ədəbi dil deyil — yəni bu dil ədəbi formaya, bir ədəbi qəlibə düşməyib, bir müstəqil ədəbi dil kimi formalaşmamışdır. Bu dilin müxtəlif ləhcələri vardır ki, onların arasında həm fonetik, həm qrammatik, həm də leksik fərqlər mövcuddur. Məsələn, tat dilinin

Şamaxı ləhcəsində çox vaxt «ə», ya «o» ilə ifadə olunur. Məsələn, müvafiq olaraq «vokardən» - «vakərdən» (Azərbaycan dilində — «açmaq»), «xudo» - «xudo» (Allah), «Ruxsorə» - «Rüxsarə» (xüsusi isim), «kəşirəgor» - «kəşirəgor» (çəkən), «karvon» - «karvan», «soxtən» - «saxtən» (etmək) və sair. Bir ləhcədə «u» ilə deyilən söz başqa ləhcədə «ü» ilə deyilir: «kuh» - «kü» (dağ), «zuhun» — «zü» (dil), «duraz» - «düraz» (uzun) və s. Əgər bir ləhcədə işarə əvəzliyi «in»dirsə, başqa ləhcədə həmin funksiyanı «i», yaxud «ı» fonemləri daşıyır. Birinci şəxs əvəzliyi əgər bir ləhcədə «ti» ilə ifadə olunursa, başqa ləhcədə bu özünü «tü» şəklində bürüzə verir. Bir ləhcədə sözün əvvəlində gələn «h» başqa ləhcədə düşür. Məsələn, «havaz» (Xızı ləhcəsində) — «avaz» (Quba ləhcəsində, Azərbaycan dilində «yenə», «yenə də»). Əgər istiqamət bildirən qrammatik qoşma bir ləhcədə bu özünü qoşma kimi deyil, «ə» sonluğu şəklində bürüzə verir. Məsələn, «tin bə mən» (tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsində) — «tin mənə» (Xızı ləhcəsində; azərbaycanca: mənə ver). Tat dilinin bir ləhcəsində əgər inkar şəkilçisi «na»dirsə, bu dilin başqa ləhcəsində bu şəkilçi «nə» kimidir: «nangu» - «nəgun» (dəmə).

Tat dili ləhcələri arasında leksik fərqlər də vardır. Məsələn, Azərbaycan dilindəki «qız» ismi bir tat dili ləhcəsində «duxtər» kimidirsə, başqa ləhcədə (kilə) şəklindədir. «Mərəgo» - «go» (inək), «gələci» - «ösinə» (nağıl) və s. sözlər də bu qəbildəndir.

Bu kitabdakı şeirlərin birində bu torpağın övladlarının dostluq və qardaşlığı haqqında belə deyilir:

Bu diyarda doğulmuş ata-analarımız,
 Bu torpaqda gah tikan, gah da gül dərəcələr.
 Hər kimik: ya kürd, ya tat, ya da talış,
 Vətənin ayaqları altında nazbalış olmalıyıq.
 Biz hamımız bir xalqıq: ləzgi, türk, udin...
 Gəl, qardaş, əllərini mənə ver.
 Bir olmuşuq, bir əhd-peymanə bağlıyıq;
 Hamımız Azərbaycan övladıyıq.

(sətri tərcümə)

Bəli, şair tamamilə haqlıdır: biz hamımız bu vətənin övladlarıyıq. Hamımız bir torpağın üstündə tərbiyə almışıq, bir havadan sinəmizə çəkmişik, bir duz-çörək yemiş, bir sudan içmiş, bir qan, bir canla bir-birinə bağlanmışıq. Bu bizim taleyimizdir, bu bizim baxtımızdır. Bu Vətən hamımızın Anamızdır. Azərbaycanımızın hər bir fərdinin, o cümlədən hər bir tatinin də arzusudur ki, öz anası olan bu vətəni, atalarının, ulu babalarının basdırıldığı bu torpağı, dünyaya göz açdığı bu diyarı bəxtəvər, başı uca, vüqarlı və xoşbəxt görsün. Hər bir ananın övladı üçün bundan əziz arzu, istək və niyyət ola bilməz. Ürəklərimizin bir arzu, diləyi var: Azərbaycanımızın xoşbəxtliyi! Mənim də bu kitabdakı şeirlərdən məqsədim də elə budur: bu torpağı bu əziz diyarı bəxtəvər görmək!

Maqsud Hacıyev

AZƏRBAYCANAM MƏN

Qədir-qiyət bilənəm,
Kədərdə də gülənəm,
Qəlblərdən dərd silənəm,
Özüm bir cahanam mən,
Azərbaycanam mən.

Yorğun gözə yuxuyam,
Damaqda xoş qoxuyam,
İstərəm hey oxuyam: .
Cahanda qalanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əzəllərə əzələm,
Gözəllərə gözələm,
Xoş söhbət, xoş qəzələm,
Əbədi zamanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əyilməz başım vardır,
Tərixçən yaşım vardır,
Pis başa daşım vardır,
Qocalmaz cavanam mən,
Azərbaycanam mən.

AYDIN SƏHƏRLİ YURDUM

Adın Azərbaycan, özün od-azər,
Nəsibin olmuşdur daima zəfər,
Sərvətin qədersiz, ürəyin dərya,
Şadlıqsan, xoşluqsan, dostluqsan, hünər.

Başında zülmətə döndü asıman,
Bir an qorxuzmadı səni min tufan,
Səni diz çökdürmək deyildir asan,
Ürəyin saf bulaq, günün bəxtəvər.

Ürəklər qanısan, hamıya cansan,
Görüşsən, şadlıqsan, nurlu zamansan,
Doğma anamızsən, Azərbaycansan,
Doğacaq bəxtinə min qızıl səhər.

VƏTƏN

Vətən baldır, vətən şəkər,
Vətən şadlıq, vətən zəfər,
Vətən günəş, vətən səhər,
Vətənimə qurban olum.

Qızları hər biri nazdır,
Əllərində qaval, sazdır,
Dillərində xoş avazdır,
Nazlarına heyran olum.

Vətənçün can verməliyəm,
Daşından gül dərməliyəm,
Yuxuda da bilməliyəm,
Vətənə qurban can olum.

Vətənimdən Azərbaycan,
Mən yol sənə verərəm can,
Sənə alqış deyir cahən,
Göylərində tərən olum.

AY QUBA

Anasan, körpələr qucağısan sən,
Azad arzuların ocağısan sən,
Bu yurdun gözəl bir bucağısan sən,
Sevilir hər oban, elin, ay Quba.

Qışda ağ örpəklə örtülür başın,
Yayda top buludlar olur sirdaşın,
Cənnəti andırır torpağın, daşın,
Yazda can dərmanı gülün, ay Quba.

Harda olsam daim sadıqəm sənə,
Qürbətde dostların deyəndə mənə,
Sevdiyin şey nədir, - deyərdim yənə,
Sənin yağışınla, selin, ay Quba.

Sinəmdə dilləndi azad arzular,
Həm azad dileklər, azad duyğular,
Maqsudun dünyada bir istəyi var,
Azad ötsün hər an dilin, ay Quba.

ŞAHDAĞI

Başın göyə deyir, sinən lələzar,
Könlündə mən əsrin sözü, sazı var,
Sənin tamaşandan doymağımı olar?
Sən özün tarixdən qocaman Şahdağ,
Uca dağlardan da uçaman Şahdağ.

Gecələr başında ulduz sayırşar,
Baharda döşündə lələlər açar,
Düzündə cüyürlər, ceyranlar qaçar,
Sinəsi kəpənək nişanlı Şahdağ,
Qubalı, Xaçmazlı, Nabranlı Şahdağ.

Nazlı gözəllərin bərli-bəzəkli,
İgid oğulların qollu-biləkli,
Şıltaq nəvələrin azad diləkli,
Qoşa sevgililər nəğməsi Şahdağ,
Azəri yurdunun şən səsi Şahdağ.

SAHİL DÜŞÜNCƏLƏRİ

Xəzər dalgasının nəvazişi var,
Mən bir gözəlliyi vardır Xəzərin.
Hərdən kükrəyəndə sinəsi dağtok,
Bilin ki, sahili dardır Xəzərin.

Dönməsəm Xəzərdən ağlama, gülüm,
Zümrüd ləpələrdə gözlerəm səni.
Sanma ki, sən mənsiz mənsizləşərsən,
Dalğalar dalından izlərəm səni.

Mavi sular bizim saf eşqimizi,
Qoruyub qoynunda bəsləyəcəkdir.
Geco-gündüz ruhum mələr quzutək,
Səni dalğalara səsləyəcəkdir.

Bəlkə də ən xoşbəxt olacağam mən,
Xəzər evim olub, sən də sahilə.
Əbədi bir görüş yerimiz olar.
Bax, həmin bu gündə burda hər ildə.

Biri vərəqlərə yazar eşqini,
Biri sevgisini gora aparar.
Mənim bir eşqimin min dastanını
Xəzər qoymundakı daşlara yazar.

Xəzərin əlçatmaz dərinliyində,
Soyuq məzarımı isidər günəş,
Hər səhər dənizdə üfüqə baxsan,
Bil ki, mənəm sudan qalxan o atəş.

Günəşə qarışib göyə yüksələr,
Nurtək otağına dolaram, gülüm.
Gecələr Ay olub bulud dalından,
Gizlicə seyrinə dalaram, gülüm.

BAKI

Ürəklərin sevincidir baharın, ey Bakı!
Dost ellərin vüqarıdır vüqarın, ey Bakı!
Neçə dildə, neçə-neçə ölkədə
Əzbər olub, həkk olunub əbədi
Düz sözünlə ilqarın, ey Bakı!
Sahilində şən-şən gülür qız-oğlan, ey Bakı!
Səndə dostluq əllərilə polad kimi birləşir.
Günbatanla gündoğan, ey Bakı!
Göylərinin zinyətidir ağ göyərçin,
Güllərinin bəzəyidir qara xallı kəpənək,
Ətək-ətək səpələnir ayağına gül-çiçək,
İgidlərə qüvvə verir, qızlarına gözəllik
Yaz yağışın, xəzan yelin, ilk qarın.
Əli qabar, alnı açıq oğlunun
Vüqarıdır vüqarın.
Dostlara hər zaman qardaş səhərsən, Bakı!
Sidq ürəklə gələnlərə sirdaş səhərsən, Bakı!
Qoca Şərqə nur çiləyən bir parlaq ölkər,

Aydın səhərsən, Bakı!
Xoşbəxt övladlarıntək
Sədaqətin özüsən, Bakı!
Azərbaycan elinin
Ürəyisən, gözüsən, Bakı!
O gün olsun, səmalardan ulduzları üzəsən, Bakı!
Ayı, günü min diləklə gen sinəyə düzəsən, Bakı!
Sabahlara nəğmə qoşan min diləklə
gəlin kimi süzəsən, Bakı!

DÜNYAM MƏNİM

Bu tufanlar dənizində,
Gözəllərin gül üzündə,
Ayüzlülər bənizində,
İtib-batan, bəxti yatan
Dünyam mənim.
Nağıllar diyarımdır,
Həm lalim, həm karımdır,
Bermud üçbucağımdır,
Əfsanə ocağımdır
Gözlərinin bicliyi,
Zəmanənin gicliyi,
Əsrin hərc-mərcliyi,
Dünyam mənim.
Gah dibsiz dəniz dibində,
Gah gözünün bəbəyində,
Gah min arzu diləyində
Çapalayan
Dünyam mənim.
Gözümü hələ açmamış
Gözlərimi qapalayan
Dünyam mənim.
Gah bir sevgi kədərinə,
Gah bir ömrün hədərinə,

Yüyənini qırıb qaçmış
 Yeddi göyün yolun tutan
 Kəhərlərin belindəki
 Xəyalların yəhərində
 Özün kəsən, özün asan,
 Dünənləri, bugünləri, sabahları
 Fita basan
 Dünyam mənim.
 Azad fikir padşahıyam,
 Mən azadlıqlar şahıyam,
 Hər nəyim var alıb gedin,
 Siz fikrimi azad edin,
 Fikirləri azad edin!
 Tənhalıqdır, azadlıqdır
 Dünyam mənim!

OD VERİN

Bu vətən dünyaya gözün açandan
 Günəş öz nurunu bura saçandan.
 Bu gül-çiçək, bu çöl-çəmən, bu bağlar,
 Bu yaz-bahar, bu düz-təpə, bu dağlar,
 Yaşıl orman, bu gödiklər, bu dərə,
 Qarlı dağda qürub çağı, mənzərə,
 Yanmış ağac, məcnun söyüd, quru daş,
 Xumar gözlər, titrək dodaq, ayıq baş,
 İnsanı gəl-gəl çağırən göy meşə,
 Kol dibində boynun bükmüş bənövşə,
 Döşdə qoyun-quzu, güldə kəpənək,
 Qız döşündə xumarlanan bir çiçək,
 Şadlıq, sevinc, xoşluq, toylar, səhərlər,
 Kond-obalar, yurd-yuvalar, şöhlər,
 Gümüş yaylaq, yaşıl qışlaq, ovalıq,
 Örtüş düzü, yulqunluqda yuvalıq,

Bir xalcanın rəngləriyə...

Bu ellərin ocaq yeri - yatağı,
 Bəy gözləyən təzə gəlin otağı,
 Oğulların ata olmaq sayğısı,
 Gözəllərin ana olmaq qayğısı,
 Bir maralın həzin-həzin baxmağı,
 Bir şimşəyin gurultuyla çaxmağı...
 Bu diyarda daha nələr və nələr,
 Od seviblər, Odpərəstlik ediblər.

Od yeyiblər, Od içiblər əzəldən,
 Kirpiyində tonqal çatıb bu vətən.
 Od nəğməsi qanıma südlə keçib,
 Od toxuyub anam, Oda and içib.
 Oda bürün Od yurduna baxanda,
 Od-alovu çiçək eylə yaxanda.
 Alov dolu Od verin bu torpağa,
 Odlar yurdu Odlə qaixar ayağa!

SAHİL QAYALARINDA DÜŞÜNCƏLƏR

Dalğalarla ötüşən fikirlər karvanımın
 Ovsarımı dənizin sarbanıma verirəm,
 Pərdə kimi qatlayıb buludu başım üstən
 Qızarmış üfüqlərin ayağına sərirəm.

Ağ qağayı səmadan qartal kimi şütüyür,
 Özünü çırpır suya, çıxıb balıq ovuna.
 Yekə su ilanisa daşların arasında
 Bir iri qurbağamı güclə təpir orduna.

Dəniz dalğalarında arzudan ev qururam,
 Bir başqası tor qurub balıq tutur özüyçün.
 Balıqçı yoldaşımisa gileyənir arvaddan,
 Ölürəm, deyirdi o, bir kəlmə «can» sözüyçün.

Bir xalcanın rəngləriyə...

Sevdiyın gözəl olsun görək, gözəl sevmişəm,
Xoşbəxtlikdən bu yolda oxum dəyməyib daşa.
Qarğa kimi leş söküb yüz il yaşamaqdansa,
Bülbültək bir gülü sev, təkə bir bahar yaşa.

Fikirler arzularla qol-boyundur başımda,
Çin olmayan diləklər çin-çin düzülür yenə.
Üzümə damcı dəyib xəyaldan ayıranda
Qocalıq kamanından bir sim üzülür yenə.

Tilovu tullamışam, üzgəcinə baxmıram,
Batan günəşdən kəsib udmaq istəyirəm mən.
Kaş yenidən doğulub bu dünyaya gələydim,
Yenə zəhərin baltək dadmaq istəyirəm mən.

İllər yetmişə çatır, ömür dala qayıtmaz,
Gündəngünə əl əssir, göz işıgım qocalır.
Qayadan üfüqlərdə ömrü varaqalayıram,
Gurlayan dalğalardan qocalığım ucalır.

QOY MƏNİM OLSUN

Dostum, kaman sonin, min tarı götür,
Simin birçə zili qoy mənim olsun.
Yamacı gülüylə dəstə tut gətir,
Yarın birçə teli qoy mənim olsun.

Nə qədər gözəllər var, gəl, seç apar,
Bir ürəkək, bir dəli qoy mənim olsun.
Sənin olsun eldə çəmənlər, lələklər,
Sənəli bir gülü qoy mənim olsun.

Düzləri dəyəyə qatıb dəstələ,
Elin incəbeli qoy mənim olsun.

Qarı dağa çıxart, qışı məst elə,
Yazın birçə gülü qoy mənim olsun.

Gəl sənə nabatdan min şərbət verim,
Yurdun şirindili qoy mənim olsun.
Neçə ölkə verim, min şöhrət verim,
Təkə Azər eli qoy mənim olsun.

MƏNİM

Bir qolum Altaylarda, bir qolum Alban qolu,
Sönməz odam, Hürmüzlə nəslim uludur, ulu,
Midiyadır, Arrandır yurdumun şərəf yolu,
Tufanda da ösməyib başımda telim mənim.

Şirvanla fəxr eyləyib Təbriz özəldən bəri,
Gəncə tarın kökləyib Ərdəbil gözəlləri,
Zamanın köksün dəlib Füzuli gözəlləri,
Şəkəri heyran qoyub Şəhriyar dilim mənim.

İftixarlı olmuşam, üzüağ yaşamışam,
Namərdlik kök atmamış dibindən qaşımışam,
Mərdliyin bayrağını şərəflə daşımışam,
Tarix özü baş əyib keçəndə elim mənim.

Vətən torpağın tutya kimi gözə bağlaram,
Dağ mil olub xainin kürəyini dağlaram,
Mən yerə qoymamışam, hələ bəldə saxlaram,
Misri qılıncdan ayrı düşməyib belim mənim.

Yamaclar yaşıllaşar, sinələr fərəhlənər,
Diləklər bəyazlaşar, bulaqlar qədəhlənər,
Dağ-düz, dərə, çöl-çəmən min bahara bələnər
Bir ləçəyindən ətir səpsə bir gülüm mənim.

Köpöz başımın tacı, Savañan qeyrət qolum,
Araz Kürö qovuşan dalgada sal daş olum,
Bir ota həsrət qalsın qoy Bakı-Təbriz yolum,
Urmiyamla öpüşsün zümrüd Göygölüm mənim.

Maqsud Hacıyev

MƏN ƏSKƏRÜM

Mən səkərüm, mən əskər,
Həzürüm bə sad zəfər!
Zür dərə vətən bə mən,
Kük bədən vətən bə mən.
Vətən bə mən nün dərə,
Bə rəğaymə xun dərə.
Şö-ruz mən bistan günüm,
Bə vətən məni xunüm:
Cəmməni tū can vətən,
Can Azərbaycan — vətən!

AZƏRBAYCANÜM MƏN

Həmişə xəndə misan,
Nəqməha zündə miasam,
Zulumə kəndə misam,
Xiştənmə cahanüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Bə təşnə dülha-uyüm,
Bə bəstə çümha-xouyüm,
Bə qərib-gərmə touyüm,

Bə cahan yə canüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Mən şabazüm, güzölüm,
Mən əzələ əzölüm,
Şirin gaf, xuş qəzəlüm,
Dünya heyranüm bə mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

AZƏRBAYCANI

Numti Azərbaycan, atəşi-azər,
Dusttū, hamratürü həmişə zəfər,
Sərvəttü qədərsiz, dültü yə derya,
Şariyu, xuşiyu, dustiyu, hünər.

Türə hiç nə tərsund nə varış, tufan,
Tarik bū bə sörtü həmişə asiman,
Zonu za bə piştü zalumə düşman,
Əməlhəytü safū, ruztū bəxtəvər.

Bə düsta həmişə kümək, hərayi,
Bə çənta millətha xuari, mayi,
Nistü tū vatənə bə dünya tayi,
Turi subrə bəxtmu, tū qəndi, şəkər.

Tū bə nər öladtū nəfəsi, cani,
Xəndəyi, şariyi, xuşə zamani,
Əzizə vatanmu Azərbaycani,
Daima qisməttü bil başū zəfər!

BƏ LƏNKƏRAN SALAM!

Amarüm bə paytū, ey numlü diyar!
Ə dünya qucəyi, ə dövran cavan.
Tü Azərbaycan vəfa rəmziyi,
Sədaqəttürə saxt zaman imtahan.

Çən qədə xuşbəxtüm qismətmə bire,
Bə paytū aftanüm, xaktürə maç sam.
Seyr sam bə cənnət baqçeytū, baqtū,
Ə şabaz güzəlhə astunum ilham.

Ə şirvan avardan ataş pur və dül,
Maç birar qəbul san, öziz Lənkəran!
Lənkəranə xanü avaz dəs tündü,
Bə kühnə dust xıştən-bə Fətəli xan!

Lənkəran təzadəha... Bin qədim diyar
Çərşölüyiş dürüm, gudə domuniş.
Bə yə ruz zumustun, pariziş ama,
Yə ruz vasaliş bü, görmə haminiş.

Çürəq yə dünyayə suzund bə dülmə,
Lənkəranmı bə mən balaymə gufti.
Ü mənə qucaq za, həç dan ki, in vəxt
Kəlme «can»-ə bə mən üz maymə gufti.

Sərmə bə asiman tik bü o şəri,
Ürə buyi bəmə buy gugut Gümnür.
Dəstə gül fürsərə Astara bəmə,
Mən bə in məhəbbət mütüm sad ümür!

Rəhilə Maqsudqızı

MƏN İBADƏT EDİRƏM

Sənə layiq olduğuncün,
Mən ibadət edirəm.
Dərgahına qovuşmağa
Uzun bir yol gedirəm.
Varlığımın ölkəsini
Bir düz yolda bilirəm,
Əbədi səadətə qovuşdur
məni, Allah!

Qürbi — İlahidədir
Bəndənin səadəti
Düz yolunu azmaqdır
Bizlərin qəbahəti
Bəndeyi-ələmdədir
Allahın kəraməti
Qürbi-İplahiyyə çatdır
əbədi məni, Allah!

Gəl ki, nəzərinədən,
əgər ki, düşsəm,
Dünyadan əl çəkib,
hər kəsədən küssəm,
Acı göz yaşımı
camlara süzsəm
Bağışla sən məni,
ey Böyük Allah!

İnsanam nüftədən,
Qandan yoğruldu,
İzin ver bir az da,
özüm doğruldu.

Bu yalan dünyada
qəmdən boğuldum,
Bu qəm dənizindən,
Gəl qurtar, Allah!

Gəl ki, gözüm görməz,
dilim lal olsa.
Əlim, ayağımı bir
İflac çalsa.
Bütün arzularım
dünyada qalsa
Yenə də əl çəkməm
mən Səndən, Allah!

Bütün gün qəlbimdə,
Beynimdəsən Sən,
Bütün vücudumda
dlimdəsən Sən.
Balaca varlığam,
lap mündəsən Sən,
Böyük kainata sığışmaz Allah!

RUHUN NURA BOYANAR

Dünyada ilk möcüzə
Məhəbbətdir, sevgidir.
Gözəl şeirlər demək,
Allahdan bir vergidir.
Hər bir insan min sirli,
Min bir gizli dünyadır,
Bəşərin min-min sirri
Bir Allaha əyandır.

Heç kimso bilməyir ki,
Başına nə gələcək.
Keçdiyi ömür yolu
Bəxti üzə güləcək.
Bu enişli-yoxuşlu
Uzun həyat yolunda
Qəzəvü-qədərindən də, sənindən
alın yazın da.

Ecəzkar sözün nuru
İlahi nura bənzər.
Ürəyi pak bəndənin
Ruhü göylərdə gəzər.
Qəlbimiz Yaradana
İlham mənbəyi olsun.
Gələcək xoş günlərə
Sevinc, məhəbbət olsun.

Mənəvi qida nədir?
Təmizliyə qovuşmaq,
Göylər nurunda üzüb
Nur içində alışmaq.
Bəşər övladı, dayan!
Zatına nur dayanıb
Əbədi dünyamızda
Ruhuna nur boyanıb.

BELƏ İNSAN MÜTLƏQ MƏLƏK OLMALI

İnsan insan deyil,
ruhu mələkə,
Bütün arzuları,
Yaxşı diləksə,
Yaxına, uzağa

Hər vaxt görəkse,
Belə insan mütloq
Mələk olmalı!

Ürək var min gizli
Sırr yatır orda,
Ürək var şeytanlar
Şər yaxır orda,
Ürək var Allaha
Qul olur orda,
Təmiz bir ürəkdə
Dilək olmalı!

Yaz qələmim, şeiro
Alov olənsin,
Bütün bəşəriyyət
Nura bələnsin,
Allahın nurulə
Aləm bəzənsin,
Mələklər diyara
Bəzək olmalı!

Gözlər var baxdıqca,
Qəm yağır ordan,
Gözlər var baxdıqca,
Gün çıxar ordan,
Belə gözəl üzler
Çiçək olmalı!

İnsan ehtirasın
Cilovlamırsa,
Qəlbində pis işi
Girovlamırsa,
Sevdiyi insanı
Ofsunlamırsa,

Belə insan hər vaxt
Gərək olmalı!

Rohilə, ömrünü
Sevgilə yaşa,
Ömrü Rəbb eşqilə
Vur hər gün başa,
Ömrün arzuları
Dəyməsin daşa,
Yeləllər başın üstə
Külək olmalı!

YORULMAZ DİLİM

Allah, Allah deməkdən
Yorulmaz dilim
Mən onu ürəkdən
Sevirəm, bilin.
Allahımla birgə
Olarsa elim,
Qiyamət günündə
Bükülməz belim.

Aləmlərin Rəbbi,
Sənsiz neyləyim?
Sənindir döyünən
Böyük ürəyim,
Gecə-gündüz Sənsən,
Mənim diləyim,
Sənsiz olsam, bunu
Kimə söyləyim.

Hər açılan günüm,
Hər keçən ilim,

Yaşımın üstünə
Yaş gəlir, bilin.

Ağzımdan çıxınca
Bu son nəfəsim,
Əbədî dünyaya köçüb
Tələsim.
Sağında mələyəm,
Solda mələyəm.
Bu dünya sirrini
Bir əgər bilsəm,
Yaxşılıq etməkçün
Hər gün tələssən,
Axirət evində
Daim gülərsən.

DOYUNCA SÜZƏK

(Oğlum Sənanın iyirmi yaşı münasibətilə)

İyirmi yaşın sonun
Olsun mübarək,
Bu sevinci birgə
Hamımız bölək.
Səninlə birlikdə
Biz daim gülək,
Baxıb qamətinə
Hər an sevinək.

Oğlum ümidimdir,
Oğlum istəyim:
İstərəm sənəmdə
Onu bəsləyim.
Tək bəlam dünyada
Mənəm hər şeyim.

Çətində düşərsən
Odur köməyim.

Ağıllı, namuslu,
Qeyrətli bəlam.
Tikəsinə qatmaz
Heç zaman haram.
Gələcək gündən
Çox ümidvaram.
Bələ bir oğulla
Zərər zaman varam.
Sənən bəlam mənəm
Başımın tacı,
Oğulsuz günlərim
Olardı acı,
Atası-anası hər an
Möhtacı.
Oğuldur hər zaman
Ana əlacı.

Gün o gün olsun ki,
Toyunu görək.
Toy günü gəlinin
Üzündən öpək,
Sevinc ümmanında
Cöylərdə üzək.
Bir axşam toyunda
Doyunca süzək.

MƏNİM YUXULARIM

Röyalarımnda uçdum
Arzular qanadında,
Yuxularımlla bağlı

Ömrümün mənası da.
Pak namaza çağrıldım
Röyalar aləmində.
Ülvi bir hissə çatdım
Ürəyimin səsində.
Yuxular aləmində
Mən səyahət etlədim.
Cənnətin gül qoxulu,
Güllərini iyələdim.

Nəin cənnətlərində
Özgə bir aləm vardı,
Vədn cənnətlərində
hamı sağ-salamatdı.

Nur tökülür hər yandan
Ora haradan baxsan,
Aclıq, susuzluq nədir?
Hər zaman, hər vaxt toxsan.

Möminlərə bəxş olar
Belə bir gözəl həyat,
Əməli-salehlərə
Qurulub belə büsat.

DÜNYANIN ƏSRƏFİ

Dünyanın əsrəfi,
Nədir istəyin?
Söylə görüm sənin
Nədir diləyin?
Yerləri, göyləri
Tutub tamahın,
Axirət evində

Çoxdur günahın.
Dünya axirətin
Matəm sarayı,
Boğa aləminə
Çatar harayı.
Cənnət, cəhənnəmin
Deyildir tayı.
Axirət evində
Hamının payı.

Qan tutub gözünü
Niyə, ey insan?
Varından kasıba
Vermirsən əhsan?
Ruhun varlığına
Əgər insansan,
Əbədi dünyada rahat olarsan.

Allah nazı-nemət
Bəxş etdi sənə,
Yerləri, göyləri
Rəm etdi sənə,
Ahu tək bir gözəl
Tay etdi sənə,
Həm oğul, həm qız da
Pay etdi sənə.

Bu pis işlərdən
Əl çək amandır.
Bu dünya pislikdir,
Pislik yamandır!
Yaxşılıq dünyada
Daim qalandır,
Hər an köməyimiz
Rəsul Allahdır!

ANAMA

Anam mənim,
Canım mənim,
Doğma ocağım
Mənim.
Bütün varlığımıdakı,
Bir tək həyatım mənim.
Bütün kainatdakı
Yeganə tək varlıqsan,
Balan üçün ölməyə
Sən hər zaman hazırsan.

Sinəmdə döyünən
Ürəyimdən, ana.
Süfrəmdəki halal, pak
Çörəyimdən, ana.
Sən hər bir zaman mənim
Böyüyümsən, ana,
Bütün bir vücudumla
Mən yol qurbanam sana.

BAKI

Sən anam Xəzərin
Göy qucağında,
Əsrlər boyudur
Yatarsan Bakı!
Həm isti, həm soyuq
Öz ocağında,
Gecədən sübhədək
Baxırsan Bakı!

Həzin-həzin laylalar
Deyər ləpələr
Limanında neçə
Gəmi gecələr.
Sevgilər sahilində
Gözişər.
Heç zaman yatmazsan,
Oyaqsan Bakı!
Uşaqlığım keçib
Sənin qoynunda.
Doğulduğum gözəl
Şəhərsən Bakı!
Səndə olub, nişatım da,
toyum da.
Bütün həyatıma
dayaqsan Bakı!

Mənimlə birlikdə
Boy atmısan sən.
Həmişə cavansan
Qocaman Bakım.
Bütün həyatımın
mənasısən sən.
Sevimli, istəkli
Anamısan Bakım!

DÜNYA DÜZƏLMİR

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
İnsanlar nəfəsindən
Keçənmir, baba
Allahı, Quranı

Unudub daha.
Batıblar, ay baba
Böyük günaha.
Ümidimiz heç
qalmayıb sabaha.
Bunların işləri
Qalıb Allaha

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Şeytanlar insandan
Seçənmir daha.
Şeytanlar meydanda
Atın suvarır,
İnsanlar bir-birin
Qırıb qurtarır.
Yalanlar doğrunun
Köksün qoparır,
Dünyasa karvanın
Sürüb aparır.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Varlılar kasıbı
Böyənir daha.
Azgınlıq baş alıb
Tutub hər yanı,
Neynirsən, ey insan,
Bu qədər varı.
Yetimə, yoxsula
Kömək et bəri.
Belkə yaxınlaşıb
Allah əzabı.

«Dünya düzəlmir ki,
düzəlmir, baba»
Üroyim bu dərde
Dözənmir daha.
İnsanlıq naminə
Dayanın, bəsdir!
Yalançı dünyada
bu nə həvədir!?
Ruhumuz bir quşdur
Dünya qəfəsidir.
Yığdığın var-dövlət
Hamısı əbəsdir!

QADIN BƏŞƏR YARADIR

Allahın əmri ilə
Qadın bəşər yaradır.
Yaratdığı bəşərlə
Dünyadan kəmin alır.

Qadın özü Allahın
Yerdəki bir nurudur,
Qadınlar yer üzündə
Analıq qürurudur.

Yaradanla birlikdə
O da insan yaradır,
Yaratdığı balasın
Öz qanından yaradır.

Hər bir bəşər övladın,
Analar doğub tərər,
Böyütdükcə balasın
Özü qocalıb ölər.

Qadına hörmət lazım,
Qadın, ana deməkdir.
İnsana da hər zaman
Ana Vətən görəkdir.

İnsanın ilk vətəni
Ananın qucağıdır,
İnsanın qəbir evi
Vətənin torpağıdır.

Torpaqdan yaranmışıq,
Torpağa dönəcəyik.
Dünyadan kam almamış
Dünyadan gedəcəyik.

TAT DİLİNDƏ NAĞILLAR

İşləyəni: M.Hacıyev

BƏ PƏLƏNGAZ ƏS

Yə ouçı bə zirü əs raft be öüşə.

Bəginar öüşə firma əsə, darafı bəöüşə, əsə raha da. Əs ye kəm çarist, in vaxt yə pələng di ürə, küfti bə əs: -

Mən türə biston xarüm.

Əs böü cavab da: - Nəən, süftə biya zürmunə sinəmiş sanim, monə bər, bədə xan.

Pələnc bəton: - Başkün, zürmunə peymunim. Süftə pəs ə çü başləmiş sanim?

- Tü mdani, ə çü kəftürü əzü, - kufti bə pələng əs.

Pələng bəton: - Biya əsər arakərə lup şunim.

Əs lup boşundə, bəmingə arkərə baftarən bədərün ou, üzgüm zərə-zərə bədürmarən bə kinar.

Pələng, bədayistən, əzin dəs arakərə bun dəsü lup şund, giraşt. Ama bəton əs, güfti:

- Mən türə üzüm biston xarüm.

Əs gufti:

- Pay üzüm mən botü yə kar qədəqə tünüm.

Pələng xəbər asta:

- Çü kar?

- Biya lüngaymunə bizənim bə sənq, yərə vinim ki bistan ə sənq ataş kənü:

- Başkun, - bəton pələng.

Əs payist bəton yə kolə sənq, tik bü bəsər dəs, yə likət kəşi bə sənq.

Ə sənq çini ataş dürma ki, çüma pələng ə hədəqə, xıştən dürma.

- Hə, üzüm biya tü bə sənq likət bizən, - bəton bə pələng əs.

Pələng yə likət bəzərən bə sənq lüng xıştənış xürd bəstən, ataşış nə bastan kəndən.

Pələng ə əs in zübrə ki, nödi, ə tərzi andümü lərzi virixt rafi darafi bə cike xıştən.

İn vəxt yə bure gürg ama rast bû bə pələng.

Di ki, pələng, ax-uf bəstən, xəbər asta:

- Beçü ax-uf bəstəni? Lüng türə ki xürd saxte?

Pələng gufti:

- Əs

Bədə ə gürg xəbər asta:

- Yaragun ki, ha tū əs direyi, nə? Əzū tū nəbətərsirəni?

Gürg xəndist, gufti: Tū monə çü hesab saxtəyi?

Mən əzū bətərsirənüm? Mən ürə xardamış.

Pələng gufti:

- Tū bə mən inanmış nəbəbirəni, ürə bəmən nuşun tin, mən ürə xarüm.

Pələng bə əsə bə gürg uşun dərən vəgoft ürə bə arayduta pəncə xıştən bəhava ki, əsə vinü.

Pələngə pəncəhayü gürgə çini bəqoqunden ki, canü bədürmarən, inə pələng nə bastan ki, gürg mürde.

Pələng xəbər bastarən:

- Əsə bədirəni?

Ə gürg cavab nəbamarən, yə rayiş xəbər bastarən:

- Çübü? Əsə bədirəni?

Ə gürg yərayiş əzga cavab nəbamarən.

Pələng hürsin bəbirən, bəzərən gürgə bəxari, bədirən ki, de zu can gürg dürmare.

Bəxəndistan bətən:

- Aşnə, pəs tū bətənbi ki, mən əs xardam, he ədur əsə boyə ra dironaz ə tərzi ki, cantü dürma; hələ həlalü bəmən ki, mən bəhürəz gafiş saxtam, nəmürdam.

MUJNƏ MAYƏ Ə BİYAR ƏYƏL ÇƏNƏM DÜRARD

Ye duxdərle bəbirən boyə di. İn duxdərloyə hiç kəsü nəbəbirən, yə əziz-xələfə mayü bəbirən. Nəbastənüm ə qəzyəyü, ə pirlü, ya bəlkə bəxt in duxdərloyü, yə ruz in mayürş bun dūnya raftən

bəbirən. Gal bəzərən duxdər xıştənə maç-quç bəstən zənle, çumay xıştənə həmsəluqbəbəstən. İn duxdərle əzin bədə ha ruz bərtən bəsər qəbür mayxıştən, yə səhət, sə səhət bəgirəstən, ərs çüm xıştənə nund in duxdərle sal vasal-zumusdun bərtən-bamarən bəsər qəbür may xıştən. İn xəbər bərtən boyə qucayə mərd əni di barəsirən in qucə bətirən ki, in duxdər in karə diyə odat saxte. Ürə tərğ saxtən hə çatüntə bəstən başü.

Xəbər əstarund mərdun əzin qucə: axir imu çü sanim ki, sanim, həmişə ki, əzin haruz uncə raftən, ə bəşəhatayaz girostən ürəxulas sanim?

Qucə gufti:

- Bərinde bə sətra əni əyəl yə kure mujnə raha tinind, diyə bəsər qəbür may xıştən bəstən nə buray. Çənəm ki, in qucayə mərd guftirə bû hə untəriş saxtund. Duxdər səbəhin ama ki, buray bərtən qəbür may xıştəni, di ki, yə kure mujnə ə dərü rayü kar bəstən.

Niş bə tamaşə, bəin mujnəkürə, yə vəxət di ki, bürün şangum bire. Vəxt raft bəxunə. Səbəhin vəxişt raft yərayiş bəqal qəbür may xıştən, di in mujnəkürəyə, nişt bə tamaşə saxtən. Yə çən ruz vəxişt ki, buray bərtən qəbür may xıştəni, ama bənd bû bə in mujnəkürə ama. Raftund mərdun bərtən əni qucayə mərd ki, vay kələ mərd-e, in əyəl diyə bəsər qəbür may xıştəni nəbartən, ancaq haruz bərtən əni mujnəkürə bərtən.

Kələ mərd gufti:

- Başgün, ü hasandü, burayind mujnə kurayə varzunind, mujnəha bə üzgə cigə burand, duxdəriş diyə uncə nəmuray. Hintəriş saxtund, kureyşunə varzundə bədə mujnəha bə üzgə cigə raftund. Duxdər yə ruz, dū ruz, raft uncə nişt di ki, hiçiz pist. Vəxişt ama bəxunə, diyə bəsər qəbür may xıştən nə raft, nəgirəst.

SƏ KƏLƏƏMLƏ

Sə kələəmlə ə Ləhic bə zuhun türki vaxuxtən bə Şamaxi bərtənund. Yə müddət bə Şamaxi bərtənund, bədrişənund ki, zuhun türkiyə vaxuxtən qəy səxtü, bəgəstənund bə di xıştəniha.

Məlum bəbirən ki, in kələmləha bə in müddət sətə kəlmə ə zuhun türki vaxuxtand: yəki vaxuxtek kəlmə «biz», un yəki «borc alıb», un yəkiyış «bir abbası». İnhə bə rə bəftərənund, əzin qal, əzun qal gəftixtilət bəsxətənund. Ki çü dire, çü şünöre. Yə vəxt bədirənund ki, bə dərü rə yə ədəmi mürdə. Bə kündi bəmarənund, mətəl bəmundənund ki, çü sanund. Ə qəzyə əzincə yəki ə ədəmiyah xan bə sər əs əbğirəstən. Bədirə ki, yə ədəmi mürdə, sətə kələmləyış payıstand bə sərü Künd bəmarən əzşun xəbər bəstərən bə zuhun türki:

- Bu adamı kim öldürüb?

Kələmlə ki, ancaq yə kəlməyə — «biz» bə türki vaxuxtebu bəstən:

- Biz.

- Niyə? O, sizə nə ələyib ki? — Xəbər bəstərən in ədəmi xan.

- Borclu idi — cavab bəderən un yəki kələmlə.

Ədəmi xan lap təəccüb bəmundən, xəbər bəstərən:

- Nə qədər borclu idi?

Üçüminci kələmlə zu cavab bəderən:

- Bir abbası.

Bəd əz in sual-cavab ədəmi xan lap məhtəl bəmundən, doşay kələmlə bə rasanaxz bəbəstən, bə qəşəl xıştən bəngəstən, bə tən xan bəvardən. Ü hal-qəzyərə bə xan itxilət bəsxətən. Xan xıştəni əzin sətə kələmlə xəbər bəstərən ki, un bəderü rə aftərə ədəminə bəçü küştənd. Yəryış inha həmin sxənə bəzərənund ki, bə dəmi xan gəftirə bürənd. Xan əmr bəderən in sətə mürdə bə zindən bəngəstənund.

Yə müddət bədə in sətə ləhicə mürdə bə biyar xan bəftərən. Xan bə sər bəftərən ki, in sətə mürdə in ədəminə nə güştənd, ə gicə xıştəni bə dustaq aftərənd. Uşunə bəstən xıştən bəxəstən. Əmr bəderən dütə mişqab bəvardənund: bə dərün yə mişqab siyə kişmiş bəbirən, bə dərün ən un yəki mişqab siyə puskuri. Bənarənund mişqabunə bə qəşəl kələmləha ki, xərind. Hintə ki, kələmləbun dəs duraz bəsxətənund ki, ə bə mişqab birə çizhə xərund, siyə puskuruha hər yəki bə yə tərəf bərixətənund. Hər sətəyşun ki, inə bədirənund, cira bəzərənund ki, biyəyind əvvəl uşunə xərind ki, bərixətənund.

Xan ki, inə bəşünərən uşunə əzad bəsxətən. In sətə ləhicə kələmləyış bə xunə xıştəniha bərtənund.

AZƏRBAYCAN ŞAİRLƏRİNİN TATCA ÇEVİRİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

Poetik tərcümə: M.Hacıyev

Məhəmməd Füzuli

QƏZƏL

Ğəd ənərəl-eşqə lil-üşşaqi mənəhacül-hüda
Saliki-rahi həqiqət ki, bə eşq saxt iqtida.

Eşqü un nəşəyi-kamil ki, məşü əz ü müdam
Bə mey təşviri — hərərət, bə ney təsiri — səda

Vadiyi-vəhdət bə əsli yək məqami — eşqi ki,
Nəmmaşü bun vadi aşkar gistü sultan, ki gəda.

Nəmsənü xəlvətsərəyi — sirri vəhdət məhrəmə
Aşiqə ə məşuqə, məşuqə ə aşiq cüda.

Ey ki, tū bə əhli — eşq təhmət sani ki, eşqə şun!
Gun vünüm mümkünü hiç təğyiri-təqdiri xuda?

Ey Füzuli ki, tū qəy-qəy zövqəhə bərdi ə eşq,
Hintərə hər kar, əgər giri bə num həqq ibtida.

VƏTƏN

Dülmə, canmə, sögülmə məhəbubmə
 Vətənmənü, vətənmənü, vətənmə...
 Vətənə nun-nümükürə müxarüm,
 Çənəm maşü ürə ə yar dürürüm?
 Hər mərde vətənü bəriyü mayü,
 Şir dərə ü bə ü, nist ürə tayü.
 Şir mayü ki, bə canhaymu xun bire,
 Ürə məhəbbətü bə dül cun bire.
 Midarüm bə sər düta çüm ürə mən,
 Mümürüm ə dəş əgər buray vətən.
 Vətənə nemotü nisyan nistü,
 Naxələfha bə ü qurban nistü.
 Vətən — əcdadmənə mədfənürü.
 Vətən — öladmənə məskənürü.
 Vətənə dus nodaştə insan nist,
 Əgər histü, bə ü hiç vicdan nist.

Mirzə Ələkbər Sabir

VASALƏ RUZHA

Ey vasalə ruzhayü,
 Salə əziz ruzhayü.
 O san vərfe bə dahar,
 Şar başü dül ə bahar.
 Arkəraha sel başü,
 Toxüla tel-tel başü.
 Dara vakarund çiçək,
 Vəlghyaşun loçək-loçək.

Bir xalcanın rəngləriylə...

AZAD QUŞ BÜRÜM

Azad quş bürüm,
 Bürün dürmarım,
 Bəyə baq niştanüm
 Bin cavano sal.

Ovçi di mənə,
 Za sinəmənə,
 Xak vəgüft mənə
 Bin cavano sal.

Bir xalcanın rəngləriylə...

Maqsud Hacıyev

ƏMİR TEYMUR VƏ ÇOBAN OĞLU

Ölkələr fəth etmiş, neçə-neçə xalqların, tayfaların dizini yerə çökdürmüş böyük hökmdar Teymurləng saysız-hesabsız qoşunu ilə neçə vaxt idi ki, Araz çayının axarlı-baxarlı sahilində çadır qurub məclis düzəltmiş, eys-ışrət dəstgahi açmışdır. Yanar qumlu, yumurta bişirən qızmar torpaqlı yollardan sonra el içində Topal Teymur adı ilə tanınan Temurləng Azərbaycanın bu dilbər guşəsini görəndə əvvəl elə bildi ki, cənnətə düşüb. Dünyada belə gözəl, könül açan, hər kolunda bir bülbül cəh-cəh vuran, bəyaz gecələrində qatar-qatar durnalar qaqqıldayan, hər bağı-bağçası min dördin dörmanı olan barlı-böhrəli, bağı-meyvəli bir diyarın bu dünyada olduğuna, onun mövcudluğuna belə inanmaq istəmirdi. Lakin bu, Xəzərin o tayında, Orta Asiyanın Qızılqum və Qaraqumunda günəşin yandırıcı hərərinin təsiri ilə qazan kimi qaynayan beyinlərdə yaranıb bir ağac kölgəsinin həsrəti ilə yanıb-yaxılan nisgilli, həsrətli başlarda aramsız olaraq fıfıra kimi fırlanan bir xəyal deyil, doğrudan-doğruya bir həqiqət idi. O, Azərbaycan adlanan bir əvəzsiz, qənirsiz diyarda, onun həyat bəxş edən, hər damla süyu bu torpağın igid, laçın oğullarının, həyə və ismət heykəli olan nazlı gözəl qızlarının damarındakı qanı qaynadan duma gözlü Arazının kənarında idi. Baş kəsməkdən zövq alan, dili dibindən çıxarmaqdan nəşələnen, qəssabxana testi kimi həmişə gözləri qanla dolu olan dağ ürəkli, polad biləkli Topal Teymur bu ilahi gözəllikdən kövrəlmiş, min təlxəyin min bir oyunundan dodaqları zərrə qədər də olsa qaçmadığı halda hər iki tərəfdən əyilərək Arazı öz doğma anaları kimi qucmağa çalışan sevgililər təkin baş-başa verib çaya əyilən məcnun söyüdlərin pıçılısından elə məst olmuşdu ki, aramsız olaraq qəhqəhə çəkib güldürdü. Gözəl diyarın dərdlərə məlhəm olan ecəzkar təbiəti ölkələr fatehi, dünyalar cahanagiri Teymuru ovsunlamış, ömründə

badənin dadını bilməyən bu ifrat dərəcədə mömin müsəlmanı min tuluğun şərabını bir nəfəsə içmiş sərxoşlar kimi məxmur-məftun etmişdir. Teymur bu gözəllikdən ayrılı bilmirdi. Odur ki, neçə-neçə ölkələrin şah saraylarının başı üzərində ulduzsuz gecələrdə lacivərd göylərin sinəsinə sancılan zəfər bayrağını qatladıb ləşkərgahın ortasında parlaqlığı göz qamaşdıran qızıl-qırmızı çadırının bir küncünə qoydurmuş, şərbət dolu sultanlıq piyaləsini qaldırmışdı.

1399-cu ilin gözəl bahar günlərindən biri idi. Aprel ayının doqquzu. Bu gün odlar yurdunun təbiəti də özünün al-əlvan libasını geyinib minlərlə insan kəlləsi üzərində özünə amansızcasına saraylar quran, özəmətli Teymurlər imperiyasını yaradan bu qansız-imansız emirin çay daşı kimi yumşalmaq bilməyən ürəyinə bir yumşaqıq, bir sərnilik doldurmaq istəyirdi. Bu gün əmirin ən xoş günlərindən biri idi. Onun altmış üç yaşı tamam olurdu. Sağ dizindən və çiyindən Səmərqənd və Bəlx vuruşlarındakı döyüşlərdə yaralandığından ayağı qatlanmadığı üçün xalqın «Topal» ləqəbi verdiyi əmir Teymur fəth elədiyi ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan torpağında da çox qanlar tökmüş, çox evləri tüstüsüz qoymuşdur. Orta Asiyanın Qaşqadəriya vilayətinin Xoca İlqar kəndində dünyaya gəlmiş bu sadə kəndli balası türkləşmiş Barlas tayfasından idi. İyirmi beş yaşında Orta Asiya əmiri Toğluq Teymurun yanında xidmətə girmiş, az müddətdə vuruş meydanlarındakı şücaətinə görə əmirin rəğbətini qazanaraq Qaşqadəriya vilayətinə hakim təyin olunmuşdur. Bu hiyləgər və siyasətçi adam bir neçə il sonra Səmərqənd və Bəlx hakimi Hüseynlə ittifaq bağlayaraq, əvvəl Toğluq Teymura, sonra isə onun oğlu İlyas Xocaya qarşı müharibələr edir, mübarizə aparır. Zahirən Hüseynlə dostluğa içdiyi anda sadıq qaldığını hər vasitə ilə bürüzə verməyə çalışan bu hiylə və məkr tuluğu Hüseynə köməyə gəlir, Səmərqənddə ona qarşı baş qaldırmış sərbədarilər üsyanını yatırmaqda, qanda boğmaqda kömək edir. Bu qələbəni Hüseynlə bölüşmək istəməyən Teymurləng xeyli ölçüb-biçəndən sonra hiylə quraraq Hüseyni məhv edir, Səmərqənd vilayətini də Qaşqadəriya vilayətinə qatır və 1370-ci ildə Əmir titulu qəbul edərək özünü Çingiz xanın nəslindən olan qanuni vəliəhd kimi qələmə verir və böyük bir ərazini özündə birləşdirən Mavəraünnəhrin Xəzərdən şərqdə yerləşən bütün

ölkələrin yeganə əmiri elan edir. Topal Teymurun yeni torpaqlar fəth etməyə iştahı daha da artır. 1386-cı ildə Sultanıyyəni tutaraq Təbrizə, Naxçıvana, Qarsa, Tiflisə, Şəkiyə, Qəbələyə, Qarabağa hücum etmiş, bir il sonra Salmas, Urmiyə, Marağanı, daha sonra Xəzərin cənub vilayətlərindən olan Gilan və Mazandarani özünə təslim edərək işğal etdiyi ölkələrin əhalisinə olmazın zülm etmiş, dəhşətli divan tutmuşdur. O, təsvir etdiyimiz aprel baharından dörd il sonra İsfahanda bir gecədə yetmiş min adam öldürəcək, daha bir neçə il sonra Bağdadda bir gündə doxsan min adam qılıncdan keçirəcək, türk Sivasını, ərəb Dəməşqini diz çökdürəcək, Hindistanın ürəyi olan Dehlidə eys-ışrət quracaq, Anqara vuruşunda Türkiyə sultanı İldırım Bayazıd qalib gələcək, böyük Çin ölkəsinə qanlı yürüşə hazırlaşacaq. Azərbaycan torpağının füsunkar tobioti fəthlər fəthi Əmir Teymurun o qədər xoşuna gəlmişdi ki, bu diyara üç dəfə səfər etmişdi. Buiki səfəri onun odlar yurduna, Ulu Babək və Cavanşir diyarına sonuncu səfəri idi. Teymurləng bu üçüncü səfərində Azərbaycanın ruha qanad, könüllərə şadlıq verən bir guşəsi Əlincədə bir il qalmaq, burada geninə-boluna kef etmək, dünyanın fəthlik qayğılarından uzaq-laşmaq üçün yaylayıb-qışlamaq, burada tam gümrəhlik və şadanalıqla Türkiyə, İraq, Əcəm, Hindistan yürüşlərinə başlamaq istəyirdi. Naxçıvanın bu dilbər və həmişəbahar torpağı başının qarı o biri qara qalan Dəmirli dağın yamacından, Zəngəzurun turacılı-köklikli dərələrindən axıb gələn və xan Arazın sol qolunu yaradan Zəngəzur çayının tükənməz gur suyu ilə sulanır. Şərqdə ad çıxarmış şöhrətli barını-nemətini bitirirdi. Əlincə çayına qovuşan Xəznədərə və Ləkotəksu adlanan kiçik çaylar da Əlincə ilə əl-ələ verib gözəl Arazın bərəkətli qoynunu daha da varlı-barlı eləyir, yanındakı Vulkan dağından başı aşağı dağıdılmış kül tabağını andıran lələli günəyinə həyat əlaməti olan su, rütubət verir, boynunu qucaqlayıb laylay oxuyurdu. Bu diyarda yerləşən, adı uzaq-uzaq ölkələrdə tanınan, öz əzəməti və bərəkəti ilə düşmənlərinin gözündə ox olan Əlincə qalası igid vüqarı və gəlin isməti nişanəsi idi. Buna xalq arasında, yazılı mənbələrdə Alancik, Alıncaqala da deyirlər. Qədim türk dillərində «alan», ya «ələ», «meydança», «düzənlik» mənalarında işlənmişdir və deyilənə görə qalanın adı həmin sözdəndir, çay da, dağ da öz adını

elə bu sözdən almışdır. Qalanın özü də sıldırım qayanın üstündəki kiçik meydançada, balaca düzənlikdə tikilmişdir. Azərbaycan torpağının ərlik-ərənlik rəmzlərindən biri olan Əlincə qalası hələ erkən əsrlərdən düşmən gözündə bir mil idi. Azərbaycanın minillik qocamanı, başı qarlı, sinəsi tarlı-qavallı Dədə Qorqudu hələ o vaxtlar Əlincənin alınmazlıq vüqarını vəsf etmiş, ona qopuz tutaraq boy-boy nəğmə demişdir. Sıldırım qaya boyu yuxarı qalxan neçə-neçə pilləli müdafiə divarları, qala yolundakı keçilməz keşikçi məntəqələri, dörd tərəfdən göz işlədikcə dörd cəhətə göz qoyan müşahidə bürcləri, ucaboylu oğullarına boy verməyən enli, dərin songərləri Əlincəni qalaların tacı etmiş, ona dünya şöhrəti qazandırmışdı. Əlincənin bu əzəməti onu orta əsrlərin görkəmli Şərq tarixçisi və səyyahlarından olan Asoğikin, Orbelianın, Nəsovinin, Şərəfəddin Əli Yəzdinin, böyük ispan səyyahı və səfiri Klavixonun, ölkələr gəzib, şəhərlər görmüş məşhur Övliya Çələbinin və başqalarının heyranlıq məbədinə, cəngavərlik rəmzinə çevirmişdi. Axı bu qalanın bismiş kərpicdən tikilmiş saysız-hesabstz evlərinin hər biri özlüyündə bir alınmaz kiçik qala idi. Şahtaxtı adlanan tək bir binasının qarşısındakı meydanda altı yüz atlı səf çəkib cövlan vura bilirdi. Qayalarda qazılmış arxlar — sıyrımlarla qalaya axan yağış suyu ilə qalanın hər qarışı gül-çiçəyə qorq olmuşdu. İçində zərif tükü sonalar və mərmər kimi ağ bədənli gözəllər qaqqıldaşır üzən yeddi böyük hovuzun hər biri qədim Naxçıvan diyarının bir Baği-irəmi, bir behişt-rizvan gülüstani idi. Naxçıvanın adlı-sanlı hökmdarları olan Eldəgizlərin ailələri burada, bu cənnət bucağında gün keçirər, eys-ışrət qurar, lazım olanda düşmən təhlükəsindən öz namus və ismətlərini qorumaq üçün burada gizlənər, yağ çökəlib gedənə qədər bu əlçatmaz, ünyetməz qalada, Azərbaycan elinin bu basılmaz bucağında əmin-amanlıq tapardılar. Naxçıvan hakimi Zəhidə xatunun iqamətgahı və Eldəgizlərin şah xəzinəsi də Əlincədə yerləşirdi. On ikinci əsrin əvvəlində, 1125-ci ildə Xarəzmşah Cələləddinin Azərbaycana basqını zamanı Eldəgiz hökmdarı Özbək bu qalada nicat tapmışdı. Bu yurdun əzəmət və vüqar rəmzi olan Əlincə qalası on üçüncü əsrdə Elxanilərin, daha sonra isə Cəlairilərin iştah təamına, yağlı tikəsinə çevrilmişdir. Teymurləngin bundan əvvəlki iki hücumu da basılmaz Əlincəyə kar eləməmiş,

zərbinin qabağında dəmirin muma döndüyü Əmir Teymur buranı fəth edə bilməyib suyu süzülə-süzülə çəkilib getmişdi. İndi isə...

Teymurləng bu dəfə necə olursa-olsun bu mərdlər yuvasını ələ keçirməyi, Əlincənin füsunkar hovuzlarında çimərək Naxçıvan hökmdarlarının dünya şöhrətli zəngin otaqlarında eys-ışrot qurmağı, qalanı müdafiə edənlərin başlarını onu dörd tərəfdən qucaqlamış quşuçmaz sıldırım qayalardan asmağı, onların qanı ilə xan Arazın büllur sularını lələ dənizinə döndürməyi qət etmişdi. Teymurun sevimli oğlu Miranşahı böyük sınaq gözləyirdi. Əmir atasının ad günündən sonra bu mərdlər yuvasını, qartallar oylağını dağıtmaq, Əlincəni diz çökdürmək ona tapşırılmışdı. Miranşah qalaya hücum haqqında atasının məsləhətlərinə əli sinəsində qulaq asır, gözünü bir an da olsa əmirin tunc kimi qaralmış, ovurdları batmış uzunsov sifətindən, bir-birini sıxan alın qırıqlarına tərəf boylanmış qalın qaşları altındakı zəhmi ilə qarşısındakını ovsunlayan iri, domba gözlərindən çəkmir, bir dəfə də olsa namazından, dəstəmazından qalmadığına görə həmişə tumarlandığından par-par parıldayan ucu şiş şevə saqqalından və dartılmış yay kimi hər iki tərəfdən saqqalına doğru öyilən uzun bıqlarının kiçik tərəpməsindən belə nəzorini yayındırmırdı. Bu döyüşün qələbəsinin şöhrəti Əmir Teymurdan daha çox Miranşaha lazım idi. Bu döyüşdən o zəfərlə qayıtsaydı, onu atasının taxt-tacına aparan öyri, dolanbaclı yol xeyli qısaldardı. İndi isə aprelin doqquzu, əmirin ad günü idi. Əmir Teymur öz ad günü münasibəti ilə yaxşı bir ov dəsgahı təşkil etmək, baharın bu füsunkar aləmində ürəyi istəyinə istirahət etmək istə-yirdi. Sonra isə ağır gün başlayacaqdı. Qabaqda Əmirin bir an da olsa yadından çıxartmadığı Əlincə fəthi dururdu. Əmir Teymur hətta belə fikirləşirdi ki, əsgərlərinin Əlincənin fəthindən sonrakı yüksək qələbə ruhu hələ azalmamış, onların bu zəfər əhval-ruhiyyəsinin odu hələ sönməmiş. Azərbaycandan Türkiyəyə olan tarixi yürüşünü başlasın. Bunların — bu qanlı-qadahlı fəthlərin bəzisi hələ sonra olacaq. İndi isə odlar yurdu oğullarının nahaq qanının axmaması üçün ana təbiət də öyninə alxara, zər-zibə geyinmiş, yuxudan yenicə oyanmış əmirin daş qəlbində rəhm odu alovlandırmaq üçün öz gözəlliyini birə min artırmışdı. Görünür, baharın cəlvəsi əbəs deyilmiş. Füsunkar bahar səhəri əmirin kefini

açmışdı. Yatanda da qılıncını qırağa qoymayan Əmir Teymur əlini böyründən sallanmış qılıncının dəstəsinə qoyaraq mirzəsi Xacə Nədimin ad günü münasibətilə mübarəkini dinlədi. Kənarda səf durub əmrə müntəzər dayanmış sərkərdələr də bu xoş gün üçün bir ağızdan əmirə «Mübarəkdir» dedilər, öyilərkə torpağı öpdülər, alınlarını yerə sürtdülər.

— Hə, belə, — deyərək əmir xeyli o yan-bu yana var-gəl etdi, sonra ayaq saxladı. Quranı nəinki düzünə, həm də övvəldən axıra qədər tərsinə özəbər deyər bildiyindən ən çox sevdiyi «Ər-rəhman» surəsini dodaqaltı söyləyərək salavat çevirdi. Xacə Nədimin bərkənd Əmirə səs verən «amin» sözünü cıncırını çıxartmadan astadan nəfəs alan sərkərdələrin ucadan təkrar etməsi Teymurləngi özünə qaytarırdı.

— Hə, mənim basılmaz fəthlərim, ceyran ovu ilə necəsiz?

Sonra üzünü Xacə Nədimə tutub şən və xürrom bir hərəkətlə əlini yellədi:

— Qoy mənim rəşadətli döyüşçülərim istirahət edib Allaha ibadətə məşğul olsunlar. Yemək-icməklərini bol eyləyin, qoy mənim bu mübarək günümde ürəklərinde heç bir nisgil qalmasın. Biz isə günümüzü ovda keçiririk. Ancaq bir şərtim var, — Əmir sərkərdələr sözünü yaxşı eşitsinlər deyər bir neçə addım qabağa irəlilədi. Böyük fəthin nə deyəcəyini diqqətlə dinləməyə qulaq kəsilmiş cərgənin ortasına yaxın ayaq saxladı, sonra sözünə davam etdi:

— Hər kimin yanından ov sivişib keçsə həmin şəxs öz ovunu tək izləməli, onu öz qisməti etməlidir. Hər kim gedib öz buraxdığı ovunu vurub götürməsə, başı meydanın ortasındakı payadan asılacaqdır.

Əmirin kəhər atını yohərləyib yüyənmiş nöqərlərdən biri kənardə müntəzir dayanmışdı. Əmirin çuxasının otayını yığaraq nöqərin ona uzatdığı ox-kamanı aldığı və atına tərəf yeridiyini görəndə sərkərdələr canavar görmüş sürü kimi dağılışaraq hərə öz atına atlandı.

... Yaşillığa qərç olmuş Şahbuz dərəsini, bahar sularını qoynuna alaraq baş götürüb gedən Üçdaş vadisini ovçular bir götürümə keçdilər. Bu varlı-bərəkətli vadidən axan göz yaşı kimi dıpduru arxlar, dərədən baş aşağı köpüklənə-köpüklənə axan və uzaqdan qanad çalan ağ göyərçinlər dəstəsinə bənzəyən şırıltılı

bulaqlar al-olvan köpökləri andıran bahar çiçökləri ilə tabaqlanmış irili-xırdalı töpələrin yanında sırlıtlı ilə süzülərək Xan Araza qovuşur, anasından uzağa getmiş şıltaq uşaqlar kimi onun isti qucağına tullanırdılar. Köpüklənmiş yel qanadlı atların belində qırğı kimi oturmuş ovçular dərə-təpəyə baxmadan yaydan qopan ox kimi qabaqda şütüyən Əmirə çatmağa çalışır, hay-harayla atlarını mahmızlayırdılar. Əmiri bu ovda müşayiət edən hər bir sərkərdə ölkələr fəth edən cəsur cəngavər, nərəsi ilə bir qoşunun canına vəlvələ salan pəhləvanlar idilər. Əmir Teymurun bu fərəhli ad günündə onun ov mərasimində iştirak etmək şərəfinə nail olmuş ovçulardan hər biri bu gün daha diqqətli olmağa, hər an bir hökmü ilə min baş kəsilən ağıllı və qəddar əmirin qəzəbinə düşər olmamağa çalışırdılar. Ona görə də onların hər biri kəhər atların daşdan od qoparan nallarının qopardığı tozanaqda belə diqqətli olmağa, toz-torpaq pərdəsi dalından belə xeyli qabaqda gedən Əmirin xəlifə bahar küləyində yellənən çuxasının qaralmasını gözdən qoymamağa çalışırdılar. Birdən onların hamısı elə bil eyni vaxtda verilmiş komanda ilə od-aloğa dönmüş atlarının cilovunu çökdilər. Əmir atının yüyənini dartıb kəhərini şahə qaldırdı; at iki dal ayaqları üstə qalxaraq belində arxayın oturmuş süvarini yerə çırpmağa hazırmış kimi dartındı, lakin əmirin möhkəm tutmuş əllərinin hökmünə tabe olaraq yerə mixləndi. Əmirin arxaya baxmadan əli ilə verdiyi işarədən başa düşdülər ki, Əmir Teymur qarşıdakı talada ceyran sürüsü görüb. Qəbul olunmuş qadaya üzrə atlarını asta sürərək Əmirə yaxınlaşdılar və talanın kənarındakı kiçik kolluğun dalında hökmdarın sağında, solunda qərar tutdular. Heç kəs dinib-danışmır, ağızını açmağa cürət etmirdi. Hamının gözü talada arxayın-arxayın ilk bahar çiçöklərini zərif ağızları ilə dərüb çeynəyən, hərdən də başlarını qaldıraraq ürək-ürək ətrafa boylanan ceyranlarda və bir də Əmirin əlində idi. Hamı bilirdi ki, indicə Əmir Teymur sağ əlini atın tərkinə atıb ox-kamamı götürəcək, elə həmin anda da sol əlini qaldıraraq qabağa uzadacaq və bu, onun başlanmasına işarə olacaqdı. Əmir isə nöinki dala, heç yan-yönünə də baxmırdı. Sağ əlini uzadıb ov yarağını atın tərkindəki xurcundan götürəndə də, sol əlini qaldıraraq qabağa uzadanda o, onunun üstünə tullanmağa hazırlaşan pələng kimi gözünü qırpmadan

ceyranlara baxırdı. Əmirin atının götürülməsi ilə onun ov yoldaşlarının hay-haray nərəsi talam lərzəyə saldı. Ovçular bir anda pəren-pəren olub hərəsi bir tərəfə çapdılar. Ceyranları araya alıb bir dairedə sıxmalı, o zaman deyildi ki, cərgəyə almalı idilər. Teymurləngin azərbaycanlıların birgə, dəstə halında ov üçün düşünüb tapdıqları bu «cərgə» sözündən xoşu gəlirdi. Bu söz buradan bir sıra Şərq ölkələrinə yayılaraq bu və ya başqa mühüm məsələ barəsində xalqın müxtəlif tayfalarından seçilmiş nümayəndələrinin qərar çıxartdıqları və Ali şura mənasını verən «cərgə» (bu nümayəndələr dövrə vurub üz-üzə oturur, bir cərgə yaradırlar) kimi işlənməyə başlanmışdı. Ovçuların cərgəsi Əmirə tərəf daralır, hay-haraydan başını itirmiş ceyranlar hərə bir tərəfə qaçır. Ovçulardan bir nəçəsinin qovduğu ceyran düz Əmirin üstünə gəlirdi. Ovu vurmağın vaxtı idi. Lakin Əmir yayı dartıb oxu buraxanda ceyran onun lap yanından sivişib qaçdı. Ceyranı Əmirin üstünə qovan sərkərdələr Əmirin indi qəzəb tuluğuna dönəcəyindən qorxaraq atlarını yerə mixləyib tərponməz dayandılar. Tufan qopa bilər, başlar kəsilə bilərdi.

Bir anlıq heyrətdən donub qalmış Əmir Teymur bilmədi ki, neyləsin. «Bu nədir?» — o, dərhal beynindən keçirdi. «Ovu gözdən vurub mən, az qala özüm qucağıma gələn ovu buraxdım. Yox! Şərti özüm qoymuşam. Mən öz ovuma çatıb onu vurmalyam. Yoxsa, sərkərdələrimin gözündə gülüş hədəfinə çevrilərəm. Buna əsla yol vermək olmaz. Mən onlara yenə sübut etməliyəm ki, hələ gözlərim iti, əllərim isə polad kimidir» — Əmir qəti qərarını qəbul elədi.

Əmir Teymur sərkərdələrinin heyrət dolu baxışlarını anı olaraq nəzərdən keçirib atını cəld geri döndərdi, tok-tənha indicə burada Əmir oxundan canını xilas edərək qaçıb uzaqlaşan ceyranın dalınca səyirtirdi. Yel kimi uçmağa adət etmiş kəhər böyrünə sancılmış mahmızın ağrısını unutmaq üçün ildırım döndüb şimşək kimi çaxmağa hazır idi. Bir az keçməmişdi ki, Əmirin gözü dərə boyu üzə aşağı daşdan-daşa, gödikdən təpəyə tullanan tənha ceyranı aldı. Teymurləng ovunu qarşıda görüb atın cilovunu buraxdı. Damartarındakı həvəs qanı qaynamağa başlamışdı. Lap döyüşdə olduğu kimi. Gözləri hərifini aldı, Teymurləngi daha geri çəkməyə heç nə vadar edə bilməzdi. Əmir Teymur ki qızıqdı gözüne başqa şey görünməzdi. O, düşmənin

qılınc zərbəsinin qabağını almaq üçün iki yandan və alın tərəfdən şiş buynuzlara bənzəyən zərbəötürücülər olan dəmir dəbilqesini başına daha da bərk basaraq ancaq gözü görən hədəfə cumar, bir göz qırpımında qırğı kimi onun başının üstünü kəsdirərdi. Bu zaman ovda ov, döyüşdə isə düşmənin başı onun ayaqları altında olmalı idi. Ceyran qabaqda qaçır, Əmir isə onun dalınca səmum küləyi kimi əsirdi. Ceyranı haqlamağa az qalmışdı. Qarşıdakı güllü-çiçəkli təpəni aşan ceyran birdən duruxub dayandı: yaşıl təpənin o tərəfi bir şam ağacı boyu sıldırım qaya idi. gədiyin bir tərəfi çaya aşan bu uçurumda bağlanırdı. Zamanla sel-su tədricən onun bir tərəfini yuyub aparmış, təpənin bağrını yararaq sıldırım yarıqan əmələ gətirmişdir.

Az qala ürəyi sinəsindən çıxacaqdı ceyranın. O, bir anlıq duruxub ayaq saxladı. Qanlıb arxadan onu az qala haqlayacaq zalım ovçuya, bir də qarşısındakı sıldırım qayalığa baxdı. Geriyə yol yox idi. İrəlində isə ölüm, fəlakət. Yazıq heyvan axırımı dəfə çönüb arxaya baxanda atın yalmanına qısılmış ovçunun onu indicə yaxalayacağını hiss elədi... və əsir olmaqdan əzadlığı seçdi. Öləndə də azad ölən. Can şirindir, əzadlığa ondan da şirin. Teymur oxu hələ oxdanından çıxarmamışdı. Heyvanın tamam yorulub heydən düşdüyü üçün dayandığını güman edən Əmir onu diri tutmaq qərarına gəldi. Əlini atın sağ tərəfində, oxdanın böyründə sallanmış kəməndə atdı. Əmir arxayım idi ki, ov indicə onun olacaqdı. O hamıya sübut edəcəkdə ki, Əmir hələ həmin o cəsür və çevik Əmirdir. Yaşı altmışı ötsə də hələ ovunu əlindən verənə oxşamır, ovu gözündən vurur, lap istəsə boynuna kəndir keçirib diri tutur. Onun qabağından sivişib çıxmağa çalışan, canını götürüb nicat tapmaq istəyən heç kəsə o hələ aman vermək niyyətində deyil. Qoy bunu sərkərdələri də, bütün qoşun əhli də, onun artıq yaşlaşdığını zənn edən rəqibləri də bilsinlər. Bunu hamıdan çox indi Əlincəyə hücum üçün düşərgədə bərk hazırlıq görən oğlu Miranşaha sübut etməyə istəyirdi. İstəyirdi ona dəlil-sübutla göstərsin ki, hələ bu qocanın canı suludur. Qabaqda onu hələ çox işlər gözləyirdi. Teymurləng hələ məşhur «yeddillik yürüşlərini» başa vuracaq. Anqara, Bağdad, Dəməşq qanlı vuruşlarında qalib gələcək, ucsuz-bucaqsız rus çöllərinə, şəhər və kəndlərinə qan uddurmuş Qızıl Orda xanı Toxtamışa divan tutacaq, bu «basılmaz xanlığın» nöinki

tökə Yaxın, Orta və Uzaq Şərqi, həm də Avropaya, Balkanlara lərzə salan əzəmətli paytaxtı Saray Bərkəni tar-mar edəcək, Səmərqəndi Teymurlər imperiyasının paytaxtı olan edəcək, dünyanın hər yerindən bura gətirdiyi mahir ustaların əli ilə hələ diri ikon indi də Şərqi möcüzələrindən biri sayılan tovuz bəzəkli məşhur Əmir Teymur məqbərəsini tikdirəcək, 1404-cü ildə Səmərqəndə qayıdan Əmir azca istirahətdən sonra böyük Çin səddinə hücum hazırlayacaq, lakin ocal ona bu imkanı verməyəcək. O, ağır xəstələnib yorğan-döşəyə düşəcək və paytaxta gəlişindən bir il sonra fevral ayının on səkkizində yetmişinə bir il qalmış vəfat edəcək, hələ sağlığında iftixar etdiyi, eildə «Guri Əmir» deyilən sevimli Əmir Teymur məqbərəsində basdırılacaqdı.

Bunlar hələ sonra baş verəcəkdə. Bunlar hələ qabaqda idi. İndi isə onun qabaq-qonşarında yorulub heydən düşmüş ceyran, arxasında isə səhər fəth olunacağına qətiyyətlə şübhə etmədiyi Əlincə qalası idi.

Əmir bir anlıq duruxub qırğı gözlərini otrafa gözdirdi. O yan- bu yana baxdı. Elə bildi ki, onu qara basır. Dəbilqesinin altından alınma süzülən və gözlərini acıqdıran duzlu tər zərbə endirən zaman əli əsməsin deyə sağ qolunu möhkəm sıxmaq üçün dirşəyinə bağlanmış altına dəri vurulmuş qalın məxmər biləzəklə silərək qabağa bir də diqqətlə baxdı. İndicə bir kəməndlik məsafədə qarşısında dayanıb məlul-məchul gözlərini imdad dolu baxışlarla ona dikmiş ceyran yoxa çıxmışdı. Yazıq heyvan özünü qayadan aşağı tullamışdı. Heyvanda olan əsl insan ləyaqəti ilə. Təslim olmamaq, düşmən əlinə keçməmək üçün. Ölümü əzadlıqdan məhrum olmaqdan üstün tutmuşdu. Azərbaycan çöllərinin qəhirsiz gözəli, şairlərin ilham mənbəyi, gözəllərimizin ovuclarında kişmiş, noğul-nabat yedizdirdikləri bu inco məxluq.

Əmir cəld atını irəli səyirtti, qarşıda sıldırım qaya olduğunu indi gördü. Atı qayanın lap kənarına sürüb aşağı boylandı. Öz canına qəsd etmiş ceyranın qabaq dizləri bükülmüş, başı çayın kənarındakı tənha yulğun koluna girmişdi. Təsəvvürə bir bax, teleyinmi, qismətinni hökmü idi ki, hər tərəfi daş-kəsək olan dərədə tək bir cə yulğun kolu bitmişdi. O da qoynunu düşmən əlindən qaçan tənha ceyrana açmış, onu öz yumşaq, nərmin süpürgəyə bənzər, salxım yarpaqları arasına

almış, yerə dəyib parçalanmaqdan qorumuşdur. Doğma yurdun qayası da, dağ-dərəsi də bu eəllərin incəlik rəmzi olan zərif balası, gözüyaşlı ceyranını qorumaq üçün yastığa, pambığa dönmüş. Ceyran dizlərini düzəldib başını qaldırdı. Ətrafa boylanıb sonra əl-ayağına baxdı, nazik-incə boynunu silkələdi. Sanki bədəninə, boyun-başında özilen yerin, qırılan sümüyün olub-olmadığını yoxlayırdı. Hər şeyin yaxşı qurtardığına yəqinlik hasil edəndən sonra bir-iki addım dal-dala gedib başını xırda, uzun yarpaqları sumax kimi qızarmış yulğun kolundan çıxardı. Dayanıb yenə də ürək baxışlarla ətrafa göz gözdirdi. Daşlı-cıncılı dərə və onun ortasında ilan kimi sivrilərək şırıltı ilə axıb gedən kiçik dağ çayının kənəl açan həzin pıçılısı ona bir arxayınçılıq, təskinlik gətirdi. Qarşı tərəfdə, yaşıl döşdə tənha keçə çadır qaralırdı. Çadırın dövr-bərindən həyat əlaməti görünmürdü. Nə ətrafda bir sürü, nə qapıda bir it-pişik vardı. Ceyran gözünü çadırdan çəkib tullandığı qayanın hündürlüyünü ölçmək istəyirmiş kimi aşağıdan yuxarı onu süzməyə başladı. Nəzərləri qayanın başında at belində dayanıb onun heç bir hərəkətini gözdən qoymayan zalim ovçuya dirəndi. Nazik bədəninə bir gizilti, bir titrətmə keçdi, körpə fidana bənzər ayaqlarını əsməcə tutdu. Xatanın hələ sovuşmadığı məfhumu beynində bir ildırım kimi çaxdı: qaçmalı, ovçunun onun qanına həris olan fəlakət oxundan canını salamat qurtarmalıdır. Lakin hara? Dərə cıncılıq, daşlıq, bir tərəf qayalıq, qarşıdakı döşdə isə bir dənə olsun daldalanma yeri yox idi. Göz işlədikcə təkə bahar otları və çiçəklərinin rəngarəng xalı kimi örtüyü günəy döşü də onu gizlədə bilməzdi. Yerindən tərənib irəli atıldı. Elə bu zaman sağ ayağının ağrıdığını hiss elədi. Lakin ağrıya-acıya baxmadan canını xilas etməli idi. Bir neçə sıçrayışdan sonra ağaca dəyərək yüngül zədə almış ayağı da açıldı. Deyəsən, bu təqib qurtarana oxşamırdı. Ceyran dala baxmadan tənha çadıra tərəf götürüldü. Çadıra çatıb bir az duruxdu, çönüb arxada qaya üstündə heykəl kimi dayanmış ovçuya baxdı... və tərəddüd etmədən çadırın balaca açıq qapısından içəri girdi. Bayaقدan ceyranın bir hərəkətini də gözdən qoymayan Əmir Teymur onun çadıra girdiyini görüb atını tərpotdi. Atını qaya boyu bir xeyli sürəndən sonra çaya öyilən cığıra çıxdı.

İnsan və heyvan ayağının tozə, göy otlarını hələ tamam

tapdaqlamadığı cığırtın çaya tərəf enməsilə Əmirin artıq tori xeyli soyumuş atını məhmuzlaması bir oldu. Özünü sahibinə sevdirmək üçün meydan və fürsət axtaran köhər bir göz qırpmında alaçağın qabağında dayandı.

Bu zaman çadırdə bığ yeri təzəcə tərlemiş on beş-on altı yaşlı bir cavan sinesi körük kimi enib-qalxan, payız yarpağı, bənövşə budağı kimi əsım-əsim əsən bala ceyranın başını tumarlayır, ayağına məlhəm qoyurdu. Cavan bu məlul və məzlum heyvanın ovçu əlindən qaçıb ona pənah gətirdiyini duymuşdu. İnsandan insana pənah gətirmişdi bu heyvan. Canını qurtarmaq üçün insan yurduna, insan qucağına sığınmışdı bu zərif və incə məxləq. Bu heyvancığız insana nə qədər inanmalı, etibar etməli idi ki, özü öz ayağı ilə insan yaşayan məkana qaçıb gizlənsin. Cavan bunu xoş bir məramın müjdəsi hesab elədi, ürəyi kimi büllur təbəssümü ilə ceyranın başını sığallayıb nazladı.

Elə bu zaman çadırın qabağında tappılı və at kişnərtisi eşitməyi ilə zəhmli bir səsin yüksəlməsi bir oldu:

— Burada kim var, ey adam. Bayıra çıx!

Oğlanın ayağına söykəlib əlini yalayan ceyran bu vahiməli səsdən diksinib çadırın dal küncünə qısıldı. Cavan kətilin üstündəki qara metal papağını başına keçirdi, dizinə qədər sarınmış ağ şaldan sallanan çarıq bağını bağladı, ağ uzun köynəyi üstündən taxdığı qurşağı yorğan-döşək yükünün üstündən götürüb belinə bağlaya-bağlaya başını öyərək çadırdan çıxdı. Qarşısında cilovunu gəmirən köhər Qarabağ atının üstündə başı dəbilqəli, əli nizəli şah vüqarlı, zabitəli bir adam görüb ədəblə təzim elədi, salam verib «xoş gəldiniz» dedi. Əmir oğlanın salamına cavab verməyib qəzəblə soruşdu:

— Sən kimson, cavan?

— Mən bu yaylağın çobanının oğluyam. Atam indi yalın o tərəfində otlayan sürünün sahibidir. Özü də orada, sürünün yanındadır. Mən də ona kömək edirəm.

Oğlanın onun zəhmindən qorxmadan, hələ qırılmamış, qız üzünə oxşayan zərif sifətinin bir əzələsi də tərənəmədən verdiyi sərəst cavabı Əmiri daha da hövsələdən çıxartdı.

— İndicə bura bir ceyran girdi. Mən onu bura qədər izləmişəm.

O mənim ovumdur. Tez ol ceyranı bayıra çıxar.

Oğlan məsələnin nə yerdə olduğunu indi anladı. Ceyran bu atlıdan qaçıb gizlənmişdi. Gözlərindən qan damarı bu adam ona sığınmış bir vücudu əlindən almaq, qanına bulamaq istəyir. Buna yol vermək olmazdı, bu, insafsızlıq olardı. Allah ona bu günahı bağışlamazdı. Qəti qərara gəldiyindən gözəl üzünə bir xəcalət qızartması çökdü: axı o indi bu qarşısında olan, atasından da yaşlı adamın sözüne etiraz etməli, rədd cavabı verməli idi. İndiyə qədər onun böyüklərin əmrindən çıxdığı olmamışdı. Böyüyün hər sözüne ancaq «baş üstə» cavabı vermək bu ellərdə ana südü ilə təlqin olunur, ata məhəbbəti ilə aşılardı. Cavan oğlan elə buna görə də azca qızardığından bir anlıq duruxdu, sonra başını dik tutaraq düz atlının gözlərinin içinə baxıb dedi:

— Bu ceyran düşmən əlindən nicat tapmaq, can qurtarmaq üçün bizim çadıra girib. O mənə pənah gətirib. Mən onu sizə verə bilmərəm.

— Necə yəni verə bilmərəm? — Əmir Teymur qəzəblə bağırdı. — Heç bilirsən mən kiməm? Dünyalar fəth edən Əmir Teymuram mən, oğlan. İndi bildinmi ki, kiminlə danışsən? Qabağındakının kim olduğunu anladınmi, cavan?

Cavan hər iki əlini sinəsinə çarpazlayıb Əmirə təzim etdi, başını qaldıraraq onun şax gözlərinə baxdı, gözünü qırpmadan ədəblə dedi:

— Bildim, qibleyi-ələm, dünyaları fəth edən Əmir Temurun kim olduğunu bilməyən tapılarmı? Xoş gəlib, səfa gətirmisiniz. Mən indi gedib atamı çağıraram. Qoy gəlib sizin kimi hörmətli bir qonağın qulluğunda olsun. Bu diyarda qonağı sevməyən tapılmaz, qibleyi-ələm.

— Mən indi getməliyəm. Məni sərkərdələrim Şahbuz düzündə gözləyirlər. Atanın qonağı ola bilməyəcəm. Bu qədər yolu mənə ardınca gətirən bu inadkar ceyran olub. İndi onu çadırdan çıxar, əl-ayağını bağla, atamın tərkinə qoy. — Əmir əvvəlki qəzəbli tonundan bir az yumşaq səsə yenə göstəriş verdi. Oğlan özünü Əmirin köhləninin sinəsinə verib yerindən torpənəmədi. Eləcə mat-məbhut, lakin ciddi bir qətiyyətlə yerindəcə mixləyib Əmirin altı tuluqlanmış domba gözlərinə baxırdı.

Əmir cavanın onu başa düşmədiyini zənn etdiyindən sözünü təkrar etdi:

— Sənə dedim ki, içəridəki ovumu çölə çıxar. Di torpən!

— Qibleyi-ələm sağ olsun. Mən bu əmrinizi yerinə yetirə bilmərəm. Başqa nə əmr etsəniz can-başla görməyə hazırım. Ancaq ceyranı sizə verə bilmərəm.

— Niyə? — Əmir heyrət dolu bir səsə soruşdu. O, qulaqlarına inanmaq belə istəmirdi ki, kimsə onun bir sözünü iki cəyə bilər.

— Qibleyi-ələm! Bu elin, bu obanın babalarımızdan qalmış qədim bir qanunu var: kim düşmən təqibindən qaçıb evimizə pənah gətirsə, öz qanımız, canımız, malımızla biz onu müdafiə etməli, düşmənin əlinə verməməliyik. Bu sizin indi qonağı olduğunuz Azərbaycan torpağının, qədim odlar diyarının elə qanunudur ki, onu indiyə qədər heç kəs pozmamışdır. Tək-tük onu pozan əgər olubsa da xalqımızın, elin-obanın qəzəbinə, nifrətinə bəis olmuş, ardınca daş atılaraq elliklə ölkədən qovulmuşdur. Siz ki, böyük hökmdarsınız. El adətinin nə olduğunu məndən yaxşı bilirsiniz. Əgər böyük və özəmətli Əmirin yerində bir başqası olsaydı təkcə bu sözü mənə dediyi üçün özümü təhqir olunmuş hesab edərdim. Mənim yerimdə hər bir azərbaycanlı belə edərdi. Mənim bütün nəslim bu xəyanətimi öz qanı ilə də yuya bilməz. Siz sürüdən neçə qoyun istəsəniz sizə qurbanıdır. Lap tamam sürünü hara istəsəniz sürüm gətirim. Ceyranı isə... əfv edin. Bizə pənah gətirmiş zəif bir məxluqu müdafiə etmək borcumuzdur. Bu, nəsilərin bizə yadigar qoyub getdiyi bir adətdir. Mən də ona xilaf çıxma bilmərəm. Siz də razı olmazsınız ki, mən elimizin adətini pozum, adım bu yurdda, obada nifrət və hiddətlə çəkilsin, bütün tayfamız mənim bu alçaq hərəkətimə görə nəsilbənasil xəcalət çəksin. Böyük Əmir! Xahiş edərim mənə pənah gətirmiş bu yazıq heyvanı əlindən almayım. Əgər zorla almaq istəsəniz, nə olar, mən onsuz da mərhəmətli Əmirin qabağında gücsüz bir sərəçyəm. Lakin əgər onu zorla tutub aparmaq istəsəniz onda əvvəl mənim boynumu vurun. Qoy heç olmasa bu el-oba adətimizin pozulduğunu görməyim.

Cavan oğlan bunları deyəndən sonra da gözünü Əmirin gözündən yayındırmadı, onun heyrət dolu qanlı baxışlarından qorxub

gözünü də qırpmadı. Eləcə əllərini yanına salaraq sərv qəməti ilə yerində quruyub qalmış, Əmirin nə edəcəyini gözləyirdi.

Cavanın bu mətanətli cavabı az qala Əmirin bədənindəki qanı dondurdu. Bu mətin iradəli, ciddi görkəmli, vur-tut on-on beş bahar görmüş bu sütül oğlanın sözləri Əmirin iliyinə qədər işləyib ona böyük təsir bağışladı. Qarşısında mıxlanıb dayanmış bu cılız bədənli, hələ bərkdən-boşdan çıxmamış qız ismətli bu cavanın sözləri elə bil ki, Əmir Teymur xəyal aləmindən oyadıb var olan bu dünyaya qayıtdı. Bir anlıq alınıdakı qırıqlar daha da artdı. Yadına səhər tezdən, gün çıxmamış oğlu Miranşahın Əlincə qalasına edəcəyi hücum düşdü. «Bir yaralı ceyranı xilas etmək üçün öz canından keçməyə hazır olan bu uşaqdakı iradəyə, cəsarətə bax! Sabah Əlincəni qorumaq üçün bu cavan dönüb əli qılınclı min igidə çevriləcək. Bütün xalq ayağa qalxacaq. Bu yurdun hər qarış, hər daş parçası bir pöhləvan, bir cəngavərdir» - deyər fikrindən keçirən Əmir Teymur atına gözlənilməz bir qamçı çəkdi. Şahə qalxan at qabaq ayaqlarını tükünü də tərpotmədən qarşısında dayanmış oğlanın düz üstünə tuşlasa da yana sıçradı. Bıçaq vursan qanı çıxmayan Əmir atının başını çaya yönəltdi. Gözləmədiyi qırmançdan səksənən kəhər eniş boyu gəldiyi yolla götürüldü. Çadırın qabağında matı-çutu qurumuş oğlan yel kimi uzaqlaşan atlıdan gözünü çəkmədən, tərədən aşib görünməz olana qədər yerindən tərpənmədi.

1989

ƏMİR TEYMUR VƏ KUK ÇUPAN

(Tat dilində)

Numlu, şöhrətli, şanlı-şökətli Əmir Teymurlong çanta ülkəyə astara bədə, saysız-hesabsız xalğa bəsərzanı nişunda bədə bə sayü-hisabü bə kəs məlum nəbiro quşun xıştənaz çən ruz bu ki, Arazə bə kinarü, bə yə güllü-gugutlu düşməyinə sahilü çadur zərə bə kəf-işrət niştə, yə kələ məclis məniroqs vakarde bə. Bə dörün cəməət aqasde Teymurlong şünaxtə birə Əmir Teymur görmü pay suzunda, lö-çəqunda atəşinə çüllüce, muy sərə ciğ saxtə səhrabə bədə ki, inco

ama, dül bura guşəhay, ə xasi, ə buli oqul ədəminə əsər bərdə çül-çəmon, yeylaq-aran Azərbaycana dirə bədə həçü danist ki, bəcənnəş aftare. Ü əvvəl in güzələ diyarə, in dül ədəminə vakarde güzəliyə, bə hər kuləyə bülbül cəh-cəh zərə, bə bəyaz şöhayü bə safə havayü qatar durnaha qaqqıldamış birə, bə hər darü-güyoyü həzər dərdeazərə davayü birə meyvəhayü, gül-gügütü birə yə ölkəyə bə mövcüd birəni hiç bəxastən bə inanmış başü. Ama in ə bə un taraf derya Xəzər birə qumlu-səhrälü Qızılqum ki, grmiyü xun ədəminə bə dörün damarü bə düşündən bə, yə həqiqət bə, yə histi, yə əsül bə. İn nəqül nəbü, əsinə nəbü. Nəqüllü, əsinölü, əfsanölü Azərbaycan bə. Ü bə yə məmləkət aftarə bə ki, ürə güzəliyə mənəndü bə in dünya nəbü, cayiləyürə mərdiyü, duxtorunrə qəşəngiyü, ərusunürə şabaziyü bə zühunhay üzgə xalqa əzbər bə. İn Azərbaycan bə. Ü bə kinar bula ofüyə Araz niştə bə ki, safi oyü xun duxdərünə bə damar bəcəryundən, abur, ismət, həyə heykəli birə ərusun ürə ə bə məhəbbətəz pur birpo çüməyşünə bə atəş sədaqət və vəfayaz pur bəxastən, bə aqasde lüve palud dar birə biləgun cavanha zür quvvat bədəren, bə mərdunzənün in diyar namus-qeyrət bəxş bəxastənbu. Ə sor buran, çüm kondən, zündə-zündə ədəmi dopçundən yə dünya ləzzət astara Teymur bə ümid xıştən yə tuq saxır-ərəq nə xardə-bü, ama in güzəli ürə untə məst, sərxuş saxtə bə ki, həç dan sad tuluq mey-şərab xardə bə. Ü bəyə dünya ləzzətəz bə korurə lüve kələ sürgütdar ki, aqasde həsrtilüyə məşuq bə taraf gur-gur əxmış birə safə ə Araz bir birə maç-çəq bəxastən bə tamaşə bəxastən, qəh-qəhə köşirə ə dül bəxəndistan bə. İn güzələ diyar, in xubi-xasi təbiət kəfure çini vakarde bə ki, dünya hiya güftə in qüdrətlə fəhə bəyraq qələbə xıştənə qəd saxtə bə mingə sayşüz-hisabsüz subrə çadurə əskorhay xıştəni aqasde qızılə toşt bərq zərə gələ qızıl-qırmızı çadur xıştən bə yə günc nərə, bə əs xıştəni sultaniyə şərbət riyləyürə vəgüftə bə.

Ye xubə-xasə, dül kakardə vasalə ruz imruz-bə sal 1399. Aprilə nühünminci ruzu bə imruz, ə təbiətəş, ə xariyış, ə havayış yə həlimi, yə mehriban bərxastən bə. Həç dan ki, dünya imruz on xasə, tazə alat xıştənə bə tən dəgüftə bə ki, ə kəlləhay insan bə xıştən saraya saxtə səngə dülə əmir Teymurə dülürə xuş sanü, bə qəlbü yə rəhin, aman pur sanü, bə canü yə sərinə biyarü. Imruz yəki ə ən xuşə ruzay əmir

Teymur bü. Ürə sə bis sə salü tamam bəbirən bü. Bə zaman xünlü dəvəhəy girəştə, bə vaxt cəngəhəy Səmərqənd və Bəlx yaralanmış birə bədə yə payü kürə nə bəbirənbü, qətlənmiş nə bəribənbü, bəhü gura bələngistanbü. Hə bə in səbəbiş cəməət bə sorü «dəng» ləqəbiyürə nare-bü, bə ü ləncə Teymur, yayış Teymurləng bəbətüründ. İn zalum bə xək Azərbaycanış qəy xunha fükərdə bü, qəy sərə zərə bü, xunəhəy dürəsüz nare bü. Əmir Teymur bə Xacə İlqar ki, bə vilayət Qaşqadərya bü bə Urta Asiya, bə dünya amare bü. Ü bə türk gəştə tayfə Barsa. Bə bisti panc salə brasirəni bə ton Toğluğ Teymur ki, əmir Urta Asiya bü bə qulluq bədarəftən. Bə meydanəhəy dəvə qucağı nüşun bədərən, xubə num bədürərdən. Əmir Toğluğ ürə bə vilayət Qaşqadərya bəfürsərən, ürə əmir invilayət təyin bə saxtən. Ya çən sal bədə ü xıştənə əmir elən bə saxtən, aqasde hakim Məvəraün-nəhr ki, ə dərya Xəzər bə un tərəf — bə tərəf afta dürməryəy birə ölkəhə şünaxtə bəbirən. Əmir Teymur sə ra bə Azərbaycan hücum saxtə büy. İn ürə axirinci səfəri bü bə gül-bül-bül diyari. Bə ün yəki səfər xıştəni Əmir Teymur nə danistə bü qalə Əlincəyə ki, bə zühun cəməət qalası bətən burund, astanü. Nişanə mərđi, qucağı bü in qala bə Azərbaycan. Bə sor yə sıldırma dahar vakardə birə bü in qala. Tarixüriş qəy qədim bü. Səru aqasde vərfinə kuha subı birə həzar salə Dədə-Qurqud hələ un vaxtə nəqmə xundə bü, vəsfürə, trifürə kufirə bü Əlincə qalasiyə. İn qalayə astaran hasand nəbü. Qalayə bə sorü çəntə duvar saxtə birə bü, bə sər bə qala bərdə rə çəntə keşikçi mənəqəhəyü bü. Əzin bülündə nūqtəhəy qala lap ə dur amərəgərə dirən hasand bü. Ətraf aqasde dörün müşk dəs ədəmi dirə bəbirən bü. Amərəgərə bəstan birund bə qala birəgarund ki, dustü, yə düşmənü. Qalə Əlincəyə şən-şöhrotü bə dünya yayılmış bir bü. Bə çar tərəf qala kəndə birə ərxa o varışə bə hər vije qala bərasündən bü. Bəhü gura in qalayə hər parayü, hər qarışü gül-gugut bü. Bə dörü in qala həftə çərhovuz bü ki, bəşun subrə-siyə qu quşihə bəgəştən, durnaha üzgüm bəzərən, mormər bədənə güzələ duxtarun sino bəbirən, qah-qah zərə in qalayə bə sirlü-sihirlü xəndə xıştənəhəyaz bə lərzə bəvərdənburund. Hər yəki əzin çərhovuzay Əlincə qalası bə şanlı-şöhrotlü Naxçıvan diyari yə İrəm bağı, yə Gülüstən cəməət bü, Əhl-əyal padşahay, hükmdarəhəy İldəgiz bə in baq cəməət ruz bəgərirərdən, məclishay eyş-işrət bədəs

bəgəyftən, lazim bəbirəni bə ə düşmən xilas saxtən ar-namus xıştəniha bə in qala pənə bəbirən, bə in dəs yağı nədirə, mung düşmən nərasirə əmin-amanluq qalası bəbərdüründ. Təxt-tac şahı Zəhidə xatun ki, hakim Naxçıvan bü, həmçinin xəznə padşahay İldəgizə bə Əlincə qalası güncədə birə bü. Bə dör hücuməhəy Xərozmsəh Cəlaləddin bə Azərbaycan padşaha İldəgizə Üzbək bə in qala pənəh əvərdə bü, cən xıştənə varastə bü, nicat aftə bü. İn qala həmişə ə iştah İlxaniha, bədə Cəlairihə bəgəraştənbü, ə on üçüncü əsr bə in tərəf düşmənəhəy Azərbaycan qalə Əlincə yə ruqaniyə tikə bü. Duta hücum Teymurləng ki, əzin pişə bə in qala birə bü yə nəticə nə dərə bü, ü qalayə astara nə danistə bü, oyü ruxtə-ruxtə ə Azərbaycan rəftə bü.

Üzümse... bə in səfər xıştən Teymurləng hər çənəm başü in qalayə astaranə bə xıştən yə vəzifə nərəbü. Ü bə saxtən bü ki, in ə güzəli dül ədəminə məftun saxtə, əqül ədəminə ə sorü bərdə qalayə zəbt sanü, bə ə zindəgiyaz pur birə çərhovuzayü sino başü, şöhrotü bə dünya yayılmış birə varlı-sərvətlü, cəhlü-cəlalü ütaqəhəy padşaha Naxçıvan məclishay eyş-işrət qurmuş sanü. Ürə ə fikirü bəkirəştən bü ki, Ə qalayə bə sər zənü nüşundə bədə qalayə müdafiyə saxtəcarunə sərşunə bürə bədə ə sər buzhay sənqinə daharay qala əsmiş sanü, bə xunşünaz səfə əhəy Arzə bə dərya şaqəqə gərdunu. Mirənşahə-in əziz-xələfə kuk Əmir Teymura bə pişeyü yə çətunə sinaq, yə səxtə imtahan payistə bü. Əmir ruz ə may birən xıştənə bə sər zərə bədə in lüvə mərđay, in səyrəngəh qartaləhəyovərzundənə, Əlincəyə bə sər zənə zərənə bə ü həvalə saxtə, bə in kuk xıştən qədəğə dərə bü. Mirənşah bə in qalayə astaran bə kafay piyər xıştən dəs bə sino çarpaz kuş bəkərdən, çüm xıştənə yə ləbzəyış başü ə aqasde tunc siyə urdəyü, bə aftərə durazə rüyü nə bəkərsirən, nəzar xıştənə ə bəzir bürghəyü aqasde çüm pələg par-par parıldamış birə goyü çümhəyü dur nə bə saxtənbü, ə yə başü bə ümür xıştən nimaaz nəmunda və ə tumar dərən bərq zərə rışürə yə cüzi hərəkətüriş ə nəzar nəbənərən bü. Şən-şöhrot qələbə in qata ə Teymurləng qeytə bə Mirənşah lazim bü. Əgər ü danü in qalayə astunu bə bə təxt-tac piyər xıştən rəsirən bə pişeyü birə yə xeyli güdə bəribən bü. İmruzsə mə aprılə 9-yü bü — ə may birə ruz Teymurləng. Bə in münasibət əmir bə saxtənbü ki, yə xubə əçingəri məclisi qurmuş sanü, bə xəsə dül vakapdə vasalə ruz xas,

kefî xastəncə rəhəti sanü, ə dörd-qəyqu dünya dur başü.

İmruz təbiətiş, xariyiş, havayiş be dül əmirə vakardən ən xasə alat xıştənə dəğüfte, be bə sənqinə dül əmir rəhm əngəstən bə toman ətraf-gülab ruxte bü. Günəsüzə xun cayilay Azərbaycan be ruzundən həzürə qıro amansüzə əmir ə xo tazələ vaxtışte bü. Lətafət və güzəli təbiət kefirə vakardə bü. Əhvalü xas bü. Əmir ə çadur xıştən dürmarən kimi münasibət ə may birə təbrikəhay vəzir Xacə Nədim guş da, bəxirsirəniyiş ə komər xıştənə nəvəkardə qilinc xıştənə dəstəyürə tusmarləmiş saxtə-saxtə bəqəşəlü boyə taraf mix payistə dəstə sərəkərdəhay quşunürə bə pişeyü ama payist. Bə dəstə birəgarun bə yə duhun bə ü ə may birə ruzürə «Mubarak» küftüründ, bə qəşşəlü qır birə, xariyə maç saxtund. Əmir Teymur yə mömin musulman bü. Quran həm ə əvvəl tə bə axir, həmiş ə axir tə bə əvvəl əzbər bastanbü. Ü bəqəşəl dəstə sərəkərdəhay quşun xıştənə vərgəl saxtə-saxtə bə fikir-xəyalaz ə quran sürə «Ərrəhman»ə bəzir ləxundə salavat keşi. Vəzir Xacə Nədim salavat Əmir varastən kimi ə bülündi yə «amin» küftü, həmələ sərəkərdəhayış in gəfə təkrar saxtund. Ə dəstə bülüynd birə «amin» ürə ə fikir-xəyal cürə saxt, bəxıştən vagarund. Ü ru xıştənə bə vəzir-vəkil, bə kələhay quşun guft, gufti:

— Hə, mənə quçaqə sərəkərdəhaymə, bə yə ov ceyranaz çənəmindi?

Bədə ru xıştənə bə Xacə Nədim küft, gufti:

— Bil mənə quçaqə əskəraymə rəhət başund, istirahət sanund, bə ibadət xudayaz məşqul başund, bə pərvərdigar daa sanund. İmruz ki, mənə ə may birə ruzmənü uşunə duluşnə qoytə xuş sanind. Xardən-çaristənşunə gən-bul tinind. İmusə beşmunaz bıştən bə ov ceyran. Əncaq yə şərtmən hist. — Ü bə taraf dəstə sərəkərdəhay bə yə diqqətəz tij-tölu dənişi, küfti: Ə tən hər ki, ovu girarü, ürə nə danü zərə, gərək ürə tə bə axir izləmiş sanu, ov xıştənə nə güştə nə vagardü. Əgər qışmət xıştənə raha dərəgar ov xıştənə nə zərə dəsbəti vaagardü ürə sorü bıştən başü, bə dörün meydun sorü boçu girarundə başü.

Bə işarə dəs Əmir Teymur ovsar kəhər əmirə bəkinar həzür küftə nayistə nukər yəhərlü-yaraqılı əsə bə pişə padşa keşi, ə yə taraf zanguyürə guft. Hintə ki, sərəkərdəhay əmirə ə nukər tirkaman xıştənə

vəgyftənürə diründ aqasde gurg dirə suri quşpand paran-paran büründ, bə taraf əsun xıştənəha doyiştə bə komərşun lup şundund.

Ovçihə ə dərə Şahbuz, bə ə vasalaz pur düzənlik Üçdaş bə yə nəfəs girəştund. Ə komər in güllü-gugutlu dərəha-təpəha safə olüyə düşmənhə əxmiş bəbirən, bə gugərçin vəşirə subrə küpüginə ohay xan Araz quşulmuş bəbirən, xıştənəhayə aqasde ə may dur aftare bala bə gərmə qulac may şundə rəhət bəbirən büründ. Ovçin bə qəşşəl aqasde yə xəyal ətək çuxayü ə var zərən par-par saxtə əmir Teymur ə çüm nə bənarən, əsun xıştənə qırmacləmiş bəsxatən ki, bə dülkül əmir rasund. İn bə qəşşəl quşuşun ülkhə zənu bə xari zərə sərəkərdəhay nə bəxastən büründ ki, ə Əmir xıştənəha pusa munund, təhnə və qəzəb əmirə qazanmış sanund. Umuş xub bastan büründ ki, əgər in əqüllüyə Əmirşunə hürsü gürü sorşun ə bədən gərək cürə başü. Ə zir əsunşun atas dürmarə sərəkərdəhay bə bəhs yəki yə tuz-tuzanaq əngəstə büründ ki, ə dur dənişirəgah hisab misaxt ki, yə qiyamət-məşhər aftare bə in dərəha.

Bə qəşşəl raftə əmir Teymurə əsü lokumi mix za payist: səhəbü ovsarürə kəşirə bü. Əmir dəs xıştənə zərə saxt, sərəkərdəhay bəşər aftarund ki, sər əsunə kəşirin lazimü. Uşun sər güpügü rutə əsun xıştənə tarum dərund əvvəl payistund, bədə bə vaxt ov əmir qəbul birə qaydəyaz yavaş-yavaş əsun xıştənə gal saxtə amərund bə taraf saq-çöp əmir kəşirund. Hiç kəs həçdan ki, nəfəs nə bəqəşirən bü. Həmələ bə taraf əmir dəs duraz saxtə tala bədənəşirən bü. Sərəkərdəhay durund ki, bə kinar bə qəşşəl birə kərə tala yə suri ceyran ərxayin-ərxayin bəqəristən, ara-sırayiş sər bülünd saxtə aqasde varamustə bə ətraf bədənəşirən, hiç yə xatta-bələ nişənəsi nədirə yərayiş sər xıştənəhayə zirava əngəstə tə bə zənü dürmarə kəşirəyə bə çaristən davam bədənən büründ. Əmir Teymur asta-asta dəs xıştənə bə püşt yəhər əs bərd ki, tir-kamanə vögürü. Ü bə dəs xıştənə tir-kamanə vögüftən kimi bə əs ya mahmız za, kəhər Əmir xıştənə atasde borq bə qəşşəl şund. Hamrahun əmir bə yə çüm bəşntən-vakardən hər yəki bə yə təoaf dəlal-dəlal ki, ceyranhayə bə virixtən nə bilund, uşunə bə vögürund, bə həlqə ənkənund. Ov başləmiş bü. Ə rahətə çaristən xıştənəha varamustə ceyranha hər yəki bə yə taraf virixt. Əmir di yəki ə ceyranha ki, düzbucaqlı-səta ə sərəkərdəhay ürə bə tarafü piş bəsxatən

büründ, bə ü kəm mündə kündə başü. Zu tirə be bə kaman naran cəhd saxt, ama tə ü kamanə kəşim ceyran bə sürotaz ə tənü girişt bə dörün küləho ə çüm vir bü. Ceyrana bə taraf bisten hürsin başü, qəzəb xəstəniyə bəşərşun bisten ruzunü. Günsüzə ədəmihayə sərü bisten bura başü.

Əmir Teymur əvvəl lap xıştənə vir saxt, nə danist ki, çü sanü. «In çüstü bə sərmən ama? Mən ki, ovə həmişə ə çümü bəzərən bürüm, üzüm çü bü ki, lap ə qnşəlmən giraştə ceyranə nə danistüm zənüm. Nə. Şartmu şartü. Mən ceyranə ə dəs dərəm, xıştənmənış gork bohü rasüm. Ürə bizonüm. Əgər in karə nə sam sərkərdəhaymə bisten bə jül xıştəniha bə mən xəndund ki, dünyahayə fəth saxtə əmir Teymur qucə bire. Mən görək beşun sübut sanüm ki, hələ qucə nəbirəm, ryməniş ə dəsme nəboxastənüm. Uşun görək vinund ki, çümhaymə hələ aqasde qırqi bədirin, dəsayməniş hələ aqasde puladü, ə zərbmə hələ dünya bisten qəy bə lərzə biyə».

İnhayə ə fikir xıştən girarundə Əmir bə bəü bə təcəübaz matmat dənışirə sərkərdəhay xıştən yə nzar şund, bə coldiyaz sər əşç xıştənə gərdund, bə ceyran ə çüm pana birə kuləluq daraft, ə nazar sərkərdəzərən həzür bü, mahmız bə şiqəmə varafitaran kimi aqasde vəhşiyə pələng bə qənşəl lup şund, ə zir nəl xıştən atas dūrard. Əmir yə kəm rafte bü ki, ə kuləluq dūrma, ama rasi bə kinar üşqin raftə yə dahar. İn kinar yə arakərə bü. Əmir ovsar əsə kəşi, bə çar taraf çüm kərdund. Çümü bə un taraf arakərə bə düş kohurə tapə birə çadur afta. Bədə di ki, ə dəsü can varastə ceyran əkərə giraştə bə taraf un çadur bədyistən. Ceyran yə kəm raftə bədə payist, sər xıştənə bə pusa gərənd, bə sər dahar bə kəmər əs xıştən aqasde yə çalağan payisto əmirə dirən kimi ə cike xıştən lup şund, bə ra xıştən doyist.

Əmir Teymur sər əsə kərdund, bə dərə ru zirəva raft, bə ye bəstən — vakardən oyü xüşk birə arakərəyə giraşt, bə ruz ceyran afta. Əs əsmir bə yə nəfəs bə arayşun birə məsafəyə guda saxt. Ceyran di ki, əs əmir kəm munde ki, bə ü rasü, ü zu xıştənə bə çadur za, bə dörü çadur darafat. İn vaxt bə çadur yə də panc-də şəş yaşü tazələ tamam birə cayilə əyəl ki, kuk çupan bü bə sər toxt duraz kəşirə rəhəti bə əsaxtən bü, ü şə qushand çorunde bü, pirəyü əzunsəri ürə əvəz saxtə bədə bə çədur durazm kəşirə xisire bü. Ceyranə dirən kimi lap

məhtəl münd. Heyvan daraftan kimi bə künc çadur raft, bə yə kinar siğimmiş bü. Yazuqə heyvan ə tərsi aqasde vəlg bə lərzirən bü. Ü çümay xıştənə məlul-məlul, yəzuq-yəzuq bəç in cavan dūxdə əzü gümnək, imdad bəxastən bü. Cavan bə ihtiyatəz ə sər toxt firma, bə taraf ceyran ama. Ceyran əzü nə virixt. Ü sər ceyranə qucaq za, ruyürə, çümayürə tumar da, ürə nazlənmiş saxt. Ceyran həç dan ki, bəşər aftare bü ki, bə dəs rəhminə ədəmi aftare, ürə bə gudaz tomtünü. Bəü gürayış ü qəşəngə çümay xıştənə ga bəru cavan bəduxdən, gayış ki, aqasədə nümük dəsayürə bəlosirən bü, heyvanlə sakit bire bü, bə canü yə rəhəti amare bü, diyə lərzə ə canü par zərə bü.

Cayil hələ ə ceyranə tumar dərən sir nəbirebü ki, ə bürün çadur yə bəd heybotlūyə munk şünəyi. Ə bə qən7şəl çadur payistə əsə tappiltüyü bədə yə ədəmi bə hürsaz gal za:

— Ey, bədərü çadur kistü, bə bürün!

İn munk Əmir bü. Ü ceyranə bə çadur daraftanürə dire bü.

Dəsay cayilə vələsi rə cey raniş in mungə şünərə bədə lərzə, bə yə tərş-lərz afta.

Cayil sər ceyranə raha da, çuxay xıştənə bə kəmər xıştən əngəst, ə çadur bə bürün dūrma. Di ki, bə qənşəlü bə kəmər dül-dülo kohurə Qarabaq bə sərü dəbilqə birə, bə dəsü nizə daştə yə şahano ədəmi bə zərxarə libasız payiste. Qizmiş birə əsüriş ovsarə bəncirən bü, yə pay xıştənə bəngüftan, yə pay xıştənə bənarən bü.

Cayil sər qır saxt da, bə in nəşünaxtə nabolədə ədəmi Xaş amari» kufti. Ə çümü munde xun tuq zərə əslü-mələmu kiv əmir Teymur bü, — bə hürsaz xəbər asta:

— Tü kisti, cavan?

Cayilə kuk hiç təmkin xıştənə puzmiş nəsaxt, cavab da:

— Mən kuk çupanüm. Piyəpmə bin soht bə püşt un quzey qushand bəçəründən. İn yeylaq əlmünü, in çadu — riş əlmünkinü.

Sorrasto cavab in kuk çupan, ə zəhm əmir xıştənə vir nəsaxtənü əmir Teymurə hürsürə lap atas za. ÜY hürs xıştənə tasundə nadanist, bə cırayaz gufti:

— Hə üzüm incə yə ceyran daraft. Mən bə ruzü amaram. İn mənə ovməni. Zu baş ceyranə bə burun dūrur.

Kuk çupan məsələyə üzüm bə sər afta. İn yazuqə, kümpəksüzə

ceyran əzin mərd virixte, bə çadurü pənah avarde bü. İn ə çümayü xun hürsinə ədəmi bəxastən ki, ürə əzü astunü, bə xunü qəltan se. Bə in kar ra dərən dürüs nist, in insafsüzü mübü. Xuda bə ü in günahürə bəxşlənmiş nəmişaxt. Ü bə qəti qərar amare bü. Ceyranə bə ədəmi nətünü. Əz in fikir xıştən güzələ əyələ yaşlütüyə ədəmi görək etiraz sanü, ə kafü düre. Əxi tə bə miruz yə payış nə bire ki, ü ə kaf kəlahə düre. Bə kaf kəlahə guş vakardan, bə buyuruq yaşlühə «bəsər çüm» guftürən bə cəməət incəha yə nöştə nə birə qanun bü. İn adət bə xun in cəməət ə kürpəyi bə şir mayaz girəşte, bə məhəbbət, istək və mehr piyaröz təlqin birə bü. Hə bə in gürayış cavənə kuk çupanə ruyü ə həyə qıpqıpmızı rang astare bü. Ü sər xıştənə şax küft, bə ru ni əslü tik dənışı, hiç cüm qırpmiş xəsxaxtış, gufti:

— İn ceyran ə dəs güşman xıştəni bəcə can varastən bə çodurmu amare. Ü əzmü xaste, bəmu pənah avarde. Mən ürə beşmu nəmdanüm dərən.

— Çənəm yəni nəmdanüm dərən? İne guftürə Əmir Teymur cıra kəşi. — Tü hiç bastani ki, mən kistüm? Ey cavan, dan, aqah baş, mən dünyahaylə güftə, ölkəhayə fəth saxtə əmir Teymurum. Üzüm tü danisti ki, bə kiyaz kaf bəsaaxtoni? Bəsər əfri ki, in bəqəşəltü payıştə ədəmi kistü?

Cavan hər düzbucaqlı dəs xıştənə bə sine xıştən nəre sər qir saxt, bə təzim ama. Amma bədə sər xıştənə tik saxt, dürüs bə dörün çüm əmir Teymur dənışı bə əbəd-orkanaz gufti:

— Danistüm, qibleyi-aləm, hiç yə ədəmi, aft maşü ki, ölkəha fəth saxtə əmir Teymurə numurə nə şünörə başü? Xaş amarypid. Mən üzüm muram piyarmənə kal mizonüm. Bil biye bə qulluq aqasde tü yə hürmətliyə qunaq xıştəni payü. Bə in xak, bə in vaxan qunaqə dus nədaştə ədəmi aft nəmmaşü, qibleyi-aləm.

— Mən hə üzüm görək bə ra aftanüm. Mənə cəngavərhayma bə çül Şəbbuz çümbədəştənund. Qunaq piyörtü nəmdanüm başüm. İn qədə rayə bə püşt xıştəni mənə avardegar hə in tərse ceyran bü. Üzüm ürə ə çadür kon bə burun biyar, dəs-payürə bənd, bə səqri əsmə bil. — İne əmir üzüm yə kəm amiranə, bə yə nərmə-mungaz gufti, əmr da, hükü saxt. Kuk çupan xıştənə yəkəmiş qəytə bə pişə sine əs əmir Teymur dərə ə cigə xıştən yə zərrəyış başü nə vacamust. Ü hiçiz nə

guftürə ha into mat-məhtəl, ama bə qətiyyətəz bə zirü aqasde tülüt var saxtə güməy Əmir bədənışirən bü. Əmir həçi danist ki, in cayil ürə gafürə bə xubi bəsər nə aftare. Bəhü gura təkrar saxt:

— Bötü guftürüm ki, bura bə dörün birə ovməne dürar bə burun, hə çübü, diyə zu baş, vacum.

— Qibleyi-aləm saq başü, mən in əmrtürənə nəmdanüm bəcigə biyarüm, əməl sanüm. Hər üzgə əmrtü başü bə canaz, bə dülaz həzürüm ki, əməl sanüm, bə cigə rasünüm. Ama ceyranə nəmdanüm bə tü dərən.

— Bəçü? — Əmir bə təəccübəz xəbər asta ə gədə. Kuk çupan gufti:

— Qibleyi aləm, in vatana, in xakə ə dədə-babahaymu munde yə qanunu, yə ədatü hist: hər ki ə dəs düşman virixtə bə xuneymu pənah biyarü, bə zir pərdümü pəna başü ürə imü görək lap bəcanmunaz, bə malmunaz müdafiyyə sanim, ürə bə ds düşman nətinim. İn ədat atəşə çini qanunürü ki ürə tə bə imruz hələ hiç kəs puzmiş nə saxtə. Əgər yə düta nakəşiş peyde bire ki, bə in qanun əməl nə saxtənd, uşuniş bə qəzəb, nifrət in cəməət dūçar birənd, xəcalət mundaq, xacil aftarənd. İntərzirin ədəmihayə sənqbarən saxtənd, ə di, ə ölgə piş saxtənd. Üzüm mənış in ədatmənə nəmdanüm nuzmiş sanüm. Əgər mən in bə pənah avarde ceyranə bə tü tünüm cəməət mənə numməne, num piyormənə bə lənətaq bistən gürənd. Hər çən quşband xayı bə tü qurbunü, lap həmələ suriyə bər. Ama ceyranə nə. Mən raziyüm ki, sərmənə buri, ama mənə bə qanunmənə ə biyar dürardən, ədatmənə pozmiş məcbur nə sani.

İnhayə guftürə bədəyış kuk çupan pilək nəza, nəzar xıştəni ə ru əmir nəkəşi.

İn mordi, in mətanət kuk çupan əmiyə lap saxt, gafayü bə ilig üstüqunü darəft. Hərəkət in cavan əmiyə ə bə çüməz dirə nəbiyə yə xəyali aləm vakardund, qəbəqürə pur saxtə çinxa-qirişha diyəyış qəytə bü. Bə biyarü səbəhin əzunsəri kuku Miranşayə bə qala Əlincə bə nəzar küftə birə hücümü afta. Ü fikir saxt: «Bə in cəməət mərđiyə vin tü. İmruz bə yə ceyran sər xıştənə bə dərən həzür birə in cavan səbəhin bə qalə xıştənə quruq saxtən bə dəsü qilinc-qaxanlı bə sad cavan bistə gərdü. Ə kələhə tə küşk əley in xak bistən bə sərpay

vəxizü. Hər vije in xak, hər sənq in vatan bə y cəngavər, bə yə kəməri
 bə xari şişirə nəbiro pəlvən bistə gərdü». İnhayə ə fikir xıştən aqasde
 bərq girarundə əmir bəhürsaz bə kəhər xıştən yə qırbərq girarundə
 əmir bəhürsaz bə kəhər xıştən yə qırmac kəşi. Zərb qırmaca hiç çüm
 nodaştə kəhər əmir bə yə ləhzə ə cigə xıştən lup şund, bə sor dütə
 pusayinə pahay xıştən tik büt. Ama bəqəşəlü mix payistə kuk çupan
 cigə xıştən yə vicəyiş başü nəcumust. Əs bəkinar ceyist. Əmir sər əsə
 zirova bə taraf arakərə raha da: Ü bə amarə ra xıştonaz bəqəştənbüt.

Ə heyrət və təəccüb zuhunu — duhunü bəstə birə cavano kuk
 çupan bə qəşşəl çadur payistə ə cigə xıştən dəbərmiş nə büt. Kuk
 çupan bə püşt in əslü tə bə ə qəşşəl birə gərdəni tuz payü pana birən
 çaq nazar xıştonə ə ra nəkəşi.

Azərbaycan Respublikasında udinlərin yaşadığı ərazilər

Udinlər (udi) Qəbələ rayonu ərazisində yaşayırlar. Udinlərin yaşadığı ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgəsinə daxildir. Bölgənin qədim xalqlarından sayılan udinlər yerli əhali ilə qohumluq əlaqələri quraraq onlarla qaynayıb-qarışmışlar. Ərazisinin 27 %-ni meşələr tutan bu bölgə qiymətli ağac, bitki və nadir heyvan növləri ilə zəngindir. Bu zənginliyi qorumaq və artırmaq məqsədilə Zaqatala, İlisu və Qəbələ dövlət qoruqları yaradılmışdır.

UDİN ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Qəbələ, Nic kəndi - Udinlər yurdu

Nic kəndi Qəbələ rayonundan 40 km cənub-qərbdə yerləşir. Kənddə etnik qrup olan udilər (udinlər) yaşayır. Əhalinin sayı 4000 nəfərdir. Udilərə aid ilk məlumat hələ 2500 il bundan əvvəl verilmişdir. Bu etnosun əcdadları olan utilər haqqında e.ə. V əsr yunan müəllifi Herodotun "Tarix" əsərində məlumat var. E.ə. I əsrdə yaşamış Strabonun "Coğrafiya" əsərində Xəzər dənizi və Qafqaz Albaniyası haqqında məlumatında utilərdən danışılır. Udi sözüə termin kimi ilk dəfə Böyük Plininin (I əsr) "Həqiqi tarix" əsərində rast gəlinir. Ptolomeyin (II əsr) "Coğrafiya" əsərində, Xəzər dənizinin ətrafında müxtəlif tayfaların, o cümlədən – udilərin yaşadığı göstərir. Utilər Alban çarlığının yaranmasında mühüm rol oynayan 26 alban tayfalarından biridir.

Utilər haqqında daha ətraflı VIII əsrdə yaşamış Moisey Kalankatlının "Alban tarixi" əsərində məlumat verilmişdir. O, özünü uti tayfalarına aid edir. O, Aranda 26 alban tayfalarının olması haqda məlumat verir: "Onun (Aranın) oğlundan Uti, Qardman, Çavdey, Qarqar knyazlıqları yaranmışdır".

VII əsrdə ərəblərin Azərbaycana işğal etdikdə və bütün ölkəni ərəb xilafətinə qatanda əhalinin böyük hissəsinə, o cümlədən utilərə islam dinini qəbul etdirirlər. Lakin onların bir hissəsi əvvəlki inamlarını saxlayırlar. Hələ VI əsrdə aftokefal alban kilsəsinə güclə öz tabeliyinə cəlb etmək cəhdlərinin olmuş, VII əsrdə ərəb xilafətinin icazəsi ilə erməni – qriqoryan kilsəsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Alban katalikosunun qalmasına baxmayaraq, aktiv olaraq alban – xristianların etnik köklərinin dəyişdirilməsi və erməniləşdirilməsi siyasəti gedirdi. Nəticədə, Dağlıq Qarabağda onlar bütövlükdə öz dil və mədəniyyətlərini itirmiş oldular. Qəbələ və Oğuz ərazisində udilər öz

adət - ənənələrini və dillərini (yazısız) qoruyub saxlaya bilmişlər. 1836-cı ildə rus pravoslav kilsəsi və rusiya idarəçiliyi alban katalikosunun taxtını və dəftərxanasını ləğv etdikdən sonra, udin – xristianlar erməni kilsəsinin tam təsiri altına düşürlər. Azərbaycanda islam dininin yayılması və türk dilinin inkişafı ilə əlaqədar, Azərbaycan xalqının uzunmüddət formalaşması ilə vahid – azərbaycanlı etnosu yaranmışdır. Lakin udi – xristianlar bu günkü günümüzdə qədər etnik qrup kimi öz dillərini, maddi və mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Udi dili qafqaz dil ailəsinə aiddir. Lakin udilər Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri hesab edilir.

Udilər xristian dininə sitayiş edirlər. Oğuz rayonunda yaşayan udilər pravoslavdırlar. Bayram mərasimləri köhnə udi adətləri və xristian dini adətlərinin qarışığını özündə əks etdirir. 1854 – cü ildə Nicdə ilk udi məktəbi açılır. Daha sonra Oğuzda kənd təsərrüfatı məktəbi yaradılır. Burada dərslər rus dilində keçirilirdi. Müəllimlər içərisində yerli sakinlərdən – udilər də var idi. Təhsili davam etdirmək üçün udilər Moskvaya, Kozlova (kommersiya məktəbi), Qoriya (dini seminariya), Tiflisə (orta kommersiya məktəbi) gedirdilər. 1931 – 1933-cü illərdə udilər təhsili doğma dillərində, 1937 – ci ildən Azərbaycanda azərbaycan və rus dillərində, Gürcüstanda gürcü dilində alırdılar. Ali təhsilləri Bakı, Tiflis və Rusiyanın şəhərlərində alırdılar.

Hətta erməni dilini bilənlər belə Ermənistanın texnikum və ali məktəblərində təhsil almaq arzusunda olmayıblar. 1992 – ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti "Azərbaycan Respublikasında mövcud olan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, onların dil və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı" barədə fərman imzalamışdır. Bu sənəd keçmiş sovet respublikaları içərisində qəbul olunmuş sənəddir.

1989 – cu il göstəricisinə görə dünyada udilərin sayı – 8.652 nəfər təşkil edir ki, bunlardan 6.125 nəfəri Azərbaycanın payına düşür.

Nic kəndinin ərazisi 100 kv/km təşkil edir. Kənd ərazisi becərilmiş torpaq sahələrindən, geniş bağ – bağçalı, yaraşıqlı evlərdən,

şəxsi həyətlərdən ibarətdir. Kənd fındıq ağacları ilə zəngindir.

Nic kəndi "Cotaari", "Ağ dəlləkli", "Qoca bəyim" və s. məhəllələrdən ibarətdir. Hər məhəllənin öz kilsəsi var idi. Hazırda Cotaari məhəlləsində XVII əsrə aid Alban kilsəsi qorunub saxlanılmışdır. İndi kilsə Norveç səfirliyinin maddi yardımı ilə bərpa olunub. Nic kəndində Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzi yaradılıb. Mərkəz udilərin qədim adət-ənənələrinin inkişafı və mühafizəsi ilə məşğuldur. Mərkəzin rəhbəri udi məktəbinin müəllimi, tarixçi Qeorgi Keçaaridir. O, udi dilinə aid dərs vəsaitləri, Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin udi dilinə tərcüməsi ilə məşğuldur. Onun əsas fəaliyyəti qədim udi mədəniyyətini təbliğ etməkdir. Hətta, alban tayfalarından olan etnoslarla maraqlanan məşhur norveç alimi Tur Heyerdal Nic kəndində olmuş, Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur. Norveç hökumətinin dəstəyi ilə Qeorgi Keçaari günümüzdə qədər qorunub saxlanılmış udi adət - ənənələrinə həsr olunmuş kitablar yazmışdır. Udilərin qeyd etdiyi əsas bayramlarından biri də "May-ovka" adlanır. Bu bayram may ayının 1-dən başlanır və 2 mayda qeyd olunur. Hər bazar günləri yerli bazarda xalq sənəti nümunələrindən ibarət yarmarka keçirilir. Yarmarkada udi sənətkarlarının hazırladığı sənədlər, metaldan, gəndən, yundan, ağacdan hazırlanmış əşyalar və s. satılır. Nic kəndində qədim udi milli mətbəxindən ibarət kafe fəaliyyət göstərir.

Udi mətbəxində - "ət sıyığı" (düyü sıyığı və ət), "fırrama" (təndirdə qızardılmış hinduşka), "şiftiliq" (şabalıd və qozdan hazırlanmış souz), "çilov" (paxla aş), "döşəməli aş" (cücəli plov) və s. göstərmək olar. Udi mətbəxinə əsasən un, süd, ət və bitki növlərindən istifadə olunur. "Xərisə" yeməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Buğda həll olunana qədər bişirilir, sonra kərə yağtı ilə yağlanır və otla qarışdırılır. Xərisə əkinçilərin ənənəvi xörəkləri sayılır. Yaxın Şərqdə və Suriyada da eyni adlı xörəkdən geniş istifadə olunur. Bayram və yas mərasimlərində süfrəyə özlərinin hazırladığı alça arağı və üzüm çaxını qoyulur. Kənddə etnoqrafik muzey üçün bina inşa olunur. Kənddə 5 orta məktəb var. Bunlardan 3-ü udi dili və rus məktəbi, 2-si azərbaycan dili mək-

təbidir. Rus məktəblərindən fərqli olaraq azərbaycan məktəblərində udi dilinin öyrənilməsi könüllüdür. Məktəblərdə həmçinin ingilis dili də tədris olunur.

Nic kəndinin yaxınlığında Çuxur-Qəbələ adlanan yerdə Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş "Kabala" (Kabalaka) şəhərinin qalıqlarını görmək olar. Çuxur - Qəbələ kəndi Niedən 15km aralıda, Qaraçay və Coruluçayın ortasında yerləşir. Ora gedən yol boyu saxsı su borularının qalıqlarını görmək olar. Qəbələ antik dövr müəlliflərinin əsərlərində qeyd olunur. Şəhər şimaldan düşmən üçün maneə olan kəskin yarıqlardan ibarətdir. Süni xəndək qədim şəhəri iki hissəyə - "Səlbir" və "Govurqala" ya bölür. Qəbələdən qərbdə lap yüksəklikdə V əsr məbədi "Komrat" abidəsi yerləşir. Bu məbəd hal-hazırda həm xristianların, həm də müsəlmanların inanc yerləridir. Qədim Qəbələ şəhərinin yaşı 1800 ildən artıqdır. Şəhər 600 il Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olub. Şəhər daima düşməne sinə gəlib. İndiki şəhər qalıqları, qədim şəhərin yüksək sivilizasiyasından xəbər verir. Udilər oturaq həyat tərzini keçirərək, əkinçilik, sənətkarlıq, heyvandarlıqla məşğul olmuşlar. Hələ XIX əsrdə əkinçilik, ipəkçilik, bağçılıq və bostançılıq udilərdə geniş yayılmışdır. Buğda, arpa, darı səpini ilə də məşğul olmuşlar.

Udilərin milli geyimləri ümumi qafqaz geyim növü kimi idi. Kişi geyim növü - köynək, uzun şalvar, arxalıq, çarix, papaq sayılır. Qadın geyim növünə - alvan köynək, uzun tuman, arxalıq, çarix və ya başmaq və bel kəməri. Qadın baş geyimi daqta adlanır.

Udilərin sifət quruluşu dairəvi, saçlarının rəngi açıq və ya şabalıdı olur. Uzunömürlü olurlar. Udilər qonaqpərvər və böyüycə hörmətçidirlər.

- Keçmişdə udilərə ailələrin böyük olması xarakterik idi. Əsasən yaxın qohumları ilə nigaha girirdilər. Lakin XIX əsrdən etibarən ailələr kiçilməyə başlayır.

Udi qadınları keçmişdə üzləri bağlı gəzər, kişilərlə birgə süfrə arxasında oturmaz, söhbətə qarışmaz, icazəsiz evdən bayıra çıx-mazdılar. Uşaqlar günün çox hissəsini həyətdə müxtəlif oyunlarla, böyüklər isə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olardı. Uşaqların tərbiyəsi ilə 14-15 yaşa qədər məşğul olunur, sonra onlar sərbəst sayılırlar. Erkan

yaşlarında, oğlanlar 16, qızlar isə 13 yaşında evlənidilər.

Udilər in toy mərasimlərində milli rəqsləri, həmçinin "yallı", "uzundərə" kimi Azərbaycan xalq rəqsləri oynanılır. Cümə günü şad gün sayılırdı. Adətə görə həmin gün başlanılan iş xeyirlə davam edirdi.

Udi folkloru çox rəngarəngdir. Müxtəlif oyunlar, əyləncələr, lirik və qəhrəmanlıq nəğmələri, rəqslər, əfsanə və rəvayətlər sıf məişət həyatı ilə bağlı olub. Bir çoxları bu günümüzdə qədər qorunub saxlanılır. Hətta xristian dinini qəbul etdikdən sonra, digər alban tayfaları kimi udilər də keçmiş məişət həyatlarını və adət-ənənələrini unutmamışlar. Keçmiş inanclarından, aya inam hələ də qalmaqdadır.

SA KALA VƏTƏNZAXBU

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ııi Azərbəcanə.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

Sa kala Vətənzaxbu,
Şahdağaxun Araza.
Şoto me belxun tie bel,
Trapsa taşanan za.

Çuruzə bez Vətənə,
Buloşi turin taraqaz.
Qazax, Gəncə çiovaki,
Göygölo, Küro aqaz.

Lənkərana, Şəkinə,
Tarapsunuz çurusa.
Qarabağın har jreña,
Bul qoçhsunuz çurusa.

Sa kala Vətənzaxbu,
İz ııi Azərbəcanə.
Me Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

AZƏRBƏCAN

(S. Vurğuni urufa)

Yi loxoluz xəyriyə pula,
Hunun tade piyin çalala,
Buluz qoçbsa vi ocəala,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Usenxone xəvunxozu,
Həndurxoxun çiovakezi,
Buruxmuğə tarapezu,
Tarapsunen boşı tezu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Gele yakəun çiovakıyo,
Kəacurxoy boşun bakiyo,
Va sal okəba tep sakiyo,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Bul qoçbi şum səaxqaltı,
Əyit qoçbi şum səaxqaltı,
Vi ocəala pul bakaltı,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Nuçarqala bar vastrane,
Bərəkət vi qulastrane,
Şumastiane, elastiane,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

ŞAHAT ÇII

Təngə, döylət artı çieme,
Kiyin loxol tene mando.
Xe lafstunen çioroyeğə,
Apı çipsunal vane mando.

Gele çəngi bakayivax,
Arux bafti boqayivax,
«Zuzu-buzu» uqayivax,
Oşiel məcyicn ğine mando.

Aqayitun və şum tadal,
Bol bakale eğal – tağal,
Sa ği piuri tağatıanal,
Vaxun şahatı çine mando.

XAYİL

Çələye çarıbakaney,
Çingirə çatırxoy boş.
Piye tene lapilupiey,
Kakala xodurxoy boş.

Sa ği hare sa işkar,
Kiyə kereya ecxtı.
Diriyin töçğ bikcseynaq,
Te xayıla bonetı.

Boteğatan, bitatan
Xayıl ha fəcl-fəclətçi.
Əyçindəri çəpərin
Maxce loxol əclətçi.

KAPAKAP

(H. Arifa)

Şum ukatın kapakape,
Taraqatan kapakape.
Kapakapan yakcyan taysa,
Ginur kapakape baysa,
Usen kapakape taysa,
Har sa eşostia kapaxyan,
Dıynə içal kape meydan.
Sal fikirəl teyan tastia,
Sa çax görəmzin adebu,
Beşi me kapakapastia.

TARAI

Kuomiğon sa ği,
Əş tene ake,
Kəşəmux unqo
Cığı pambaqe.

Əşba uqatan
Bacane keacqo,
Arıjı ukatın,
Bestiane bako.

O tene çapqo,
Uşı tene qatıqo.
Yakca çieğatan,
Sal tene kapqo.

Arıjı ganuxum,
Tene hayzo sal.
Tağala gala,
Manedo taral.

AĞALA

Ağala, ay ağala,
Ğin bəcğəğybi cğala?
Ten ave me biyoisin.
Sa gkzaxbu tağala?

Kalnan leveti laxale,
Çıorobi xupi boxale.
Samal çıoyi tağayiz,
Pulmux yakca bakale.

ŞIUM

Şauma ukatın,
Şotıay sa lokema
Okcane bitı.
Şıume lokcmina,
Okcaxun ecxtı,
Nanan muçepı.

ÇİNDƏK

Beşi çakino
Çıındək oclstıne,
Kalnan zombıyo.
Sıftın çıındəkxo,
İz kalnaynaqe,
Şotın ocldıyo.

Tərcümə: Georgi Keçaari

Məmmədhüseyn Şəhriyar

HEYDƏRBABA DİRİSTİLUG

(sa lokma)

Heydərbaba, göynül çəckən duğatın,
Oxcürxoxun xə şağaqa tağatın,
Xuyormuğon pul çurevki becğatın
Diristilugkən baki vəcynaq sa zaxun,
Bezi çiyal makcan bitı muzelxun.
Heydərbaba, oclur purpi tağatın
Çayye boştan troyşan cupi çieğatın,
Vi əxcürxo çıçıkxo xəyegatın,
Banksa, yaxal eyex bada, eki hun,
Xəy-xəyğən, sa mıçxc baken çkexun!
Axsibaye muşen qojur sakatın
Jeje çıçık-qorçımortçı çukatın
Buy asoyxon iz guratı kacəqatın,
Yaxal eyex badal diristkən baki,
Kac exetçi barta buruxkən baki!

Bəxtiyar Vahabzadə

AZCRBECAN

Azərbaycan, hunnu bezi
Çuresunal, çalxesunal.

Şua hunnu za toy tadal
Azərbaycan, Azərbaycan!

Yastı Sabirxoy, Babərxoy,
Boqala nəfese mande,
Beş məcburxostıa kalboğoy,
Har sa ləngə sose mande,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Taraxa keçiğəgal teyan,
Nəyni baki, gəal buyan.
Dostluğa bacan taradı,
Əyçin gino tağalxoyan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Azərbaycan bez çurusun,
Ham nana, ham elasnu hun.
Piğgöc sa gala sa qulyan,
Sa lokmazı zual vaynq,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Fikrət Qoca

OCCALEN MƏCĞENGEY

Hoğul harı gınurey,
Occalen məcğec burxcey,
Əyitmux iz çıçıkey.
Occalenal məcğecney.

Oye ad, kuşe çney,
Şağağalo xəney.
Banek, ağalaney,
Occalenal məcğecney.

Yöşil xcavun læpiesay,
Tıupıulxo tope baksay,
Çiıııkal çiapie baksay,
Occalenal möçgecney.

Zamin Mahmudov

ÇƏBƏLƏ

(Sa lokma)

Şəhərtın lasakı sa təpin kcurel,
Çiyal Qəbələnə laxetı şotiay,
Xalqen həvəsənə bikc, piapiesbi,
Tərif dıynənə tiapetı şotiay.

Kcəcaxun, dərđəxun içü efseynaq,
Jecnaxun barıtın zapi kalboğon.
Şəhərin öcyicnə kaşıpi bistieynaq,
Həndəxun çııııkıtın zapi kalboğon.

Boy ecxtı şakckcoğoy, ayizmuğoy boş,
Dövçı kala sa şöre bakey.
Tie alloy buruxmux dumani, çənə –
Qəbələ çııııkxoy, vardırxoy boşey,
Buruğoy, xcavçıni xora ecstınen,
Sa kcənədlə kcüşey, buney Qəbələ.
Girbeney sa gala hema obına,
Kala sa mahallı çıney Qəbələ.

Sa tıoçğ Küre oxcey sa tögğ Alazan,
Xəzərəl qopqareyrey becğ çieğalastıa.
Alaxun bacane Qıfçaze çırpey,
Şotiay çai tiapiesay har sa muzastıa.

BAVOQCOY AĞYITMUX

Sa dji k l ulal Vağtağne.
Amdari toy – şaqğat l ı l ine.
Safsa amdar koğfe boşal qoroxe.
Soqco arux bakat l an, t l e soqco xene bako.
Ş l um tast l unent l un ş l umla baksa.
Sa k l it l im ağş viç l ağıtağxun toyexe.
Kalat l in çıpit l u miç likl t l in qirebo
J l oqcula ağşba, icj l ecna k l ağç l p l a.
Ağşçinen amdara çcomacyicnebo.
Kconşin k l oyaxun qğari xup l en tapan tene boşo.
Xena djiyağrt l unbo, uğk l ağ tet l un djiyağrbo.
Soqco arux bakatlan, t l e soqco xene bako.
Çur çaxetçekcan, lağjağ bacqacneqco.
Qğar xodin xazal izi tumele bist l a.
Taynut l xoden xoji tene sako.
Busa xacyen tene bacpk l o.
K l uğç l ağn bacpk l a xacne bako.
Finoqcoyaxun xozamand tene bako.
Buruqco laqcat l an xcaybaki çıysunal eyex bada.
Ağyten tapan tene boşo.
Talaş l uş l axune, t l uma ecş l axun.
Oexaclbala xcoş xcaybakat l an toy tada!
Ağş tağrs eqcat l an, xaşilenal uluqco xoxebo.
Tapan boneşo, pul boteneşo.
Acxiel baka - muç'a baka!

UDİN DİLİNDƏ NAĞILLAR VƏ ƏFSANƏLƏR

ARUQCOY BEL AĞCI

Sa işkari ayizexun acxiel xuri erekluqcebuy. Payizin qcinurxoy sunt I ust I a t I iya tarapsane taçey. Becnecqci erekluqca kala sa eqcelin suğruğnebu. Çobana k I alepi izi t I ocqcoel. Pine:

- Metağr ağş tene bako, suğruğnağ usunba ç I evk I a! Eqcelxo saal me pervare makcat I un ak I eçi! İnbaki!

Oşin qci taçi becnecqci suğruğ p I urum erekluqçane. P I urumal çobana izi ağıyitağ pine. Şot I in ağıyite tadi ki, ene suğruğnağ erekluqca ak I alatenu. Bezi ağıyt ağıyte.

Sa qğema qci oşa işkaren suğruğnağ p I urun erekluqçin boşe ak I i. Sal çobani pervare tene taçi. Bexe baft I i ki, djoğy sa yakc fikirbsune lazum. Tene, çobanen topoqço lağjağ lavk I ala ç I urevk I ale. Xcaybaki qğare k I oya. Xeylağk fikirebi. Biyağsin k I oyaxun ç I ere. İcş I a dost I urxo qirbi pine:

- Me uğşe bezi çoğlnağ erekluqca taqcalyan. Sa çobanen suğruğnağ t I iyane efsa. Qğart I in sa qaval ecxt I anan. Amdarxo bask I it I uxun oşa yakca baft I alyan. Vacn erekluqci oş I el çurpanan. Zu taçi çobana bacqcachalzu. Şot I o çcaxk I alzu exlağtağ. Baneko, t I uğt I ağıyal farpest I alzu. Bezi sağsağ ibakala k I inağ arxa ç I ovakanan. Suğruğ bask I i bakale. Qğart I in sa eqcel qavala basak I i aranexun ç I ekinan. Makcicbanan, suğruğnağ xac tenebu.

Dost I urux irağzit I un baki. Djamaqğat I bask I it I uxun oşa ayizexun ç I ert I un. Erekluqca p I ap I at I an dost I urux çurt I unpi. İşkcar tanetçi suğruğnağxun samal t I aqcay ak I eqcala aruqcoç. Çoban aruqcoy best I a arçeney. İşkcara ak I i samal içü açcesebi. Şor becnecqci j I amdi duğvağzağrbale. Ama işkaren burexci muç ' a muz çipsa:

- Ay viçi, zu dava sakseynak I tez qğare. Qğik I ağ bakene, ç

I ovakene. Erekluqca ukest I enu dirist I baka. Bezi ağıytmuqço bağrağn ten tade, p I urun dirist I baka. Vaxun sa çuresunzaxbu. Next I un şaqğat I t I uğt I ağıyen fare, serine?

Çobanen, bulane qaldi:

- Serine, qcinurxo faremuz bel duqca

- Ay dirist I baka. Beşi ayize t I uğt I ağı fark I al tenebu. Zu t I uğt I ağıy faren sa kağrağm boşamun ağçipsunez çuresa. Çuruzsa qğun sa ağçin qğava fark I avax, zual ağçik I azax, baneko?

Çoban exlağti metağr muç ' a qğakcesuna mucxcecı. Kavayi okcaxun t I uğt I ağıyağ ç I evek I i. Burexci farpsa. İşkcarenal acmurxo xcaypi burexci ağçipsa. Aruqcoy best I a ağçik I a dost I urxo ost I aqcaraxun me ağıytmuqçone ibakest I ay:

- Ay dirist I bakanan! Ay djan, ay djan!

Şot I ay sağsağ ibakala k I inağ dost I urxon burt I unxci içoqcoy ağşlağ. Qğart I in kiye koft I ala eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axat I unpi, usun aranexun ç I ert I un.

Çobanen xeylağk farepi, işkcarenal «Ay djan» uk I a ağçinepi. Saal kula alabi çurepi, çobana pine:

- Viçi, bağse, fara bot I es banko. Qele dirist I baka. Vaxun irağziz baki. Dirist I oqcon!

Oşaal kul-kiye bikci çobanaxun djoğye baki. Taqcat I anal bask I i eqcelxoxun sunt I u qavala basak I i axanepi. İçu p I ap I esebi dost I urxo. Sa qala qğart I un ayize. P I ap I ala k I inağ eqcelxo ş I ampi djoğy-djoğyt I unbi.

Ağyç I indağri çobanen suğruğnağ bockcacık I at I an ucxe eqcel kame ç I eri. Şor becnecqci ulurxont I un zapi taşere. T I e qcinaxunal suğruğnağ erekluqca bast I unaxun kule qğakci.

KALNAKCA ÇIUKIUDI

Sa karnu çuqcoy boyaxun qele miçlik sa nağvağnebuy. Tilin kağşinağxun malmul kalane bakoy. Şotlay çli Çlkludiney. Çlkludi qğar qci ağıyluqço qağrbaki ağçinağne taysay. Şotloqcon ağçitlunney. İçal samal acxiel arçi tamaşane besay.

Sa qei plurimal Çlkludi ağçinane tatçey. Samal ağyluqçoy ağçinağ tamaşanebi. Oşaal şotloqcon pitlun:

- Çlağlağye tağrağnqi qirbsa taqçalyan.

Me ağyitmoqco ibakatlan Çlkludi mucxcebaki. Şotlin qğağlğa sal çlağlağy tene akley. Tağrağnqinağ qğetağr qirbsuna tene avay. Şotlaynaklal ağyluqco pine:

- Zaal taşanan! Çlağlağy aksunez çuresa. Qğamal tağrağnqi qirbsun zombakalzu.

Ağylux irağzi tetlun baki. Pitlun:

- Qğun qele mişfiklını, taşes teyan bako. Yakca bakala oxçaxun va şin çlevklale? Oxce xenen va taşayın, çlağlağyee aççayivax, kalnay djoqçaba şin tadale?

Çlkludinen usum içü plaplesebi kalna. — Kalna, pine, aylux çlağlağyettlun taysa. Za taştun tetlun çuresa. Klalna, şotloqco upa, za barti makcatlun taçı.

Kalnan ağyluqco klalpi pine:

- Ağylux, Çlkludina barti matakıtan. Vacxun taşanan. Ama oxca baysa mabartanan. Axapi çlevklanan. Zual buyklal buyklalzu. Xçaybakatlan ekinan, vacx platlar tadalzu.

Ağylux kalnay ağyitağxun tetlun çleri. Çlkludinaxun sa qala baştundi yakca. Şotlo axapi oxçaxun çlevtlunki. Taçı platlunpli çlağlağye. Burtlunxci tağrağnqi qirbsa. Qirbaltlu baqç-baqç qcaçettunpi. Çlkludi samal ağyluqçoy pervare taragnepi. Oşaal xurimuri çlikurxo qirbi içeynakl sa şlalakle duğzbi.

Berezağre ieşla ağyluqcon baqçurxo ecştundi. Kloya taysuntlun çureçı. Çlkludi izi şlalakli loxol artçeney. Şotlo pitlun:

- Qğayza, vi şlalakla axapa, kloyayan taysa.

Çlkludi izi qanuxun tene qalpi. Ağyluqco pine:

- Zu turin taqçala tezu. Kalnan vacx pine. Çlkludina axapanan. İsağ zaal, bezi tağrağnqin baqçaal axapanan, taqçen kloya.

Ağyluqcon qğekcara pitlun. Çlkludina yakcal eçes tetlun baki. Çlkludinaal, şotlay şlalaklaal axattunpi. Baştundi yakca. Qğari platlunpli oxce çlotla. Oxce xe qelebakeney. Ağyluqcon Çlkludina okca içivki pitlun:

- Qğun sa qğoor miya çurpa! Yan beşi şlalaklxo tle ççoyel

çlovakeştlen. Xçaybaki eqçen, vaal axapi çlevken.

Çlkludinen turmuqco suna tlapkla pine:

- Zu tağk miya çurklala tezu. Çurnansa za barti taqçanan? Zaal, bezi şlalaklaal axapanan, sa qala çleqçen tle ççoye.

Ağyluqcon Çlkludina axattunpi. Tağrağnqin baqçce loxol artçevtlunki. Şotloxun sa qala batluntçı xena. Oxce bicyex plaplatlan. Çlkludin pulmuqco xenen taneşeri. Furtı I etçı bineti bujlıpi taqçala oxce boş.

Ağylux baştundi suna. Burtlunxci klalpsa, ala-okca tlista. Bacqçağbes tetlun baki. Sa xeylağk oxce çlotlını artluntçı. Çlkludinaxun xavar tene çleri. Umuda botluntli. Şlalaklxo axattunpi. Qğari çlertlun ayize. Usum içoqco plaplestunbi kalna:

- Ay kalna, pitlun, Çlkludina oxce xenen taşerene. Qğekcara xacvetçeyan, teyan bacqçağbe.

Kalnan pine:

- Efi uğklağ xacxac mapanan. Çlkludina xenen qele acxici tene taşeri bako. Za buyklaleynakl xe lazume. Qğağysağ tazsa. Oxçnuxun sa qamat xe eçalzu. Şotloal xacvetçı bacqçağzbo.

Kalnan qamata eççedi. Usun kloyaxun çlere. Oxce çlotla planepli. Burexci "Çlkludi qğuy!" ukla izi nağvağ xacvesa. Klalpsun alane taçı, okçane xçaybaki. Sağs tene çleri. Xene tle soqco tağrağlağal çlere. Nağvağ bacqçağbes tene baki. Şotlinal umuda boneti. Qamata xenen buybi kloyane xçaybaki.

Xena banepi buyklala. Artçı burexci buypsa. Mono qğikağ? Kalnan buypsunen buyklali boşlan sağse çleysay: Becçl buyklatlan "Vay bezi bul!", xçoş buyklatlan "Vay bezi baç?an!" Ayitmuxe ucmucqo lafstlay. Buypsuna efatlan sağs botle baksay. Kalnan me sağsağxun qğikal bex tene baştli. Şor becneqci izi ucmucqcone sağsbesa.

Buyklala buypi çareki. Selakla şadebi. Buyklala amıçlinebi kala sa levetlin boş. Kula faclidi burexci nakce ççoe bakala çlayınağ qirbesa. Saal kiye sa kuğndağne qğari. Şotlo nakce boşlan çlevklatlan sağse çleri:

- Vay, qğe bayıncuna! Qğik I al akles tene baks.

Kalna qğakçeyi manedi:

- Ay aman, mono qge sağsağ izbaksa?

Kuğndin boşlan plurum sağse çleri:

- Kalna, zuzu! Usumba, bezi ççoya-xojina ouçkla, tağmizba.

Kalnan kuğndinağ kuğvağ xenen ouçleki, tağmizebi. Serinağxunal, Çlukludiney. Belxun oşlel çlağyinağ bağçluğretu kuğndin boş arçeney. Şotlo arçesedi taxtle loxol.

Çlukludinen taxtle loxol zixc-zixc tluflunney. Samal qametçitluxun oşa kalnan xavare qğakci:

- Çlukludi, saal tağrağnç qirbseynakl çlağlağye tanqco?

Çlukludinen bulane jlickpli:

- Kalna, zu saal çlağlağye taqçala tezu.

Ağylux qiretçi qğartlun. Çlukludina akli mucxetlunbaki.

Kalnan şotloqco platlare tadi. Platlara kağyi çartluntçi.

Kalnay Çlukludi metağr Çlukludiney.

PAÇÇAQCKCA NAXIRÇI

Bakene, tene bake, sa paççaqc. Şotlayal buney sa bilidji. Paççaqcen tle bilidjina pine:

- Qğun sa becçca duğnyağne qge xavarebu.

Bilidjinen pine paççaqca:

- Tle acxiçl oğkinağ bakala sa naxırçin qçaren vi paççaqçluqca extlale. Paççaqc şiple baki. Sa xaş oşa djoğy sa bilidjine eçeri. Şotlinal sıflin bilidjin ağıymocqone pi.

Paççaqc ecka latçi yakeane baflı naxırçi bakala sağqğağre. Biyağsinğ çiraqcxo bağçluğkeqçatlan planepfi. Yakca çurepi. Izi becşitlan çlovakala naxırçina anekli. Şotlin naxırçina pine. «Za me biyağsin kconağeba».

Oşa paççaqc taneçi duğz naxırçin klöya. Şotlo qele qğoğmağttlunbi. Paççaqcen nexce:

- Sa qçar ağyel bacqçacbanan, beşi oğkinağ yakcabalzu.

Naxırçinen pine:

- Bezi qçara yakcabes banko.

Paççaqcen sa kaqcıze çampi, taneçi naxırçin qçara. Paççaqcen kaqcızı boş çampeney: «Me qçar qğari plaplala k l inağ izi ozana botlanan». Qçaren kaqcıza ecxtli yakeane baflı paççaqci sağqğağre. Tanetçi duğz paççaqci baxçina. Baxçin boşal sa qğovuzebuy. Qçar tatçi tle qğovuzi bestla bask l i neplaxetçi.

Samal oşa paççaqci xuğyağrağl qğare qğovuzin bel. Şot l izi ççoo ou l k l alaney. Becneqci tle qğovuzin bestla sa qçare baske. İçal tlema yaraşuqçlune, becçca nexce qğun maçleki, zu çleqaz. Şotlo samalal iççlane baki. Becneqci şotlay papakcin boş sa kaqcızebu. Kaqcıza çineçeri papakcin boşlan. Şotlo klalepi, kaqcızı boş çamey: «Me qçar qğari plaplala k l inağ izi ozana botlanan». Xuğyağren fikirebi. Kağçıza taşeri aruqçoy boş basak l i boklosebi. Djoğy sa kaqcıze çampi. Kaqcızin boş çamepi: «Me qçar qğari plaplala k l inağ bezi xuğyağrağ kotoxun kağbinbanan». Kaqcıza lanexi qçare papakcin boş. Paççaqci amdarxon qçara atlunkfi. Tatluşeri saraya. Kaqcıza klaltlunpi. Izi boş çameçi k l inağ bitlun.

Sa-plac qinağxun oşa paççaqc içal qğari çlere. Becneqci iz xuğyağra tle qçaraxun kağbintlun botle. Paççaqci ağıduqçon qelene bikeci. Anekli tağ çara tenebu. Xuğyağrağ tle qçare bel qçaççpletlun. Izi tadjı ecxtli lanexi naxırçin qçare bel. Şono baneki paççaqc. Oşa şotlaykca izi xuğyağri laşlkloyane çlovakestli. Naxırçin qçar baneki paççaqc, paççaqci xuğyağral şotlay çuqğux. Şorox içay muradakçatlun plapfi, yanal beşi murada.

KULBAKİAXUN KCİZİL

(legenda)

Kağsıbluqca baft l i sa ayizlunen pağrağkağl efsune çuresay. Tatçi mexca eneçeri. Ama şot l o qğetağr becçesuna tene away. Ayizlun qele paxıl kconşinebuy. Qğar usen pağrağkağl becçic kulbak l e toyst l ay. Ayizlunen t l e paxıl kconşinaxun xavare qğakci:

- Ay kconşi, pağrağkağl becqcsunez çuresa. Mexca eçerezu. Şot I oqco qğik I ağ ukest I az.

Paxıl kconşinen mexcurxoy k I aq I esunane çuresay. Şot I aynak I al ayizluna metağre djoqcab tadi:

- Taki, meç I qğacvkca. Eça, xuri k I aq I p I a. Çipa mexcurxoy loxol, kağyekcat I un.

Ayizlunen şot I ay pit I u bine. Taçı meç I a qğacveckci. Eçeri xuri k I aq I epi. Çinepi mexcurxoy loxol. Ama paxıl kconşinen çureqçala k I inağ tene baki. Mexcurux meç I a kağyi tet I un k I aq I eçı. Burt I unxci qcinaxun qcina kalabaksa. İzi vaxt I eqcat I an art I unçı, qğayt I unzeri. Burt I unxci samalal qele meç I ukxa. Sa qci ayizlunen meç I a çik I at I an kcari k I ovalxoy kcate sa qğema kulbak I e ak I eçı. Tene avabaki qğik I ağ bane. P I urum taneçı paxıl kconşin k I oya. Şot I o k I alpi pine:

- Ay kconşi, pağrağkağlxon burxcet I un kulbak I serbsa. İsağ qğik I ağ bsune lazum?

Kconşinen şot I o metağr sa yakce ak I est I i:

- Taki, sa ş I alak I macien çatı k I aq I p I a. Eça, pağrağkağlxoy loxol laxa. Çatırxoy loxol kulbak I kcat I un serbi.

Ayizlu taneçı buruqco. Çatıa k I aq I epi. Ş I alak I en zapi eneçeri. Djoğy-djoğybi çinepi zole loxol.

Pağrağkağlxon macien çatırxoy boş nuak I eçı kulbak I t I un serbi. Qğar sa çatı belxun oş I el bicqçqcaçc kulbak I en buyebaki.

Ayizlunen teneavay qğik I ağbaney. İçu p I urum p I ap I esebi paxıl kconşina:

- Ay kconşi - pine, - pağrağkağlxon kulbak I serbi çark I et I un. Çatırxox belxun oş I el kulbak I e. P I oy isağ qğik I ağ baz?

Paxıl kconşinen ağdjuqcoxun uluxxo k I aramk I a djoqcab e tadi:

- Taki, uş I k I aq I p I a. Mağqğaglıne kala sa arux kcocept I a. Kulbak I la çatırxox soqco-soqco ç I evk I a t I e aruqco bapa, bok I osb I a.

Ayizlu me sağfağral kconşin ağıyitağxun tene ç I eri. Taçı uş I e k I aq I p I i. Mağqğaglıne kala sa aruxe kcocept I i. Kulbak I en buy

çatırxox soqco-soqco t I e aruqco bapı bok I osebi.

Ağyç I indağri savayna ayizlu arux bok I i qala eqcat I an, pulmoqcon ak I alt I u vecbakes tene baki: bok I i kulbak I xoy qğar soqco tarapı bakeney sa kcızıl. Aruqcoy qa buloş I kcıziley.

Serit I un piyo, buxadj I ux amdara koğmağy bakat I an sal sunt I in, lap paxıl kconşinenal şot I o kulamıç I i bartes tene bako. İzi becqcic pağrağkağlen serbala kulbak I armuş I umi qala tarapı lap kcızılal baneko.

BATKIİ KIOJURXOY

(legenda)

Buney, tenebuy, ayizin çilin şakckcina p I ac k I ojebuy.

Boxoy usenxoney ortaqt I uniy. Sa qala bit I i, sa qala ext I unbsay.

Sa usena exnaxaş burxcet I an ortaqxoy sunt I ay qcare baki. Şot I ay kcırx ç I erinut I t I e ortaqçial sa xuğyağre nanaxun baki. Amdarxon ortaqxox pul xaşluqt I un tadi. Muxcluqc muxcluqcane qağrbaki.

Ağyluqcoy kcırx ç I erit I uxun samal oşa qcare bavan izi ortaqa pine:

- Buxadj I uqcon za sa qcar, vaal sa qcare tade. Şot I oqcoy kağbin qoğynule bot I bake. Dirist I uqe bakayın, vi xuğyağrağ bezi qcareynak I eçalzu.

Xuğyağri bavan - buxadj I uqconkcan ibaki - pine - kalabakekcat I un, xuğyağr bakekcan vi bin, qcaral bakekcan bezi yezna.

T I e qcinaxun ortaqxox burt I unxci sun-suna «kcuda» k I alpsa. P I ac k I ojin kcate muç'a kcoqğumluqce burxci.

Ağyluqcon qçiba-qci boyt I un ecxt I i. Turint I un taçı. Ağyit pesunt I un zombaki. Nana-bavoqcon saal pulmuqco xcaypi bect I unqci xuğyağr işkçara taqçala, qcaral laş I k I oybalane. Loroçin belxun sunay niçş I anlu baksunaal avat I uniy. Xuğyağri k I oya qçara «beşi yezna», qcare k I oya «beşi bin» t I un k I aley. İçal sa

maralane zerst I ay. Becqca nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu, xaşa nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu. Ayizin djağyilxo şot I o ak I at I an xe-xet I un baksay. De eki, sa ağıyt pes, xozamand yakcibes tet I un baksay. Avat I uniy. lorotı boş nicş I an tadetene. Sal şuk I k I alen nicş I anlu xuğyağri ı I iya zapes tene bako.

Next I un vi ıampit I u laxa yannul, becqca sa fağlağyen qğik I ağ ıamk I ale. Qğun maupa, şeytan tene bask I e, bayinkcun qala ç I ap I bakene. Me p I ac djağyili baxt I avarluqca ıarpseyrak I yakce xcacvecsa.

Sa qci pit I un qcare k I oya sa falçi karnune qğare. Moma xebi bapene xenen buy djame boş. Fale xcaype. Oşaal nana-bava pene ki, t I e lorotın best I a nicş I an tadetı xuğyağr kağsib k I oyaxune. Vacynak I şaqğat I qcinurux aqcuzbakala tene. Şot I oxun kul qğakcanan. Efi qcareynak ayizi zağrlağ-zorla amdarxoxun sunt I ay xuğyağrağ eçanan, izi xojina karxanan.

Nana-bava falçin ağıyitağxun ç I eyes tet I un baki. Burt I unxci qcareynak I djoğy sa xuğyağr xcacvecsa. Şot I in ocneç-zizine saki. Pine bezi çureqçala zaxun djoğy mabanan. Nana-bava içoqçoy ağıyitin loxol çurt I unpi.

Qğik I ağ pese bakoy. Doğoğr djoğy doğoğrey. Nana-bava djağduqağri, falçin ağıyitağxun, ağıluxal nana-bavay ağıyitağxun ç I eyes tet I un baksay. Falçi qğarit I uxun sa qğema şamat I ç I ovaki qcareynak I sa doğylağtlun xuğyağrağ nicş I ant I un tadi.

Me xavar ç I eqçala k I inağ xuğyağri k I ojin qcinunux yasane tarapi. Zarafat tene, kca usena içş I aney sun-suna "kcuda" pit I un çalxsay. Taıı-eyşune baksay. Ayizluqçon nicş I an lorotı best I a bot I baki p I ac djağyili laş I k I oyin yakcat I un becquesay. İsağlağ metağr nuak I etı sa xavart I un ibaki.

Ağıyiti serit I u uk I ayiyan, kala kcaç faqır xuğyağrağne lafi I ey. Pis xavara ibaki bafedi ocneçni dağrqağnağ. Kulmux ağışlağxun, turmux yakc taysunaxun zap I etı. Uksunaxun, ucqesunaxunal kule qğakci. Usunluqçon kcolay nubaka sa azare bacqçacbi. Bineti lağyifin okca.

Exlağtağxun sa usene ç I ovaki bakoy. Payizi qcinurxoxun sunt

I ust I a qcare k I oya laş I k I oye burxcetı faresa. Zurnin, kos-naqcarin sağs şuğne bicqcacl ı I iri tene bot I baki. Ağıç I in dağri bint I un eçeri. Oşin qci biyağsinal udiqçoy ağdağten şot I o bağyağ tapşurbalat I uniy...

Qcare k I oya bağyağ bine otaqca taşt I uni exlağt taqcat I an t I e baxt I nut I xuğyağri k I oj djoğy sa qğalnuney. Faqır xuğyağri sa nağfağsey, taıı enesay. Nana-baval şot I ay bere best I a pulmuqçoxun neqç ıık I a çurpet I uniy.

Saal xuğyağr berane t I ayaqç baki. İçu cexecdi ala. Çcoya alaartıı I uçe taradi. Acxiçlaxun ibakes nubakala sa sağsen me ağıyitmuqçone pi:

- Buxadj I ux, va kcurban bakaz! Bezi qçe qcina baksun va ayane. Elmuqço qğakca, za me zinzilinağxun çark I est I a. Ama bezi quğnağxağ baıı, za me dağrdağ badit I oqçaal djazanut I mabarta. Şorba, beşi me p I ac k I oşinal qala orayinkcan ç I eri.

Me ağıyitmuqço pi bula saneki bere loxol.

Şaqğat I t I un pe, uğk I aı I ar, taxsır nubakala amdarxoy çuresun usune bel p I ap I sa. T I e qçial qğaketağre baki. Xuğyağren ağıytağ çark I sunkca t I e p I ac k I oj içoqçoy qanuxun j I ick I esun şane baki. P I urannayal okçaxun oçcal xcicnebaki. İzi qala kala sa bayinkcune ağmağlağ qğari. T I e bayinkcunen pula kciç I p I i xcayke I amun p I ac k I ojaal zapi taneşeri bulokca.

Oşin qci savayna eqçala amdarxon k I ojuxoy qğar sunt I ay qala xe qğağlağ nuatı aretı sa orayint I un ak I i. K I ojuxoxun, şot I oqçoy boş bakala amdarxoxun sa nicş I ana tet I un bacqçacbi.

Bavoqçoy exlağten ayize Tambatan k I inağ çalxeqçala p I ac orayin metağre ağmağlağ qğare. Şot I oqçoy xeal next I un izi çuresuna nup I ap I i t I e baxt I nut I xuğyağri pulmuqçoxun barala neqçe.

DADALI EL

(legenda)

Duğynağne zuzu-buzu uklala sa tavadebu y . Şotay ıli Teymurey. Oğmuğrağ davoqcoy boşe çlovakestley. Salsa kağrağnağl tene çcaxetıey. Qğema oğlkin tavadxoy klacklağpılağ oçcalane duqcey. Şağqğağrmux bikci , ayizmuxe ıarpest l ey. Şot l ay ardovula zerdala ağskağrxo buruxmuqcoxun, xcavunxoxun sa muğfuğrqağ k l inağt l un ç l ovaksay.

Qcinurxoy sunt l ust l a Teymuri kcoşun Ke ağbağlin pervareal qğari ç l ere. Şağqğağrağ qele zinzilinen kiyet l un badi. Usunluqcen şot l ay afata bakala ayizmuqcoal bit l unkcı.

Teymuri kiye koft l i ayizmuqcoxun soqcoal Nicj l ey. Şot l o bikeseynak l ost l aqcar davane taçı. Ayizluqcoxun sa pay tle davina k l aı l eçı. Qele pa ya l ıaretı ayizi afata bakala ç l ağlağ y muqco , buruxmuqco. Sa paol maçcuk l al t l it l es-tene baki. Tuğrqağnağ taqcala yakce loxol bakala alloy qe c ş l luqca ç l ap l t l un baki.

Qe c ş l luqca sa qğema baçe amdare bakoy. Şot l oqcoy boş çupux ağıyluxal qeleney. Qearqcayinxon içoqcoy davin sursatxoal ext l et l uniy. Qcenaxun şuk l al izi qanuxun tene qaley. Axş l uma, exlağtağ bot l unst l ay. Qeş l luqca amdar baksına avabakest l un tet l un çuresay. Qğikağ ağş bune bayinke baki l uxun oşat l un bikesay. Çupxon aruxbi y oxat l un bast l ay, xorıyt l un boxsay , çağit l un j l alst l ay. Bi ya ğsin ş l uma kağyit l uxun oşa işkarxo ç l ağp l kin yakcurxon k l o j urxot l un taraney. Kiye koft l ala xarinaxun, birin d zaxun et l un şt l ay. Kiye koft l ala arak l a, mozinaal tet l un tağrbsay. Bikci ş l amt l unney. Yekca axapi et l un ş t l ay ç l ap l baki amdarxoynak l .

Sa uğşe ayize taçı l o qcon qavali boş sa qğema k l ok l ou l t l un eçeri. Şot l oqcoy boş sa dadalal buney. Ş l umak l xo p l ap l ala k l inağ ş l ampi ap l est l unbi. Dadala et l unfi oşin şuğneynak l . Şina uk l oy t l e dadalen qe c ş l luqca bakala amdarxoy bel kala sa ağş eçale. Qğikağ besa bakoy. K l odoqco qğikağ ıametıene , şonoal bakalaney.

Dadal eçerit l ay ağıç l ind ağ ri berezağrexun samal ç l ovakine bakoy. Teymuri kcoşun yakcen ç l ovaneksay. Be c ş l al Teymur içey , saal izi içş l a amdarxo. Şorox qğari qe c ş l luqci tuğsağ p l at l un p l i. Saal t l e tağrağfağxun dadali ele sağse ç l eri. Sağs ç l eqcala k l inağ Teymuren kula exedi ala:

- Çurpanan!

Kcoşun çurepi. Dadalen qe c ş l luqca saal elepi. Teymuren pine:

- Amdarnut l qala dadalen tene elk l o. Usun bakanan qe c ş l luqca baçı-ç l eqcala irağmoqco bikcanan.

Ağskağrxo sa pul kciç l p l i x c ayk l amun e c kurxoxun, qğaraboqcoxun ıirt l un. Qe c ş l luqca bip l t l oçcağxun bat l undi qğalkcina. Samal ç l ovaki docpqğadocp burexci. Qğaray-ı l irt l bi ya ğsal ı l iri tene bot l baki. Qe c ş l luqca bakala qearqcayinxon bi ya lo , yara qğakcala qelene baki. Ama çupxo , ağ y luqco xata la f st l a tet l un barti.

T l e qci Teymuri ağskağrxoxunal bi ya lo , yara qğakciyo mal teney. Tavaden içinal turelxun biçqğic yarane qğakci. Bayinke bitat l an Teymuri amdarxo p l ıriqco, yaraluqco, şot l oqcoxun sa qala yaralu tavadaal ecxt l i zap l eçı tat l un ı i.

Teymura usunluqcen k l olayt l unbi. Ama turexun mayif manedi. Duğynağn e Topal Teymur ı l iyene çalxetı.

Qe c ş l luqci amdarxon içoqcoy p l ıriqco qirt l unbi. Uğşe ocneç zizit l un saki. Oşin şuğ tat l unşeri kala yakce t l oçqcoğl bakala xodluqca. Qğart l aynak l sa qağrağmzağ kaş l p l i oçcalaxt l unbi. T l e xodluqç tarapi baneki dadalen k l aı l p l est l i amdarxoy odjaqc.

Me axvalataxun oşa ayizluqcon burt l unxci qğar usen t l e odjaqca kcurban ş l ampsa , ş l am bağç l uğkst l a. Amdarxo k l aı l p l est l i t l e nağkağş dadalaal eyex badi duğvağzağrt l unbsay.

Next l un ayizin bicyecxun Kala Puğruğzağç taqcala yakce loxol bakala To yuk l k l i ran ı l ıla odjaqc metağr e ağmağlağ qğare.

AÇCI AĞYEL

(legenda)

Bakene, tene bake, sa ayize Qğağvzağrxo ı I ı la sa azuk I e bake. T I e azuk I i tum me ayizexun teney. Qelet I in tene avay mayint I un. Avabakalt I o qcon next I uniy şot I oqcoy tum qele ağxiqlacxune. Mani qanuxun baksuna pes tet I un baksay. Exlağtxoxun ak I esay vucqe burux, vucqe oxç I ovakit I un qğari me ayize ç I ere. Samal ç I ovaki şot I oqcoy acmxun metağr sa exlağtağl ç I ereney. Next I uniy Qğağvzağrxoy ulu kalboox amdar uk I alt I un bake, k I ağsağ bot I alxo kinağt I un çalxeçe. Ş orox içanal amdar ukalt I un.

Ayizluqcoy sa pay me exlağtağ vecney. Next I uniy ağfçinağxun ağyit tene ç I eqco. Şot I oqcoxun ağxcil tarapsune lazum. T I e soqco payen nexey ağçine, işkarxoy loxol ç I ovt I un ç I evke. Şot I oqcoxun artı-qğayst I une lazum.

Şağğat I t I un pe, amdari loxol pis ı I i ç I eqcamun izi pulmux çeçqayın şağğat I e. Pis ı I i ç I eysunen Qğağvzağrxo djamaqğataxun acxi c lebi. Sa qğema usen sal sunt I ay şot I oqcoxun taysun-eysun tene baki. Şot I oqco xuğ ya ğr tet I un fast I ay. Şot I oqcoy xuğ ya ğrağ tet I un ta ş t I ay. Qğ ağvzağrxo içan içoğqcoynak I kart I unxsay.

Usenxo qğari ç I ovaneki. Qğağvzağrxoy amdaruk I al baksuni exlağt burexci bisibaksa. Ayizluyox burt I unxci şot I oqcoxun artı-qğayst I a. Sa qğema usen oşaal burt I unxci kcoqğum baksa. Ama şot I oqcoy loxol ç I eri ağyit qelet I ay eyexey. Ağyit bitat I an next I uniy amdar uk I alxot I un. Şot I oqcoxun şuk I ala xeyir tene laft I o.

Ağş metağr e qğari. Qğağvzağrxon içoqcoy qçarmuqcoxun sunt I aynak I ç I urk I ali şağkckcinaxun xuğ yağ rt I un eçeri. İnsafen uk I ay iya n, şağğat I al kcoqğumluqçt I un bsay. Muç'a next I uniy, muç'a it I unbaksay. Mot I o ak I i next I uniy amdar uksuni a cmxun ç I eri ayitmux serinağxunal ağfçine, çove. Okca exlağteqcala ağş nubakiyiniy, t I e azuk I i loxol ç I eri ı I i banekoy tamam eyexun ç I eqcaney.

Useni qirvağlağ qcinurxoxun soqconey. Qğağvzağrxon eçeri bine miç I ik I viçi dağdağy k I o ya kconaqce qğari. Nanan-bavan şot I o ya kcabat I an pet I uniy bi ya ğsağl ı I iri xunçey k I o ya baka, bi yağ sin k I o ya eki.

Xunçey k I o ya ağylağ şağğat I oğoğrmağtt I unbi. Şot I aynak I xup I t I un boxi, k I ok I oç I t I un ş I ampi. Bot I unxi, ı I vt I un k I i. Ukest I undi, ucqcest I undi.

Bi ya ğ baneki. Bayinke bineti. Ağylin nana-bavan ya ket I un beqcesay. Şono k I o ya tene qğari. K I ojin amdarxo ç I oğş ç I eri, k I o ya t I un batı. Sa uğn tene baki, qğa ya ket I un becçei, tene qğari ç I eri. Bask I almuqcol ı I iri sa tağqğagren portt I unbi. Şuğne biyçqcağst I a bavan sa puğsuğse bağç I uğkt I i. Tanetçi kcudoqcoy k I o ya . Basket I uniy. K I alpi muqçurebi. Axvalata exlağtebi. J I ec ecxt I i j I eet I un bosı:

- Ay kcuada, mono qğe ağyitağ i ya nbaksa? Ağyel qğorabako? Becç batk I amun mi ya ne bake. Pi ya n vi xunçey k I o j e. Çurunsamanda. Pine k I o ya pet I un bi ya ğsin eki. Mandes tez bako. Pi ya n koğrpa ğ tene. Ya kca çalexsa. Taysun çuresa, tatçekcan. Şonoal dirist I oqcon mandanan pi ç I ere mağqğaglnexun. Baç'anaxun xavar te ya xbu. Baneko, t I e soqco kcoqğumxoxun sunt I ay k I o ya ne.

Kcudoqcoy me ağyitmuqco ibakat I an bavay bel u nk I o sa levet I j I alk I a xet I un ı I pi. Tummuqcoy okcaxun oçal posp I i tanetçi. İçu tamam açcesebi. Puğsuğsağ ecxt I i mağqğaglnexun ç I ere. Yakce loxol bakala kcandaqexo, xenurxo, orayinxo, çeyilxo pule çurevki. Qğik I al tene ak I i. Uğk I en p I i ocnek I a qğari p I anepi k I o ya . Bask I i tet I uniy. Axvalata exlağtebi. Xurikala baft I undi suna. Sağsağ kconşiyoxal ecxt I untı. Sa qğema tana ya kcat I unbi t I e soqco kcoqğumxoy k I ojurxo. Mandit I oqconal kağy bakamun ağyelt I un xacvetçi. Bacç ac besal tet I un baki.

Ağyç I indağri ayizin çamaqğat bafedi suna. Me xena zu becçcaz, t I e kura qğun, me ç I ağlağ ya ğ zu tarak I az, t I e sunt I ual qğun uk I a burt I unxci xcacvesa. Ayizaal, şot I ay afataal buloş I sunat I un badi. "Ağylağ ak I ezu" u k I al tene baki. Şot I oxun sa iriz, ni c ş I anal tene bacçcacyetçi. Unk I o sal baki teney.

Bakayinal uğşenin bayinkcuna ardivulene taşerey.

Xib qci, xib şuğ dirist I ayizen ağyele xacveüj. Sal sunt I in sa çimir nep I tene ak I i. Nanan popurxone çcupi, bavan ax - vayebi. Viçi-xunçimuqcoy ocneç n i sağs sa qğoor tene bot I baki. Xib qçinağxun oşa amdarxo umuda bot I i zap I t I unı k I ojurxo.

Ağyel a ş I t I uni şamat I tamam bakala qci şot I ay ı I i ya I ya se sulfat I un xcaypi. Çamaqğata ş I umt I un tadi. Qğağvzağrxoal qiretji qğaret I uniy. Usun-usunal next I uniy:

- Beşi ozankcan xoxbaki. Ağyelağ qğet I aynak I y an tağrbi? Mono qğe aruxa, beşi bel baređi?

Ağylin nana-bavanal şot I oqco uğkt I un tast I ay:

- Ay kcudoox, efi taxsır tenebu. Buxadjuqcoy çame. Fağlağyen badi aruqcoşun t I it I es tene bako.

Ya se merağkağy çareqcat I an Qğağvzağrxoy kala çuqcon izi kcuda me ağyitmuqcone pi:

- Samane ağylin urufa ya nal ş I um tadal y an. Qirekinan, ekinan.

Çupux pi qçina qğari ç I ert I un Qğağvzağrxoy k I o ya. Arıala k I inağ vay-şivana burt I unxei. Sulfina çağye qğari.

Ocneç-zizinağxun oşa qğart I in sa a ya kc çağye keokcexun ç I ovakest I undi. Oşa t I eyin-meyin exlağte burxci. P I urunal muz çipi ocneç I unpi.

Çağ ya ğ çarkit I uxun oşa kcaynakon binağ qğayzeveki. Şot I ay nanaal qğayezeri. Binen taçı sa lağjağ, sa qğemaal qğağ ç ağlağne eçeri. Lağjağ bastırma yekcen buyey. Nana-bala burt I unxei xuri k I aı I eüj, el, şik I lam duqçetji tikoqco qğağçağloqco lavk I sa. Nanan lağjinağxun yekca ç I evek I say, xuğ ya ğrenal qğağçağlinağne zap I ey. Lağjinağxun sakal yekc ç I ev k1 at I an nanay pulmux tikoqcoy boş bakala amdari kağşinağne lamandi. Ak I alt I u tene vecbaki. İçş I anaxun pule çurevki. Şot I ay açi qçare kağşag içey ki buney.

Nanay "Vay, bala!" pesunk e a içuxun taçı tağkin loşol bist I un sane baki. Çupux, xuğ yağ rmux baft I undi suna. Mağrağkağy tarapi baneki ya sna qa. Ocneç-şivani sağsen ayıza ecxecdı izi bel. Xuri-kala qiretji qğart I un. Qğağvzağrxoy mağqğağlne. Lağjinexun

k I ağşag ç I eysuna ibakat I an qğak I eüj mant I undi: Qğun maupa, Qğağvzağrxoy amdar uk I al baksuni acmxun ç I eri exlağt çov teney. Şorox serinaxunal amdar uk I alt I un. Pit I un metağr nuak I eüj sa ağş bik c i azuk I eynak I beşi boş qa butene. Xuri-kala ç I erekcat I un ayizexun.

Qğa t I e uğşe xavar p I anep I i ala. Qiretji qğart I un. Qğağvzağrxoy işkcarxo bikci tat I unşeri. Bat I undi kcalina. Mandit I oqcoal dj amağqaten t I api ç I evek I i ayizexun. Şot I oqco çilin buruqco p I ap I amun şap I t I unı. İçoqcoy baç'anexunal j I ecnur ux t I un bosı. Şot I oqcoy t I eyin t I aqçay maçcu taysuna, qğor baksuna qğağysağt I inağl ı I iri ayize sal şuk I alen tene ava.

LƏTİFƏLƏR

Anekdotxo

TEZ ÇÜRESA VA PIPIAZ

Sa işkçaren piye çəşmağye laxey. Çalxalxoy suntlin şotloxun xavare qğakci:

- Bipl pulla bakenu. Bipl turla qğevaxtl bakalnu?

İşkçaren djoqabe tadi:

- Zu sal tez çuresa va plaplazax.

SAMAL YAVAŞ DOÇPTIA

İşkçaren tuğfağnqağ çcoye ecxtli xodal arçı klunkfurina doçpstlun çureqcatlan çuqcon pine:

- Samal yavaş doçptla, loruça bask I i ağyelebu. Makcan muqçur baki.

UCMUCQCOY TUM KCAÇ ' KIATIAN

Sa tapaninxor amdaraxun xavartlun qğakci:

- Vi boştluna sal avabakes banksa?

Şotlin djoqçabe tadi:

- Qğetlaynakl tez avabaksa? Ucmucqcoy tum kcaç'kiatlan.
avazbaksa boşezu.

BAZARE XCACVEKINAN

Suntlay qele kcoja sa çurebuy. Qğema kağrağm bazare çlevekî, toydes tene baki. Sa qcial çur aneçci. Qğa xcacvtlunçı, bacqçacbes tetlun baki. Biyağsin bavan qçara pine:

- Ay bala, sa taki, tle bazari pervare tarapa. Baneko, çur tlaqçaye taçe.

Oşin qci savayna qçaren taçi becneçci çur bazari beli toyeqçala paynu jlomo acmbi çurpene.

FAQCIREN QĞİKAĞKCANBİ?

Suntlay «Kağsib» çlila sa xcağnebuy. İçuxun oçxaclacne taştlay. Sa qci oçxaclağxun xçaybakatlan yake qimqinağxune biti. İşkçaren exlağtağne burxci, Kağsibal ojlula klacnkluelbi samal tlaqçay baseki. Tle pervari xacqcon şotlo atfunkli. Saki burtlunxci tola-molabsa.

Amdarxoy şuntlin xacye kcondj I uqco pine:

- Vi Kağsibağ şono qğe qçinağtlun bastla?

Şotlin içü tene xaxacpi. Pine:

- Xcoçluçe xozeyin lavabaketlun sa kağsibi loxol. Faqciren qğikağkcanbi?

ZU BEZİ KIOJAZ ÇARE

Viçimoqcoy soqco alin etlajanç karıxşay, tle soqco okcin etlaja. Ala artçitlin okcintlun pul tanestlay, işiqe tene tastlay. Sa qci

ala artçitlin becneçci viçen okcin atlaji olurxone duqci çlevkİsa. Şotloxun xavare qğakci:

- Kono qğikağnbsa?

Pine:

- Klojaz çare. Taşeri djoğy sa qala bikcalzu.

Viçey pulmuqcon dampfulu qğacvkci:

- Ploy bezi kloj ala çureklo?

Viçen pine:

- Kono zaluçe tene. Zu bezi klojaz çare. Vi klojaxun ağş tezaxbu.

Şİ TAĞNQAĞ QELENE

Plac viçi sa qala qele muç'a kartlunxşay. Ayize şotloqco şaqğatl yakca taqçala viçimux k I inağ k I ağşinentlun akestlay.

Sa uğşe şotloqcoy kloja exlağt ayize tağnqağ qele bakala amdarxoxune biti. Viçimucqcoy şuntlin pine, xozeyin Kcadaşi tağnqağ qelene. Tle şuntlin pine, Mağlik izbaşın tağnqağ şotloxun qelene bako. Ağyit çliritlağ, çliritl jlama, jlamal kcapazane çlovaki. Viçimucqcon sun-suna tlapi çartlunpi.

Ağyçlindağri ayizin izbaşi sa qğema tanaxun sa qala qğari plac viçağ sunaxun djoğytlunbi.

QELE ALAXUNTIUN PE

Sa işkçaren sağdire ağşşay. Savayna ağşlağ taqçatlan çuqcon alin etlaji seyvanexun şotlo pine:

- Briqadir Evetla qce ağşlağxun çlevkİa.

Sağdir ağşlin qala plaplala k I inağ çuqcoy pitlu bsune çuretçi. Yoldaşxo nağrağzıtlun baki:

- Evetl şaqğatl amdare, qğetlaynaklen ağşlağxun çlevkİsa?

Sağdiren pine:

- Şaqğatl amdar baksuna şaqğatl amdare. Ama za ağyitağ qele alaxuntlun pe. Tle ağyitağxun çleyes tez bako.

BOÇCU BUTIKIA

Suntlin belinklojin loxolxun butiklseynakl şifere qğakcey. Çalxalxoy suntluxun xavare qğakci:

- Qğetağr baz, barina zapi çağrklamun şiferxo xarab makcan baki.

Çalxalen pine:

- İzi loxolxun boçcu butikla, aqcalinen makcan şağyinbi.

KIALAMÇIA

Soqco uda klavpfsane taçey. Çağkuğlağ tinedi. Uđina qirebi. Şlalakla axapi yalcane baftli klojaç. Pula xcoş taradatlan becneççi sa çampi dizikl izi baç'anexun enesa. Şlalakla bosı burexci tistla. Darvazina plap l atlan çuqco klalepi:

- Usum baka, sa alatla eça, bezi baç'anexun eqcala dizikla besplen.

Çuqğux usum titleri qğare. İzi kiyeal sa boxoy alatla, yakce boxoyıni pule çurevki, oşaal axşlumkla pine:

- Ay qğun akcuñçi, maya dizikl? Vi platplalin klalamçla şadbakene, baç'anexun xoresa. Qğarayenne ki, eki dizikla besplen.

QĞE TAFOTIEBU

Kolxoza kcoyluqcantlun lasaksay. Suntlin klamadjxo bulurux okca, tumurux alane bitley. Aqronomen motlo akli pine:

- Mono qğiklağ, klamadjxo tumurux ala, bulurux okca qğetlaynaklen bitle?

İşkcaren metağre djoqab tadi:

- Ay viçi, klamadjkcan bitleçi, buluruxe okca baki, tumurux, qğe tafotlebu.

KEÇITIUN QÇAÇCPIE

Banditl bikeseynakl qğari plac tan uğşe suntlay kloya

mandalane baki. Biyağsin baskısun çureqcatlan pillakğani tumelxun sağse qğari. Tuğfağnqxo buybi aynin becşl çurtlunpi. Sağs tene çleri. Taçı bastlunki. Saal çlere. Djupi qğaytlunzeri. Tuğfanqxo buytlunbi. Xeylağk çurtlunpi. Sağs tene çleri. Xcaybaki bastlunki. Sa çimir bamun sağs plurumal çlere. Plurumal djupi qğaytlunzeri. İşkcarxo kağy bakamun baski qğaytlunzeri.

Savayna mağqğagline uıqcatlan bectlunçei klojin kcondj l-uqcon pillakğani tumel... sa boxoy muckcaclağ keçine qcaçcple.

AQCALİNEN TENE BARE

Kloya azarru baski bavan qçara pine:

- Çloğş çleki, becçca qğava qğetağre!

Qçar çlere çloğş. Tleyin qele çlağyine xcaybaki. Bavan xavare qğakci:

- Ay bala, mayan mandi! Avانبaki qğava qğetağre?

Qçaren djoqçabe tadi:

- Aqcala sa çurene, avabakaz qğava qğetağre.

MUŞTİLUQC

Suntluxun sa baçç manat tağnqağtlun çureçi. Pine:

- Tağnqağ tezaxbu. Ama şaqğatlı sa yakc akestles bazko. Zu qğar qci kloyaxun çleqcatlan çuqcon nexce: «Vi bisuni xavara eqaltlu sa baçç manat muştıluqc tadalzı». Va plaplespla beşi kloya. Çuqco upa: «Vi işkcar maşini okca mandi plurene. Muştıluqca ecxtla taki. Baç' anaxun ağş tevaxbu.

BULNUTI BAKAYİN TADALE

Amdarxon kala sa qğağndnu oçcaltlun ezbsay. Saal ezbalxoxun suntlay usurux qcaçcçei ockc xoxebaki. Ezbalen izi qçara pine:

- Ay bala, taki tle qğağnde oşlel bakala işkcara upa usurxo şadbekan. Ockcac tadekcan va. Eça, beşi oçcala ezbi çark l en.

Qcaren pine:

- Ay bava, tle işkaren için ezepsa. Sal izi ağşlağ barti ockcağ yax tanedo?

İşkaren pine:

- Kalatlay uklala ağyitağ kculp tetlun laxo. Taki, upa. Qğakcullu bakayin, izi ağşlağx bakale. Bulnutl bakayin, ockcağ şadbi tadale. Yan beşi ağşlağ çarkestlalyan.

BEZİ QALA BASKIALNAN?

Sa finoqcoy laşlkloyaxun kloya xcaybakatlan turmux firuqleci. xoyidin xacle boş boxoy bineti. Bula bazuki loxol laxi baseki. Çlovakaltloqon çurtlunuçi şotlo xene boşlan çlevki kloya taşatlan. Finoqcoyen pine:

- Feretltles tenan bako. Çurnansa za qğayzevklanana, bezi qala basklanana?

KARoz

Sa işkari qele çağr sa çurebuy. Beliqcoy boş efes tlene baksay. İçu duneqcsay xoyida, bostlana, djoğy bitlunxo.

Sa biyağsin naxırçinen binekci çure keondj I uqcoy afata:

- Qğun qğetağr amdarnu? Çura qğetaynakl tene bezi ağyitağ becçcane? Nexzu ay çur, sa çurpa, bezi ağyitağ uklaz, oşa taki. Vi bul axçin, sal xcaybaki xcoş tene becçcusa.

Çure keondj I uqcon pine:

- Vi ağyitmoqco izbaki. Biyağsin çura karoz tazdo. Ağyçlinağxun vi ağyitağ becneçqco.

ELEM ELEMA TENE TARAKIO

Suntlin ibakeney zokcalna xodalxun bitalo tarapi eleme baksa. Sa qci şono içal zokcalna xodalxun bineti. Ca tağqğagren alane ecxectçi. Bula oşa çapedi. Usum içu plaplesebi çuqco:

- Şuklala maupa, zokcalna xodalxunez bite. Baneko, tarapi

elem bakazax.

Çuqcon pine:

- Taki, vi ağşlağx baka. Qğik I alaxun makcicba. Elem elema tene taraklo.

ÇIĞYINNUTI BARI

Ustlan qele kcırçi sa amdareynakl barine zapley. Ağşbi çarklamun şotlaynakl çağyinaş sa xoray tetlun boxi. Kcari şlumenkca elaxoy şoren kcokca çlekceney. Ağşlağ çarki taqcatlan klojin keondj I uqcon ustlaxun xavare qğakci:

- Ustla, bari moğkkağme? Çareci barala tene?

Ustlan bulane jlicklpli:

- Pes tez bako. Qele çlağyinnutl barine. Baneko, pospli barane.

BULİN ŞAKCKCİNA ŞIKILAM TENE BAKSA

Nextluniy bulin şakckca qele çeyil qane, tliya şikllam tene baksa. Şotloqcoy amdaxoxun suntlin diriya sa qğema xacl şikllame çarpi. Şağatlal beeneçqci: ilebi, xene duqci. Xaclurxo bol şikllame ağmağlağ eçeri. Sa qci qimqinağ diriyoxun exlağt bitatlan pine:

- Şina pe bulin şakckcina şikllam tene baksa? Ağşci ağyite. Vec tenan, takinan bezi xaclurxo becçcanaan şikllamen qğetağre bul bikce. Qğar soqco sa puşlin boyda.

Qğa tle uğşe işkari diriya batçı şikllama buloş I çcupi tatlunşeri. Ağyçlindağri biyağsin şono qimqinağ qğari pine:

- Bavoqcon seritlun pe, beşi şakckcina şikllam tene baksa.

VI İŞKAREYNAKI FARENKIO

Çalxalxoxun suntlay tağzağ laşlkloybaki zurnaçına ağşe bitey. Qğare şotlay kloya. Zurnaçi kloya teney. Binaxun işkari qanune xavar qğakci. Binen amdaxoxun tene ağyitey. Şotlaynaklal plac kula jlomoy becşl eçeri burexci zurna farpsuni qğağnqağ çlevklsa.

Çalxalen pine:

- Ay xunçi, bexez bafli. Farpsuna efa, işkcar eqcatlan şotlaynakl farenklo.

UKSUN ÇURUNSA ZAXUN TAQCEN

Ayize sa kconaqce qğarey. Plac tanen şotlo taştuntun çuresay. Suntlin pine:

- Taqcen beşi kloya, va şaqğatlı keulluqcbaz.

Tle suntlin şotlay ağıytağ bonetli:

- Eki, zaxun taqcen. Kotlay sa çuqğuxebu, mağşkağtilağne zerstla. Şotlin vaynakl qğik I ağ boxala işlaqcen ukavax.

Ayitağ siftlağ sakitlin içü tene xacxaepi:

- Ay viçi, serine. Kotlay marala zerdala sa çuqğuxebu. Çuqğux tamaşabsun çurunsa, kotlay kloya taki. Şaqğat ukun çurunsa, zaxun taqcen.

XACYAXUN QELE KCİCBALTIUN

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şotlay tloqcoel içü akestleynakl sa qğema kağrağm çuqcoy loxol kecenepi. Çuqğux keicletü çurepi, djoqab tene tadi. İşkcarenen kconaqca pine:

- Anklsa çuqcoy pula qğetağrez qğakce? İzi nağfağsağ tene çlevklsa.

Kconaqcen pine:

- Zu me çuqcoy azukla şaqğatlez çalxsa. Xacyaxun qele keicbaltun.

BUŞAL BAKALEY

Suntlay belinklojin becşl xacyoqcon uğşe burtunxci bacplsa. Şotlin tuğfağnqa ecxtli çire mağqğağlıne. Alloy sağsen pine:

- Ucqcağ kloya şu bune, çirekcan okca! Tene, docpezdi!

Oşaal qğavina sa platrone tağrbi. Tuğfağnq docpklala k I inağ sa djağyil qar belin ucquclun djupi çire okca. İşkcarenen şotloxun

xavare qğakci:

- Bezi belin ucqucl qğikağnbsa?

Djağyilen pine:

- Beşi mozine açce, şotloz xcacvesa.

- Ağ... ağ, ucqucl mozine bako? — pine işkcarenen.

Djağyilen djoqcab tadi:

- Qğetlaynakl tene baksa? Sa kağrağmal docptliynuy, lap buşal bakaley.

UCKCECNİN XAŞIOY

Kalnan boxi xaşloya tlalik I xo bapi laxatlan, nağvoqco pine:

- Ukanan, qce vacynakl yekce xaşloyez boxe.

Kala nağvağn malak I ina badi tlalik I a qağrquğrbiluxun oşa pine:

- Ay kalna, yekce xaşloy boxi, yaynakl uckcecnin xaşloy qğetlaynaklen

SA KCAYINBANE UKSA

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şluma kayitluxun oşa sulfina sa sini apli kenektun laxi. Kconaqcen sininağxun sa kenek ecxtli xavare qğakci:

- Efi kloya kenek qelene?

Klojin binen metağre djoqcab tadi:

- Ucqcucl zibil k I inağ buye. Sa kcayinbane ukxa.

ORO KCONŞYOX

Plac kconşi usenxoney orotlunuy. Ağıyt tadi, ağıyt tetlun qğakcsay. Sa qci sunaxun xavarnutl Şağkinağ bazare taqcalatlun baki. Qğari platlunpli Tuğrağni çlotla. Bectlunqci oxo tle bul, me bul xene. Sa xeylağk oxce loxol becşsun çurtlunpi. Oşa soqco muzale baki:

- Ay kconşi, anklsa, oxo xenen docpene. Tağk baqcaıyan,

xenen yax taşale. Eki, oroluqca sa qğoor bosen. Sunay kula bikcen, oxca çleqcen. Xenaxun çleritluxun oşa plurum oroyan bako.

Kconşiqcon sunay kula bitlunkci. Xenaxun çleritlun, Plurumal oro amdarxo k I inağ burtlunxei yake taysa.

BALDIZIN XUNÇI

Sa işkcar çuqcoxun sa qala bazarene taçey. Acxiel çalxalxoy suntlin şotloxun xavare

qğakci:

- Vaxun taraklala çuqğux şua?

İşkcaren pine:

- Bezi baldizin xunçine.

Çalxal mucxee baki:

- Qele şaqğatı. Zu sa usene suğpuğr mandezu. Ke çuqco zaynakı duğzba, kcoqğum baken.

İşkcaren bulane qaldi:

- Sa ağıyt tezaxbu. Zaxun kağbinağ çarpekcatlun, qğun qğakca.

Çalxalen şotlay ağıyitağ isağne bex bafili.

TAVASAREN KIOJA ÇARKIALE

Suntlin bipl ağıyel bakala sa çuqğuxe eçerey. Çuqcon qğar qci xoray boxatlan tavasari boş çlağplkin çlağyin xebi izi ağıloqco ukesestlay. İşkcaren me ağıslağ avabakatlan çuqco pine:

- Ay çuqğux, eki, me tavasara toyden. Mandayin, beşi kloja çarkiale.

AĞŞURUX MANEDI BEZI OZANE

Suntlin izi yoldaşxo qğeyvani çliye laqcabxone klaley. Sa qci becneçqei darvazin tle ççoye plac elem çurpene. Çuqco pine:

- Bezi dostlurux qğaretlun, zu tazıçı.

Çuqcon klodoqco suruklbi tlotlokla pine:

- Bezi pul xaş. Qğun biyağsağl ü I iri vi dostluruxoxunen bako. Klojin ağışurux plurumal manedi bezi ozane.

ZU QĞAR QCI BOZAKISA

İşkcar kloya samal ucqçic eqcatlan, çuqcon tlotlokla nexey:

- Qğun koğfen zaple. Kloj, ağılux eyex tene bafstla.

Sa qci çuqğux qele xenezaney. Kirağfinkinağxun xe avabaki ağırağkcina banepi ayakca. Sa qğema kcuç I ucqcaclac k I inağ şotlay qğarayan kloja ecxecdı izi bel:

- Vay, bonek I i bezi kcoke! Vay, bozki!

İşkcaren axşlumkla pine:

- Zu qğar qci qğaketağr bozakısa. Kloya plaplatlanal bezi ççoya çunksa ki, koğfen zaple.

Çuqcon tle qcinağxun işkcarı ççoye tlotlopsunaxun kule qğakci.

Azərbaycan Respublikasında kürdlərin yaşadıkları ərazilər

Kürdlər vaxtilə Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonuna daxil olan Laçın, Qubadlı ərazisində yaşayırdılar: indi qaçqın şəhərciklərində, qismən də Bakı və Sumqayıtda məskunlaşmışlar. Hazırda Ermənistan Respublikasının işğalı nəticəsində 1 milyona yaxın soydaşımız öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüşdü. O cümlədən minlərlə kürd ailəsi indi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində qaçqınlıq həyatını yaşayır.

KÜRD ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Feqiyê Teyran

DİLBER

Ey Dilbera gerden zeri,
Way nazika dêm qemeri,
Qamet ji mûma feneri,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden letif,
Way nazika qamet elif,
Qamet ji reyhana xeffif,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden zuzac,
Way nazika misli zuzac,
Qamet ji reyhana qirac,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera qamet misal,
Way nazika dili hejar,
Te ji xandinê kirim betal,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilberê, way Dilberê,
Firyad ji destê keserê,
Avik ji ava Kewserê,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden zirav,
Dêm şüşeye, tijî gulav,
Ey duxtera bejna zirav,
Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltinî bi meste,
Ew çend ya misrî bi deste,
Lî kuştina min te bi qeste,
Wêran ezim, malim xirab.

Tu bi qesta min dikuji,
Tu bi k'ifra di nosoji,
Gelek sotim kirim riji,
Wêran ezim, malim xirab.

Gelek sotim, kirim kşibab,
Kiryê bi min, sed reng xirab,
Ya leytenî kunrû turab,
Wêran ezim, malim xirab.

Ya leytenî kunrû ve xar,
Wey nazika min te ji dûr,
Bêhiş kirim zîlfê di hûr,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reþ,,
Biskê siyah, bihnê di xweş,
Ey duxterê, çapik bi meş,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêk'êf kirim zîlfê du reş,
Biskê siyah, zîlfêd qemer,
Eşq û muhbeta min li ser,
Wêran ezim, malim xirab.

Sotim, biraştim bê hesab,
Lê pirsî bo kirme k'ebab,
Kiryê bi min sed reng ezab,
Wêran ezim, malim xirab.

Sibhan ji şahê bi tenê,
Xalik li xala gerdenê,
Ez dîn kirim berdam dinê,
Wêran ezim, malim xirab.

Eşqa mezac peyda bûye,
Îro li min dijwar bûye,
Hivî dikim heqîqiye,
Wêran ezim, malim xirab.

EZ

Îro ji dest husna hebîb sergeste û heyran im ez
Min eşq û muhbet bûn nesib sewadê sergerdan imlez

Eşqê gelek sewda kirin bê mal û bê mewda kirin
Nûra çira wînda kirin Mûsayê Imran im ez

Mûsa ji dest husna bi nûr &tu şerîniya xalên di hûr
Secde bire ber Kohê Tûr nêzîkî remzê wan im ez

Remzê ku dê dilber bikin carek bi çesman seyr bikin
Dê kohê Qaf ker ker bikin mecrûhê pir-kovanim ez

Min ah ji dest kovan û qehran min sebr nayêt li sehran
şubhetê mewcên di behran qulzemê umman im ez

Qulzem û behrên di heftê agirê eşqê ku keftê
Dê bisojit subhe neftê min diye, pê zanim ez

Min diye muhbet çi reng e soltim edoja pir-ye'ke
Min mudam dil jê biheng e bi nalîn û efxan im ez

Nalina teyr û tuyûran kalina çeng û bilûran
Xulxulên di qesr û qusûran bulbulê xoşxan im ez

Bulbulim daim dixwinim ez yeqîn ez te bibinim
Dîn dibim sewda dimînim serxoş û sukran im ez

Serxoş û ebter kirim te ji illeta rengzer kirim
Te sotim û ker ker kirim tu agir î bryan im ez

Agir û pêta di dil da me'neyan daxan ku hilda
Ew kitab naçit du cilda hafizê medhan im ez

Hafizê medh û pesendan rohiya mehbûb û rindan
Bê hesab werbûn di findan satiyê bêcan im ez

Soti me qet pêt û nar ne kuştîme derb lê diyar ne
Min demek sebr û qerar ne nexweşê pir-jan im ez

Nexweşê reng lê nemayî dest li ser falê nihayî
Wan digot ji çavê giyayî kûştîyê e'ynan im ez

Kuştime herdu 'uyûnan yan kî yêd nisbet ji nûnan
Radikit ew qetl û xûnan girtiyê zindan im ez

Girtî me insaf di mîr ne qazî û muftî ve bîr ne
Qeyd kirim kes bê xebîrne bendeyê hicran im ez

Ma di benda firqeta te canfidayê xidmeta te
Da bibînim rehmeta te nobedarê xanim im ez

Nobedarê qullehê xo dergevanê dergehê xo
Bine bîr û agahê xo tûleyê asitan im ez

Tûleyê dergahê yar im şev û rojan nobedar im
Westayê der întizar im çavrêyê Sultan im ez

Çavrêyê sirra li pêş im meqseda ezlê feniş im
Hicreta Yûsuf dikêşim Ye'qûbê Ken'an im ez

Kor e bo Ye'qûb ji dinê j'perdeya daxa evinê
Ger dibên veke birinê hewceyê Lokman im ez

Wan digot Lokman tebib e gote min xef'endelib e
Şafiyê derdan hebîb e pê bawer û îman im ez

Sond dixwim sa'id û destan kevir û seylêd li bestan
Min bi xom li curhan bebestan be rahet û asan im ez

'Aşîqa rahetya kême agir û pêta dilê me
Çend hezar medhan dibême muhitê esman im ez

Xwezî min sed ser hebûna sed hezar dev pê ve bûna
Ew hemûl'medhên te bûna hêj bi wan niqsan im ez

Ez kiz û zer bûm ji qehrê dê devêk çibkit ji behrê
Yan du çav çibkin ji sehrê bê dîtina eynan im ez

Sed hezar çav min divêna bayekî perde hilina
Xet û xal min têr bidîna eşqe qûtî can im ez

Her kesê eşq tê eser kit sed hezar perdan di ber kit
Hemuyan dê ker be ker kit tazi yû 'uryan im ez

Perde çû ez mame tazi dil sirra mehbûb dixazi
Min ibadet eşq û bazi bê mey û meyhan im ez

Xaniya bade û mey tê mexnî yû hem çeng û ney tê
Min ji ethorn; qan heye-hey tê serxweş û sukran im ez

Serxoşê ava heyatê meclisa reqs û sematê
Dê çî kim bi sewn û selatê b'kûzê û fincan im ez

Ew meyê gerden dirêjan şîşe û wan bade rêjan
Min nema hiş li nivêjan li deftera dînan im ez

"Mim" û "Hê" aqil vederda sicleya eşqê û derda
Lew qelem anî bi ser da me'fuyê Xufran im ez

ÇIVÎK Û GUNDÎ

(Serhatiya gelê kurd)

Merivekî ji xwera tele dadînîn, çivîk digirtin. Rojê sê hev, pênc hev çivîk diketine tela wî û ew dihanî mal xwe dixwar. Ew rojekê sibê zû çû teseliya tela xwe bike, çika çivîk ketine telê yanî na. Çû dinaxwe daê, wê roje tenê çivîkek ketiye tela wî. Çivîka xwe hilda anî. Nivê rê çivîk pêra zar hat, xeberda got:

- Ey mirovê Xwedê, wekî tu min berdî ezê sê gilîya tera bêjim, wekî tu wan gilîya bikî serê xwe û usa bikî çawaku ez dibêjim heta tu sax bî tu xirabî pêşiyate. Yeke, tu min bivî serjêkî ji ez nabim loqekî, yanî niv loqî.

- Gundî got: "De wekî usane bêje ezê te berdîm".

- Çivîkê got: "Na, ez tera gilîya bêjim, paşê tu min bernedî. Pêşê tu min berde, paşê ezê ji tera bêjim.

Meriv fikirî, di aqilê xwe got: "Çivîkege, wekî ji destê min here jî wê çî bibe?" Ewî çivîk berda, çivîk çû li ser darê dani.

-Xebera ewlîn ewe wekî tiştek ji destê te çû, idî ax-waxa, teyş-weşa neke. Bikî jî, duyê bona xwe bikîy merez, ew tişt hemin idî şûnda nayê.

-Ya dûdda ewe wekî merivek ji tera xeberekê dibêje xwe-xwe bide aqilê xwe, çika ev meriv rast dibêje, yan derewa dike, xêra te dixwaze, yan zirara te.

- Çivîkê got: "De binihêre bendê serreş ez çivîkekî, tu mêrekî rû rehman. Li bejnaxwe binihêre lê min çawa ji destê te derxist. Malxirab, wekî te ez bibirama serjêkirama, cewahirek wê ji dilêmin derketa, dihat hoqek, heta-hetayê te bida bîstanda, bixwara têra te û heftê feft bavête hebû".

Piştî gotina çivîkê, mêrik destpêkir herî lepa da serê xwe, çokê xwe û got evê çî yek anî serê min, ez xwapandim, Bi derewekê xwe ji destê min derxist û min çawa cewahira yek hoqe ji destê xwe darxist. Nêçirvan got: "De bêje-bêje xebera sisiya jî bêje".

-Çivîkê got: "Te ji her du pirsê ewlîn çî serwest buî, wekî ez ya sisiya jî bêjim. Ne axir min ji tera got, tiştek ji destê te çû pey nekeve. Te ez berdî, yeke destê te naghîje min, idî te çima nav çevê xwe, çokê xwe dixist? Ya dudda min jî tera got merivek, ku tişteki jî tera dibêje, bide aqilê xwe raste yan derewe. Axir te neda aqilê xwe, bigota çivîk bi xwe çareke hoqeçî tunene, çawa cewahireke yek hoqe dilê wêda çî buye".

- Neçirvan got: "Tu bi Xwedê, ya sisiya jî bêje!".

- Çivîkê got: "Ê, min du pirs ji tera gotin, te çî jê fehm kir wekî ez gilîyê sisiya jî ji tera bêjim. Welleh ez nabêjim". Çivîkê fir da xwe û çû. Nêçirvan por û poşman bi destê vala hate mala xwe.

Pêşmerge

Evê helbestê pêşkêşî hevalê hêja Mehmûdê Keremê Abdûllayêvê (Pêşmerge) bê miraz tikim.

Dijmin xwîn rijand curê weşîti,
Nehat pîvandî dil ça şewitî.
Kulla dilara hene qetilkar,
Kulfetê Mehmûd hiştin melûl jar.

Çar zarê sêwî gazî heware,
 Vir hêsrê xwîné jorda hat xare.
 Li dilda hiştin hesreta welêt,
 Ewan xwînmîja xwîna wîya mêt.
 Bê şeref kîne, xaliq divîne,
 Tu xwîna bêwa erdê namîne.
 Ji piştta gel çû mérékî zane,
 Wan hesav girtin, kaş wî girane.
 Hizkiryê gel bû, çawa pêşmerge,
 Pêş wî tunebûn venebîn derge.
 Bona wê qetlê, ew kom bûn hatin,
 Mehmûd ji nav gel qurban bijartin.
 Çil roj û şeva ruhê wî bû dû,
 Wek bavê Hamlêt ew nake efû.
 Hewara me hat ku, wî kir gazî,
 Ruhê wî caw da, em man jê razî.
 Got: - pênç-şeq kesa hevra min xistin,
 Ku hûn bizanvin zor min daxistin.
 Netewyam ber wan şer kir terê şer,
 Qewat neyekbû qet wê nekir xêr.
 Ezê nav bikim hûn naskin neyar,
 We diparêzim wan nekin ltbar.
 Terê Karpûşev wan ez ji birim,
 Bi destî zorê bûzxane kirim.
 Her ku qerisim qîriyam wek Ferhat,
 Kes li wêdemê hewaram nehat.
 Çevê min rê ma hîvya hevala,
 Nefes min çikya jîyan kir vala.
 Ew xof girtî bûn ser cinyazê,
 Ji wir mina bûn, tîrsa bûn rêwî.
 Dijminê welêt yê hundur û der,
 Vir Mehmûd kuştin, wir Mûsa Enter.
 Li Bakû Menaf, Îraqê Xoşnav,
 Li Romê Mezlûm, hovitiya xirav.
 Werên bir binin bi pîrsê hêja,

Şehîdê welêt bi şev û roja.
 Gel sejde bike ser megberê wan,
 Bi dilê paqîş, şeref ruh û can.

Rəfayil Mayilov

RABE, RABE!

Laçin maye li bin destan,
 Birinên dil wek goncale.
 Pir girane va qul, va jan,
 Bûye revoke, gel bê hale.

Rabe, rabe Azərbaycan!
 Hilgir waran, ji dest maran.
 Li ber neyar, bibe beran,
 Bavpîre me Ristem Zale.

Rafayil bê Laçin maye,
 Va belaye, ax û vaye.
 Va çi bager, va çi baye,
 Gel bê ware, gel bê male.

LAÇİNÊ MIN TU LI KUYE?

Warê eylo, diyarê baz,
 Laçinê min tu li kuye?
 Kane govend, kane "Qaz-qaz",
 Laçinê min tu li kuye?

Li dirok me dit pir-pir gesp,
 Te firotin, dijmin kir gesp.
 Dillerzine li ser te hesp,
 Laçinê min tu li kuye?

Li te gundan çima revî?
Tu şemal bû, niha şeyi.
Mertalê kurd bi çar devî,
Laçînê min tu li kuye?

Bila yekbe Azerbaycan,
Yekdî dibe bi dijmin jan.
Refayil ji bi te qûrban,
Laçînê min tu li kuye?

Egîte Qadiri

DUNYA

Carna minra eşq û kenî,
Tû minra gumani, dunya.
Carna dilêm vedijenî,
Carna ax-emani, dunya.

Tu carna hub, carna jani,
Carna feqîr, carna xaniy.
Carna hêlina derdani,
Serra ne eyani, dunya.

Te da serê gelean tac,
Ji fetêhan te stend xerac.
Paşwextiyê man bê îlac,
Êş, jana dilani, dunya.

Gelekara hingiv qendî,
Def û dewet, him govendî.
Hinekara kê m firsendi,
Kana fend-fêlani, dunya.

Hat û çûn ji te Sulêman,
Rostem Zal, Goderzê eyan.
Te wêran kir text û diwan.
Hêlina derdani, dunya.

Carna fêlê xirab diki,
Mal û milka pêlav diki.
Gulistanan sêlav diki,
Zilma yemani, dunya.

Bêje kanî Feqiyê Teyran,
Ahmed Xani dinê eyan.
Beytê wana lel û mercan,
Tu kana ulmani, dunya.

Tu berêda ha namerdî,
Tir û kevan, him kemendî.
Merez-Xlor, kul û derdî,
Bi ah û emani, dunya.

Fend û fêlête gellekin,
Emelête tew kelekî.
Kanî bende te fern bikin,
Mereza dilani, dunya.

Me çekir pirr şaneşin,
Te wêranker qîrsê rengin.
Xerav diki rewşa zemîn,
Ba, birûsk, tufani, dunya.

Te rê biri da mêrxasan,
Kê stand millê xas û nasan.
Kalkir Egîd hilda esa,
Bi tir û kewani, dunya.

Hüseyn Kürdoğlu

NECƏ SATIM

(Ölüm yatağına düşən şuşalı qarının dərman pulundan ötrü yeganə Qarabağ xalçasını satmaq istəyən gözüyaşlı qızına dediyi son sözləri)

Burda Qarabağı toxumuşam mən,
Bu gül dənizini mən necə satım?
Burda naxış-naxış yanan qəlbimin,
Odunu-közünü mən necə satım?

Xalçadan boylanır xarıbülbulüm,
Yarı qızılgülüm, yarı bülbulüm.
Oxuyur gül üstə sarı bülbulüm,
Şuşamın yazını mən necə satım?

Dedim qoy tanıtсын öz ustadını,
Verdim bu gözələ ömrün dadını.
Kəsdim, "Cıdır düzü" qoydum adını,
Bəs Cıdır düzünü mən necə satım?

Baş-başa dayanıb qartallı dağlar,
Baxan vəcdə gələr, zövqündən ağlar.
Burda Molla Pənah nəğməsi çağlar,
Vəqifin sözünü mən necə satım?!

Ağ bulud altında şahinlər uçar,
Yaşıl talalarda əliklər qaçır.

Yayda yuxusundan tozə göz açır,
Qırxqız nərgizini mən necə satım?!

Dağlar cilvələnir mən bir boyada,
Bax çıxan günə də, batan aya da.
Tarix kitabımız bu sal qayada
Nahaq qan izini mən necə satım?

Əksini çəkmişəm Turşsu dağının,
Cabbar oylağının, Xan oylağının.
Kirsin, Ziyarətin gəlin çağının
Gülər bənizini mən necə satım?

Qızım, hər əzaba, hər cəfaya döz,
Qoy bir də dilinə gəlməsin bu söz.
Axır yamaqların suları göz-göz,
Bulağın gözünü mən necə satım?

Sənə qurban olum, ümidlə yaşa,
Bir gün diləklərin gələcək başa.
Qarabağ behiştədir, paytaxtı Şuşa,
Behişt mərkəzini mən necə satım?

Baxa bilməmişəm gözüm dolusu,
Nə deyər bu yurdun eli-ulusu?
Mənə yer üzüdür vətən xalısı,
Bütün yer üzünü mən necə satım?!

ÇIXAYDIM LAÇINDA İŞIQLI DAĞA

Çıxaydım Laçında işıqlı dağa,
O güzgü göllərin sonalı vaxtı.
Yığaydım başıma oğul-uşağı,
Quşların analı-balalı vaxtı.

Dağların qoynundan ölim üzülü,
Hər günüm həsrətin neçə yüz ili.
Sürünü görədim əmlik quzulu,
Naxın buzovlu-danalı vaxtı.

Qatarla gələydi qızlar bulağa,
Çiçək düzüləydi saça, buxağa.
Həvə tappılısı düşəydi dağa,
Bizim alaçıqın hanalı vaxtı.

At minib, doyunca gəzəydim mən də,
Bəzən də azaydım dumanda-çəndə.
Yayın axırında dönəydik kəndə,
Xırmanın xəlbirli-şanalı vaxtı.

Dünyanı duyaydım ömrün barında,
Eşqin ilqarında, etibarında.
Badə qaldırıydım toy mağarında,
Oynayan əllərin xınalı vaxtı.

GÖZÜMDƏN, KÖNLÜMDƏN QARABAĞ KEÇİR

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir!
Ziyarət, Işıqlı, Qırxqız, Mıxtökən,
Gözəl Gəlinqaya, Dəlidağ keçir.

Ahımız göylərə alovdan dirək,
Yerim məhşərinə neyləsin fələk.
Həsrot çırağıdır hər qaçqın ürək,
Hər keçən saatda yüz çıraq keçir.

Həkəri qəzəblə coşub-çağlayır,
Kimsəsiz çeşmələr camaq bağlayır.

Durna qatarı da el soraqlayır,
Qəmli bir avazla axaraq keçir.

Xəyal necə dönsün öten çağlara,
Al qanlar tökülür ağ bulaqlara.
Qarqarın feryadı düşür dağlara,
Gör daşdan, qayadan nə sayaq keçir.

Elə bil kor olub bütün yer üzü,
Udur gözgörsi gecə gündüzü.
Vaqifin harayı çağırır bizi,
Düşmənlər güllesindən ötüb sağ keçir.

Kimlər ayaqladı namusu, arı,
Dustaqdır Koroğlu, Nəbi diyarı.
Zakir haraylayır mərd oğulları,
Meydana çiyində yar-yaraq keçir.

On il tablamış q böhtana, şərə,
Nə xeyri, xıncıza söz de min kərə.

Qoca Kürdoğlu da qabaq songərə,
Əlində yenilməz bir bayraq keçir.

Ay aman, gözümdən, könlümdən yenə,
Qarabağ, Qarabağ, Qarabağ keçir.

VƏTƏNDAŞ

Neçə min ildirsə xalqımın yaşı,
O qədər zamanın vətəndaşiyam.
Göy yaylağım oldu dağların başı,
Şirvanın, Muğanın vətəndaşiyam.

Deyə də, muxru da, saray da qurdum,
Azğın yağılardan ağzından vurdum.
Uca dağlarımla yanaşı durdum,
Yenilməz məkanın vətəndaşiyam.

Xan Arazın oğlu, şah Kürün oğlu,
O Qorqud ozanım, o qoç Koroğlu.
Yerlərə yaraşlıq, göylərə bağlı,
Nə qədər dastanın vətəndaşiyam.

Savalan, Dəlidağ, Işıqlı, Qırxqız,
Çiyindən parlayır günəş, ay, ulduz.
Denizim, çayım da yaşamaz odsuz,
Mən Azəristanın vətəndaşiyam.

Gərok Nizamiyə dünya baş əyö,
Şeir qürurlandı Füzuli deyö.
Bu yerdə zəkalar ucaldı göyö,
Mən elmin-ürfanın vətəndaşiyam.

Vətəndaş şöhrəti ağırdır, ağır,
Bu yola güllə də, mərmə də yağır.
Dünyaya bir günəş yurdumdan doğur,
Bütün bu dünyanın vətəndaşiyam.

Səsi haqq səsidir qocaman tarın,
Kamanım çağlayır hey narın-narın.
Ədalət sazıyla tufan qoparsın,
Bu sazın, kamanın vətəndaşiyam.

Burda açar gülü min bir diləyin,
Siz də Kürdoğludan şeir diləyin.
Bu suyun, torpağın, odun, küləyin,
Bu göy asimanın vətəndaşiyam.

TORPAĞIMA GÖZ DİKMƏ SƏN

Torpağıma göz dikmə sən,
Gözünə güllə sıxaram.
Çıxardaram ciyərini,
Bağrını şişə taxaram.

Çənlibel soylu dəliyəm,
Savaşdan ötrü ləliyəm.
Havalanmış dağ seliyəm,
Qayalar yarıb axaram.

Şirə qalmasın dişində,
Dağam, durmuşam döşündə.
Belə qudurma, başında
İldırım tək çaxaram.

Qalay çəkmə paxırına,
Başını sal axuruna.
Dinc dur, sənin axırına
Çıxaram, vallah çıxaram!

PARASININ PARASI

Əzəldən Araz boyu paralanmış vətənin,
İndi də parasının parası qalmış bizə.

Yeddi rəngin altısı yağmalanıb nə vaxtdan,
Dönüb yas paltarına, qarası qalmış bizə.

Qarabağ cənnətini rəyamızda görürük,
O möcüzə dağların harası qalmış bizə.

Dağların ağ suları axır xinzir oğluna,
Lilli aran arxında qara su qalmış bizə.

Ay haray, nə durmuşuq, gör nələr gedib öldən,
Şəhidlər məzarınca yarası qalmış bizə.

Hanı qeyrət qılınçı Koroğlunun, Nəbinin,
Onların korşalmayan mirası qalmış bizə.

Qisasa qisas deyib, qana qan deyib ellər,
Dərqli vətən bizimdir, çarəsi qalmış bizə.

TULUQ AYRANI

*(Qaçqın çadırında can verən 97 yaşlı
laçınlı qoca oğlundan tuluq ayranı istəmişdi)*

Yaşın az qalırdı yetişsin yüzə,
Dözdün müsibətə can üzə-üzə.
Axır səni də çökdürdü dizə
Yaralı dağların qanlı hicranı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Sürülər bəslədin ağı-qaralı,
Yurdundan zülm ilə düşdün aralı.
Qaçqın çadırında bağrın yaralı,
Qızılboğaz hanı, Əriməz hanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Oxşardın yaylaqda xana, sultana,
Fələk qul eylədi dönük dövrana.
Davani-dərmanı atdın bir yana,
Düşəndə yadına o can dərmanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Amandır, istəmə sən o neməti,
Bir vaxt Dədə Qorqud içən şərbəti.
Oğlun necə çökər bu xəcaləti,
Quşdan qanad alıb gözsə cahanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Dərdin atəşindən ürəyin yanır,
Dağlar qonşorində gəlib dayanır.
Böyaz alaçıqda tuluq çalxanır,
Yaş olur gözümdə bağrımın qanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Doluxmuş gözlərin həsrətlə baxar,
Yoxsa xəyalından ağ çaylar axar.
Sən arzun külfəti yandırıb-yaxar,
Bən son nəfəsdə tanı dünyanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Hayana yetişər hayım-harayım,
Dərd imiş taledən qismətim, payım.
Neyləyim, özümü oğulmu sayım,
O nakam yumulan gözün qurbanı,
Tapılmaz, ay ata, tuluq ayranı.

Şamil Dəlidağ

OLMASAYDI

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zor olmasaydı.
Bəşərin qəlbində dərd çağlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasaydı.

Beşi sanamazdıq - dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik - mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq - dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdi - tor olmasaydı.

Dayaz bəlli etdi - dərini bizə,
Acı nişan verdi - şirini bizə.
Pis dedi - yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdi - ər olmasaydı.

Qaranı görəndə - ağı tanıdıq,
Şoranı görəndə - bağı tanıdıq.
Təpəni görəndə - dağı tanıdıq,
Tülkü tanınmazdı - nər olmasaydı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdi,
Heç kimin əməli fele dönməzdi,
Şamilin qəzəbi selə dönməzdi,
Böhtan olmasaydı, şər olmasaydı.

ÇƏTİN

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İçməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanan könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Birətsiz olmayıb öyünün kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdı yükü,
Çəkməmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşlıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

TAPA BİLMƏDİM

Mən sonə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Soninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərvətlərin sığmaz kitabı.
İstədim toplayıb alam hesabı,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

GÖRDÜM

Ələk-vələk etdim mən bu dövrəni,
Astarını gördüm, üzünü gördüm.
Qonimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarıb tapmadım onu qıranı, -
Zalımın, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidağam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,
Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Rəfayıl Mayılov

LAÇIN

Elə qovrulmuşam çıxıb cızdığım,
Həsretinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Min-min zəhmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanətə qurban etdilər səni,
Düşməne verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəm dəryası, olub vay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına hazırım hər an.

Bir xalçanın rəngləriyə...

Yaralı ürəyim ayrılığından,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq boladı,
Başlara töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə çiçəyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gəlib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayılam, sənsiz qalmışam yetim,
Torpağına gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

DEYİL

Min təbib tökülsə, loğman gəlsə də,
Əqidəsi çürük sağalan deyil.
Qurumuş səhraya suyu töksən də,
Dərya ola bilməz çağlayan deyil.

Min nəsihət versən zati qırığa,
Ədəbdən, ərəkandan çıxar qırığa.
Yarandan qan gəlsə, əgər sarığa,
Xəbiş onu görsə, bağlayan deyil.

Aqıl olan dayaq durar elinə,
Uymaz bədzatların fitnə-felinə.
Yuvanı versələr, şərini selinə,
Haqdan tikilibsə, laxlayan deyil.

Bir xalçanın rəngləriyə...

Rəfayılam, nəzər yetir əslinə,
Səs verəndə səs ver haqqın səsinə.
Bədcins övlad, töhmət olar nəslinə,
Ata, baba yolun saxlayan deyil.

BİZİM ELƏ YAZ GƏLƏNDƏ

Gül ətrini duyar ellər,
Bizim elə yaz gələndə
Gözəlləşir çəmənlər-çöllər,
Bizim elə yaz gələndə.

Yağış yağır, şimşək çaxır,
Səllər-sular daşır axır,
Göy qurşağı şəfəq taxır,
Bizim elə yaz gələndə.

Buz açılır, ərilyir qar,
Könül oxşar güllü bahar.
Nəğmə deyir gözəl quşlar,
Bizim elə yaz gələndə.

Təbiəti etdim seyr,
Rəfayılam, yazdım şeir.
Şair təbim nəğmə deyir,
Bizim elə yaz gələndə

AGLA, TELLİ SAZIM, AĞLA

Geri dönməz bu karvanın, yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandı, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sərvətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ağbırçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrəli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ruhlarımız girov qaldı, töhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damğasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Köhlən atlar yəhərənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pərən düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtımız.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmiş baxtımız,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calıb ağlayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ramiz Qərib

LAÇINIM

Dağlar zirvəsində igidlər tacı,
Yağı tapdağına döndü, Laçınım.
Səni unutmağım zəhərdən acı,
Həsərdən ürəyim yandı, Laçınım.

Sərt keçilməz dağlar, bəndlər, bərələr,
Çox ucuz satıldı dərin dərələr.
Qız- gəlinin, qəmin qara hərələr,
Parlayan ulduzun söndü, Laçınım.

Xəritəni cızım baxsın baxarı,
Güləbirdən başlar, üzü yuxarı.
Həkəri çayında sular axarı,
Görənlər cənnət tək sandı, Laçınım.

Uca zirvələrdə Çalbayır dağı,
Minkondə İstisu, aranı bağı.
Ərinməzdi igidlərin oylağı,
Oylaqların indi qandı, Laçınım.

Qaranlıq dərədən Yeddiböliyə,
Meşələrdə ras gələrdim əliyə.
Qorçu-Dambulaqdan, Şəlvə dərəyə,
Obaların şöhrət- şandı, Laçınım.

Hamısını sayarsam, yüz otuz kəndi,
Bir dastana sığmaz bərəsi- bəndi.
Satqın fitnəsilə düşmənin fəndi,
Döyişdi adını, dandı, Laçınım.

"Qara qapı" deyilmişdi adına,
Səndə getdin oyunların oduna.
Mərd igidlər bir gün çatar dadına,
Qərib balam içər andı, Laçınım.

LAÇIN HƏSRƏTİ

Qocalıq olursa, yaşım yaradı,
Qəriblik ömrümdən, günlər daradı.
Bakıda olarkən çatmadı havam,
Buraya gəldim ki, Laçını dadam.
Verəmi torpağı, havasını duyum,
Tökməklə quyudan, alasan suyun?
Laçın havasını, heç bir məkanda,
Nə yerdə taparsan, nə asimanda.
İsmayılı, gözəl meşə torpağın,
Bizim elə verib, meyvəsin bağın.
Gələn köçkünlərə, açıbdı qucaq,
Sayılır hörmətli, iş bilən qoçaq.
Burda nə deyilmir, yerlidi gəlmə,
Qəribə xoş gəlir, xoş gəldin kəlmə.
Sordum bu diyarda, vardılar xeyli,
İgidlər buraya, salıblar meyli.
Kürdoba yaradıb, salıblar məkən,
Qollarında qüvvə, damarlarda qan.
Söylədim hardadır, möhşür pəhləvan,
Onun görüşünə, biz olaq rəvan.
Dedilər köç edib, qoca pəhləvan,
Gətirməyib bəxti, döyişib məkən.
Ona rəqib olub, cavan Miraləm,
Bir əlində balta, bir əldə qələm.
Gör necə fəlakət, qərib bir əldə,
Meydana çıxıblar, əllərdə balta.
Kürdün iki igid, pəhləvan oğlu,

Qəm-qüssa yaratdı, söyləşəm doğru.
 Üz-üzə gəlibdir, iki şiri-nər,
 Qərrib bir mahalda tapıblar hünər.
 Meydan sulayıblar, sağa və sola,
 Kiminki dağıla, kiminki dola,
 Ucuz qəhrəmanlıq, ucuz ədavət,
 Özgələrcün etdik, hər an səxavət.
 Qərrib söyləyir ki, görək pəhləvan,
 Girməsin döyüşə, geçərsə zaman.
 Əqlin əməyiylə, qazansın hörmət,
 Qoysun cavanların, boynuna minnət.
 Kürdlərin birliyi, olsaydı yəqin,
 Qurardı dövlətin, olardı əmin.

Dərzi Kamran

LAÇIN

Dağların qoynunda yurd-yuva salan
 Atadan-babadan vətənim Laçın
 Namərdin əliylə köçü başladı,
 Arada-bərədə itənim Laçın.

Vallah səngər idi daşı , qayası ,
 Bizdən yan keçərdi düşmən gülləsi.
 Torpağı verdilər "xalqın cəbhəsi"
 Yoxdu harayına çatanım Laçın.

Ayazdan büründüm dumana , qəmə
 Nadanlar dağ çəkdi ana vətənə
 Əsir düşüb gedən , ölüb-itənə
 Olmadı qolundan tutanın Laçın

Oğlun Babək idi , qızım da Həcər
 Koroğlu qeyrotli Nəbidən bəter.
 Düşməni azdırıb qol-qola çatar ,
 Çıxaydı böyürdən Sultanım, Laçın.

Ay Kamran, kədərdən ürəyim əsir,
 Günlər qovhaqovda , aylar tələsir.
 Olaydım vətənə torpağ şələsi ,
 Əkəydin sinəmdə kotanım, Laçın.

Validə Arzumanlı

GÖZ YAŞIMDAN SU İÇİB

Boz qayada boy atıbdır bir çiçək,
 O çiçək də göz yaşından su içib.
 Öz tacında saralıbdır al ləçək,
 O, çiçək də göz yaşından su içib,
 Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumurucağı daş bağını dəlibdi.
 Bu gül mənim görüşümə gəlibdi?
 Köksü üstə qara xalla gəlibdi,
 O, çiçək də göz yaşından su içib,
 Özünə də hicranımdan don biçib.

Tümü düşsə, torpaq odsuz yanardı,
 Validə də el dərini qanardı.
 Laçımlı qış fəslə bahar sanardı,
 O, çiçək də göz yaşından su içib,
 Özünə də hicranımdan don biçib.

BU YARA

Uşaqlığın daş izi var dizimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!
Qəhər yağır, qəm cücərir izimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Yaman əsdi cəhənnəmin küləyi,
Parçaladı həyat dolu ürəyi.
Küsgün baxır gəncliyimin diləyi,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Can-qəfəsdən ayrı düşdü hər yana,
Tanrı qulu nədən quldu şeytana?!
Ölkəmizdən qan çiləndi dövrəyə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yar

Validə də qurban olsun qurbana,
Laçın adlı yurdu talan, ay ana.
Göz yaşımız buxarlanır ümməyə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

MÖHTAC EYLƏDİ

Bir od düşdü sinəmizin dağına,
Yağı bizi,dağa möhtac eylədi!
Sarı qonubdur Laçınımın bağına,
Kim bülbülü bağa möhtac eylədi!

Eh,bədəndə ruhu belə böldülər,
Qoca-cavan min əzabla öldülər,
Tanrım, vəhşət, dəhşət, zülm gördülər,
Kim sol əli sağa möhtac eylədi!

Validənin kəsilibmi soracağı?
Gətdi bəda ömrünün hər varacağı,
Həkəriyə həsrət,təşnə dodağı,
Libasını ağa möhtac eylədi.

Səbahəddin Eloğlu

RÜBAILƏR

Bəna görək daş sındıra, daş yara,
Daş altında daşda dedim Daşyara.
Daşyar dedi: - Daş yarmaqdan Daşyarın,
Qabar olin daşlar edib daş yara.

Yandı ki, yandıram yana biləni,
Yananda yananda yana biləni.
Yanmayan yandırmaz, yanma yanmaza,
Yanmaza yandırama yana biləni.

Qoymayın almazla yara Almazı,
Onsuz da öldürür yara Almazı.
Almazın yarasın almaz yaranmaz,
Qorxuram sındıra yara Almazı.

Ürək görək boşala hey, dola hey,
Aç zülfünü, sal boynuma, dola hey.
Qurban olum o yara ki, yar gözü,
Yar yolunu gözləyəndə dola hey.

Görən yar bağına gəldimi Dido,
Yar bağı gülünü dərdimi Dido.
Yar dərdi dərdimə dərd artırbdır,
Varmı bir dərd əhli dərdimi dido?

Gözələ özünü gözlə demişəm,
Gözün görün qədər gözlə demişəm.
Sözümün sodası çıxmasın deyə,
Gözələ çox sözü gözlə demişəm.

Azər Güləliyev

ŞEYLANLI ŞEİR BULAĞIYDI

Laçının mərd kəndi idi,
Şeylanlı şeir bulağıydı!
Güney qaya quzey meşə,
"Hökəri çay" qırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Gül qoxusan qana çəkdik,
Dağ havasını cana çəkdik,
Çeşməsindən suyun içdik,
Söz bitirən gül bağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

"Ağ Şalalə" telləri tək,
Tel-tel idi şair ürək,
Dağlarına verdik kürək,
Qaya ilham çırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Dağ zirvəsi yaxın aya,
Zirvəsindən aldıq maya,
Qalxdı ordan qartal qıya,
Zirvo şair dayağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Xatırladım o gülzarı,
Saça yağdı dördün qartı,
Orda sevdim gözəl yarı,
O vaxt ömrün gənc çağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Azər, girov qaldı Laçın,
Qarabağa yollar açın,
Yurdda görəm elin köçün!
Bu da şair soracağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

ÖLÜM ADLI VERGİSİ VAR DÜNYANIN

İnsanların öli ilə qurulan,
Cah-cəlalı, hörgüsü var dünyanın.
Qəlbi açan, hərdən edən pərişan,
Mənzərəsi, sərgisi var dünyanın.

Bulağı var, meşəsi var, çölü var,
Tikanı var, qanqalı var, gülü var,
Köhnəsi var təzəsi var, tülü var,
İti uclu süngüsü var dünyanın.

Kasıbı var, varlısı var, böyi var,
Alimi var, aqili var, səyi var,
Gəl-gəli var, get-geyi var, həyi var,
Qanlar salan sevgisi var dünyanın.

Bahar-yayla payızı var qışı var,
Aran-dağla qayası var, daşı var,
Gecə gündüz, quru ilə yaşı var,
Gör neçə cür bölgüsü var dünyanın.

Azər niyə hicran sazın çalmasını?!
Haray-hoşir yerə-göyə salmasını?!
İnsan ona borclu deyə qalmasını,
Ölüm adlı vergisi var dünyanın.

İSTƏYİR

Hicran qandalında çürüdü canım,
Könlüm öz dağların görmək istəyir!
Çıxıb zirvələrdən dünyaya baxıb,
Cənnət təbiətin süzmək istəyir!

Ağ sürünü gölən kimi sağaydım,
Güneyində çaxır gözib yığaydım,
Kaş yağış olaydım, yurda yağaydım,
Əlim bənövşələr üzümək istəyir!

Azərəm, ürəyim şırım-şırımdı!
Laçinsız canım da, qardaş, yarımdı!
Əzab dayağımdı, dərddə barımdı,
Qürbət ürəyimi özmək istəyir!

KÛRDCƏ ROMAN

Tamara Refo

SERBƏJEK

Xwendevanên hêja! Wextê mirov pirtûkê hildide destên xwe, ku bixwîne cara ewlîn çavên xwe li ser belgê wê digêrine, dixwaze bizanibe torîvanê pirtûkê kîye, xwedanê kîjan kariye, ji kîderê û çawa hatiye ketîye nava wêjeya bedewnivîsarê, armanca wî çîye, emîr-jiyana wî çawa derbaz bûye?!

Ji ber, ku bersîvê bidine pirsên jorîvîsar, torîvan pîrr-hindikî bi xwendevanan bidine naskirin, pêwîste paşa bizvirin, rûpêlên dîroka emîr-jiyana wîye çendî çend salan ser hevda welgerînin.

Mîrov zef bi kurtî wê dikare bêje, wekî torîvanê pirtûkê Egitê Çerkez wedê şer-dewan, birçibûn, tezibûn, rev-bezan, sala 1941-êda li gundê Derekendê, nehîya Şerûrê, komara Nexçivana Xwemuxtar li mal-beta kurdan hatiye dune.

Ne hêjaye, wekî ji rewşa wan salan binî ser zar-zimanan. Belengaziyê, hejariyê minanî hemû malbetan, malbeta Egitê piçûk ji nava xweda lihev pêçabû. Heft-heyst saliya xweda wî berx çêrand, bi dûşivanî, dûgavanî, gollîkvanîyê mijûl bû. Kete tavî-teyrokan, silî-şilopan, berf-bahozan. Zivistanê sur-seqema sermanda, havîne qije-qija germanda vala nesekinî, kar kir, çerçirî. Piyên bi çarix-gore sol, bejina wî xênî qerpalan kinc nedît.

Bobelat hatinê ser hevdu tîn, gotine. Heyst saliyêda felek dêmên xwene sert nişan dîke, tîfalê Egit bi roja reşva rû bi rû dihêle. Bavê wî Çerkezê Oric minanî girtiyê siyasî tê girtinê û panzdeh salan ji azadîyê merûm dikin û dişînine girtigehên Sibîra bi seqem.

Giranîya malbetê, şeş keçan û sê kurikan dikeve ser millên dayika wî Cemîla Ahmedê Lele. Jiyanê dîrî mirovatîyê çend salan didome. Sêwî mezin dibe, xerabîya felekê hema bi wê xwera dimîne, gotine. Li wan di-jwarîyan nemihêre, kulfetê malbetê zozanê bêrvantîyê dikin, pêz didoşin, gundda pêmbû berav dikin, kolxozêda dixebitin, lê Egitê piçûk neh saliya xweda bi çarix-goran diçe dibistanê, zîkekî tîr, yekî birçî piştî çend salan koma deha kuta dîke.

Sala 1960-a çarenûs wî tine derdixe serbajarê Ermenîstanê-Yêrêvanê. Evraqên xwe dide zanîngeha pêdagogiyê û wê salêda çawa xwendevan tê pejirandin.

Wan salanda li bajarê Yêrêvanê bona pêstabirina çandê bi zimanê kurdî çend ocax dameziribûn. Rojnama "Rya teze" diweşîya, radiokomitêta kurdan pêl dida, ji ber, ku pirtûk bêne çapkirin Sêksiya (para) Nivîskarên Kurdanra mecal hatibûn saz kirin.

Egîte xwendevan hertim, bê navbir bi wan sazîyên jorgotîva têtîliyên xwe çê dîke, bi çuyîn-hatina xweva bi xebatkarên, nivîskarên, helbestvananva dibe nas, pirtûkên bi zimanê kurdî dikirre, dixwîne.

Piştî kutakirina zanîngehê wî dişînine nehîya wî bi xwe, ji wur ji çawa mamostê xwedanê xwendina bilind di dibistana gundê Derekendêda minanî dirêktorê dibistanê tê kifş kirin.

Raste, zarokên dihatine dibistanê tew zarokên kurdan bûn, lê ders bi zimanê azerîyan dihatê derbaz kirin.

Rewşa kurdan, emir-jiyana wane xerab, hinek neheqî û nepakîyên dijî kurdan, ku dihatine qedandin, wedekî kurtda bandora xwe ser mamoste Egîte dihêle. Hema wan salan dest bi nivîsara romana xwene "Mal wêran" dîke û wê bi serfirazî digîhîne dawîyê, bona enekirinê radestî sêksiya Nivîskarên Kurdan dîke.

Elametiya romanê di rojnama "Rya teze" -da tê dayîn û xwendevan, nivîskar û helbestvanan pê dihesîne, wekî civata enekirinê wê kîngê bibe.

Roja enekirinê nivîskar û helbestvanên navûdeng Eliyê Evdîl-rehmîn, Erebe Şamo, Hecliyê Cindî, Şehîdê Îbo, Egîte Xudo, Karlênê Çaçanî, Emerîkê Serdar, Barîyê Bala û yê mayîn bi yekdengî nirxeke bilind didine romanê û birlyarê dipejirînin, wekî roman plana sala 1968-ada bê weşandin.

Hema wê salê ji ber, ku xwendina mafzanîyê (huqûqê) bistîne, ser kurdên wê nehîyê stariyê bike, ji bêqanûnîyan, neheqîyan, xerabîyan biparêze ewa dest ji erkdarîya mamostetîyê berdide, diçe Asîya Navîn, li bajarê Oşê, komara Kîrkîzîstanê dikeve rêzên organê û du sala xwendina huqûqê distîne, sala 1970 minanî zabîte Sovête dadigere nehîya xwe û dest bi karê domedekariyê dîke.

Wê salê diçe Yêrêvanê û seitiya weşandina pirtûka xwe "Mal wêran" dîke.

Lêbelê, cara yekem efrandîna karpêkeke minanî romanê mezin dibe sedema çavnebarîya hinek nivîskarên, ku serhatî, çîrok, dilok berav

dikirin, kurme xîyanetîyê di nava wanda serê xwe bilind dikin û ewana wê yekê nikarin bimehînin. Romana "Mal wêran" di sêksiya Nivîskarên Kurdanda nayê dîtin. Kes nizane, ewa tê dizîn, yanî bi xayînlî tê weşartin.

Eva yeka zef xerab hukmî ser Egîte dîke, ew bi rewşeke xeyid dadigere û ji wê rojêda ne nivîsarên xwe, yê nûh, ne ji pêgirtina romana "Mal wêran" nade sêksiya Nivîskarên Kurdan.

Nenihêre vê yekê ewa ji efrandariya xwe paştî namîne, nivîsarên xwe didomîne û beravî ser hev dîke.

Ew mijarên, ku Egîte Çerkez dest avitîne nava wêjeya Nivîskarên Kurdên Sovêta berê, ya bedewnivîsarêda bi gorîya me qet tunene.

Ji ber wê jî, romana wîye "Cîma", "Du jîyan" (beşa yekem) ji aliyê xwendevananda bi hewaskarîkê tene xwendin. Ew herdu roman ji cara ewlîn li bajarê Bakûyê, cara duyem li Kurdistana Pîroz, bajarê Hewlêrêda, ji aliyê Wezareta Rewşenbîrên Kurdistanê hatine weşandin.

Eva romana destên wêda "Tîvinga bi xwîn" dawîya romana "Du jîyan", beşa duyeme. Torîvanê pirtûkê Egîte Çerkez vê gavê li bajarê Bakûyê jîyanê dîke, du caran çûye Kurdistana pîroz û ser efrandîkê xwene nûh karê dîke.

Egîte Çerkez Bêken

Tîvinga bi xwîn

(Dawîya romana "Du jîyan")

Belê, "Aqil tacê zêrrîne, serê her kesîda tunîne", gôtine. Resûl qet nedîyanî aqilê xwe, wekî dewleta Sovête kêwrişkan bi ereban digire. Ewî usa derz dikir, kirinên wî, yê berîka wîda bîminin, yê alîkîda heyfa birê xwe hilde, alîkîda jî arode, eware bigere, kirinên xwene gemar bîdomîne.

Lê, hemû nêt û armancên wî bero-paşo hatin, tîra wî çû, li kêvir asê bû, felekê çerxa wî çep zivirand, ewa bi xwe kete ewê dawa, ku çekiribû, bîra ku bona cîranên xwe kolabû, bi xwe ketê.

Tûjandîna şuxulê cînayetê perda ser gellek surran vekir. Gava wê lezo-bezêda mala Arşak û Mûsês gerîyanê, bona tûjandîne peyitandîneke balkêş nehatibû destxistin. Lê, van dawîyanda bi tevlêbûna wergeran,

ewana dane xeberdan, pênişandin standin, hê hate zanebûn, wekî her yekî ji wana, ji cinayeta "Înkassator" ê sêsed hezar manat dirav hildane û ewa dirava di balonên plastîkda hewşa malên xweda veşartine.

Destê emeliyat-tûjandinê Arşak, Mûsês û rûber ji bi xwera dubare birine gundê Xaçkê, dirav ji ciyê nişandayî derxistin, li şuxulê cinayetê zêde kirin.

Wedê tûjandinê ewa ji hate safî kirin, ku ewê destê hemû "kar" bi rêvebirîya Karova qedandine. Karo bi destê wana êpêce mal-milk berav kiriye, gustileke zêre mezin daye çekirin, kiriye tilliya destê xwenî çepê. Ji wê rojê pêş navê Karo peyîva "voskî" (zêr) ji hatîye zêde kirin.

Bersîvên hemû analîzan, usa ji bersîvên analîza trasaloyîyê û balastîkiyê hatibûn, îzorê (nexş) tilliyên berhemberî hev kiribûn. Gunekar ber peyitandinan aciz û bê çareserî man, gunê xwe dane ustûyê xwe.

Tûjandîna şuxul heta devî-devî dawîya çillê mezin dom kir, hemû dêtalên qetîlê, rê birrînê hatin mak kirin, tawanbarî (gunekarname) hate quncandin. Pirsîyaran ewa gîhandine dawîyê, prokuror Serxan şanênava xwe avîte, mora xwe lîxist û bona nihêrandîne şandine dadgehê.

Cinayet herêma du komaranda û ji aliyê binelîyên wan herdu komaran hatibû bi cî anîn. Ji ber wê jî, endamên mehkemê ji navendê-jî Moskvayê hatibûn. Van rojên nêzîkda, dadkirinê dest pêbûya...

Kal-bavan gotine, "Kî ji kêra çî dixwaze, bila Xwedê du caran zêde bide wî kesî." Yanî, kî ji kêra qenciye dixwaze, bila Xwedê du caran zêde, kî ji kêra xerabiyê dixwaze, dişa bila Xwedê du caran zêde xerabiyê bide wî mirovî.

Ûsib û Paşê heval û cîranên xwera xût xerabî xwastin, Xwedê du caran zêde da wana. "Boz jî rehet, kumeyt jî rehet", gotine. Hê hatin ber dîwarê xwe rûniştin, nava cimaetêda bûne pînê binê piyan. Ji şerma, ji tenîya rûyên xwe derneketine nava civakiyê, minanî keça kor, piyên xwe bin xweva kirin rûniştin, ji hewşa mala xwe wêda gavek zêde neavîtin. Bi rastî jî, "Hespên qelpan nabezin", gotine.

Bi rastî jî Xwedê hertim aliyê mîzîna heqîqîyêye. Kirinên xayînan, dexesan, çavnebaran çiqasî dukulîya, ewana ewqasî piçûk û nîzm dibûn, piştê wana ditewîya, serê wana dikete nava piyên wana bi xwe.

Bona mirovan hebûn, mal, milkên here baş rastî û adîliyê. Ewa dewlemendîya hetanî roja mirinê bi mirovra tevayî dimeşe, tu caran kuta nabe, nagihîje dawîyê. Hela, serbarê serda, roja qiyametê, wedê pirsbersîvên meşerê jî kêrî mirov tê.

Hetebiya Yasîn û Gulbaharê di wê yekêdabû, wekî ewana, herdu jî bi hevra durist, evîntîya wana bi dilekî paqîş, minanî ava kaniya zelal bû, peywendîyên wana tevî karkeran û cimaetê ser rastîyê, adîliyê û ser

bingeha hezkirinê, rêz û rûmetê hatine çekirin. Ji ber wê jî, serkeftinê xwe dabû aliyê wana...

Meha sibatê bû. Çillê mezin kuta bibû. Çillê piçûk hê destpê kiribû. (Çillê mezin ji bîst û yekê meha kanûnê destpê dike, sî û yekê meha çile digihîje dawîyê, çillê piçûk ji yekê meha sibatê destpê dike, bîst û yekê wê mehêda kuta dibe). Her alî bi berfê hatibû peçînîn. Mirov çiqasî çavên xwe li best-beyaran, çîya-baniyan digerland, usa bizanibe, li rûyê erdê desmala qerqas raxistine. Ba-bahozê lîxistibû, berf tîji neqevên çîyan kiribû.

Karkirina îngaate bi temamî sekinibû. Sovxozêda jî, xênî xwedîkirina pêz û dêwêr, şuxulên dinê nemabûn. Van rojan şivan, gavan ciki nedidilîn, karên wana pîrr bibû. Alîkîda durunga pêz paqîş dikirin, alîkîda gurzên gîhê vedikirin, li durungê bela dikirin, alîkîda roderên gomê û kullekên wê digirtin, bona sur li pêz nexe, ew beravêji nebin, alîkîda jî afirên dêwêr dixistine rizmê.

Van hemûyanra tevayî şabûna şivanan bê hesab bû. Raste dola pezê avis hê neketibû, lê şevê sê-çar berxikên givrik li goman zêde dibûn. Bi vî sedemî jî, şivanan her şev çend caran serî li goman dixistin, miqatî berxikan dibûn, usa jî pez derdixistine şevîne.

Zevîyên cêh-gênim, kolên tirîya binê berfêda hêmin-hêmin ketibûne xewa şîrîn û giran. Ji teyredenên pîrraniyan berê xwe dabûne welatên germ. Tenê, qijikên reş, beytik, reşelek û kevokên beyanî mabûn. Ji seqem û hişkiyê kevokan û qijikan pîkî xwe hildibirrin, nava pûrta xweda vedîşartin, mirov nihêrinê usa derz dikir, ewana bi lingekîne. Lê reşelek û beytik ewqasî "tengasiyêda" nemabûn. Ewana rojên xwe seranser li durunga pêz dibuhurandin, sibê hetanî êvarê nava pêzda dilikîjin, debara xwe bi kakîl û tovên, ku ji qurzên gîhê hildişîyan dikirin.

Şeveke zivistanêye awa serda xew neketê çavên Bêritanê, ji Yasîn dûr neket, tê qey bêjî, ji Yasîn gavekê dûr bikeve, yê kur yanî bidîzin, yanî jî, yê ji destên wê derxin, birrevînin.

Piştî bûyerên buhurî, gava dayîka Bêritanê pê hesîya, ku bona kuştîna Yasîn daw hatîye çekirin, piyên wê ji erdê-esmîn hate birrin, devlêv lê ziha bûn, usa bizanibe, ewretirîşkê (birûsk) lîxist, ewa ser hevda qutîfî, cilmîsî, nava du rojanda êpêcelê pîr bû.

Bêritanê ciyê xwe kêleka ciyê Yasîn danî, balgîyê bin serê xwe kuta halgîyê kur. Raste, çavên xwe digirt, lê zû-zû vedicinîqî, hişyar dibû, aliyê Yasîn dimihêrî. Bîna kur, carnan li dêmên dayîkê diket, minanî bayê berbangê hênîkayî dida wê.

Yasîn çiqasî dil dida ber dilê Bêritanê, tu çareserî pê nedibû, tirs,

xof ketibû dilê dayikê. Hê sibe ron nebibû. Berbang, şevgur bû. Bêritanê sebira xwe neanî, rabû, kincên xwe xwekir, bişkoka wêneguhêzê bada, ewa vekir, bona Yasîn ji xewê ranekê, dengê wê daxist, kêleka balgiyê ku rûnişt. Te qey digot çavdêriye, dewriyêda sekinîye.

Yasîn ji ji xewê hişyar bû, nava nivînên razanêda rûnişt, perreki lihêfê avlîte navmilla xwe, zûr bû, bi rewşeke ecêb li dîya xwe nihêrî û got:

-Dayê, tu çima hişyarî, çima ranazêyî, hela sibêra êpêcek heye, te xêre?

-Dayê qurban, -Bêritanê gazin kir û got, -ez xwe ji nizanîm, sedem çîye, qet xewa min nayê, xew li min herrimîye, hema çavên xwe digirim. birûyên xwe didime ser hevdu, Elka Bejî, Reşê şevê, teyir-teva têne ber çavên min. Usa bizanibe, cî-nivîn bûne gur-agir, ketine dil, hinavên min.

Yasîn zanibû ewa tirs, xofa ji ku ketiye bedena dayikê. Ji ber wê, rewşeke bi ken da dêmên xwe, vebişirî û got:

-Dayê can, badilhewa ber xwe dikevi, ez zanîm, tu bona çî nerehefî. Raste, ew pîrsa tu derbarê wêda difikirî, mitalan dikî, wedê xweda pirseke bi tirs bûye. Lê, şukura Xwedê, her tişt bi saxî-silameti buhuriye, çûye. Xwedê weke dilê her kesî, dayinê dide. Îdî bona tirsê tu sedem nemaye.

Bêritanê minanî mirovên bawerîya xwe undakirî, bersiv da:

-Na, kurê min, hê qeda-bela nebhuriye. Tu ji ku zanî, diqewime, ji heval-hogirên ewan bênamûsan biminin. Rehên mirovên usa gelleki kûrda diçin, deremên wana zû-zû, usa hêşiyayî nayê birrin û hişk nabin.

Yasîn dayikêra dişa bi dorfire şirovekir û got:

-Dayê can, li vir gunê me tunene. Tu zanî Resûl ji minra bona çî fermana qetilê dabûye?

-Na, ez deîlla belengaz, ji ku bizanibim?!

-De nizanî, ezê ji dayika xwera bêjim. Gava beşa milisanda bona Resûl dawê çê kirine, wê rojê ewa nêzîki sûkê ji aliyê mirovne nenas hatiye kutanê. A wê gavê Resûl ji, bavê wî Paşê ji usa fem kirine, guva bona pîrsa Gulbaharê ewa min daye kutanê, wedê Resûl tê girtinê, hê serwaxt dibin, weki van kirinanda destê min û gunê min tune, ez feqir, qet ha ji tiştêki nebûme.

Wedê gihiştibû, Bêritanê dixwast, çend gill-gazina bike, lê bê hemadê wê, çav tiji bûn, kel kete qirikê, berê xwe aliyê dinêda zivirand.

Yasîn rewşa dê derz kir, hinekî poside û xemgîn bû, bi nermayî, dengêki kewrekva axifi:

-Dayê, ez heyran, gava tu berxwe dikevi, rewşa te hukmî ser min ji dike. Çi bûye? Bi geşbe, bi hewasbe, xelq tew xwezila xwe bi te tîne, şukur, kurê te, bûka te ser karin, erkdariya me heye, her roj bi dehan, bîstan mirov pêşberî me serê xwe ditewinin, şewirê distinin, gill-gotinên me

diqedinin, lê tu hêşiran dibarinî, kirina te Xwedê ji xwaş naçe. Kal-bavan gotine, "Xwedê şinê ser şinêda, şayiyê ser şayiyêda dibarinê". Rabe ser xwe, şukur, minanî bûkanî, por-biskên xwe bade, xwarin-xwekirina xwe bixe rizmê, gava bîna te teng bibe, bêje, ez te bibime bal bûka te, durbistîk bin destên tedaye, jêra zengilxe, tère-têr pê biaxife.

Tu qey dibêji, Yasîn bi gill-gotinên xwe ber dilê Bêritanêda hat, aveke hênîk ser dilê dayikêda reşand. Ewê berê xwe berbi Yasîn girt û hêdî-hêdî peyivî:

-Kurê min, tu ha ji cegerê tunenî, min gazî li Xwedê kirîye, yeka Merdanê milise bibe hezarî, lê, ewa nebûya, wededa Resûl negirta, devê min kevîrê reşkeve, tişte bihata serê te, minê kîjan xwellî li serê xwe elck bikira?!

-Dayê can, warê em ji pîrsên buhuri nepeyivin. Ji ber...

-Yasîn, lawo, -Bêritanê axaftina Yasîn dêvda nivci birrî û dew lê kir, got, -îdî sebira min nemaye, nikarim tenê bijim...

Bêritanê axaftina Yasîn çawa nivci birribû, Yasîn ji usa gotina wê nivci hişt, bi dê laqirdiyên xwe kir, ji dil kenîya û got:

-De, sivenda usa bêje da. Dilê te mêr kirinê dixwaze, loma nikarî tenê bijî? Gava usane, ez te bidime mêr, çima mitala dikî?

Bêritan bi "pêşniyara" Yasîn kenîya, bi destê xweyî rastê ser pillê Yasîn xist û got:

-Weylê tu kunî-kunî bûyî, rûdana te sipibe, sera-pîra wedê minî mêrane, tu vê şevê bi min henekan dikî? Daxwaza xwe ji tera dibêjim, weki karûbarê me amadeye, dewata xwe bike, bûka min bine ber destên min, bila bîna min bi wê derkeve. Ji wê wêda tu zanî. Yanî na...

Bêritanê dawî li axaftina xwe neanî, rawestiya, xwe ker kir, li Yasîn nihêrî.

Yasîn dişa kenîya û pîrsî:

-Yanî çî? Tuyê çî biki? Nebî, tuyê min bihêlî, herî bal bûka xwe, li gund bimîni?!

Bêritan xwe ji bi gef-gurrê hati kenîya û nêta xwene bingehin anî ser zimanê xwe, got:

-Armanca xwe ji tera dibêjim, îda sibe ron dibe, here sûka heywîn pezeke nêr bikirre, bine, îro emê bibin ji te û bûkêra qurbanekê serjêkin, goştê wê parevekin, hinek dirav ji ji boy tesequtê, di rêya Xwedêda bidine sêwî-belengazan, ji ber wê, ku ewa qezîya ser wera bê xeta buhuriye. Ya duyemîn, ezê "ebûr"-a xinamiyê xwe hilşinim, bibime qir-benişt, pêşirêva bizelliqim, bila destûra bûka min bide, ezê destbi dewatêkim. Elîxan camêreki başe, rêzaneye, qet nana nake. Hetanî kingê bûkê mala bavêda bimîne?

Eva dewa bi dilê Yasin ji bû. Lê, derbarê sur-sermêda mitale kir û got:

-Dayê can, hetanî naha me ber xwe daye, mehekê, dudanê çavrake, bila bahar bê, hewa, erd, esman zîhabin, paşê...

Bêritanê mecal neda Yasin axaftina xwe bigihîne dawiyê, zû got:

-Kurê min, em şivanîyê, gavanîyê nakin, ku ji sur-sermê bitirsin. Şukur, naha her tist heyê, emê çadira xwe vegirin, xwarin-vevwarin ji. Xwedê şenke, bolle. Tenê, bila germayî dilê mirovanda bibê. Tu gurra min bike, mirov hêsin germî-germî dukute û şuxulê xêrê derengi naxê. Tu qayilbî, qayil nebî, emê îro herin û ya xwe bikin.

Yasin destê xwe danî ser çavê xwe, -A, ser evî çavê min, -got û destê xwe avîte destîka dûrbîstîkê, hejmara mala Ellixan beravkir. Ji Xwedêda, Gulbaharê bi xwe bersiv da:

-Alo, dibihîzim.

Yasin kenîya, destîka dûrbîstîkêda got:

-Gulê, siba tê xêr, netirse, tişteki tirsê tune, bibuhurîne, evê herbangê xesîya te xew li min herrimandîye, min ji heyfa wê ji te hilda.

Gulbaharê pirs pey hev rêz kirin:

-Çima? Çi bûye? Xesîya min ji çi gazîne?

Yasin disa bi çêşeke mezin, bi dilxwaşî hine gilî ji li gotina diya xwe zêdekir ragihandê Gulbaharê:

-Xesîya te, çawa dibêjin, zîne xwe li bizîne kirîye, dewa dewatê û te dike. Bi gotina wê, idî bê te nikare bijî. Xwe jî, karê xwe bike, îro yê bibê mêvana te.

-Pêparê xesîya min, ser serê min û ser çavê min. Ezê hîvîya wêbim...

Rojeke hişkî bû. Mirov tu dikir, ewa li hewa diqerisî. Yasin û dayika wî Bêritan hatine mala Ellixan. Ber derbaze Ellixan, Fatmê û Setterxan mêvan pêşwazî kirin, rê nişandan, Bêritan birine mal. Lê, bi alîkariya Setterxan Yasin ji piştê "Taksi"-yê, ji ciyê bara pezeke nêre serberanî peya kir. Setterxan kêr û qawre anî, berê pezê berbi qiblê kir. Kêr bi qawrê tûj kir. Setterxan,

-bisimillahi, Xwedê qurbanî we bipejirîne, -got û kêr kişandê ustûyê pezê. Hema vê demê Bêritanê destê Gulbaharêva girt, berbi qurbanî anî, tillîya xwe, ya nişandekê xwîna wêda kir; li enfiya Gulbaharê, Yasin û Setterxan xist. Gava destê xwe ji enfiya Setterxan daxist, nişkêva deriyê derbaze vebû; Sosin bi hêl-hêwirze kete hundur. Sosin nehat, agir-alav, qitîkêk, bizotek hat, tillîya xwe ser Gulbaharê û Yasinda hejand û got:

-Gûne weda nabînim, şuxulê dunê awane. Şukur, hûn bi mirazê xwe şa bûn, idî Sosin çikî wera pêwîste? Hûnê Sosinê çi bikin? Qe îbara

we tunebûye, we çima awa zû ez ji bira xwe derxistîye?

Gulbahar kenîya û elbêra bersiv da Sosinê:

-Îla min xêr ji te nedîtê, tu bibelqitî, ne berî tewa vê sibê min ji tera gotîye. Çima nebendîya dikî, gûne davêji ustûyê me? Yê bihîstî, ditûyê usa bizanibe, bi rastî jî, ha ji tişteki tune. Îdî nizanin, ku aşê, Sosin li wur başe.

Disa ciwan bi hevdu kenîyan. Sosinê dest ustûyê Gulbaharêra bir, çend caran ewa ramûsa, paşê hate destê Bêritanê, bi neferê malêva hevdu silav kir û berê xwe berbi dirêktora xwe girt, got:

-Ez henekê xwe dikim, xûşka mine delal, bila Xwedê qurbanî we ser xêrê binivise.

Bêritanê bi xwîna qurbanê deqek ji danî ser enfiya Sosinê, navbera herdu bijangan.

Vê carê Yasin bi ken got:

-Xûşkê can, wekî kincê "sari" (kincê keçên Hînda) te li xwekîra, minê usa bizanibûya, hema vî lezî bagera zivistanê tu ji Hindîstanê avitîyî vira.

Disa bi hevdu kenîyan. Hatina Sosinê alozî, çêşeke bê hesab pêsta anî û ji hemûyan pirttir Setterxan şa kir. Goştê qurbanê heft ciyanda parevekirin, dane cîranan.

Piştî xwanî Bêritan bi Sosinêva tevayî hate ser destexana çayê, oda ku mêr lê rûniştibûn, li alîkî rûnişt, bi rewxêşê şermî berê xwe da Ellixan, bi kelimêke dirêj pêsta hat û got:

-Xinamîyê Ellixan, bêguman, hûn ha ji bûyerên van dawîyan hene. Şukur vê rojêra mixnênet ser bela xweva hatin, pêşira me jî, ya we jî bi rûkî sipî ji wana xelaz bû. We nizanîm, lê, ya rastîyê binihêrî, ez zef nerehetim, sebîra min nemaye. Bona herdu ciwanan minanî civîka wit-wito bûme. We bi xwe dunê verêkirîye. Mirov şuxulê xêrê derengi naxe. Hivî dikim, dest-plyên bûka min bidîne hev, destûrê bidin, ez destbî dewatêkim, bûka xwe bibim. Bûk mala bavêda gellekî destgirtî bimîne ne başe. Xebata Yasin jî, ya bûkê jî hê ku sivik bûye. Cimaet jî bêkare. Disa diwekillînim, şukur ew şepûk bê dew-doş ser mera buhûriye. Hema, bona wê dewatek li me û we dikeve. Wedekî zef başe. Çend rojan şunda him şuxulên Yasin, him jî şuxulên sovxoze yê derkeve. Disa, yê pêwîstbe, wekî em salekê jî çavrakîn. Raste, parikî sare, lê wedê herî qenc nahaye. Alîkîda jî ciwan weke xwe tijî emir bûne, idî wede dibuhure. Ji şerma xwe ne bûk, ne jî Yasin deynakin. Pêşyan gotine: "Bûkê tune zar-zîman, xesîyê tune dîn-îman." Ji ber wê jî...

Ellixan ji çayê gulpek hilda, fincan dubare danî ser ziriye, bi hema dê xwe axaftina Bêritanê nivçî hişt û peyivî:

-Heşa ji te, heşa ji te xûşka min, Xwedê rûberê mine, ez firqiyê daynanimê navbera me û we, hew zanim, herdu malbet ji yekin. Çi mala we, çi mala me. Mala keça min, mala mine ji. Ma pîrsa dewatê. Ez ji şîrikê xwasteka teme. Bi bûka xweva bişewirin, kîjan rojê dixwazin, ez qayilim. Kurê min Setterxan ji te gotî, têra xwe mezin bûye, gîhîştîye, wedê zewaca wiye. Hûn ji min bibuhurînin, pêwîste, ez wî bikime du serî, çar lingî. Hetanî naha, me Eskerxan çavra dikir, lê, hatîna wîra hela êpêce wede heye.

Gava Elixan û Bêritan bi hevdu dişewirin, Sosinê, Yasîn û Setterxan ser fîncana çaya pêşberî xweda "diponijîn", ne "erê", ne ji "na" digotin. Xwe ker kiribûn, guh didane hafiya xeberdanê.

Elixan dişa gulpek ji çayê hilda, fîncan berbi Sosinê defda û got:

-Sosin, keça min, ca xêra kalik-pirika xwe, evê çaya min biguhere, sar bûye.

Wedê Sosin bona çayê çû, Elixan dişa xeberdana xwe domand, got:

-Xinamiya Bêritan, kal-bavan gotine: "Bila hindikbe, bila rindikbe", bi goriya min, dewateke bi hêl-hêwirze, bi heytehol ne pêwîste, ji ber wê, ku herdu ciwanê me ji ser karên bilindin, endamê partiyêne, erkdariya dewletêdane. Bila nebe dengî, em nekevîne dev-diranan. Diqewime, yek baş bêje, yek şaş bêje. Devê cimaetê nayê girêdanê, usa bikin, bila ji devê her kesî miqamek dernekeve. Ji Yasîn û Gulbaharê ji pîrsê bikin, gava hûn bi pêşdayîna min qayilbin, gazî sazbandên xwekin, xwarin-vexwarîne bolle-bol bidin, nava rojekêda bêjin, bikenin, bireqîsin, berê êvarê bûka xwe ji hildin sax-silamet, darêkevin herin.

Elixan pêşdayîna xwe rawestand, ji çaya germ gulpek-dudu hilda, nişkêva berbi Sosinê nihêrî û pîrsî:

-Sosin, keça min, Gulbahar şerma xwe nayê vira, Yasîn ji "xewra çûye", pêş herdanva, tu çi dikarî bêji?

Sosinê eva pêşniyara çavra nedikir, bona bersivê amade nibû. Ji ber wê ji, parikî xwe şaş kir, rengê sorayê xwe avîte dêman, hêz da xwe, got:

-Apê Elixan, çiyê maqûlekî minanî we û porsipike minanî dayika Bêritan heye, çi heqqê devê mine, wekî ez gişyan daynime pêşberî gotinên we. Welleh, hûn kîjan biriyarê bidin, ser seran-ser çavan.

-Zef razîme, keça min, -Bêritanê Sosin ramûsa, dişa berê xwe berbi Elixan girt û peyivî, -xinamiyê Elixan, rûyê min binê pîyên webe, ezim kureke, nêta min hebû, sê rojan, sê şevan biringînimê dewatê. Hûn rê nabinin, qe tişte nabe, firqa rojekê, yanî sê rojan tune, bila gotina webe. Dilê we çawa dixwaze, bila usabe. Lê, pîrsêk ji maye. Me ser meselê vekiriye, em wê ji safikin, paşê...

Elixan mecal neda, wekî Bêritan armanca xwe bigihîne dawiyê.

tişteki dinê anî hişê xwe, loma lezo-bezo pîrsî:

-Dixwazi kîjan pîrsê safikî?

Bêritanê dişa kêlîmeke dirêj anî ser zarê xwe û got:

-Xinami, ez heyran, hinekî pêşta, we bi xwe eyan kir, ku em bûne malek. Ez ji ser gili-gotinên weme. Bi rastî ji, firqa mala me, ya we tune. Hûn wê ji dizanin, Yasîn tayê tenêye. Şukur, isal çend sale dixebite, karê dike, mehtiya wî hetanî qirikê tère-têr me dibîne. Xwedê perrê xwe bide ser, qe hiviya gotîna min nesekiniye, hê havînda çi pêwîste malêra kirriye, zêde-zêde tiji malê kirîye. Em minneta tu tiştî nakişînin û hewceyî malê dunê nînin. Ji ber wê ji, xercê zêde li xwe nexin, bûka minra cihêz-mihêz ne pêwîste. Ez carekê çuyin-hatina wana bi hevra, bi ken-henek bibînim, ewa hêjayî hemû mal-milkên dunêye.

Elixan êpêckî mitale kir, cara yekemîn bû, rastî jîneke awa mêranî, çavtêr dihate. Evê yekê dilê wî bi çopeke mezinva tiji kir, beşereke xwaş da dêmên xwe û peyivî:

-Xûşka Bêritan, ez tevî wê xwasteka te nabim. Ji ber wê, ku ewa pîrsa ji hêza min dere. Tivdarekê cihêz kevanîya malê û bûka te bi xwe zanin. Gulbaharê bi dayika xwe tevayî karûbarê xwe kirine. Xinami, te ya dilê xwe anî ser zarê xwe, minra ji rê vekir, cî ketîye, bihêle ez ji ya dilê xwe bêjim. Raste, pîrsa qelen, cihêz nava me-kurdanda tê bi cî anin. Ew erf-edeta wedê xweda bona ciwanan him alîkarîke mezin bûye, him ji astengîne nebînayî derxistîye ser rêya wana, pêşî li hub-hezîrinê birriye.

Bi goriya min, gava cihêz didîne bûkê, eva zef başê, alîkarîyê dide malbeta nûh. Hetanî destên wana bigihîje destê hevdu, ew bi wî cihêzî sitara xwe dikin. Lê, gava xwedanê keçikê pîyên xwe dukute erdê, ji mal-beta zavê dewa qelenê hîlîndîke, ewa tê wê wateyê, wekî malxwîyê malê hemû mafê keça xwe dîterbîne, wêya mirov nahesibîne, ewlada xwe minanî sewalekê difroşe. Çend çaran em xwe bûne rûberê wê yekê, gava zava nikaribûye qelen bide, hub-hezîrîna du ciwanan ji rûyê dê-bavanda betal bûye, mirin-mayîn derketîye holê.

Xinami, awa dinihêrim, ne tu, ne ji ez, em miqabilî cihêz û qelen dernakevin. Lê gotîna me ewe, wekî pêwîste mirov minanî doxtiran li deremê binihêre, hê xwînekê jê hilde.

Xûşka Bêritan, tê qey bêji, min bi xeberdana xwe hûn aciz kirin. Gotîna min ewe, naha jiyana cimaetê zef baş derbaz dibê, tu kes hewicî qelen, cihêz nîne. Wî edetî nava gellek netewiyên ji me der hêza xwe unda kirîye, ji rûmet ketîye. Pêwîste, qet nebe, em ji parikî sivikayê binine toreyê kevneşop. Ji ber wê ji, hûn bi gotîna min bikin, pîrsa-qelen neynine ser zar-zimanê xwe...

Bêritanê zefta xwe neanî, bi lez axaftîna Elixan rawestand û got:

-Tiştê usa dibe, çima ez mirime? Ezim, kureke, ewî jî bê qelen bizewicînim? Yê bihistî, yê çî bêjin?

Çawa Bêrîtanê axaftina Elixan rawestand, Elixan jî usa kirina wê wekiland, kenîya û li xeberdana xwe, ya nivci mabû, zêde kir, got:

-Xûşka Bêrîtan, "Bûk bi dilê zavêye, çî kulla dilê xelqêye", gotine, kî çî dibêje, bila bibêje, wê pirsêda şert ez û tune, eva yek, ya duda, tu cihêz naxwazî, jî tera dibe, em qelen nastînin, jî mera nabe? Xûşka min, eva hevoka min dawiyêda got, ewa bona laqirdîyan min anî ser zimanê xwe. Lê, bi rastî, tu tişt ne pêwîste, ev jî, ew jî mala me bi xwene. Şukur, em her sal jî zexîra tirîyan bi pêşan dirav distînin.

Elixan parikî navbir da peyvandina xwe, wê carê li Sosinê nihêrî û got:

-Sosê keça min, pêwîste, tu jî hemûyan pirrtir şabî, alîkîda birakê xwe dizewicîni, alîkîda jî xûşka xwe verêdikî. Pirsêke me maye, wê jî tu safike.

-Apo can, -Sosinê bersiv da, -hûn çî bêjin, ez mînanî tivinga da-girtîme, hûn tenê destrêjka wê billivînin. Bê wê jî, tixûbê şabûna min tunene, wê gavê çoşa min li dunê hilnayê. Ma pirsê we nerehet dike, ew çî pirsê?

-Bi gorîya te, deh, panzdeh rojanra Katibê destûrê bide Gulbaharê, wekî ewa neçe ser karê sovxozê?

-Bê gîl! Bê wê jî, isal du-sê salên dawîda ne Gulbahar, ne jî ez, em derneketine rehetiyê. Katib xatirê dirêktora min pirr hezdikeye. Qet "nana" nake.

Elixan bi rewşeke xwaşhal dawî li xeberdana xwe anî, got:

-Himm... Gotî awa, me hemû pirs safî kirin, tenê maye roja destpê kirina dewatê bê zela kirin. Xûşka Bêrîtan, rabe, here bal bûka xwe, bi hevdu bişewirin. Hûn kîjan rojê bixwazin, ez amademe.

Bêrîtanê zanibû, wekî pêşîyan: "Bavê keçan sultane", gotine. Ji ber wê jî, îda pirs berbi kûrayê dirêj nekir.

-Xwedê ji te razibe, Xwedê kurê teyî li tengayê zûtirekê bigîhîne te, -got û bi rewşeke pîroz rabû, derbazî oda bûkê bû...

...Çillê piçûk derketibû. Cebre avê, êgir, xakê, hewa ketibû, destpêka meha adarêbû. Hêdî-hêdî piştê seqema zivistanê dişkest, hej ketibû berfê-qeşê bi nermayikê dihelliya, hulm-gulm li xakê diket.

Di hewşa mala Bêrîtanê çadîra dewatê hatibû vegirtin, çadîrêda du-sê çiyanda sobê kômîrê danîbûn. Ser pêşxûna ferê kakil, rez û fêkiyên reng-rengî, xwarina sar-masî, mirîşkên kelandî, cure-cure salata, vexwarin-av, şerbet, şampan û vexwarinên dinê dabûne rêzê.

Herweha, him Bêrîtan, him jî Yasîn gav bi gav, sehet bi sehet nêzîkî hesret û armanca xwene taybet dibûn. Roja heteb hatibû, ber derge sekinibû.

Ailki hewşêda çend sitilên xurek danîbûne ser kuçik, bilqe-bilq, kîze-kîza wan bû, hinek dikeliyan, hinek diqeliyan. Kevaniyan çend cure xwarin amade kiribûn. Nêzîkî danê nivro sazband jî hatin. Hetanî wana aparatên sazbandiyê, ya deng bilindkirinê ci-war kirin, keç, bûkan millê xwe bi millên hevra derbaz kirin, govend girtin, sergovendiyê destbi kila-man kir, du hevalên wê jî, lê veğerandin:

Gulê, Gultepe gundê meye,
Dînê, Gultepe gundê meye
Gulê, Gultepe çîkî dûze,
Dînê, Gultepe çîkî dûze.

Gulê, yek yare, yek baltûze,
Dînê, yek yare, yek baltûze.
Gulê, tejingan kûze-kûze,
Dînê, tejingan kûze-kûze.

Gulê, hey nabe, nabe, nabe,
Dînê, hey nabe, nabe, nabe.
Gulê, halê me wê çawabe,
Dînê, halê me wê çawabe.

Gulê, dilketiya çare nabe,
Dînê, dilketiya çare nabe.
Gulê, ra li huba dil nabe,
Dînê, ra li huba dil nabe.

Azərbaycan Respublikasında dağ yəhudilərinin yaşadıkları
arazilər

Dağ yəhudiləri (ivrülər) əsasən Quba rayonunda (Qırmızı Qəsəbə) və qismən Göyçayda, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Yəhudilər əsrlər boyu Azərbaycanda öz dillərini, dinlərini, milli-mənəvi dəyərlərini, bir sözlə, mədəniyyət və ədəbiyyatlarını qoruyub saxlasalar da, azərbaycanlılarla sıx qaynayıb-qarışıblar.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN ƏDƏBİYYAT
VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(yəhudicə və azərbaycanca)

Simax Şeyda

“İKİNCİ VƏTƏN - AZƏRBAYCAN!..”

(ixtlisarla)

...Biz dağ yəhudiləri harada yaşadığımızdan asılı olmayaraq, oranı özümüz üçün Vətən hesab etmişik. Çoxumuz Azərbaycanda, bəzilərimiz Dərbənddə, Qroznıda, Nalçikdə, Mahaçqalada və başqa şəhər və kəndlərdə yaşamış, çörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz ölkənin havası ilə nəfəs almışıq. Ürəyimizin məhəbbətini orada yaşayan xalqlara vermişik. Həmişə bir-birimiz ilə mehriban-mehriban oturub-durmuşuq. Sevinc və kədərimizi bir-birimiz ilə bölüşdürmüşük. Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşmış və hörmət görmüşük.

Biz Azərbaycanda yaşayan dağ yəhudiləri bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatından bəhrələnmişik. Ana dili kitabımız “Ana dili” və “Əlifba” olub. Analarımız laylamızı azəri və yəhudi dillərində oxuyublar. Dahi Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Sabirin, Səməd Vurğunun, Mikayıl Müşfiqin, Rəsul Rzanın şeirləri ruhumuzu oxşayıb, bizə məhəbbət hissi aşılayıb. Uşaqlarımız A.Şaiqın, A.Səhhətin, Ə.Sabirin, M.Dilbazinin, M.Seyidzadənin şeirlərini oxuya-oxuya boya-başa çatıblar. Bir sözlə, Azərbaycan şairlərinin şeirləri bizim hamımız üçün bir məktəb rolunu oynayıb, gələcək həyata inamla baxmağa, insanlara məhəbbətlə yanaşmağa və dünyanın gözəlliklərini duymağa çağırıb.

Dağ yəhudiləri Azərbaycan ədəbiyyatı ilə tanış ola-ola, həm də rus və dünya ədəbiyyatının məşhur şairlərini oxuyub, onların yaradıcılığından bəhrələniblər. Puşkinin, Lermontovun şeirləri qəl-

bimizi riqqətə gətirmişdir. Kimlər Nizami, Xaqani, Nəsimi, füzuli, Vahid qəzəllərindən, Vaqif, Zakir, Sabir, S.Vurğunun, R.Rza, M.Müşfiqin şeirlərindən ilham almamışdır?

Hörmətli oxucular! Ona görə də mən klassik və çağdaş Azərbaycan şairlərinin bir çoxunun şeirlərindən seçmələri dağ yəhudiləri dilinə tərcümə etməyə başladım. Düşündüm ki, bizim dağ yəhudiləri də qoy Azərbaycan şairlərini öz doğma dillərində mütaliə etsinlər. Dağ yəhudiləri görsünlər ki, Azərbaycan ədəbiyyatı nə qədər zəngin, nə qədər mənalı və axıcıdır.

Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istəyirəm ki, bizim danışq dilimizdə və şeirimizdə Azərbaycan sözləri az deyil. Doğrudan da bu belədir. Uzun illər azərbaycanlılar arasında yaşayan, onların adət-ənənələri, həyat tərzləri ilə oturub-duran dağ yəhudiləri onların bəzi sözlərini də özlərinin gündəlik danışqlarında və ədəbiyyatlarında işlətməmişlər. Əlbəttə, aylar, illər keçəcək, bəzi Azərbaycan sözləri dağ yəhudiləri danışğından çıxacaq, yeni-yeni sözlər, yeni-yeni ifadələr ilə əvəz olunacaq. Çünki bu dünyada heç nə öz yerində durmur, həyat daim inkişaf edir. Öz adlarını şair, elmi, daha doğrusu, savadlı qoyan bəzi adamlar deyirlər ki, bizim dağ yəhudilərinin danışğından, ədəbiyyatından belə sözlər tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

Əlbəttə, dağ yəhudiləri dili də get-gedə saflaşmalı, şairlərimiz şeirlərində Azərbaycan sözlərini az işlətməlidirlər. Bayaq dediyim kimi, bunun üçün aradan aylar, illər keçməlidir.

Antologiya üzərində işləyərkən bəzi çətinliklər ilə üzləşməli oldum. Bir tərəfdən klassik Azərbaycan şairlərinin şeirlərindəki fars, ərəb sözlərinin olması, digər tərəfdən qoşmalardakı, şeirlərdəki bəzi ifadələri, idiomaları oxuculara çatdırmaq. Allahın köməkliliyi ilə mən bu çətinliklərin öhdəsindən necə lazımdırsa, eləcə də gəldim. Xüsusilə müasir şairlərdən B.Vahabzadənin, S.Tahirin, R.Rövşənin və başqalarının şeirlərinin tərcüməsi olduqca gözəl alınmışdı. Sözsüz ki, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm, N.Xəzri, H.Arif, M.Müşfiq, Ə.Cəmil, Ə.Cavaddan da etdiyim tərcümələr müvəffəqiyyətli çıxmışdır. Azərbaycan bayatılarında və bəzi dastanlardan etdiyim tərcümələr də yəqin ki, yəhudi oxucularının xoşuna gələcəkdir.

İlk dəfə çap olunan bu antologiyada Azərbaycan aşiq ədəbiyy-

atının da bəzi nümayəndələrinin şeirləri verilmişdir. Burada Dirili Qurbani, Tufarqanlı Abbas, Aşıq Valeh, Sarı Aşıq, Aşıq Ali, Aşıq Ələsgər, Molla Cuma və başqalarının qoşmaları böyük məhəbbətlə tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, antologiyada 75 nəfərə yaxın şair və aşıqların şeirləri toplanmışdır. Bu tərcümələr arasında Nizaminin məşhur "Sən-siz" qəzəli, Nəvəinin "Qərənfil", Vaqifin "Dumalar", "Bayram oldu", S.Vurğunun "Azərbaycan", R.Rzanın "Olum ya ölüm", M.Müşfiqin "Məhəbbət", "Küləklər", H.Cavidin "Kor ərəbin mahnısı", Ə.Cəmilin "Can nəmə, bir nağıl de", N.Həsənzadənin "Heç nə istəməyən qız", Ə.Kərimin "İki sevgi" və başqalarının məşhur şeirləri də vardır.

Azərbaycan xalqı kimi yəhudi xalqı da bu gözəl şeirlərin çoxunu əzbərdən bilirlər. Uşaqlarımızın dilindən bu gün də M.Ə.Sabirin "Gəlgəl a yaz günləri", "Uşaq və buz", A.Şaiqin "Keçi", "Ay pipiyi qan xoruz" şeirləri düşür. Bayaq dediyim kimi, birinci dəfədir ki, dağ yəhudiləri tarixində belə bir antologiya nəşr olunur. Əlbəttə, burada ola bilər ki, mənim də səhvlərim olsun. Ona görə oxuculardan əvvəlcədən üzr istəyirəm. Əgər bilməyənlər varsa, qoy bilsinlər ki, Quba yəhudiləri ilə Şirvan yəhudilərinin, yaxud da Dərbənd yəhudilərinin danışğında xeyli fərq vardır. Buna ləhcə fərqləri desək, az olardı. Ümumiyyətlə, bu xalq bir-birlərindən uzaq düşdükləri üçün danışqlarındakı bu fərq özünü bürüzə verir. Ona görə bu şeirləri oxuyarkən heç də təəccüblənmək lazım deyil.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm ki, şeirləri tərcümə edərkən bəzi şairlərin şeirləri əlimdə olmadığı üçün onları da çevirə bilmədim. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırmaq istəyirəm ki, bu antologiyanın ikinci kitabını da tərtib edəyəm. Allah qoysa, onda tərcümə edə bilmədiyim şairlərin şeirlərini tərcümə edib oxuculara çatdıracağam.

Qoy bu antologiya iki xalqın — Azərbaycan və yəhudi xalqlarının həyatında, onların mədəni əlaqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni bir körpü olsun.

İKİ XALQIN ŞAİRİ

Mən onunla 1958-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul imtahanları verərkən tanış olmuşam. Xoşrəftar, mehriban insandı. Görürəm qovluğu şerlə doludur, mətbuatda çap olunan da var, çap olunmayan da. Hamısı da uşaq şeri, körpə qəlbinin ən incə duyğularından xəbər verir.

Simax Şeyda universitetə həvəskar şair kimi gəlmişdi. Universiteti qurtaranda artıq respublikanın aparıcı uşaq şairlərindən biri kimi tanınırdı. İmzası mətbuatı bəzəyir, kitabları əldən-ələ gəzirdi.

Uzun illər Bakıda Teatr Xadimləri Cəmiyyətində işlədi. Azərbaycanın ən müxtəlif rayonlarında xalq teatrının dirçəldilməsi, repertuarlarının zənginləşməsi, əsl sənət əsərlərinin səhnəyə çıxması xeyli dərəcədə Simax Şeydanın adı ilə bağlıdır. Bu, teatrlarda, mədəniyyət evlərində, klublarda həmişə, xüsusən uşaqların tətil dövründə onun da mənzum dramları, alleqorik əsərləri uğurla oynanırdı.

Simax Şeydanın sözü-söhbəti dağ çeşməsi kimi çağlayır, axır. Balaca bir şeir parçasına diqqət yetirin:

Süsənə bax Süsənə,
Hər şey üstə küsənə.
Ay uşaqlar görəniz,
Deyin ayıbdır sənə.

Oğuz rayonunda anadan olub. Gəncədə böyüyüb. Ən gözəl əsərlərini qədim Nizami yurduna, ulu Azərbaycan elinə, onun keşməkeşli taleyinə, səfali təbiətinə, hünərvər insanlarına və ən çoxu da gözəl-göyçək balalara həsr eləyib.

Bu yerlərin təbiəti də, insanları da həssas şair qəlbinə ömürlük ovsunlayıb. "Gəncəli qızı" şerinə diqqət yetirin:

Sən bir bahar çiçəyisən,
Göyçəklərin göyçəyisən.
Bu işıqlı
Yaraşıqlı,
Şəhərimin bəzəyisən.
Ay gül üzülü, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız.

Gülmü deyim, aymı sənə?
Hər gözəl qız taymı sənə?
Bu kamalı,
Bu camalı,
Tanrı verib paymı sənə?
Ay gül üzülü, gəncəli qız!
Şirin sözlü, gəncəli qız!

Uşaq şairi kimi tanınan Simax Şeyda böyüklərin də əzəli və əbədi duyğularının, qayğılarının, arzularının tərənnümçüsüdür. Vətən və el məhəbbəti, şafliq və sədəqət Simax Şeyda yaradıcılığının ana xəttidir.

Bakıda onun beş-altı kitabı çıxıb. "Mən balaca kosmonavtam", "Yaxşı qız", "Kimin belə qızı var", "Tülkü, tülkü tünbəki", "Nəğməli meşə" və bir də İsrail Məmmədov haqqında "Hünər" poeması.

Müstəqillik işığında dünyaya qapılar açılıb, get-gəl çoxalıb, əlaqə-ünsiyyət genişləniib. Bir neçə ildir ki, Simax Şeyda Azərbaycandan kənarında yaşayır. Övvəllər İsraildə olub, indi Almaniya adadır. Bir ayağı daim ana Vətəndə, həmişə ürəyi burda, xəyalı doğma elindədir.

Dünyanı gəzib dolayan həmyerlimiz Azərbaycan və tat dillərində yazıb yaradır. Azərbaycan və İsrail Yazıçılar Birliklərinin üzvü, iki ölkəni, iki məmləkəti öz sözü-söhbəti ilə qovuşdurən qələm əhlidir. Təl-Əviv şəhərində Qafqazdan çıxan dağ yəhudilərinin yazarlar birliyini yaradıb. İndi də Almaniya bu xeyirxah işi davam etdirir. Müxtəlif şəhərlərə gedir, şairlərlə, yazıçılarla görüşlər keçirir, yaxın-uzaq ellərdə Azərbaycan ədəbiyyatını, Azərbaycan sənətini, Azərbaycan həqiqətlərini təbliğ edir.

Bu xeyirxah işlərin bir nişanəsi də "Duxtər Şirvani", yəni "Şirvanlı qız" kitabıdır. İri həcmli, nəfis tərtibatlı, maraqlı, məzmunlu şer bukletidir. Azərbaycan və tat dillərində buraxılıb. Başdan başa Azərbaycan sevgisi, Azərbaycan ruhu, Azərbaycan nəfəsi ilə yoğrulub. Bu sevgi, bu məhəbbət o qədər dərin, elə ülvidir ki, müəllifin öz inco duyğularından əlavə, burada elimizin adlı-sanlı söz ustalarına da geniş yer verilib. "Şirvanlı qız"da Simax Şeydanın tərcüməsində 23 nəfər Azərbaycan şairinin əlindən çox əsəri çap olunub. Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın, Mikayıl Mirzənin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Arazın, Fərid Mehdiyin, Hüseyn Arifin...

Bəlkə də bu əsərlərin çoxu ilk dəfədir ki, İsrail elində səslənir. Doğma yurduna əsl övlad məhəbbəti bax, budur!

Sonra onun daha bir söz çalığı oxucuların görüşünə gəldi. "Bir dəstə gül" kitabında uşaqların böyük şairi kimi tanınan Simax Şeyda bu dəfə klassik Azərbaycan poeziyasının ən gözəl janrında çıxış edir. Füzuli ruhlu, Sabir nəfəsli, Vahid ürəkli qəzəllərini oxuculara təqdim edir.

Harada olursa olsun, müqəddəs Azərbaycan torpağının yetirməsi Simax Şeyda bax beləcə yazır-yaradır, doğma diyarına xidmət edir.

DAĞ YƏHUDİ DİLİNƏ POETİK ÇEVİRMƏLƏR

Çevirəni: S.Şeyda

MİLLİ HİMN

*Musiqisi: Üzeyir Hacıbəyov
Sözləri: Əhməd Cavad*

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minnətlə can qurban oldu,
Sənən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər!
Hərə bir qəhrəman oldu!
Sən olasan güllüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!
Namusunu hiş etməyə,
Bayrağın yüksəltməyə,
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən, şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

AZƏRBAYCON DÖVLƏTİRƏ HİMNİ

Azərbaycon, Azərbaycan, con Vətən,
Əy qəhrəmon, əy məhrəbon, xon Vətən!
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü,
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü.

Ə sə rənkli hələmovaz zihis şor,
Qürbu dorəym ə rəhtü hozor-hozor.
Ə qəd atəş dəmund diho, şəhorho,
Yə qəhrəmon igid bisdo əsgarho.

Həziz Vətən! Biyo boşı qülüstən,
Qürbutünüm mə həmişə, hər zomon.
Ə dülhoymu mühbəttü ambari,
Həm qiməttü, həm hürməttü ambari,

Həməstərəəri doşdə, vəbərde
hələmtürə əri pişoho bərde,
Həyrətünü bütün həşqlü cəvonho,
Türə xosdə odomiho, insonho.

YƏ ZƏMONƏMİ

(*"Koroğlu" dastanından*)

Dəshoymə lərzirə, çummə tər dirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?
Çü soxum nəsdanüm fə qof kufdirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Yə igid mürdəki misoxut qiryə,
Yə çü nitov burra xəncəri diyə,
Omori namərdə zəmoni quygə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Həytər igid əcə, mərd igid əcə,
Namərdho əz mərdə visdonu bəcə.
Yəpələq ə tərton middədü pəncə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Omo hürməmə dəyö əxiri,
Nitəm dəhvə kürdə dülmə pir biri,
Tufəng vədərəmə həytər çü zürü,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Koroqlu Qırata miğəşd ə sorü,
Miyofdo düşməne ə zir poy sorü,
Doqho lərzirənbü əz yə nərəyü,
Mənüm birəkor, yə zəmonəmi?

Nizami Gəncəvi

TÜSÜZ

Hər şəvmə bisdo dərd, qəm, qüssə, müsibət tüsüz,
Kəşirə nəfəsmə də rafd hədət səhət tüsüz.

Türə u dül vəbərde ə həşqtü şəhvə soxdum,
Əz dərdü tū su qürdüm, nisd əmə taqət tüsüz.

Üzgə yə səvgili yor çütər qərdüm imuhoy,
Danusdum tuş qufdiri: «Mikəşüm həsrət» tüsüz.

Tü dülməyə səhibi, ə pişoytu qulum mə,
Tü həzizi mə ucuz, yə hiçum həlbət tüsüz.

Çummə nəş ofdo türə, bəxtmə ambar xisiri,
Əri virixdən nisdə əmə cəsərət tüsüz.

Tü əgər əz Nizami ərxoyin bisdoriqəş,
U həmişə qəşd türə, nəbisto rəhət tüsüz.

OMORƏBU

Ə xunəymu xəlvət-xəlvət imşəv yor omorəbu,
Ruyi əz məng diyəş qüzəl nazlı nigor omorəbu.

Əz qül sifət rixdə ərəq dəqürdəbu ruy ənurə,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əz pəhniki çum dakoşdə mə əyu həy dənüşürüm,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əyə cigə ə xov rafdim, tə çin səbəh kəyf kəşirim,
Ə hoq-boqçəy sürxə bəxtmə ambara bor omorəbu.

Qufdi: - Bəxti rəfdə gərək, qu diyə çü xostəni, yor?
Muqum ki, yə moçış bəxş di. Xub ki, dildor omorəbu.

Qirisd, qirisd u nazənin, nə poisd rofd çumi hərsi,
Ə qəd ataş suxənd mərə, beixtiyor omorəbu.

Əy Nizami! Qufdi birdən əz xov xəbər bisdorum mə,
Vinirüm ki, rofdi qülmə, çumi xumor omorəbu.

Molla Pənah Vaqif

DURNƏHO

Ə ruy h, əsmu biyoyt qənət nə zənit,
Yə kom poit, mərə şinit, durnəho,
Dəstə qurda omorənət əz çəho?
Əz hol işmu yə xəbər dit, durnəho.

Çumi mundi ə rəh işmu Baqdado,
Cigəşmu bu u tarafho yə vəhdə,
Omon ruzi qənət zənit əhəstə,
Telhoşmuro nəbu şənət, durnəho.

Xəyli vəxti kəşirənüm dərd yorə,
Pərvapnəho ə sər çiroq omorə,
Ədəm qəşdə u raçə çum nigorə,
Viniritgə əzmə quyit, durnəho.

Sürməliyə çumhoyuni h, əşq dülmə,
Əz bədnəzor ə dur qərdə u qülmə,
Nəs xosdənüm işmu dur qərdit əzmə,
Birdən nəbu çəşmiş boşit, durnəho.

Nazənin-nazənin misoxit ovoz,
Ruhho taza imbu, kəyşho xəyli saz,
Vaqifəş poy dülü həy soxu pərvaz,
Əyə cigə qənət zənit, durnəho.

Xurşudbanu Natəvan

QƏRƏNFİL

Çənd mə ki mixoyu türə qərənfil?
Oşuqə ədəy h, əşq dorə, qərənfil?

Ə qəd ən qülşənho kəyfsüz poisdəy,
Yəqint səvmiş səxdəy yorə, qərənfil?

Qülho cəng miqirü, bəcəh mizənü,
Həmişə zəvər gi sərə, qərənfil?

Həyf ki, bəfoi nısdı hülomə,
Murov raçıyi par zərə, qərənfil.

Əz ruy piş sox burov pardəy ən naza,
Əz yor nə vədəşən mərə, qərənfil?

Mirzə Ələkbər Sabir

NƏİL OMORƏ

Xandostı, omoni nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Vay, vay! Hiç ə inson oxşori nısdı,
Yə xüşqə şəkili kor-bori nısdı,
Həytər şüvər nibu, simşori nısdı
Səri sər qəboni, nəil omorə.
Sifəti yomoni, nəil omorə.

U ruz ki, ərimə nişan vəqürdit,
Ambar tərif dorit, numirə qürdit,
İmuhoy danusdum şüvər şüvər nısd,
Xandostı, omoni nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Tərsürüm, oy omon, dülmə xun bisdo,
Nazik vorə bisdo, nimə cun bisdo,
Dodo, kup-kup dodo və zobun bisdo.
Qu i çü zomoni. Nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Yə hünlürə filəh vəri ə sərü,
Qoşyurə muhoyi sipsipi biri,
Kələ bəbəyməni, quyigə piri.

Həşdanki xərtəni, nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Ədəy əz ləhəyi rixdə ovhoyi,
Pisə buy omorə əz həlovhoyi,
Tərsirənüm nəznik rafdə mə əyi,
Mara xuno çüni, nəil omorə,
Sifətü yomoni nəil omorə.

Səməd Vurğun

AZƏRBAYCON

(Yə baxı)

Həy quroşdəm əzi doqho,
Durna çumlu əz biloqho,
Şinirəm əz qof misoxho,
Sakit rixdə arazhorə,
Sinamiş soxdəm dusdə, yorə,
Xəlq danusdə tü ənməni,
Yuvay məni, məskən məni.
Həm dədəy, həm Vətən məni,
Dur imbumi dül hiç əz con,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Mə yə həyil, tü yə dədəy,
Dü-yəkiro xostənim həy.
Par zərümgə ə çüco kəy,
Kənə tünı dan yuvoymə,
Xori kələ bəbəhoymə,

Qüror əz doq, tü əz aran,
Əz Astara, əz Lənkəran.

Əz Afrika, əz Hindisdan.
İncə quşo qinoq miyov,
Diyə pisi, bədi nitov.
Zərdə sünbül nun imuni,
Pəmbəy imu cun imuni
Şirə kəş əz oñqur uni,
Səbəh-səbəh şüqəm qisnə,
Qüvot biyov ə qul gənə.

Ə kəmər həsb nüş ə Qazax,
Həy sox urə xostə çü vəxt.
Həsb bisdoqəş ə qəd ərəq,
Yoyloqhorə gəşd tū həmiş,
Əz Kəpəz ə Göy-gül doniş.

Dül qiroşdə əz Qaraboq,
Koh əzi doq, koh əzu doq.
Şəv birəki əz dur əncəq,
Biyov Xana həy xundəyi,
Qarabağa şikəstəyi.

Vorvorihə naz soxdəki,
Ə kin dirbəy poyu təkə,
Dül imuni qüzəl Boku,
Uşüqlüni qüvot ən qof,
Astarohoy səbəhi sof.

Qüzəl vətən şin tū mərə,
Xub-xub quyum qof dülmərə,
Ə xəlqəvoz yəki birə,
Tü şori sox, xənd hər zomon.
Azərbaycon, Azərbaycan!

KƏYFLÜ İSGƏNDƏR

Ki əz dərd xurdə,
Ki əz kəyf xüşdə,
Ki əz taza paltar tərsirə,
Kiş əz kəfən.
İsgəndərə pürsironit əz mə?
İsgəndər xurdənbu.
Ləqəbiş kəyflü İsgəndər bu.
Soqə mürdəhorə dərđi
Şəv-rüz nərahət mixod urə,
Həbuqə əyə poçt korsoxd imbisdo,
Nə qəm, Nə şərob mixurd.
Hümürü ə qəd mürdəho mqiroyd
Səssüz, sakit.
Qinəmiş nə soxit İsgəndərə,
Yomon birə donit,
Dərdə ə sər ofdorəqor,
Və qəm-qüssə kəşirəqor.

Məmməd Araz

SALAMAT BOŞ

Diyə nə omorum bəlkə incikə,
Dumon salamat boş, doq salamat boş!
Buluthə əz çumho hərs rixdə quyqə,
Buston salamatr boş, boq salamat boş!

Tarlanho par zərə ədərə rafdə,
Nərqüzho ə çəmən zərd bisto ofdo,

Ye qūzel ə dəsməyə yə dəstə qūl do,
Cəyron salamat boş, ox salamat boş!

İncə sofəlünü hər tərəf, hər yon
Bisdorum ə çəməni, ə qūlho həyron,
Midoru nummərə xəlq əyi dəvron,
Dəvron salamat boş, xəlq salamat boş!

Doqhorə pələnci, həm şiri tūni,
Şohirə nəqməyi, şeyri tūni.
Vori, bərəkəti, hər xəyri tūni,
Çupon salamat boş, soq-salamat boş!

Ramiz Rövşən

İMURƏ

Ə şirinə xov dəbirim,
Ya zalum şovund imurə.
Dədəyhorə öz quçoqi,
Əyi dünyo şənd imurə.

Ambar kəşdim i rəhhorə,
Həy şəv soxdum səbəhhorə,
Əyə çikə soxdə kurə,
Ə dəş vəçəvund imurə.

Rəh çünikə nəsdənbirim,
Əz dūnhoy rəfdərə dirim,
Koş ə hülom niyə niyəmorim,
Dədəyho fərmund imurə.

Ə zomənə, zomənə,
Nəki ə dəş komənə.

Xərho ədəy çüy xürdə,
Həsbho mündi bikonə.

Nə dəşən ə dərd mərə,
Vinum yor həmdərd mərə.
Ə nəmərd mühtəç nəsox,
Küş ə pişoy mərd mərə.

DÜNYO ƏMƏ TONIŞ OMO

Rəfdüm ləpir poyhoymə mund,
Qof nə soxdum, qofhoymə mund.
Dənişürüm çummə çarust,
Dünyo əmə toniş omo.

Doq, sənq eni əmə toniş,
Həminoni əmə toniş.
Həy hərs ruxünd çummə, dəniş,
Dünyo əmə toniş omo.

Düymün boy omorəmmi?
Omorəmmi, vinirəmmi?
Hümür soxdəm, sur birəmmi?
Dünyo əmə toniş omo.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN POEZİYASI

(*azərbaycanca və yəhudicə*)

Simax Şeyda

NOVRUZ BAYRAMI

Salam, Novruz bayramı,
Salam, ay ayz bayramı!
Bu gün gülüb-sevinir,
Şadlaq eyləyir hamı.

Göyərüb səmənilər,
Bəzənibdir xoşçalar.
İnsanların üzünə
Gülür bağlar-baxçalar.

Bənövşənin, nərgizin,
Ətri tutb hər yeri.
Torpağa həyat verir,
Günəşin şofoqləri.

Yenə ötür qumrular,
Sellər, sular çağlayır.
Gözəllik insanları,
Öz yolundan saxlayır.

BƏNÖVŞƏ

Vasal omorəki vokundəni tū,
Dorəni doqhorə raçi, bənövşə.
İni ə kintünüm sərə zəvər qi.
Dəniş tū çü imbu hoçi, bənövşə.

Xoyli zomon hisdi otü bənd birəm,
Diyəş xoşbəxt birəm, mozolmənd birəm
Razi niboşum ki, kəşi qüssə, qəm
Usüzis i dünyoh puçi, bənövşə?

Türə əz numtünü yormərə numi,
Mərə dövlətmərə, vormərə numi
Mundi ə siffəttü şöhrə çumi,
Həytər qüzəl hisdi ərcü, bənövşə?

Hər türə dirəki mərə həz dorə,
Ə dülmə mühbət, səvqi ofdorə
Simax mihid imbu viniqə yorə,
Əji u nazənin, əji bənövşə?

SOR MƏNİ

Sən ey mənim axtaranım, soranım,
Hörmət edib tez-tez məni ananım,
Bağım, baxçam, telli sazım, kamanım, -
Neçə-neçə kənd şəhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Yadımdadır o uşaqlıq illəri,
Dağ çayının aşib-daşan selləri,
Pay-piyada dolaşırdım çölləri,
Hər gecədən, hər səhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

İlhamımdır babaların topağı,
Qəlbimdədir ləpələrin coşmağı,
Ay bacılar, ay qardaşlar yaz çağı,
Lələlərdən, tor güllərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Məftun etməz ürəyimi dövlət-var,
İllər keçir, üzə gülür arzular,
Simax, yoxdur bu dünyaya etibar,
Qədir bilən bu ellərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

XUN, YUSİF

Əri Yusif ben Yoxay

Şinirəki əsə türə,
Təmizə nəfəs türə,
Dülho ədəf şor birə,
Di imurə jun, Yusif!
Hər xundəqor Xan nibu,
Yə qürqış aslan nibu,
Boqbonsüz qülşon nibu,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Məhni qənətlü birə,
Dülho mühbətlü birə,
Diyəş mühbətlü birə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Simax məcnun səs tünə,
Quyqə Əbülfez tünə,
Şoh doqi, Kəpəz tünə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

OXU QARDAŞIM

Müğənni Yusif ben Yoxxaya ithaf edirəm

Rıqqətə gətirdi qəlbimi səsən,
Bahar nəfəsidir sanki nəfəsin,
Bütün el, obada yoxdur əvəzin,
Vurgundur səsine çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım!

Sənin mahnıların gül kimi incə,
Ruh verir qocaya, ruh verir gəncə,
Çağlayır gör necə, dinir gör necə,
Gözəlg oxuyursan oxu, qardaşım.

Səsin Kanadadan, Nyu-Yorkdan gəlir,
Gözəl Fransada göyə yüksəlir,
Səni Moskvada nəğməkar bilir,
Vurgundur səsine çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Simaxın qəlbində daim yerin var,
Bir-birindən şirin nəğmələrin var,
İsrail səninlə edir iftixar,
Vurgundur səsine çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

NATƏVAN

Gözəlliklər yurdudur,
Başdan başa Qaradağ.

Düzlərdə gül-çiçəyə,
Dağlarda sən qara bax.

Bu torpaqda doğulmuş,
Bir zamanlar Natəvan.

Şuşanınşair qızı,
Şeirə, sənətə heyran.

Xan qızı həm qayğıkeş,
Həm də mehribakn idi.

Yoxsulların halına,
Alışb-yanan idi.

Qüvvət alıb, güc alıb,
Vətən torpağından o,

Şuşayda su çəkirmiş,
İsa bulağından o.

Xan qızının şöhrəti,
Yayılmış hər tərəfə.

Şer məclislərində,
Yad edilmiş hər dəfə.

AZƏRBAYCANIM

Gəlin siz a dostlar, gözək dünyanı,
Bir kino lentinə çökək dünyanı.
Görək kim qazanar şöhrəti, şanı.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Sırası uzanmış sıra dağları,
Yaşıl meşələrdə ceyran, maralı.
Dünyaya məşhurdur Göyçayın narı,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Şahdağ ətəyində Quba şəhəri,
Dünya miqyasında bəllidir yeri.
Alması olmuşdur dillər özbəri,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Məndən inciməsin gözəl Naxçıvan,
Onun saf adı da dünyamızda var.
Yer altı suyunun ləzzət dadı var.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Başdan başa deyim sənə gülüstan,
Dillərdə olubsan sən böyük dastan.
Bol tərəvəz verir bizim Lənkəran,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mil-Muğan torpağı ağ pambıq verir,
Pambıq da ölkəyə bol sərvət verir.
Adı ürəklərdə güc, qüvvət verir,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Qara qızıl fantan vurur Xəzərdə,
Nefti çoxdur Abşeronda, hər yerdə.
İnsanlar yaradır, qurur burada,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Yaşıl meşələri, yaşıl çölləri,
Şəffaf bulaqları, mavi gölləri.
Bol dövlət verən gözəl Xəzəri,
Belə Azərbaycan de harda vardır.

Çayların adını söyləyim sizə,
Dərədən, topədən çıxmışlar düzə.
Kür çayım, Arazım axır dənizə
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Vətəni tərk etmiş həmvətənlərim,
On il qərrib yaşamaqdan, dostlarım,
Yaxşıdır bir günü ana Vətəni.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Hər şeyi yenidən başlamaq üçün,
Yenidən birlikdə yaşamaq üçün,
Yığışaq vətəndə gələcək üçün,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mən aşıb keçmirəm tarixim üstədən,
Mənə əzab verir, axı anamdır.
Vaxt gələ qayıdar kim köçüb burdan
Belə Azərbaycan de, kimdə vardır.

İKİ XALQIN DOSTLUĞU

Gəlin siz a dostlar, gəlin görüşək,
Gəlin qucaqlaşib bir-bir öpüşək.
Bilirsiz nə qədər, şadam mən bu gün,
Sizi xoşbəxt, gülərlüzlü görəcəm.

Kim ayırar bizi bir-birimizdən,
Kimin gücü çatar, ayırsın bizi.
Ömürlük dostuq biz Azəri xalqla,
Allah belə yaratmış üroyimizi.

Hər vaxt sevinərik, hər vaxt gülərik,
Çünki bu xoşbəxt həyat bizimdir.
Biz mərd insanlarıq, qədir bilənlik,
Gözəl Azərbaycan, olbət bizimdir.

Bizim ana yurdumuz Azərbaycan,
Gül açılmış, güllü bağa dönübdür.
Artıq nəki zülm var, nədəki vuran,
Heç vaxtı enilməz dağa dönübdür.

Bizim İsrailin qəlbində varsan,
Xalqımız unutmamış, unutmaz səni.
Şairlər vətəni nə bəxtiyarsan,
Şair Anton hər vaxt xatirlər səni.

• • •

Yə dusdtü vokundgə sirr türə ə kəshə,
Əz düşmə ziyod tan tju urə ə dünyə.

Ə h, oşirəvoz dust birə, ə kosib məxənd,
Əz xüşdə zu madaray, imboşi mixənnət.

Xalqə voyisdəgə türə kəşü pişovə,
Gurin gi xüşdərə mə gəşd ə nəloyiqovə.

SİMANTU GƏRDO

Əri 63 sala birəyi düstmə
Simon Borisoviç nuvsdəm.

Əz xori bəbəbə, adəm soxdə,
Əy dust mə, həmişə dül tū şor gərdo
Yə biroro xunə, türə mə xostə
İ şast sə salay tū simontu gərdo.

Əi dül mə əri tū, dəri niyyəthə,
Çənd salho zivisdi, cun soqi gərdo.
Zəmi salamət, həmi xəndə lov,
İ gufidirəboy mə, əz xudo gərdo.

Dültü yə təmizi, guzkirə xunə,
Hörmət tū ambari ə qəriş dusthə.
Anton türə xostə, biroro xunə
İ şast sə salay tū simantu gərdo.

AD GÜNÜN MÜBARƏK

*Dostum Simon Borisoviçim
ad gününə hasr edirəm...*

Salam Simon qardaş! Bir insan kimi,
Daim uca görüm sənə başım.
Bu gün mən də sənə bir şair kimi,
Təbrik edirəm altmış üç yaşını.

Xalqımız unutmaz sənə heç zaman,
Dünyada əbədi insansən, insan.
Xalqına köməklik göstərən adam,
Gördüyün əməllər şahidi sənə.

Xalqımızın sədaqətli oğlusuz,
Sözündən dönməyən insan oğlusuz.
Xalqın sevgisindən bil yaşasınız,
İnan vallah, siz çox yaşayacaqsınız.

Sənə mərdliyinə bizim xalqımız
Baxıb ilham alır sənədən doğunca
İnan, sağlıq olsun, hər yaşını da
Təbrik edəcəyik sənə görünce.

BİXƏBƏRƏM MƏN

Bir gözəlin eşqiylə əcəb divanəyəm mən,
Xalq elə bilir ki, guya bəxtəvərəm mən.

Nə üçün bu qədər zülm eləyir mənə o gül,
Dözürəm zümlərə, çünki onu sevirəm mən.

Məqsədimə çatmaq üçün yüz dəfə can versəm,
Vaxt gələrsə sözsüz ki, məqsədimə çataram mən.

Kim saysa mənə quluyam o nazlı dilbərən,
Səhvdir, o gözəlin yanında bir ağayam mən.

Həmişə istəyirəm dostum şad, sevinc olsun,
Heç-vaxt, heç kəsə pis gününü istəmirəm mən.

Anton, deyirlər çox insanlarda vəfa yoxdur,
Elə bilmə ki, bu dünyada bixəbərəm mən.

BİSTOGƏ

Ləzzətsiz imbu xurdoy odomi hələl nəbistogə,
Xubiş mizüvü hiç dördü nə qəmü nəbistogə.

Əzu inson hiç məhəl əh, ilom inson niimbu,
Əgə urə əqül nə danandayü nəbistogə.

Çü soxdənüm özünü raç buho zənanəki mə,
Məxbər bədən, siyə-qoş, siyə-çümü nəbistogə.

Əkəşo həmişə mühdəc imboşi urə dan tü,
Türə əgə mol-dövlət nə əqül tü nəbistogə.

Uvaxt nuş imbu ə cun odomi xuruho içki,
Ə hələlə süfrə nüşdə, cəng, dəh, və nəbistogə.

Hər vaxt xubi inco Anton, dan tü ginə h, hidimi
Tərs uni ə u h, ilom sual-covobü bistogə.

QUBA ŞƏHƏRİ

Məni şair yetirib
Mənim Quba şəhərim.
Bağları gül gətirib
Mənim Quba şəhərim.

Torpağında göz açmışam,
Qoynunda böyümüşəm,
Yaratmışam, yazmışam.
Mənim Quba şəhərim.

Dolayı yolların var,
Aşılmaz dağların var,

Gözəldir hər il bahar,
Mənim Quba şəhərim.

Daha qəm eləmirəm,
Toylarına gələrəm,
Xalqımla mən gülərəm,
Mənim Quba şəhərim.

ŞƏHƏR QÜBƏY MƏ

Mərə şair soxd xudoy mə,
U, eşq dəşəndi ə dül mə,
Xundəm, nüvüsdəm, şor birəm,
Ə u şəhər Qübəymə.

Ə u xori çum vokundəm,
Ə qıcoqu kələ birəm,
Xubə ruzho unco dirəm,
Ə u şəhər Qübəymə.

Serüü vərfliü şəh doqu hist,
Təmizə ov, bilşoqho hist,
Ceyron gəşdü yeyloqho hist,
Ə u şəhər Qübəymə.

Mə Qübərə rafdüm, dürüm,
Əz xubiyo həzz vəgürdüm,
Con güfdirə, con şinürüm,
Ə u şəhər Qübəymə.

Ə DUXDƏR

Dül türə ə sər dül mə,
Vəni, duxdər, guş dorum mə.
Vünüm, ə qəd ön dül tü
Dərigə eşq-mühəbət mə.

Nədəgə eşq ə dul tü,
Ərçü mərə, duxdər tü.
Eşq-mühəbət süz xosdumgə,
Lozzət nüdü sevgi tü.

Ədül tü dəgə eşq mə,
Tob nüdü, dan i dül mə.
Su mügürü, musuxu
Əz eşq tü i bədənmə.

Anton mugu, ə duxdər,
Gərdoş tü yə bəxtəvər.
Xubə xosyət hist türə,
U əz hərçü hist zəvər.

Azərbaycan Respublikasında saxurların yaşadığı ərazilər

Saxurlar ölkəmizin Qax və Zaqatala bölgələrində yaşayırlar. Bu ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi bölgəsinə daxildir. Saxurlar əsasən dağətəyi-düzən qurşağda, çayların gətirmə konularında məskunlaşmışdır. Əhəlisinin böyük əksəriyyəti kənd təsərrüfatı ilə məşğul olur. Saxur dilində ədəbiyyat nümunələrinin sayı çox azdır. Mənsəəcə saxur olan şair və yazıçılar əsərlərini ya azərbaycanca, ya da saxurcaya yaxın dil sayılan ləzgicə yazırlar.

Arif Qızılqaya

(saxur şairi)

LƏZGİ DİLİ

Qafqazın xəncər dilisən,
Mərd xalqın dilbər dilisən,
Obalar, ellər güllisən,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Tahirlərin sehri, sızü,
Eminlərin nuru, gözü,
Şerimin alovu, közü,
Mən bir dərdin dadı, duzu,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Saxurun doğma qardaşı,
Döyüşlərdə silahdaşı,
Könül, diləklər sirdaşı,
Bu ellərin zirvə-daşı,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

Əfsanələr, nağıllar tək
Qayalarda bitən çiçək.
Səndən ayrı dözməz ürək,
Bir qılıncaş mənə görək,
Ləzgi dili, ləzgi dili.

YAĞIŞ

Nə qədər də gözəl iş
Vaxtında yağan yağış
Küçələri toz alanda
Bağ – bağça quruyanda
Damcı – damcı, hom yüngül
Navalçadan süzülür
Sən heç osirgəmə, hər yan su
Gör dünyada necə boldu su,
İstərdik, sən ey yağış, çox yağasan
Susayan torpaqları doydurasan
Bəzən xırda uşaqlar
Göy guruldayanda qorxar
Hoyotə heç bir ləpir düşməz
Ana qucağına qısılar onlar
Çöldəso bir ilahi tamaşa
Hərdən uşaqlar baxar yağışa
Bugün daldalanacaq olub
Dünənki lazımsız parça
Altına yığışib, xısnlaşib, sıxlaşib
Mehribanca qaçırlar harasa
Bugün gölməçələr çox şapırlayacaq
Sonra da məktəb dəhlizində
Şirin qəhqəhəylə bitəcək bu sos
Ancaq uzunboğaz çəkmələr istidi,
Birdə dəhlizləri dolaşan isti nəfəs.

QIŞ AXŞAMLARI

Necə gözəldir qışda axşamlar
Göydə parıldar ay və ulduzlar,
Ay işığı qar kimi səpələnib qara
Qarsa bir bəzəkdi qış axşamlarına
Qar qaranlıq bucaqları işardar
Qar yağar, qaranlıqlar yarılar
Qar yerdə ağarar, ulduz göydə parlar
Sənə nəfəs alırsan isti sobayla birgə
Yerində xumarlanıb ulduzları sayırsan
Bir, iki deyil lap çoxdu onlar,
Gah yanar, gah da sönüb alışar
Ulduzlar sənə uzun söhbətə başlar
Gözlərinə qıyılar, gah da qamaşar
Sonra da yavaş – yavaş yuxuya dalar.

BƏNÖVŞƏ

Sən boynunu bəs niyə
Bükmüsen bax beləcə?
Köl altından boylanan
İncə və tər bənövşə
Yoxsa vətən dardadı,
qaşqabağımı tökmüsen?!

QARA PIŞİK

Qara pişik,
Qara pişik
İstədinmi
Dağ pendiri

Bir xalcanın rəngləriyi...

Yoxsa siçan,
Siçovul?
– Mən bilmirəm
Nə istərəm
Mən siçanlara
Həmişə
Eleyərəm tamaşa
Siçanlarsa gizlənir
Siçovuldan
Nənə xətrək çəkəndə
Yataram isti qazanın yanında.

DÜŞMƏNLƏRƏ

Axan qan deyil damarımızda, alovdu
Anamızdan əmdiyyətimiz sūd halaldı
Qoy gözə dirosinlər gülləni
Bir ölüm nədi ki, qorxunun yanında
Ayağımız altıda torpaq yansa da
Biz saxuruz, yox aramızda qorxaq
Bizə qüvvət verən dağ suları
Canımızda dayanmaz, dövrən edər,
Qara daş, qara topo bizə songor,
Heç bir düşmən girə bilməz torpağımıza
Girsə də çıxa bilməz o daha,
Ayağa duracaq qoca da, cavan da
Qabağa çıxana vermərik aman da
Sən ey düşmən, yanaşma arı potoyinə
Sənin kimi arı yığanlar olub daim peşman
Canından bezmisənə bir düşmən kimi gəl!

Bir xalcanın rəngləriyi...

TUTA BİLMƏZSƏN

Göydə qara bulud uzanır
Üstümə yağış yağır
Ay bulud, mən göyə qalxıram
Sən məni tuta bilməzsən,
Vardır göydə mənim balalarım
Onların xəbəri yox
Səldən, göldən yağışdan
Bütün yerin suları
Bir yerə yığılsa da
Sən məni tuta bilməzsən,
Mənim evim, mənim ocağım
Rahat oluram yalnız mən orda
Yolda olsa da yüz qoçaq
Sən məni tuta bilməzsən

Pərviz Yusif

QUM KƏNDİR 3

(ixtisarla)

Vətənda evi olmayanlara deyirəm: Gedin Marsa!

Qənbər döşənmiş dar küçəyə addımlayırdı. Səssiz gecə idi. Solğun ay işığı sıgallı qənbəri işıqlandırır, yolu qara divarların qaranlığından ayırırdı. Sükutu kobud ayaqqabıların yorğun tappıltısı pozurdu. O qədər yorğun idi ki, tappıltısını gerçək qavramırdı. Sanki şüurun keçmişinə ilişən ətalət səslərdi. Qaranlıqdan güclə seçilən

küçəkənarı qədimi evlər, də sanki əbədi susmuşdu. Tappıltıların əks-sədası yorğun - yorğun qara sərhədlə uzanırdı. Və bir də sükutun uğultusu. Başqa heç nə.

Birdən arxada başqa tappıltı eşidildi. Əvvəl diqqətini çəkmədi. Sonra maraqlı gəldi. Addımlarını yavaşladı ki, arxadakı gəlib onu keçsin. Qarıbədi, o da sürəti azaltdı. Çevrilib arxaya baxmaq istəmirdi ki, ona maraqlandığını bildirsin. Yəni addımını bərkitdi. Hiss elədi ki, həmin kimsə də dirçəldi. Bu dəfə əməlli - başlı şübhələndi. Deyəsən, onu güdürdülər. Dayandı. O da dayandı. Lap təəccübləndi. Güdülməyini yoxlamaq üçün hansısa döngəyə döndü. O da döndü. Sonra başqa döngəyə keçdi. O, yəni gəlirdi. Bayaq getdiyi yola qayıtdı. Bir neçə qəti və sürətli addım atıb dayandı. Lap yaxında duyulan başqa tappıltı səsi də kəsildi. O, sərt şəkildə arxaya çevrildi.
...küçə boş idi.

Qatil hiss elədi ki, kimsə onu güdür. Azdırmaq üçün metroya düşdü. Vaqona mindi. Tünlüyə girdi. Yəni güdürdülər. Vaqonu dəyişdi. Növbəti stansiyada çıxdı. Əks tərəfdən gələn qatara mindi. İç - içə bir neçə vaqon dəyişdi. Ancaq fərqi yoxdu, güdülmək hissi qatili tərk etmədi. Seyrək səmişin olan vaqonda əyləşdi. Daxili narahatlıqla nəfəs dərdi. Qatil hiss elədi ki, onu güdən lap yaxındadı. Vaqondakı adamları altdan - altdan bir - bir süzdü. Əsəbi güc gəldi. Dözmədi. Üzbəüz oturub mobil telefonda oyun oynayan oğlanı boğazladı. İri bıçaq çıxarıb qışqırdı:

- Kişisən, üzə çıx!

- Üçə kimi sayıram, özünü göstərməsən, öldürəcəm, - bıçağın tiyəsi girova baxırdı. Girov nəyə mızıldandı.

Sus, - qatil qışqırdı və saymağa başladı, - bir..., iki..., üç...,

İri bıçaq girovun qarnına saplandı. Hamı dəhşətlə baxdı. Qatil qaçdı. Hissiz cəsəd yerə dəydi.

Əslində hekayət burda bitir. Ancaq heç kim, heç qatilin özü də bilmədi ki, güdən elə girovun özü idi. Və qatil bir də onu bilmirdi ki, onu sabah da güdəcəklər.

Mən özgələrin lapirinə baxa - baxa qarda yeriyirdim. Sonra dönüb öz lapirlərimə baxmaq istədim. Çox baxdım. Öz lapirlərimi seçə bilmədim.

Səssiz gecə idi. Səhikənarı dirəyin solğun işığı rütubətin soyuğuna qarışmış yuxu gətirirdi. Illarla hər cür təpik dəymiş cod asfalt, möhkəm üzüylə səkiyə qara sıral çəkmişdi. Səki yatırdı. Ehtiyatla qar yağmağa başladı. Yağdı, yağdı, çox yağdı... və hər yerə ağ sıral çəkdi.

Ertəsi gecə də səssizdi. Ancaq qarın üzərində saysız - hesabsız insan izi vardı.

Metroya qar yağmışdı...

Avtobus ara dayanacaqların birində dayandı. Sərnişinlərdən düşən də oldu, minən də. Sürücü qapıları örtmək üçün barmağını düyməyə uzadanda öndəki qapı boşluğundan bir əsa girib döşəməni taqqıldatdı. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Deyəsən, nəsa soruşurdu. Üçüncü cəhddən sonra sürücü soruşanın nə dediyini başa düşdü. Əsnəyə - əsnəyə iki sözsüz cavabı eyni vaxtda verdi, yəni başını bulamaqla "yox"u, çiyinlərini çəkməklə də "nə bilim"i göstərdi. Yenə fişilti gəldi. Qabaqda əyləşənlər əsa girən yerə əl uzatdılar. Çox böyük gövdəli birini yuxarı dartdılar. Mən arxa sıralarda oturmuşdum. Və bu nəhəng tipin maraqlı görkəmi mənim müşahidəmə tuş gəldi. İri, qabarıq, həm də ifadəsiz gözləri vardı. Hər biri cır alma boydaydı. Ətli üzü bozumtul - qırmızımtıdı. Uzun, sıx və cod saçları səliqəsizdi. Bədəninə baxanda qolları təəccüblü dərəcədə gödəyiydi. Yekə sallaq qarnı vardı. Adamı sarsıdacaq qədər təəccüblü deyim, qəribəmi deyim, bir cəhət mənim

amallı - başlı marağıma səbəb oldu. Onun hər iki qıçı dizdən çölə ayrı idi. Nə bilim, bəlkə də bir altmış dərəcə. Elə bil, "A" hərfinin üstündə yeriyirsən. Ancaq hər halda əsaya dirənə - dirənə çətin yeriyirdi. Onu qapının yanındakı sırada oturdular. Elə həmin an arxa sırada oturan qadın burnunun ucunda əlini yellədi və burnunu tutdu. Adətən kəskin iy duyan adam belə ələyər. Təzə sərnişin demək olar ki, skamyanı bütöv tutmuşdu. Nəhəng bədəninə düz saxlaya bilmirdi. Fəqərəsi boşalan adam kimi gah o yana axırdı, gah bu yana. Arada çevrilib arxa aya baxdı. Gözlərində heç bir ifadə yox idi. Göz qaraları dayanmadan göz hədəqəsində oynayırdı. Lap yumşaq heyvan oyuncağı silkələyən kimi. Üstəlik baxışları bir nöqtəyə yox, hər birisi ayrılıqda müxtəlif yerlərə tuşlanırdı.

Avtobus yavaş - yavaş tərpəndi. Əcaib sərnişin sakitləşə bilmirdi. Qara nimdaş plajın altında kürəkləri, belini oynayırdı. Tez - tez qolunu qaldırıb salırdı. Nəfəs alanda da qalın fişiltılı səs gəlirdi. Kənarından baxana elə gələrdi ki, bu adamda aramsız narahatlıq var. Ancaq qətiyyətlə yox. Narahat sərnişin əslində özünü çox rahat hiss ələyirdi. Mən qısa müşahidədən sonra bunu başa düşdüm. Arxada oturan qadın hələ də burnunu tutmuşdu. Arada çevrilib qəribə sərnişindən şikayətli baxışlarını bizə dikdi. Biz neyləməliydik ki? Hər halda, mən arxada oturmuşdum və əcaib sərnişinin iyi mənə çatmırdı. Əgər doğrudan da o iylənirdisə... Tədricən salonu kəşif iy bürüdü. Bürüdü və çoxaldı. Kifayət qədər tünd iydi. Sərnişinlər narazı - narazı tərpəşdilər. Qalın fişiltılı səs eşidildi. Qəribə, sürücüdən nəsa soruşurdu. Nə sürücü, nə də yanındakılar onun dediyini başa düşdü. Salona dolan iy dözülməzdi. Nəhəng sərnişinin fişiltılı səsi və onu anlamağa cəhd ələyən yaxındakıların küyü içində tünd iyin təbiətini araşdırmağa çalışırdım. Duyğum bu iy barədə heç nə demirdi. Burnumun yaddaşına yığılan qoxu bazasında nəhaq eşələnirdim. Çünki bənzər qat yoxdu. Hər halda, xoş oturdan söhbət belə gedə bilməzdi. Nə idisə, daha çox üfunəti andırırdı. Əcaibin arxasında oturan qadın deyəsən dözmədi:

- Bu avtobus ora getmir. Düş, başqasına min,- ikrahla dedi.

Qalın fişiltılı səs. Yanaşı sırada oturan kişi:

- Qardaş, sən nə deyirsən? Mən başa düşmürəm, - deyib çiyinlərini çəkdi.

Nəhəngə yaxın olan başqa kişi tüklü çənəsini qaşıya - qaşıya diləndi:

- Mən "bazar" sözünü seçə bildim.

Sürücünün başından əvvəl yekə burnu çevrildi:

- Mən heç bir bazarmı yanından keçmirəm axı.

Bayaqkı qadın dünyanın ən narahat adamı kimi inildədi:

- Onda bunu düşürün, getsin də.

Deyəsən, bu təklifdən hamı razı qaldı. Əcaib sənişindən yenə fişiltı çıxdı. Ancaq bu, narazılıq əlaməti deyildi. Əslində, heç razılığa da oxşamırdı. Mənə elə gəldi ki, o, ümumiyyətlə vaxtaşırı səs çıxarmaq istəyir. Özü də bu, ona ləzzət ələyir. Nəinki fişiltı, onun bütün hərəkətlərində təzə həvəs, təzə maraqlı hiss olunurdu. Elə bil, birinci dəfəydi. Avtobus dayandı. Qərib sənişini yenə ehtiyatla düşürdülər. Avtobus tərpəndi. O, gözdən itənə kimi pəncərədən baxdım. Əvvəl şəhər axşamına tamaşa elədi. Sonra böyük "A" hərfinə bənzər qiçələrin üstündə xırda - xırda yeriməyə başladı. Yəndəmsiz nəhəngin yeriyi mənə nəyisə xatırlatdı, fikirləşdim, yadıma sala bilmədim.

Salonda isə həmin qadın həngamə açmışdı:

- Yekə kişidi, boyuna yerə soxum, it iyi verirdi.

- Elə bil ilnən çimməyib, - sənişinlərin biri zorla soruşmuş kimi həvəssiz diləndi. O birilər dinmirdi. Qadınsa burunaltı donquldanırdı: "Adam da bu qədər yaramaz olar... bu adamın yaxınları yoxdumu, nəyə görə bu kökdə küçəyə çıxmağa icazə veriblər, başın çatmır get dəlixanaya da, üfunətdən hələ də ürəyim bulanır..." Bilmirəm niyə, amma daxilən bu qadınla razılaşmışdım, baxmayaraq ki, qadının sözlərində həqiqət vardı, bayaqkı nəhəng sənişinlərin rahatlığını doğrudan da pozmuşdu. Mantiqlə mən də elə düşünməliydim, lakin nədənsə düşünmürdüm. Qərib sənişin mənə də qəti ikrah doğurmurdu. Onun tipini ayırd eləməyə çalışdım, az sonra isə tamam unuttum.

Beləliklə, yorğun və ac evə yetişdim. Qapını arvadım açdı, onun arxasından şıltaq qəhqəhə eşitdim. Bu təzə - təzə yeriməyə başlayan bir yaşlı qızım idi. Məni görən kimi üstümə qaçdı, daha doğrusu, buna çalışdı. Ayaqları hələ yer tutmayan və qiçələri dolaşan qızım mənə hansısa hələ soyumayan təəssüratı tərpətdi. Ancaq əhəmiyyət vermədim. Sonra şam yeməyi..., çay..., birdə bədani sızıldadan yorğunluğun can

verə - verə ariməsi... Divanda uzanıb televizora baxırdım. Qızım xalçanın üstündə oynayırdı. Arabir də hıqqana - hıqqana ayağa qalxıb yanıma gəlirdi. Öz dilində nəsa deyirdi. Gah da qiçələri dolaşa - dolaşa otaqboyu hərflənirdi. Məni yenə də hansısa tanış təəssürat qadıqladı. Azaşdırmağa çalışdım. Və birdən şüurumda şimşək çaxdı, çox mürəkkəb olan qaralıq dolanbacları işıqlandırdı. Deyəsən, mən nəyisə anlamaq arəfəsindəyəm... və anladım. Bundan sonra elə bil içimi tutub sıxdılar, nəfəsimin rəvanı qaçdı. Dikəlib oturdum. Bayaq avtobusdakı əcaib sənişinlə təzəcə yeriməyə başlayan körpələrin yeriyində bənzərlik vardı. Məni şaşırən bənzərlik deyildi. Əsla! Nəhəng sənişin öz yeriyişi təəccüblə izləyirdi. Elə bil, birinci dəfə yeriyirdi. Nəinki yeriyi, o, özünün bütün hərəkətlərini qəribə maraqla müşahidə ələyirdi. Elə bil özünü birinci dəfə görürdü. Elə bil birinci dəfə adam cildinə girmişdi. Məni həyəcanlandıran da bu fikir oldu.

... o adam deyildi.

Təzə yeriməyə başlayan balaca, içəridən evin giriş qapısına yanaşmış, sevinə - sevinə döydü. Körpə əmin idi ki, döyülən qapı açılacaq.

Dağların qoynunda bir kasıb kənd vardı. Oranın adamları bir - biriylə salamlamağı sevərdi. "Necədən?" sualına yalnız bir cavab eşidərdilər:

- Allaha şükür...

Toyda tamada:

- Bəylə gəlinin sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Sonra tamada:

- Qudaların sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Tamada:

- Əmi, dayı,xala, bibilərin sağlığına! - bağırdı.

Hamı durub oynadı.

Hamı oynayırdı...

Məktəb yaşlı çatmamış uşaqlar boş stolların ətrafında boşqablar-
dan sükan düzəldib "maşın - maşın" oynayırdı.

Rəfiqə öz rəfiqəsini yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağını yaxşı tanıyır.

Rəfiqə öz rəfiqəsinin uşağının oynadığını da yaxşı tanıyır.

Etibarlığımın və etibarsızlığımın,
Sədaqətliyimin və sədaqətsizliyimin,
Ayıqlığımın və sərxoşluğumun,
Gümrahlığımın və xəstəliyimin,
Şəhvətimin və duyğusuzluğumun,
Əziyyətimin və rahatlığımın,
Həm onların və həm də bunların
Bütün onların və bütün bunların
arasında,
nəinki arasında
hətta onlardan əvvəl də
hətta onlardan sonra da
(həmişə bəzən, bəzən də həmişə)
səni fikirləşmişəm... amma səhv eləmişəm.
Gərək əvvəl Onu fikirləşəydim.
İndi də səni fikirləşirəm,
Lakin Onu hər şeydən çox fikirləşirəm.

Hər dəfə xütbədə mütləq elə bir məqam olur ki, gözüm yaşarır.

Dünən çayxanada mənə yaxın masada əyləşən bir nəfərin söh-
botini eşitdim:

- Ə, bacımın üç yaşında bir oğlu var, çox şuluq uşaqdı. O gün
nənəsi buna çay tökülür, uşaq aləmi dağıdır ki, nənə, basa - basa tök...

- Niyə?

- Deyir ki, stəkan yaxşı dolmur, basa - basa doldur.

Əsnəyirdi. Avtobus dayanacağına çatdı. Burda düşəcəkdə. Pulu
vermək üçün əlini cibinə salmaq istədi. Nə qədər cəhd elədi, əli gir-
mədi. Əyilib təəccüblə baxdı. Cibi tikilmişdi.

Çaparaq həmişəki kimi saat onda başladı. Nəhəng masanın
dövrəsinə, yalan olmasın, otuzə yaxın müxbir yığıldı. Çoxu cavan ata
və analardı. Elə mən də cavan atayam. Bu günə olan mühüm xəbərlərin
müzakirəsi və planı başladı. Yorgunluğu hələ qaçmamış baxışlar, yux-
udan doymadığından hələ də xumarlanan göz qapaqları, danışan sə-
lərin fonunda növbə ilə uğuldayan əsnətilər, qızlarda isə makiyajın
oynaq çalarına uyuşmayan süst üzlər... növbətçi redaktor isə qeyd
edirdi. Mən də redaktoram, ancaq içimdə xəbərçilik həvəsi və yangısı
coşmur. Ona görə də ümumi prosesdə bir o qədər məsulluq daşımıram.
Yalnız mənə aid olan işləri səliqə ilə görməyə çalışıram. Vəssalam. Hə,
bir də, indi oxuduğunuz hadisə kimi xırda yazılarım olur. Mətləbdən
uzaqlaşmıyıq. Müxbirlər bir - bir çəkəcəyi süjeti boyan ələyib çəkilişə
çıxırdılar. Mən qəzetlərin arasında eşələnirdim. Səhifələrin birindəki
şəkil diqqətimi cəlb elədi. Yarımsəhralıqda bir zənci körpəsi və bir

quzğun təsvir olunmuşdu. Məqaləni oxuyub dəhşətə gəldim. Möhkəm təsirləndim. Hiss elədim ki, özümdən asılı olmayaraq gözüm yaşarır. Uşaqlar görməsin deyə, başımı aşağı dikdim. Gözüm yenə şəkllə sataşdı. Ürayim parçalandı. Gözlümün ağına yaş təbəqəsi yığıldı. Lakin tez özümü yığıtdırdım. Bu fotoya görə Pulitser mükafatı alan fotoqraf Kevin Karter sonralar intihar eləmişdi. Karter Afrikadan fotoreportajlar hazırlayırmış. O zaman Afrikada quraqlıq və vətəndaş müharibələri səbəbindən dəhşətli aclıq hökm sürürdü. Karter çox yerdə olur. Bir dəfə Sudan qaçqınlarının köçünə rast gəlir. Onlar aclıq və susuzluqdan ölməkdə olan iki yaşlı körpə qızı atıb gedirlər. Köçü izləyən quzğun körpənin yanında dayanıb ölməyini gözləyir. Kevin şəkli bu vaxt çəkir. Karterin fotosuna dahiyənə desələr də, özünü insana xas olmayan alçaqlıqda ittiham eləyirlər. Sonra onun həyatında böhranlar yaranır və o, intihar eləyir...

Aman Allah, nə dəhşətdi..., gözüm hər dəfə hissiz - heysiz torpağa düşüb qalan körpəyə sataşanda udlağımı qəhər sıxırdı, güclə özümü yığıdırıb gözlərimi döyürdüm ki, alacalanmasın. Qüssəmi yanımda oturub qəzet oxuyan iş yoldaşlarımla paylaşmaq istədim. Gənc analar və atalar fotonun üzərinə yığışdılar. Hamı təsirləndi. Oğlanlar susub baxırdılar, qızlarsa şəkli barədə nəso danışır, bir - birinə ucadan rabitəsiz izahatlar verirdilər. Sonra da çıxıb getdilər. Sudanlı qızıcağazın şəkli, piçiltiyə mütəəssir olduğunu deyən oğlanların əlində isə çox gəzdi. Qızların soyuqqanlı, bir qədər "qəlbsiz" reaksiyası məni təəccübləndirdi.

Aradan bir neçə gün keçdi. Divar boyu kompüterlər düzülüb böyük xəbərlər otağında öz iş stolumun arxasında oturmuşdum. Birdən aparıcı qızlardan biri hönkürtüylə ağlaya - ağlaya içəri girdi. Otaqdakı qızlar dərhal onun başına topaşdı. Mən və bir neçə oğlan iş yoldaşım təəccüblə gözlərimizi döyürdük. Heç bir dəqiqə keçmədi, ağlaya - ağlaya başqa bir qız otağa girdi. Onun dalınca gələn qız da ağlayırdı. Deyəsən, hönkürənlərin başına topaşan qızlar məsələdən agah oldu. Çünki onların da gözlünün yaşı sel kimi axmağa başladı. Biz oğlanlar təəccüblə baxırdıq. Ən tez sakitləşən qızlardan biri biza yaxınlaşıb nə baş verdiyini hiçqıra - hiçqıra izah elədi: Səhər tezdən daxil olan məlumata görə avtovəqazda bir gənc və yaramaz ana üçaylıq körpəsini

soyuq səkiyə atıb qaçıb. Müxbir qızlardan biri ora çəkilişə gedib. Ağlaya - ağlaya körpəni çəkib, hadisə yerinə toplaşanların içində körpəyə analıq eləmək istəyən qadınlardan müsahibə alıb. İşə qayıdandan sonra gördüklərini qızlara danışdı. Beləliklə də ağlaşma başlayıb. Qızlar artıq sakitləşmişdilər. Onlardan bir neçəsi körpəni övladlığa götürməyə hazır olduqlarını söylədi. Bir azdan xəbərlər başladı və biz həmin sətərə baxdıq. Mən diqqət yetirdim ki, körpənin kadrları oğlanları daha mütəəssir elədi, nəinki qızları. Hardasa oxuduğum bir deyim yadıma düşdü: "Kişilər gözüylə, qadınlarsa qulağıyla sevir". Yəqin ki, bu kiçik hekayəti qız yazsaydı, həmin deyimə oxuduğunu yox, eşitdiyini deyərdi.

Sətirlərinə iztirab səpələnən hekayəmi bir qıza oxuyanda kövrəldim. Nəqli baxışlarından sonsuz mərhəmət yağan qız isə özünü saxlaya bilməyib ağladı... Sonralar ondan uşağım oldu.

Azyaşlı qızı zorlayan manyakın əlamətlərini soruşanda, qızın yaşla dolu həyəcanlı diksinək baxışları bir az düşündü: "O, güləndə hər iki yanağı batırdı..."

Tarix təhrif olunduğu üçün kədərli.

Kədərli üzlərdi. Gülməli görünüşdü.

Televizorlar satılan dükana girdi:

- Qardaş, televizorların neçəyədi?
- Baxır, hansını deyirsən?!
- Bax bunu.
- Filan qiymətə.
- Nə qədər qarant verirsən?
- Həmişəlik, özü də üçqat.
- O necə olur?
- Yansa yangınsöndürənə, oğurlansa polisa, xarab olsa ustaya zəng vurarsan.

Əkdiyim ağacı yuxuda gördüm. Çiçəkləmişdi.

Metronun zülmət tunelində sürətlə şütüyən qatarın pəncərəsindən baxırdım. Lağımın kəsişdiyi yerdə gözümə nəsa ağ bir şey dəydi. Deyəsən, qayıq idi.

Dostumla hansısa ədəbi məclisdə oturmuşduq. İştirak edənlər şairlər və oxucular idi. Şairlərin çoxu kişi, oxucularınsa çoxu qadın idi. Şairlər növbə ilə kürsüyə qalxıb şeir deyirdilər. Dikələn və udqunan parıltılı baxışlar onlara zillənirdi. Sonrasa ehtizazlı çapıqlar. Qarşımızdakı sırada oturan qadınların biri daha çox seçilirdi. Cavandı. Üzündə solğun cazibə vardı. Şeiri dinləyəndə kirpikləri titrəyirdi, dodaqlarını yalayır və hərərlə əl çalır. Sonda, məclisi aparan təvəqqe ilə kimisə dəvət elədi. Birinci sırada oturanlardan birisi ayağa durub süni təvazü ilə kürsüyə qalxdı. Onu tanıyırdım. Media aləmindəki zənginlərdən idi. Hardasa əlli beş yaş olardı. Odlu - alovlu şeir oxumağa başladı. Ailə dəyərlərindən, körpələrin ülviliyindən, ana qayğısından, övlad sevgisindən və bütün bunların toxunulmaz müqəddəsliyindən söz açdı. Bayaqqı qadına baxdım. Təəccübləndim. Şövkü sönmüşdü.

Kirpiklərini endirib yerə baxırdı. Görkəmindən qüssa yağır. Şeir qurtaranda da əl çalmadı.

Bayıra çıxanda dostumdan soruşdum:

- Qabaq sırada bizdən solda oturan qadın kimdi?
- O, etinasızlıqla üzünü mənə tərəf çevirmədən dedi:
- Ən axırda şeir deyəninin məşuqəsi...

Mən bir dəfə eşitmişdim ki, hansısa ölkədə "açıq qapılar günü" bayramı keçirilir. Həmin gün hamı səhərdən axşama kimi evlərin qapısını açıq qoyur. Taybatay açıq. Çernobilda isə ilin hər günü qapılar açıqdı. Taybatay açıq.

Totalım, yetmiş illik sovetlərin ateist cahilliyindən qurtulduq, bütün şirkələri anladığ və (guya) inkar elədik, yaxşı, bəs onda, dostlar, pul büt deyilmi?

Avtobusda qoca kişi oturmuşdu. Hər iki əlini yırgalanan əsanın üstə cütləmişdi. Arıq üzü vardı. Yalqızlıq çökən bulanıq gözləri yol çəkirdi. Müti baxışların dərinliyində donan qorxu rəhmət diləyirdi. Avtobusa olduqca yaraşlıq gənc qız mindi, qocayla üz-üzə oturdu. Onu diqqətlə həm də qadına xas olmayan cürətlə süzdü. Ümumiyyətlə, qızın açıq - saçığ geyimində, sərbəst hərəkətlərində casarət vardı. Salonda hamıya bir - bir göz gəzdirdi. Sakit baxışlarında saflıq, mərdənəlik hiss olunurdu. Bayaqdan hərisliklə baxan cavan oğlanlar deyəsən qızla göz - gözə gəlməkdən çəkildilər. Bu qıza şərqli demək olmazdı, heç qarblıya da oxşamırdı. Şərqi - Qərb sivilizasiyasının tandemi də deyildi. O, qloballaşma dediyimiz yeni dünyədəkinə yaxın tipdi. Düşəndə qocanın çiyinə əlini qoyub mərhəmətlə baxdı və sürücüyə yanaşdı dedi:

- Mənim, bir də qocanın pulunu çıx.

Sürücü qalığı qaytaranda ona barmağını silkələyib amirana tərzdə dedi:

- Bax ha, qocadan pul almayasan.
... cürətli addımlarla uzaqlaşdı.

Azacıq qırıxan yatağın ağında gündən qaralmış qüvvətli qolla bəyaz zərif qolun ovucları üst - üstəydi. Çöldə quşlar səhər nəğməsini oxuyurdu. Pəncərədən düşən sübh şafağının zolağı ovuclara tərəf uzanırdı. Çatdı. Ovuca bir tərpanədi. Gözqamaşdıran şüa içəri doldu. Onların arasında totuş körpə ovucu vardı...

Totuş körpə əli qırmızı alma daxıla qəpik saldı. Cırink!!!

Etiraz aksiyası keçirmək üçün yüzdən çox adam toplaşdı. Qızmar yay günü idi. Hamı Milli Məclisə üz tutdu. Gəlib çatdılar. Hündür binanın iri pəncərələrinə bür - bütün kardon vurulmuşdu. Divarboyu mərtəbə - mərtəbə dəmir çərçivə qurulmuşdu. Üstünə ayaqaltı taxtalar düzülmüşdü. Orda fəhlələr dayanıb divarı qaşıyırdı. Aksiyaçılar qışqırışmağa başladı. Narazı şüarlar səsləndi. İstidən ağzıaçıq qalan fəhlələrin biri hissiz - duyğusuz aşağı boylandı. İlğım kimi alacalanan və dalğalanan boz mənzərəni süzdü. Sonra etinasızca işinə davam elədi. İzdihamdan bir az aralı ağacların altındakı skamyada bir neçə polis oturmuşdu. Tənbəl - tənbəl əsnəyib mürgüləyirdilər. Aksiyaçıların səsi yüksələndə göz qapaqlarını zorla aralayıb narazı - narazı onlara baxırdılar. İsti yürüşə çıxanların da heyini kəsmişdi. Çılğın şüarlar indi narazı uğultuyla əvəzlənmişdi.

Milli Məclis təmirdə idi...

Hardasa torpağın altında çəyirdək çatladı...

Hər yeni gün günahlar da təzələnilir. Fənilik Allah - təalanın rəhmətədi.

Hər ötən gün arxivlərə Yerin özü barədə sonsuz media fayllar yığılır. Orda Göy barədə çox az şey taparsan.

Yer üzündəki bütün avtomobillər hava üzərində dayanır.

Ömrün sonuna bənzəyən bir payız axşamı iki qoca kişi, yol qırağındakı arxın üstünə əyilib heyratla nəyəsə baxırdı. Bunlar işıldaböcəklər idi. Yola düzələndə getdikcə uzanan sükutu qocalardan biri pozdu:

- Axırncı dəfə işıldaböcəyi, əlli - altmış il əvvəl görmüşdüm.

Çaydanın astadan üfürdüyü mehla birgə havaya seyrələn fit, elə sükutun səsinə bənzəyir.

Ünsüz mağarada artıq nə qədər yaşadığını unudan guşənışin, köhnə saqqalının saralan tülklərini qıvıra - qıvıra bir dəfə belə dedi:

- Hətta sükutun səsi də ağcaqanad vızıltısı kimi bezdirir.

Onun yaşı ötmüşdü. Subay idi. Pis qazanmırdı. Qarıbə adəti var idi. Pulunun çoxunu bahalı kişi ətirlərinə xərcləyirdi. Ətirlənməyi çox sevirdi. Həmişə üstündə qoşa ətir gəzdirər və harda olardısı, cibindən çıxardıb çiləyirdi. Tanıyanlar, özli olmasa da artıq getdiyi yerdə əsan mehələ haləni görürdülər.

Lap xırda hekayətlər yazan, saçına dən düşən cavan yazıçı kompüterdə işləyirdi. O, hər dəfə yazmazdan əvvəl monitorun ağında ... qoyurdu. Beləcə titrək kursiv, bir - bir peyda olan sözlərin sehriylə ... - ni, dünəni itələyən sabah kimi aparırdı.

Parlaq və soyuq payız günəşinin göz qamaşdırdığı küçədə əvvəlcə tükürpədən əyləc səsi, gumbultu dalmca da qışqırıq eşidildi. Yolun ortasında bir nəfər tirtap uzanmışdı. Vuran avtomobil isə qəzəbli - qəzəbli nəriləyib ordan qaçdı. Vurulan adamın ətrafında xırda izdiham yarandı. Bir azdan polis və təcili yardım gəldi. Həkim bir mənəli başını tərpətdi. O, keçinmişdi. Ölənin cibindən yaylıq, xırda pul, kimlik və mobil telefon çıxdı. Polis xəbər vermək üçün telefon kitabçasında onun qohumlarını aramaq istədi. Kitabçada cəmi bir ünvan var idi və "ev" yazılmışdı. Maraqlı burasıydı ki, "son zənglər" səhifəsindəki ünvan da yalnız "ev" idi. Mərhum bir neçə ay ərzində hər gün "ev"ə azı on dəfə zəng vurmuş. Hamısı da cavabsızdı. Daxil olan zənglər səhifəsi isə tamam boşdu. Polis "ev"i yığdı, xeyli gözlədi, cavab verən olmadı. Kimliyə əsasən ölənin ünvanı müəyyənləşdirildi. Əməliyyatçılar ora yollandılar. Qapının zənginə heç kim cavab vermədi. Qonşular onu tanımadığını dedilər. Araşdırmalar başlandı. Sonda məlum oldu ki, mərhum uşaqlıqdan yetim qalıb, həmişə tək yaşayıb...

Bir xalçanın rəngləriyik...

İmanlı kişi, hətta açıq - saçığ geyinən naməhrəmi də hicabda görər.

Qız əro gedəndən sonra xeyli arıqladı. Nişan üzüyü barmağından sürüşüb düşürdü. O, üzünün halqasını daraltmaq üçün şəffaf lent sarıyırdı və ərinin laqeydliyindən ümitsizcə gileylənirdi.

Hər halda, dünyaya gələcək bütün körpələr haqda ilk xəbəri kişilər qadınlardan eşidir.

Bəzən ölmüş ümidlər təəssüfün gücündən dirilir. Təəssüfün sonu tövbədi.

Qurbağa göllünə daş atdı, yaxud izdihama yalançı qumbara atdı. Fərq sıfırdı.

Kəllə və çənə sümüyünün araşdırmalarına həsr olunmuş Beynəlxalq Səhiyyə Konfransında çıxış eləyən həkim, əsnəyə - əsnəyə əsnəməyin özəlliklərinə keçdi. Bu zaman salonu qarıbə uğultu bürüdü və get - gedə gücləndi. Hamı əsnəyirdi.

Yaşılımtıl sarımtıl kürəyə hənzər məxluqlar bütün. Yeri zəbt elədi.

Bir xalçanın rəngləriyik...

Bu ölkədəki televizorları nə vaxt açırsan, yekə əndamlı qadınlar oxuyub oynayır.

Otaq çox rahat və sakitdi, amma istidi, sərinkeşi işə salırsan, indi sərindi, ancaq pərlərin uğultusu can sıxır.

Təsadüfən görüşdülər. Baxışdılar. Təsadüflər çoxaldı. Baxışmalarda. Sonra udqunan sözlər peyda oldu. Daha sonrasa pıçıltılar. Gözlərdəki parıltı qəlblərin dibinə endi. Orda kiçik dünya toxundu. Çəhrayı damlı, totuq ağ divarlı ev, üstündə balaca totuq buludlar, bir də uzaqda eşidilən körpə səsləri. Lakin iddialar da paralel böyüdü. Qızın iş yeri iqtidarın xidmətindəydi. Oğlansa işləmirdi və müxalifətdəydi. Xırda mübahisələr, fikir ayrılıqları və ayrılıq. Kiçik dünya dağıldı.

Orta əsr qəsrlərinin daş yaddaşı indi çadır şəhərciklərinin brezent yaddaşında. Çadırın ətrafında oynayan uşaqlardan biri, atasının cibindən çırpışdırdığı alışqanla çadırın ətəyinə od vurdu.

Dördnala çapan cəngavər meşədən talaya çıxdı. Əzəmətli qəsə baxıb əlçatmaz kraliçanı xatırladı. Ürək döyüntüləri həzinə titrədi. Gözlərinə sonsuz nisgil yığıldı... Dayanmadı. Çapanaq ordan uzaqlaşdı. Bir dəfə o, kraliçaya xəlvəti "Sizin məhəbbətinizi qazanmaq üçün hər cür mübarizəyə hazırım" sözlərini pıçıldamağa cürət eləmişdi. Kraliçə işə ikrah və süni qəzəblə ayağa qalxıb cəngavəri həbs eləmək əmrini vermişdi.

Təpədən dirnağa kimi silahlanan və dördnala çapan bir dəstə atlı meşədən talaya çıxdı. Gurultu - tappıltıyla təzə at lapirlərinin arxasınca çapdı.

Bir dəfə yuxuda çox nəhəng, əsrarəngiz, qara daşlı bədheybət qəsr gördüm. Sonra mən içəri varid oldum. Gözəl kraliçanı çiynimə atıb qaçırdım. Kral qılıncını sıyrıb dalımcə düşdü. Mən qaçırdım, o qaçırdı. Mürəkkəb dəhlizləri olan yekə mağarada azıb qalmışdım. Heç cür çıxışı tapa bilmirdim... Yuxudan duranda fikirləşdim ki, əslində azan yuxu imiş. Uşaqlıqda görməliydim, indi gəlib çıxıb.

Yuxuların növbəsi...

Didilib tökülmiş qoca süpürgə, həyatında hər cür zibil görmüş tərtəmiz xəkəndəzə baxıb ah çəkdi. Xəkəndəzin həyasızca irişən ağzına düşəcəyi günün uzaqda olmadığını düşündü.

İşgüzar rəsmi geyimdə olan gənc qız və oğlan startda əyilib "diqqət" komandasını gözləyirdi. "Diqqət!..." "Marş!!!" Qızla oğlan sürətlə yerindən götürüldü. Qız nazikuzun dikdaban çəkməylə qaçırdı.

Anadangəlmə kor adam, dahiyənə hesab olunan intibah rəsm-lərini heç vaxt görməyib. Görməyəcək də. Ancaq o, hər gün əzana qulaq asır.

Şəxsiyyətə pərəstişə münasibət və pərəstişə şəxsiyyətin münasibəti

Şəhərin mərkəzi parkındakı yaşıllığa qulluq eləyən bağbanlar işi qurtarıb alətləri çiyinə aldılar. Parkda dinclənən və gəzişən gur insan selinə qarışıb gözdən itdilər. Lakin onların yerini ayırd eləmək çətin deyildi. Saysız - hesabsız adamın başı üzərində otbiçən uzun kərəntinin ayrı və iti damiri işarırdı.

Bir dəfə rayonlar arası yolda dəhşətli qəza oldu. Ata ağır yaralandı, ana aldığı tramvalardan üç ay komada yatdı. İki yaşlı körpə qızı isə... itirdilər. Üç aydan sonra ana özünə gəldi. Tibb bacıları heyrat içində ona gözdəndirliyi verdi. Ana zorla gülümsədi, "qızımı gətirin yanıma," yalvardı. Tibb bacıları quruyub qaldı. Biri özünü eşitməzliyə vurdu, ləvazimatları götürüb qonşu palataya keçdi. O biri, ananın yaxınlarına xəbər vermək bəhanəsiylə tələsik çıxdı və dəhlizdə özünə söz verdi ki, ananın ürək parçalayan baxışlarına tuş gəlməmək üçün bir daha ora girməyəcək. Ana tək qaldı. Dəhlizdən gələn səslər arasında körpəsinin hənirtisini aramağa başladı. Qohumlar ananın komadan ayıldığını bilsələr də, heç kəs yanına girməyə cürət eləmədi. Daim gözünü yumanda körpə qızının təbəssümünü görəndə ata da. Ata xəstəxananın həyatindəki ağacın altında ağladı. Ata qəlbləri didən səslə ağaca yalvardı: "Körpənin yoxluğunu anaya sən de," Ağac susdu. Ata quşlara yalvardı. "Siz deyin," daha həyətdə heç bir quş görünmədi. Ata buludlara yalvardı. Buludlar pərən - pərən olub, uzaqlara çəkildi.

Oxucum, bu xəbəri anaya deyə bilərsəmi?

Bir xalçanın rəngləriylə...

Analar övladlarını doqquz ay daha çox tanıyır hamıdan.

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rabitəsiz və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim.

Bir dəfə hansısa il aprelin biri idi. Şəhəri çaparaqdan sonra ("xəbərlər" də işləyirdim) iş yoldaşları bir - biriylə zarafatlaşanda adamaldadan gün olduğu yadıma düşdü. Hər il aprelin biri elədiyim zarafatı təkrarlaməq fikrinə düşdüm. Ciddi görkəmlə internet xəbərlərinə baxdım. Sonra saxta heyratla dönüb dedim ki, "Terrorçular Parisdə Eyfel qüləsini partladıb." Xəbər əvvəlcə çox həssas qarşılandı. Hər halda iş yoldaşlarım, xəbərçidilər axı. Lakin bu bir an çəkdi. Zarafatımın effekti əvvəlki illər kimi uğurlu olmadı. Bir neçə sadələşmədən savayı hamı gülümsündü. Məni çoxdan tanıyanlar isə barmağını silkələdi, yəni ki, biz bilirik, sən hər il aprelin biri Eyfeli uçursan. Doğrudan da, "Eyfel" zarafatını birinci dəfə ortaya atanda böyük səs - küy olmuşdu. O vaxt başqa televiziya işləyirdim. Eyfelin uçduğunu eşidən xəbərçilər tələsik süjet hazırlayıb efirə vermişdilər. Mən özüm həmin xəbəri efirdən eşidəndə çaşıb qalmışdım.. "Doğrudanmı, redaktorlar mənim dediyimi ciddi qəbul eləyiblər". Nə isə, aparıcı, redaktor və bir də mən şiddətli töhmətlə birtəhər yaxamızı qurtarmışdıq. Lakin o vaxt işlədiyim televiziya şiddətli töhmət yaxşı işçilərə verilirdi. Buna görə də tamaşaçıların sevdiyi mənfi qəhrəmanlar kimi qürur duyurdum.

O hadisədən yeddi - səkkiz il keçirdi və "Eyfel" artıq öz "duz"unu itirmişdi. Həmin gün yadda qalan zarafat olmadı. Düzdü, komada yatan hansısa dövlət başçısının ölüm xəbərindən həyəcanlanan prodüserlər arada vurnuxmağa başlasalar da, sonradan daşım hardan atıldığını başa düşdülər. Axşam evə qayıdanda isə bir aprel gününə təntənəli nöqtə qoymaq üçün plan fikirləşdim. Evə girəndə üzümü turşut-

Bir xalçanın rəngləriylə...

349

dum. Arvadım mətbəxdəydi. Sakitcə otağa keçib paltarımı dəyişdim. O biri otaqda balaca qızım əmisi ilə oynayırdı. Üzümə saxta acıq verib çarpayıda əyləşdim. Bilirdim ki, arvadım indi otağa girəcək. Və gəldi. Onun üzünə baxmasam da hiss eləyirdim ki, təəcüblə mənə baxır. Yaxınlaşıb soruşdu: "Nə olub?" Cavab vermədim. Bu dəfə lap həyəcanla soruşdu: "Sənə nə olub?" Təbii ki, mən yenə cavab vermədim. Üzümdeki saxta acığı bir azda bərkitdim. Mənim planımın xeyrinə işləyən şübhə və həyəcanı süni surətdə uzatdım. Arvadım kətli yaxına çəkib mənimlə üzbəüz oturdu. Mən acığı saxta iztirabla əvəz eləyib uzun - uzadı ona nəzər saldım. Arvadımın gözlərində şübhə, həyəcan, qorxu bir - birinə qarışmışdı. Aprelin biri olduğunu heç ağılına da gətirmirdi. Fikirləşdim ki, əsl məqamıdır. Ağır - ağır sözə başladım: "Bilirsən, insanların taleyi müxtəlif olur, sənin də, mənim də, elə hamının... sən ağıllı qadınsan, yaxşı anasan, səndən çox razıyam, mənə düzgün başa düş..." (hər ifadənin arasında mənalı pauza qoyurdum) Gözləri yol çəkən adamlar kimi gözümə zillənmişdi. "Həyatda çox şey olur, şert deyil ki, iki nəfər ömrünün axırına kimi bir yerdə yaşasın, bir yerdə yaşayanlar da olur, ayrılanlar da, bunlara normal yanaşmaq lazımdır". Qadın fəhmi ona artıq hər şeyi demişdi, beyni isə inanmaq istəmirdi. Mən onun halını görüb çox uzatmaq istəmədim. "Mən başqa qadına rast gəlmişəm..." O, üzünü yana çevirdi. Əlini üzünə tutdu. Çiyinləri səssizcə atılmağa başladı. Mən daha dözə bilmədim. Harayla gülüb "Bir aprel, bir aprel!" deyə qışqırdım. Sonra o biri otaqda süfrəyə xörək gələndə, arvadımın nəmli gözlərini görən qardaşım mənə təəcüblə baxdı...

"Onun baxışları heç hafizəmdən silinmir". Son vaxtlar rabitasız və qəfil peyda olan düşüncələr mənə rahatlıq vermirdi. Özü də hər yerdə. "Sənin baxışlarını hafizəmdən silə bilmirəm". Evdə, işdə, küçədə, avtobusda, metroda, çayxanada, kafedə, üzgüçülük hovuzunda suyun altında və birdə yuxuda. Bu gün axşam qəti qərara gəlmişəm ki, evdə hər şeyi deyim. Lakin mən də, arvadım da çox gözəl bilirəm ki, bu gün bir aprel deyil.

Bakı, 2006
mart - dekabr

İÇİNDƏKİLƏR

Sivilizasiyaların qovuşduğu məkan – Azərbaycan.....	3
Azərbaycan etnik mədəniyyəti.....	7
Azərbaycan Respublikasında milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunması üzrə mövcud vəziyyət.....	10
Talış ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	17
Ləzgi ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	70
Avar ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	106
Tat ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	142
Udın ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	206
Kürd ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	247
Dağ yəhudilərinin ədəbiyyat və folklor nümunələri.....	295
Saxur ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	326

Korrektor: Günay Şıxəliyeva
Yığıcı: Arzu
Bədii redaktor: A.Əhmədov
Dizayn: A.Əbilov
Kompyuter səhifələyicisi: E.Məmmədov

Üz səhifəsindəki xalçanın müəllifi: Lətif Kərimov

Bir xalçanın rəngləri "Avropa" nəşriyyatı,
Bakı-2007, 352 səh.

Çapa verilib: 05.10.2007
Çapa imzalanıb: 12.11.2007
Formatı: 60x84
Sayı: 1000
Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.
səh. 352

"EUROPA" Publishing house -2007